

ISSN 2587-4365
E-ISSN 2587-4373

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243375>

Nr. 3 (383) 2025

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică

LAW AND LIFE

Scientific-practical publication

ЗАКОН И ЖИЗНЬ

Научно-практическое издание

Revista este indexată în:

Central and
Eastern
European Online
Library

DOAJ

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Z3B
ZEITSCHRIFTEN
DATENBANK

BASE

EZB Elektronische
Zeitschriftenbibliothek

OpenAIRE

zenodo

RESEARCHBIB
ACADEMIC RESOURCE INDEX

IPIndexing
Indexing Portal

ESJI
Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ROAD
DIRECTORY
OF OPEN ACCESS
SCHOLARLY
RESOURCES

Se editează din ianuarie 1991

Tipul B

DECIZIA

Consiliului de conducere al ANACEC nr. 7 din 06 martie 2025

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Redactor-șef: prof. univ., dr. **Radion Cojocaru**

Redactor-șef adjunct: conf. univ., dr. **Vitalie Ionașcu**

din străinătate:

prof. univ., dr. **C. Voicu** (București, România); prof. univ., dr. **Gh. Popa** (București, România); prof. univ., dr. **G.-M. Țical** (Constanța, România); prof. univ., dr. **C. Peța** (Constanța, România); prof. univ., dr. **N.-E. Hegheș** (București, România); prof. univ., dr. **W. Plywaczewski** (Olsztyn, Polonia); conf. univ., dr. **E. Krzysztofik** (Lublin, Polonia); conf. univ., dr. **T. Kurylo** (Szczeciń, Polonia); conf. univ., dr. **C. Andruș** (București, România); dr. **D. M. Bogdan** (Alba-Iulia, România); dr. **M. David** (Constanța, România); conf. univ., dr. **G.-A. Nicula** (Galați, România); dr. **M.-G. Stoian** (București, România); prof. univ., dr. **O. Krișevici** (Kiev, Ucraina); conf. univ., dr. **A. Politova** (Mariupol, Ucraina).

din Republica Moldova:

prof. univ., dr. **Iu. Larii**; prof. univ., dr. hab. **V. Cușnir**; conf. univ., dr. hab. **D. Ostavciuc**; conf. univ., dr. hab. **S. Cornea**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Costachi**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Gladchi**; conf. univ., dr. hab. **B. Glavan**; prof. univ., dr. hab. **S. Brînză**; prof. univ., dr. **V. Bujor**; prof. univ., dr. **V. Stati**; prof. univ., dr. **Șt. Belecciu**; prof. univ., dr. **T. Osoianu**; prof. univ., dr. **Al. Mariț**; prof. univ., dr. **V. Ursu**; prof. univ., dr. **M. Gherman**; conf. univ., dr. **Iu. Odagiu**; conf. univ., dr. **I. Erhan**; conf. univ., dr. **Ig. Trofimov**; conf. univ., dr. **C. Rusnac**; conf. univ., dr. **V. Rusu**; conf. univ., dr. **V. Chirița**; conf. univ., dr. **M. Pavlencu**; conf. univ., dr. **Gr. Ardelean**; conf. univ., dr. **A. Nastas**; conf. univ., dr. **V. Jitariuc**; conf. univ., dr. **I. Odinokaia**; conf. univ., dr. **S. Pilat**; dr. **I. Slisarenco**; dr. **Ev. Gugulan**.

Secretar științific:

drd. **Ig. Soroceanu**

COLEGIUL TEHNIC DE REDACȚIE

Ruslan Condrat, redactor-șef tehnic

Iulian Bogatu, redactor

Nicolae Jantîc, redactor

Angela Pareniuc, traducător

Ala Antoniuc, specialist principal

Adresa redacției:

str. Gh. Asachi nr. 21, mun. Chișinău, MD - 2009, Republica Moldova

tel.: 022-234 132 (contabilitate)

© Legea și Viața

pagina web: <https://academy.police.md/reviste/legea-si-viata>

CONDIȚII DE PUBLICARE

Materialele destinate publicării se transmit de către autori numai pe suport electronic, la adresa de e-mail ruslan.condrat@mai.gov.md, cu completarea obligatorie a declarației autorului.

Odată cu înaintarea lucrării, autorul/autorii trebuie să indice următoarele date:

- ✓ prenumele (complet) și numele;
- ✓ afilierea instituțională, ROR-ul Index al instituției de cercetare (Research Organization Registry) și denumirea funcției deținute;
- ✓ emailul autorului și al instituției sau organizației de cercetare și numărul de telefon (mobil sau fix).
- ✓ fotografia/fotografiile autorului/autorilor în format jpg. sau tiff.
- ✓ este obligatorie indicarea CZU pentru fiecare articol.

Abstractul și cuvinte-cheie. Lucrarea științifică trebuie să fie însoțită de un abstract (în limbile română și engleză), cuprinzând 1500-2000 de caractere și cel puțin cinci cuvinte-cheie (în limbile română și engleză). Abstractul va cuprinde identificarea subiectului tratat, obiectivele urmărite de autor, rezultatele cercetării și implicațiile teoretico-practice ale studiului.

Conținutul lucrării va include în mod obligatoriu următoarele elemente structurale:

1. **Introducere.** Se recomandă ca introducerea lucrării să exprime subiectul și obiectul de cercetare, actualitatea, motivarea cercetării, gradul de cercetare a subiectului în doctrină, tendințele și premisele cercetării etc. La sfârșitul introducerii este obligatorie formularea ipotezei de cercetare.
2. **Metode și materiale aplicate.** Obligatoriu se vor descrie succint metodele de cercetare și materialele utilizate la elaborarea studiului prin raportare directă la subiectul cercetat (date și cercetări empirice, practică judiciară, interviuri, studii de caz etc.).
3. **Lista abrevierilor.**
4. **Discuții și rezultate obținute.** Formează conținutul de bază al lucrării. Se recomandă divizarea în paragrafe, eventual subparagrafe, a prezentărilor (spre exemplu: 4.1. Elemente de drept penal comparat; 4.2. Elemente de drept penal național; 4.3. Elemente de practică judiciară etc.). Se încurajează prezentarea separată a Discuțiilor de Rezultatele obținute.
5. **Concluzii.**
6. **Referințe bibliografice.**

Model de referințe bibliografice:

Criminal justice (public order) act, 1994. <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1994/act/2/enacted/en/html> (accesat la data de 17.11.2024).

Theft Act (Northern Ireland), 1969. <https://www.legislation.gov.uk/apni/1969/16/contents> (accesat la data de 17.11.2024).

Kopecký Kamil. Online blackmail of Czech children focused on so-called "sextortion" (analysis of culprit and victim behaviors). *Telematics and informatics*, vol. 34, nr. 1, 2017. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585316300090> (accesat la data de 17.10.2024).

Larceny Act 1916. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1916/50/enacted> (accesat la data de 17.11.2024).

Chen Yehudai. Informational Blackmail: Survived by Technicality. În: *MARQUETTE LAW REVIEW*, Issue 4, Summer 2009, Volum 92, p. 780-827. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1916/50/enacted> (accesat la data de 17.10.2024).

Code pénal de la République Française. <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section> (accesat la data de 18.10.2024).

- Code pénal version consolidée applicable ou 08.03.2024. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/penal/20240308> (accesat la data de 18.10.2024).
- Código Penal versão à data de 24.11.21. <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675> (accesat la data de 21.10.2024).
- Codul penal al României din 17 iulie 2009. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/223635> (accesat la data de 18.10.2024).
- Herinean D. Relația dintre șantaj și alte infracțiuni. În: PENALMENTE / RELEVANT, nr. 1 / 2018. <https://www.revista.penalmente.ro/wp-content/uploads/2018/09/Herinean-blackmail-and-extorsion.pdf> (accesat la data de 20.10.2024).
- Dongoroz V., Kahane S., Oncea I. ș.a. Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. III, Partea specială, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.
- Cod penal român din 1936. Text publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 65 din 18 martie 1936. <https://lege5.ro/App/Document/heztqnzu/codul-penal-din-1936> (accesat la data de 18.11.2024).
- Cod penal român din 1864. Text republicat în Monitorul Oficial, Partea I din 22 octombrie 1912. <https://lege5.ro/App/Document/g42tamju/codul-penal-din-1864> (accesat la data de 18.11.2024).
- Larii Iu. Aspecte juridico-penale și criminologice ale șantajului, Studiu monografic, Chișinău, 2004.
- Crijanovschi S., Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2012.
- Bornarenco M., Plămădeală Gh. Unele observații referitoare la accepțiunile conceptului „șantaj” în Codul penal. În: Juridice Moldova. <https://juridicemoldova.md/7341/unele-observatii-referitoare-la-acceptiunile-conceptului-santaj-in-codul-penal.html>
- Borodac A., Manual de drept penal. Partea specială (pentru învățământul universitar), Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2004.
- Decizia CSJ a RM din 2.11.2021, dosar nr. 1 ra-1411/2021. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19801 (accesat la data de 10.09.2024).
- Decizia CSJ a RM din 27.03.2023, dosar nr. 1 ra-1575/2022 1-19026408-01-1ra-18112022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=23068 (accesat la data de 10.09.2024).
- Decizia CSJ a RM din 14.03.2024, dosar nr. 1 ra-1876/2023 1-22187683-01-1ra-14122023. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=24577 (accesat la data de 10.09.2024).
- Încheierea CSJ a RM cu privire la inadmisibilitatea recursului din 11.12.2024, dosarul nr. 1ra-273/2023. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25490 (accesat la data de 10.09.2024).
- Deciza CSJ a RM din 20.12.2021, dosar nr. 1 ra-1825/2021 1-18030835-01-1ra-17082021. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20306 (accesat la data de 10.09.2024).

Pentru recenziile care urmează să fie publicate la rubrica „Recomandări editoriale” nu este obligatorie structurarea sus-menționată.

Mod de redactare:

format A4;

margini: sus – 2 cm; jos – 2 cm; stânga – 2,5 cm; dreapta – 2 cm;

hârtie interlinie – 1,15;

font Times New Roman;

titlul – corp 14, **numele autorului și afilierea** – corp 12, **textul** – corp 12.

tabelele: se încadrează în text, se numerotează în dreapta sus, iar titlul se scrie în stânga sus;

figurile: vor fi încadrate în text și vor fi numerotate;

ilustrațiile vor fi în format **jpg.** sau **tiff.** cu următoarele caracteristici: 300 dpi și minim 1 MB;

formulele și ecuațiile: inserate în text vor fi numerotate în dreapta paginii;

citatele: se indică în subsolul paginii.

[Model citat]

Stătescu C. Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2020. 234 p.

Семенов В.В. Философия: итог тысячелетий. Философская психология. Москва: Эврика, 2000. 64 с.

[Model citat lucrare cu mai mult de trei autori]

Stan N. ș.a. Tratat de criminalistică. București: Ed. Timpul, 2004. 282 p.

[Model citat contribuție într-o lucrare]

Kuglay I. „Procedura de cameră preliminară. Soluțiile”. În: M. Udriou (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, ediția a 2-a, București: Ed. C.H. Beck, 2004, p. 1422-1423.

[Model citat articol]

Adăscăliței M. Tăierea ilegală a vegetației forestiere. În: Revista de Drept, nr. 9, 2018, p. 17-22.

[Model citat articol în lucrări științifice]

Rurac M. Insolvabilitatea fictivă. În: Culegere de lucrări științifice a Universității de Stat din Moldova, 2001, vol. 9, p. 95-99.

[Model citat articol în materialele simpozioanelor]

Babuc V. ș.a. Cercetări și realizări în tehnica criminalistică. În: Realizări, programe, perspective. Tezele conf. jubiliare internaționale. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 1995, p. 152-157.

[Alte surse]

Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. Nr. 259-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2004, nr.125-129 (1479-1483).

[Model websites]

Mihai R. Relațiile de muncă în contextul prevenirii riscului de îmbolnăvire cu coronavirus (COVID-19), disponibil pe www.juridice.ro, accesat la 13 martie 2020.

Articolele propuse spre publicare vor fi supuse unui proces de evaluare de tip peer-review, efectuată de către doi referenți independenți.

Evaluarea are în vedere, îndeosebi, valoarea științifică a materialelor propuse spre publicare, aspectele de noutate doctrinară, documentarea și informarea bibliografică a autorilor, interesul publicistic al articolelor, respectarea cerințelor tehnice de redactare și stilul publicistic al autorilor etc.

Articolele acceptate de redacție intră în procesul de tehnoredactare și tipărire cu o lună înaintea publicării.

Redacția recomandă autorilor ca dimensiunile materialelor transmise spre publicare să se încadreze în limitele a **40.000-80.000** de semne (fără spațiu).

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Cu privire la materialele care se publică, redacția își rezervă următoarele drepturi:

- să le redacteze în conformitate cu regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața”;
- să le publice și în ediția electronică a revistei.

Redacția revistei „Legea și Viața” nu-și asumă nicio răspundere pentru nerespectarea reglementărilor înscrise în legislația privind drepturile de autor. În caz de plagiat – parțial sau integral – întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică, revine în exclusivitate autorului. De asemenea, opinia autorilor nu exprimă opinia redacției în ceea ce ține de abordarea subiectelor de referință.

Precizăm că regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața” care trebuie avute în vedere la redactarea materialelor trimise redacției de către autori, precum și procesul de evaluare a acestora sunt disponibile în pagina web: www.academy.police.md

SUMAR:

STUDII ȘI COMENTARII

Radion COJOCARU, George ȚICAL, Ana-Maria GHERMAN-GRIMAILO

Începuturile principiului legalității penale – dreptul antic

The beginnings of the principle of criminal legality – ancient law.....8

Andrei CAZACICOV

Internarea în instituția psihiatrică în temeiul art. 490 Cod de procedură penală

*Commitment to a psychiatric institution based on article 490 of the criminal**procedure code*.....24

Constantin RUSNAC, Felicia VÎRLAN

Unele particularități ale cercetării la fața locului în investigarea infracțiunii de omor și a formelor sale

*Some particularities of on-site research in the investigation of the crime of murder**and its forms*.....42

Vitalie JITARIUC, Iulia BRIA

The principle of the presumption of innocence in the system of fundamental principles of law and in international regulations

Principiul prezumției de nevinovăție în sistemul principiilor fundamentale ale dreptului și în reglementările internaționale.....59

Simion CARP, Dianu GORDILĂ

Falsuri în actele autorităților sovietice: cazul I.K. Zaharov și implicațiile asupra memoriei colective

*Forgeries in the documents of the soviet authorities: the case of I.K. Zakharov**and the implications for collective memory*.....92

Grigore ARDELEAN, Antonela CRUDU

Partajul bunurilor proprietate comună devălmașă a foștilor soți – între posibilitate lăsată la discreția codevălmașilor și obligativitate

Division of common property of former spouses – between possibility left at the discretion of the co-spouses and obligation.....107

Ștefan STAMATIN

Ce înseamnă soluționarea cauzei contravenționale?

What does “resolution of a contravention case” mean?.....117

Ianuș ERHAN, Stanislav REABOI

Procedura de liberare de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională

*Procedure for exemption from criminal liability with imposition**of contraventional liability*.....130

Luminița DIACONU

Ecological security dimensions in the climate change era: strategies, frameworks and policy implications for Moldova and the EU neighbourhood

*Dimensiunile securității ecologice în era schimbărilor climatice: strategii, cadre instituționale și implicări politice pentru R. Moldova și vecinătatea UE.....*144

Liliana CREANGĂ, Mariana GOLOVATII

Extinderea protecției în cadrul raporturilor de muncă (experiența Italiei)

*Extension of protection in employment relationships (Italy experience).....*165

Veronica ARNĂUT

Manifestarea fenomenului de lobbyism în Statele Unite ale Americii și statele europene

*The manifestation of the phenomenon of lobbying in the United States of America and European countries.....*181

Ivan GHEORGHIU

Valorificarea pregătirii speciale diferențiate a studenților Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne

*Capitalizing on the differentiated special training of students of the "Ștefan cel Mare" Academy of the Ministry of Internal Affairs.....*204

TÂNĂRUL CERCETĂTOR

Vica ANTON

Dezvoltarea psihologică a studenților în formarea juridică: rolul procesului educațional în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

*The psychological development of law students: the role of the educational process at the „Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs.....*216

Dan FURCULIȚA

Îndemnul, determinarea sau înlesnirea la prestarea serviciilor sexuale online: probleme de încadrare juridică și soluții de perspectivă

*Incitement, inducement or facilitation of online sexual services: legal classification issues and prospective solutions.....*235

Ghenadie PREȚIVATÎI

Posibilitatea de a iniția acțiuni împotriva persoanelor juridice de drept public

*The possibility of initiating actions against public law legal entities.....*248

Ion ROTARU, Valentina RUSSU

Instituționalizarea copiilor aflați în conflict cu legea: probleme și perspective

*Institutionalization of children in conflict with the law: problems and perspectives.....*263

STUDII ȘI COMENTARII

CZU: 343.211

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18241767>Radion COJOCARU¹

radioncojocaruu@gmail.com

George ȚICAL²

ticalgeorgem@gmail.com

Ana-Maria GHERMAN-GRIMAILO³

amy.gherman1@gmail.com

ÎNCEPUTURILE PRINCIPIULUI LEGALITĂȚII PENALE
– DREPTUL ANTIC

Abstract: Articolul constă într-o analiză istorică amplă a apariției și evoluției principiului legalității penale, prin raportare la contextul juridic, politic și filosofic al antichității. Cercetarea urmărește identificarea trăsăturilor originare ale legalității penale marcate de instituționalizarea normelor penale scrise, care implică a dus la recunoașterea faptului că doar norma preexistentă poate legitima aplicarea unei sancțiuni penale. Prin caracterul său interdisciplinar și prin echi-

¹ Profesor universitar, doctor în drept, director, Școala Doctorală „Științe penale și drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; lector universitar, Facultatea Transfrontalieră, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România (ROR: <https://ror.org/052sta926>), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3809-7392>; e-mail: radioncojocaruu@gmail.com

² Profesor universitar, doctor în drept, Universitatea „Andrei Șaguna”, Constanța, România (ROR: <https://ror.org/031p96b92>), e-mail: andreisaguna.ro; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6123-6821>; e-mail: ticalgeorgem@gmail.com

³ Doctorandă, Școala doctorală „Științe penale și drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6348-8803>; e-mail: amy.gherman1@gmail.com

librul dintre analiza istorică și reflecția filosofică, studiul a consolidat dimensiunea axiologică a legalității, reafirmând valoarea universală a legii ca expresie a ordinii, libertății și justiției.

Prin analiza izvoarelor antice și a doctrinei contemporane, studiul a pus în evidență faptul că principiul legalității penale nu reprezintă o creație exclusivă a modernității, fiind o constantă a gândirii juridice. Finalitatea cercetării rezidă în demonstrarea faptului că, încă din epocile cele mai vechi, legalitatea a fost concepută ca un instrument al rațiunii și al echilibrului social. Lucrarea contribuie astfel la înțelegerea universală a originii și a funcției principiului legalității penale, oferind o perspectivă istorică amplă asupra modului în care raționalitatea juridică s-a constituit ca fundament al civilizației.

Studiul a fost elaborat în contextul învățării avansate a elementelor de drept penal la disciplina Metode și instrumente de cercetare științifică a dreptului penal, predată în cadrul Școlii doctorale „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare”. În același timp, articolul este un rezultat al programului individual de cercetare la Proiectul doctoral cu titlul Principiul legalității în dreptul penal.

Cuvinte-cheie: drept penal, antichitate, legalitate, lege penală, infracțiune, pedeapsă.

THE BEGINNINGS OF THE PRINCIPLE OF CRIMINAL LEGALITY – ANCIENT LAW

Abstract: The article offers an extensive historical analysis of the emergence and development of the principle of criminal legality, examined in relation to the legal, political, and philosophical context of antiquity. The research aims to identify the original features of criminal legality shaped by the institutionalization of written penal norms, which implicitly led to the recognition that only a pre-existing and general norm can legitimize the imposition of a criminal sanction. Through its interdisciplinary character and its balance between historical inquiry and philosophical reflection, the study strengthens the axiological dimension of legality, reaffirming the universal value of law as an expression of order, freedom, and justice.

By analyzing ancient sources as well as contemporary interpretative scholarship, the study highlights that the principle of criminal legality is not an exclusively modern creation, but rather a constant of juridical thought. The purpose of the research lies in demonstrating that, from the earliest eras, legality was conceived as an instrument of reason and social balance. The paper thus contributes to a universal understanding of the origin and function of the principle of criminal legality, offering a broad historical perspective on the ways in which legal rationality came to constitute one of the foundations of civilization.

The study was developed within the framework of advanced learning in criminal law, as part of the course Methods and Scientific Research Tools of Criminal Law, taught at the Doctoral School “Criminal Sciences and Public Law” of the “Ștefan cel Mare” Academy. At the same time, the article represents a research outcome carried out within the individual research program of the doctoral project entitled The Principle of Legality in Criminal Law.

Keywords: criminal law, antiquity, legality, criminal statute, offence, punishment.

Dreptatea, atunci când este călcată, distruge;
dreptatea, atunci când este păstrată, păstrează: de aceea,
dreptatea nu trebuie încălcată, căci, dacă este încălcată, ea ne va nimici.

Legile lui Manu – Cartea a VIII-a, versetul 15
(Cod de legi din India antică)

1. INTRODUCERE.

Legalitatea penală reprezintă un principiu fundamental al dreptului penal modern, care asigură subordonarea procesului de incriminare și sancționare față de legea scrisă, garantând astfel protecția individului împotriva arbitrarului judecătoresc. Acest principiu

fundamentează atât activitatea de elaborare a normelor penale, cât și cea de aplicare a lor în practica judiciară, constituind o expresie a supremației legii și a respectului pentru demnitatea umană.

Apariția principiului conform căruia nicio faptă nu poate fi sancționată fără existența unei legi prealabile și clare, marchează un moment esențial pentru evoluția dreptului penal. Rațiunea acestui demers științific rezidă din necesitatea reconstituirii procesului istoric prin care ideea de legalitate penală a devenit un element definitoriu al sistemelor normative, prefigurând fundamentele dreptului penal modern. Astfel, *scopul direct* al cercetării urmărește analiza conținutului și a semnificației principiului legalității penale în epoca antică, ca expresie a raționalizării raporturilor sociale și a limitării arbitrarului puterii coercitive. *Scopul indirect* îl constituie evidențierea semnificației filosofice a principiului legalității penale, analizând modul în care evoluția gândirii juridice universale a contribuit la transformarea legii într-un instrument menit să promoveze echitatea și justiția socială.

Actualitatea studiului derivă din nevoia tot mai accentuată a sistemelor juridice contemporane de a reafirma sensul profund și autentic al principiului legalității penale într-un context marcat de transformări sociale și normative fără precedent. Studiul demonstrează că legalitatea penală nu este doar un concept de drept pozitiv, ci „o categorie axiologică universală, fără de care dreptul penal își pierde funcția de protecție a demnității umane”.

Importanța cognitivă a prezentului studiu rezidă în contribuția sa la aprofundarea înțelegerii originii și evoluției principiului legalității penale ca fenomen juridic și filosofic complex. Cunoașterea istoriei dreptului penal nu reprezintă o simplă incursiune retrospectivă, ci un instrument esențial de înțelegere critică a cadrului normativ în vigoare. Prin analiza comparativă a izvoarelor antice și a construcțiilor doctrinare moderne, cercetarea permite identificarea continuităților conceptuale care au modelat conștiința juridică europeană, oferind repere pentru interpretarea coerentă și echilibrată a normei penale contemporane. Studiul contribuie astfel la formarea unei gândiri juridice mature, capabile să distingă între forma pozitivă a legii și fundamentele sale „axiologice”.

Pe plan formativ, studiul are o **importanță** deosebită pentru procesul de instruire a cercetătorilor și doctoranzilor în domeniul științei dreptului penal. Cunoașterea fundamentelor teoretice și istorice ale legalității penale contribuie la dezvoltarea unei viziuni sistemice și interdisciplinare asupra fenomenului juridic, stimulând capacitatea de analiză, argumentare și sinteză. Prin aceasta, lucrarea se constituie într-un „instrument cognitiv valoros” pentru educația juridică superioară și consolidarea culturii juridice a noilor generații de specialiști în drept.

2. METODE ȘI INSTRUMENTE DE CERCETARE.

În scopul înțelegerii „germenilor” care au determinat apariția principiului legalității penale, în mod prioritar a fost valorificată **metoda istorică de cercetare a dreptului**. Prin intermediul acesteia, normele și conceptele juridice din legiurile antice au fost analizate în evoluția lor cronologică. Acest lucru a permis analiza dreptului antic nu doar ca ansamblu de norme, ci și ca expresie a unor raționamente juridice și a evoluției concepțiilor despre justiție, autoritate, represiune penală și legalitate.

Aplicarea acestei metode a inclus analiza unor izvoare juridice importante ale

antichității, cum ar fi: Codul lui Hammurabi, Legile lui Manu, Legea celor XII Table, Codexul și Digestele lui Iustinian. Studiul acestor legiuri fundamentale ale antichității a permis identificarea unor mecanisme juridice prin care societățile arhaice au instituit reguli prealabile de conduită, care au stat la baza formării și evoluției principiului modern al legalității penale. Pentru argumentarea constatărilor și concluziilor trasate în prezenta lucrare, au fost utilizate și unele lucrări istorice monumentale – *Etica Nicomahică* și *Constituția ateniană a lui Aristotel*.

Cercetarea a valorificat și **metoda analizei logice**, întemeiată pe utilizarea raționamentelor logice la interpretarea normelor juridice ale epocii. Această metodă a contribuit în mod esențial la fundamentarea tezelor formulate, precum și la structurarea rezultatelor și concluziilor științifice. Totodată, **metoda analizei critice** a facilitat sintetizarea și evaluarea aprofundată a contribuțiilor doctrinare privind evoluția principiului legalității penale în epoca antică.

3. DISCUȚII.

3.1. Codul (legile) lui Hammurabi din Mesopotamia.

Codicele lui Hammurabi, regele Babilonului, constituie cel mai vechi cod de legi cunoscut până astăzi (circa 2250 î. Hr.). După I. Tanoviceanu, „acest cod este cel dintâi care substituie răzbunarea victimei cu răzbunarea socială” sau „în codicele Hammurabi avem începutul Statului, care ca garant al dreptului, ia răzbunarea privată și o înlocuiește cu pedeapsa judiciară”¹. Prin urmare, Codul lui Hammurabi a marcat începutul represiunii penale aplicate de către puterea statală și nu de către victimă în baza dreptului de a se răzbuna. În primele formațiuni sociale, infracțiunea, de cele mai multe ori, era „o simplă afacere privată, care nu interesa de loc societatea, și prin urmare răzbunarea individuală a victimei constituia singurul fundament al dreptului de a pedepsi”².

Această formă de justiție privată genera adesea lanțuri nesfârșite de violență și conflicte între familii sau triburi. Codul lui Hammurabi este prima legiuire scrisă, prin care puterea de a judeca și pedepsi faptele a fost preluată de către autoritatea statală, reprezentată de rege și de judecătorii săi. Astfel, justiția devine o atribuție publică, aplicând sancțiuni precise și codificate într-un sistem juridic scris și accesibil. Această schimbare a reprezentat un pas decisiv spre instituționalizarea dreptului penal, punând bazele principiului conform căruia doar statul are dreptul să pedepsească, în scopul protejării comunității și menținerii păcii sociale.

Legile lui Hammurabi au avut un impact amplu și durabil, rămânând „vie” timp de peste „o mie de ani, fiind utilizată ca instrument didactic în școlile și centrele de scribi din Mesopotamia”³.

Extrase din Codul lui Hammurabi

{mărturie falsă}

§ 1. Dacă un bărbat aduce o acuzație împotriva altui bărbat, învinuindu-l de o crimă capitală, dar nu poate dovedi acuzația, acuzatorul va fi pedepsit cu moartea.

¹ Tanoviceanu I. (1912), *Curs de drept penal*. Ed. Atelierele grafice & Co. Societate Anonimă, București, p. 13.

² Ibidem.

³ Roth M. T. (1995), *Mesopotamian legal traditions and the laws of Hammurabi*, Chicago-Kent Law Review, 71(1), p. 21. <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3013&context=cklawreview> (accesat la data de 14.11.2025).

§ 2. Dacă un bărbat acuză un alt bărbat de vrăjitorie și nu poate aduce dovezi, cel acuzat de vrăjitorie va merge la râu, unde se va arunca în apă. Dacă râul îl va învinge (adică se va îneca), acuzatorul va lua casa (sau bunurile) celui mort. Dar dacă râul arată că omul este nevinovat și acesta iese nevătămat din apă, acuzatorul va fi condamnat la moarte, iar cel care s-a aruncat în râu va primi casa acuzatorului.

§ 3. Dacă un bărbat, într-un proces aflat pe rol, dă mărturie falsă sau nu poate susține prin dovezi mărturia dată, iar cazul privește viața unui om, acel bărbat va fi pedepsit cu moartea.

§ 4. Dacă un bărbat dă mărturie în schimbul unui câștig material — pentru grâne sau bani (adică primește mită) — el însuși va suporta pedeapsa prevăzută în acel caz⁴.

{jaf și tâlhărie}

§ 21. Dacă un bărbat sparge un zid pentru a pătrunde într-o casă, el va fi pedepsit cu moartea în fața acelei spărturi, iar trupul său va fi aruncat în deschizătura făcută.

§ 22. Dacă un bărbat practică tâlhăria și este prins, acel bărbat va fi condamnat la moarte.

§ 23. Dacă tâlharul nu este prins, omul care a fost jefuit va face, în fața zeilor, o declarație detaliată a bunurilor pierdute, iar orașul și guvernatorul provinciei în care s-a produs jaful vor trebui să-l despăgubească pentru tot ceea ce a pierdut.

§ 24. Dacă în timpul jafului a fost pierdută o viață, orașul și guvernatorul vor plăti o mină de argint moștenitorilor victimei.

§ 25. Dacă izbucnește un incendiu în casa unui om, iar o altă persoană vine să stingă focul, dar își aruncă ochii asupra bunurilor din casă și fură ceva, acel om va fi aruncat în focul acela⁵.

{adulter}

§ 129. Dacă soția unui bărbat este prinsă în fapt culcându-se cu un alt bărbat, amândoi vor fi legați și aruncați în apă. Totuși, dacă soțul femeii dorește să-și salveze soția, sau dacă regele dorește să-și salveze slujitorul, li se poate cruța viața.

§ 130. Dacă un bărbat forțează soția logodită a altui bărbat, care nu a cunoscut încă un bărbat și trăiește în casa tatălui ei, și este prins asupra faptei, acel bărbat va fi pedepsit cu moartea, iar femeia va fi eliberată (deoarece nu este considerată vinovată)⁶.

{accidente}

§ 251. Dacă taurul unui om este cunoscut ca fiind periculos și obișnuit să împungă, iar acest lucru i-a fost adus la cunoștință stăpânului, dar el nu

⁴ Harper R.F., *The Code of Hammurabi* (1904), Chicago: University of Chicago Press, 1904, p. 49. https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1276/Harper_0762_EBk_v6.0.pdf (accesat la 12.11.2025).

⁵ Ibidem, p. 52.

⁶ Ibidem, p. 62.

i-a protejat coarnele sau nu l-a legat, iar taurul împunge fiul unui om și îl omoară, atunci stăpânul taurului va plăti o jumătate de mină de argint.
§ 252. Dacă taurul omoară un slujitor al unui om, stăpânul taurului va plăti o treime de mină de argint⁷.

Codul lui Hammurabi a marcat tranziția de la dreptul cutumiar oral, bazat pe tradiție și precedent, la dreptul scris bazat pe un sistem normativ stabil și accesibil în care faptele și sancțiunile erau clar prevăzute. Acest cod de legi, ca de fapt orice legiuire antică sau medievală, nu conținea reglementări cu caracter general care să stabilească principii și instituții fundamentale de drept penal, cum ar fi principiul legalității penale. Legile lui Hammurabi conțineau descrierea infracțiunilor și a pedepselor aplicabile. Normele de mai sus denotă o tehnică specifică prin care prima parte a normei conținea descrierea infracțiunii, adică a conduitei ilicite (de exemplu, *dacă un bărbat sparge un zid pentru a pătrunde într-o casă*), iar cea de a doua – sancțiunea (*el va fi pedepsit cu moartea în fața acelei spărturi, iar trupul său va fi aruncat în deschizătura făcută*). Deși unele norme au un caracter mistic pronunțat, caracterizate printr-o severitate excesivă a sancțiunilor, această primă legiuire antică perseverează prin claritatea descrierilor conduitelor criminale, informându-l fără echivoc pe destinatar asupra efectelor represive în cazul practicii acestor conduite.

Această legiuire monumentală a devenit primul model de legalitate penală scrisă, unde pedeapsa penală nu poate exista fără o normă explicită. Scrierea lui pe piatră îi conferă caracterul de lege scrisă, adică o publicitate juridică menită să asigure accesibilitatea și cunoașterea normelor. Prin urmare, Codul lui Hammurabi marchează începutul tradiției juridice care va evolua ulterior în dreptul penal roman și european – trecerea de la autoritatea personală la autoritatea legii.

3.2 Legile lui Manu.

Manusmriti, document cunoscut și sub denumirea de Legile lui Manu, este unul dintre cele mai vechi texte referitoare la viața socială, juridică și politică. Datarea textului ridică anumite dificultăți, cel mai des invocându-se primul secol î.Hr. și al doilea secol d.Hr., deși textul a continuat să se modifice și în secolele următoare⁸.

Manu formulează „legea” (dharma) ca un ansamblu de norme ce reglementează nu doar moralitatea, ci și comportamentele sancționabile, reprezentând un început al gândirii penale. Aplicarea legii și pedepsei fac parte din ordinea cosmică, infracțiunea fiind considerată nu doar o abatere juridică, ci și una spirituală. Legea este prezentată ca un mijloc de purificare juridică și morală prin care respectarea ei înlătură vina, iar neîndeplinirea ei atrage pedeapsa divină și socială.

Extrase din Legile lui Manu

{vătămări corporale}

279. Cu orice mădular un om dintr-o castă joasă rănește un om din cele trei caste superioare, chiar acel mădular să-i fie tăiat; aceasta este învățătura lui Manu.

⁷ Ibidem, p. 151.

⁸ Petlenko I. (2025), *The Manusmriti as a Source of Political Philosophy and Legal Culture in India*. Bulletin of Philosophy, 1 (12), p. 95.

286. Dacă se aplică o lovitură împotriva oamenilor sau a animalelor cu scopul de a le provoca durere, judecătorul va impune o amendă proporțională cu cantitatea de durere (cauzată).

280. Cel care ridică mâna sau un băț (pentru a lovi) să-i fie tăiată mâna; iar cel care, mâniat, lovește cu piciorul să-i fie tăiat piciorul.

283. Dacă îl apucă pe un superior de păr, regele să-i taie fără ezitare mâinile; la fel (să procedeze) dacă îl apucă de picioare, de barbă, de gât sau de scrot.

284. Cel care rupe pielea (unui egal) sau îi provoacă sângerare va fi amendat cu o sută de pana; cel care taie un mușchi – cu șase nișka; iar cel care rupe un os va fi alungat⁹.

{furt}

8.319 Cel care fură frânghia sau vasul de apă al unei fântâni ori dăunează unei colibe unde se distribuie apă trebuie să plătească o amendă de un masha și să repună obiectul furat ori stricat la locul său.

8.320 Cel care fură mai mult de zece kumbha de grâne va fi pedepsit corporal; în celelalte cazuri va fi amendat de unsprezece ori valoarea bunului furat și va despăgubi proprietarul.”

8.321 Tot astfel, pedeapsă corporală se va aplica celui care fură mai mult de o sută pala de bunuri vândute la greutate – aur, argint și altele asemenea – precum și haine de cea mai bună calitate¹⁰.

Versetele prezentate arată că Legile lui Manu reprezintă una dintre primele încercări ale societății arhaice de formalizare a normelor penale într-o culegere sistematizată de legi. Manu continuă tradiția sancțiunilor talionului (279 – *acel mādular să fie vătămat*), dar totodată introduce și pedeapsa pecuniară, o formă incipientă de compensație. Prin precizarea pedepsei pentru diverse fapte penale, textul arată trecerea de la răzbunarea privată la justiția regală.

Versetele sunt redactate într-o manieră scurtă, directă, cazuistică, fapt ce indică că normele sunt orientate pe situații concrete, nu pe principii abstracte. Acestea ilustrează un sistem incriminator nuanțat, care distinge clar niveluri de gravitate. De asemenea, în cazul pedepselor pecuniare, prin stabilirea pragurilor de gravitate (10 kumbha, 100 pala), textul arată o încercare timpurie de evaluare economică a pericolului social.

3.1. Legalitatea penală în Grecia antică.

Dracon a fost primul codificator al legii ateniene, care a introdus reguli clare, publice și scrise, marcând trecerea de la dreptul cutumiar la unul formal – „...în timpul arhonatului lui Aristaichmos, Dracon a promulgat legile sale”¹¹. Autorii Carugati, Hadfield și Weingast arată că în a doua jumătate a secolului al VII-lea î.Hr., un legiuitor timpuriu numit Dracon a redactat primul cod scris de legi pentru cetate. Legislația sa privind omuciderea a limitat sfera aprecierilor private și arbitrarie privind modul în care omuciderea trebuia pedepsi-

⁹ Bühler G. (1886), *The Laws of Manu, Sacred Books of the East*, Volume 25 of The Sacred Books of the East. Oxford: Clarendon Press, Chapter VIII, p. 129. <https://www.onelittleangel.com/download/The-Law-of-Manu.pdf> (accesat la 12.11.2025).

¹⁰ Ibidem, p. 132.

¹¹ The athenian constitution by Aristotle, Part 4. Translated by Sir Frederic G. Kenyon. <https://www.gutenberg.org/files/26095/26095-h/26095-h.htm?utm> (accesat la 14.11.2025).

tă, stabilind cine era responsabil de aducerea făptașului în fața tribunalului, procedura ce trebuia urmată în timpul judecății și după judecată, precum și pedepsele aplicabile în cazul declarării vinovăției¹².

Totuși, una dintre cele mai importante contribuții timpurii, care a stat la baza formării principiului legalității în dreptul elen antic a adus-o Solon (640 î.Hr. - 560 î.Hr.)¹³, politician și legislator renumit pentru reformele sale politice și sociale care au pus bazele democrației ateniene. Solon, după ce a fost numit *arhonte* (magistrat), a inițiat o reformă legislativă radicală, prin care a sistematizat și a publicat legile, făcându-le accesibile tuturor cetățenilor.

La Cap. 7 din „Constituția ateniiană” de Aristotel, se confirmă că legile lui Solon erau expuse public: „Apoi, Solon a alcătuit o constituție și a promulgat legi noi; iar decretul lui Dracon au încetat să mai fie folosite, cu excepția celor referitoare la omor. Legile au fost scrise pe tăblițe de lemn și așezate în Porticul Regelui, iar toți au jurat să le respecte; cei nouă arhonți au depus jurământ pe piatră, declarând că vor dedica o statuie de aur dacă vor încălca vreuna dintre legi. Aceasta este originea jurământului pe care ei îl depun până în zilele noastre”¹⁴.

Același lucru este confirmat și în lucrarea lui Plutarh, *Viața lui Solon* §25.1: „Toate legile sale urmau să aibă valabilitate pentru o sută de ani și au fost scrise pe axones, adică pe tăblițe de lemn, care se roteau în cadrele dreptunghiulare ce le conțineau. Fragmente din acestea se păstrau încă în vremurile noastre, în Prytaneion, și erau numite, potrivit lui Aristotel, *kyrbeis*. Cratinos, poetul comic, spune undeva: „Pe Solon și pe Draco îi jur martori, ale căror *kyrbeis* acum le folosim să prăjim orzul!”¹⁵.

Așa cum subliniază Hansen, în Atena clasică ideea de „*nomos*”¹⁶ (lege) reprezenta fundamentul democrației: libertatea cetățeanului presupunea nu doar participarea la procesul decizional, ci și protecția împotriva oricărei forme de arbitrar. „Legalitatea” și „democrația” sunt concepte co-originare – una nu poate exista fără cealaltă. Publicarea legilor lui Solon în Prytaneion a marcat pentru prima dată în Atena momentul când legea a devenit egal vizibilă și cunoscută tuturor cetățenilor, punând capăt monopolului aristocratic asupra cunoașterii juridice¹⁷.

Prin gravarea legilor pe tăblițe de lemn și expunerea lor publică în Porticul Regelui, Solon a introdus una dintre dimensiunile fundamentale ale legalității: publicitatea și accesibilitatea legii. Această practică a permis cetățenilor să cunoască normele care le regle-

¹² CarugatI Federica, Hadfield Gillian K., Weingast, Barry R. Building Legal Order in Ancient Athens. In: Journal of Legal Analysis, vol. 7, nr. 2, 2015, p. 298. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/jla/lav003.

¹³ World History Encyclopedia. Solon. <https://www.worldhistory.org/solon/?utm> (accesat la data 2.10.2025).

¹⁴ The athenian constitution by Aristotle, Translated by Sir Frederic G. Kenyon. <https://www.gutenberg.org/files/26095/26095-h/26095-h.htm?utm> (accesat la 12.11.2025).

¹⁵ Plutarch, Life of Solon. <https://topostext.org/work/158?utm> (accesat la data 2.10.2025).

¹⁶ *Nomos* semnifică legea instituită de cetate sau de popor, cu valoare generală și obligatorie pentru toți cetățenii. Cele mai vechi legi ateniene erau cunoscute sub numele de *thesmoi*, adică „rânduieli” stabilite de primii legiuitori, precum a fost Dracon. În Grecia arhaică, termenul *thesmos* desemna o normă instituită de zei sau de conducător, având adesea un caracter sacru și imuabil. Până la sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr., *nomos* devenise termenul standard pentru „lege”. Această tranziție marchează transformarea legii dintr-o ordonanță divină într-o reglementare civică adoptată de *dêmos*, adică de cetate sau puterea poporului. Legea încetează să mai fie o impunere religioasă și devine rezultatul unei proceduri politice – un act deliberativ și public.

¹⁷ Hansen M.H., The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes, 1991, p. 130-147. https://books.google.md/books/about/The_Athenian_Democracy_in_the_Age_of_Dem.html?id=o2mgjqbFGp4C&redir_esc=y (accesat la 14.11.2025).

mentau viața și să limiteze abuzurile autorităților. În acest sens, reformele lui Solon pot fi interpretate ca o premisă istorică a principiului legalității penale, potrivit căruia nimeni nu poate fi pedepsit decât în baza unei legi preexistente și clar formulate.

Procesul de publicare a legilor inițiat de Solon a devenit un model de legitimitate normativă pe care atenienii l-au reluat în epocile următoare. După cum arată Volonaki, republicarea legilor lui Dracon și Solon, realizată în perioada 410–399 î.Hr., dovedește că publicitatea legilor nu a fost o practică accidentală, ci o „trăsătură structurală a dreptului elen, menită să garanteze accesul egal la lege și să protejeze cetățenii împotriva arbitrariului”¹⁸.

Sistemul juridic atenian a fost reformat pentru a asigura aplicarea strictă a legii scrise, remarcându-se premisele instituirii principiului legalității judiciare, conform căruia „...jurământul juraților impunea ca aceștia să decidă numai potrivit *nomoi-lor*”, adică a legilor scrise¹⁹. În termeni moderni, acesta reflectă o formă timpurie a principiului *nulla poena sine lege* (nicio pedeapsă fără lege). Același autor menționează că în încercarea de a responsabiliza procesul legislativ, elitele ateniene au început să ceară codificarea dreptului atenian și au solicitat ca un astfel de cod să se bazeze pe *patrios politeia* și pe *patrioi nomoi* („constituția strămoșească” și „legile strămoșești”).²⁰ În esență, acestea urmăreau să stabilească principii juridice menite să orienteze procesul de creare a legilor, pentru a împiedica poporul (*dêmos*) să acționeze tiranic, adoptând norme după bunul său plac. Funcția acestei acțiuni juridice exprimă ideea de control al conformității noilor propuneri legislative cu legile existente – adică un precursor al controlului de constituționalitate.

În Etica Nicomahică a lui Aristotel, la Capitolul V.10 (Despre echitate) distinsul filozof al lumii antice, analizând caracterul universal sau general al legii, care trebuie adaptat la situații faptice concrete, menționa: „Când legea vorbește universal și apare un caz care nu este acoperit de afirmația universală, este potrivit ca, acolo unde legiuitorul a omis ceva prin simplificare excesivă, să îndreptăm omisiunea – să spunem ceea ce legiuitorul însuși ar fi spus dacă ar fi fost prezent și ar fi cunoscut cazul, și ceea ce ar fi inclus în lege dacă ar fi știut”²¹. Raportând acest concept la principiul legalității penale, constatăm că judecătorul pentru a asigura echitatea, trebuie să aplice voința prescrisă a legiuitorului, chiar și atunci când legea datorită simplificării excesive nu este precisă cu referire la caz.

Prin urmare, un judecător echitabil nu creează o lege nouă, ci aplică „ceea ce legiuitorul ar fi spus”. În termeni de drept penal moderni, această idee aristotelică prefigurează cu principiul legalității: legea penală trebuie să fie generală și previzibilă, dar aplicarea ei trebuie să fie echitabilă, adică să țină cont de circumstanțele concrete, fără a crea infracțiuni sau pedepse noi.

Într-o abordare lansată de Hewitt se arată că din cauza utilizării unor termeni universali, legile pot oferi o reglementare inadecvată unor fapte sau situații, nefiind clară încadrarea acestora. A umple golul dintre principiul legal și situația concretă este rolul conceptului aristotelic de *epieikeia* (echitate): cea virtute care „corectează” legea acolo

¹⁸ Volonaki E. (2000), *The Re-publication of the Athenian Laws*, în *Classica et Mediaevalia*, vol. 51, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, Copenhagen, p. 162.

¹⁹ Laracy, B. (2008). *The rule of law in the Athenian dêmokratia: Origins, history, and oratory*, p. 3. https://www.academia.edu/64603103/The_Rule_of_Law_in_the_Athenian_Demokratia_Origins_History_and_Oratory?nav_from=84a4e47d-1761-45b0-bd31-aa9db50c9577 (accesat la 16.11.2025).

²⁰ Ibidem, p. 6.

²¹ The Nicomachean Ethics of Aristotle translated by William David Ross [1908]. <https://sacred-texts.com/cla/ari/nico/index.htm> (accesat la 19.10.2025).

unde aceasta se dovedește deficitară²².

În doctrina penală greacă, Fitrikis afirmă că germenul originar al principiului *nulla poena sine lege* se găsește în dreptul grec antic, în special în manuscrisele lui Demosthenes²³. Formularea în care Demostene (cca. 384–322 î.Hr.) explică principiul conform căruia „nimeni nu trebuie pedepsit sau eliberat altfel decât potrivit legii scrise” este consacrată în lucrarea *Demosthenes against Androtion and against Timocrates*. În discursul împotriva lui Timocrate, Demosthenes explică: „această lege a fost promulgată pentru ca legile să fie respectate atunci când sunt în vigoare și pentru ca nimeni să nu fie pedepsit sau achitat fără judecată ori în alt mod decât potrivit celor scrise.”²⁴.

4.1. Legalitatea penală în Roma antică.

În epoca veche a dreptului roman, care a derulat de la mijlocul secolului al VI-lea î.Hr. până în anul 27 î.Hr. și care „corespunde perioadei regalității și republicii”²⁵, publicarea Legii celor XII Table (*Lex Duodecim Tabularum*) a reprezentat primul germene al principiului legalității în dreptul roman. Plângerile plebeilor referitoare la abuzurile patricienilor în mâinile cărora se aflau toate drepturile civile și administrarea puterii de stat, au dus la elaborarea în perioada 451–450 î.Hr. a Legii celor XII Table, care a definit drepturile și a stabilit pedepsele, prevenind astfel opresiunea exercitată sub aparența legalității. Legea a fost afișată public în Forum și a devenit primul cod de legi scrise al Romei.

Extrase din Legea celor XII table

Tabla VIII

{vătămări corporale}

Dacă cineva rupe un membru (alteia), dacă nu ajunge la o înțelegere cu acesta, să existe represalii în natură (talio).

Dacă, cu mâna sau cu un băț, lovește în față un om liber, să plătească o amendă de 300 de ași; dacă lovește un sclav, 150 de ași.

Dacă a cauzat o vătămare altuia, pedeapsa să fie de 25 de ași.

Dacă a produs un prejudiciu, să îl repare²⁶.

{incendiere}

Cel care a incendiat casa altuia sau o grămadă de cereale așezată lângă o locuință să fie legat, bătut și ars pe rug, dacă a făcut aceasta în mod voit și conștient; dacă însă a fost într-adevăr un accident, el trebuie să repare paguba sau, dacă este prea sărac, să fie pedepsit cu măsură.

²² Hewitt A. (2008), *Universal Justice and Epieikeia in Aristotle*, Polis: The Journal for Ancient Greek and Roman Political Thought, vol. 25, nr. 1, p. 115. https://brill.com/view/journals/agpt/25/1/article-p115_6.xml (accesat la 19.10.2025).

²³ Fitrikis E., *The Principle of Legality in Greek Criminal Law*. https://www.academia.edu/37564348/The_Principle_of_Legality_in_Greek_Criminal_Law (accesat la 21.10.2025).

²⁴ Demosthenes, *Against Timocrates*, §§ 85–87, ed. W. Wayte, Cambridge University Press, 1882, p. 160. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/Demosthenes_against_Androtion_and_against_Timocrates_%28IA_demosthenesagain00demorich%29.pdf?utm_source=chatgpt.com (accesat la 12.11.2025).

²⁵ Molcuț E., *Drept roman*, p. 34. https://file.ucdc.ro/cursuri/D_1_N13_Drept_roman_Molcut_Emil.pdf (accesat la 19.10.2025).

²⁶ Conant E. B. (1928), *The Laws of the Twelve Tables*, Washington University Law Review, January 1928, Volum 13, Issue 4. https://scispace.com/pdf/the-laws-of-the-twelve-tables-5dq8j24hli.pdf?utm_source=chatgpt.com (accesat la 12.11.2025).

Prin dezvăluirea către public a regulilor nescrise ale societății, cele XII Table au oferit un mijloc de protecție oamenilor de rând, permițându-le să cunoască regulile juridice aplicabile și să se apere împotriva abuzurilor clasei conducătoare²⁷.

Jurisconsultii romani, în mare parte acceptau idea că o faptă nu putea fi pedepsită atâta timp cât anterior nu a fost declarată ca faptă ilicită. Astfel, Cicero menționează că în *Lex Voconia* legea nu poate sancționa retroactiv faptele, ci doar după intrarea ei în vigoare.

{Actionis in C. Verrem secvndae, Liber primvs}

108. In lege Voconia non est „fecit fecerit”, neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur nisi eius rei quae sua sponte tam scelerata et nefaria est ut, etiamsi lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his ipsis rebus multa videmus ita sancta esse legibus ut ante facta in iudicium non vocentur ...²⁸.

{A Doua Acțiune împotriva lui C. Verres, Cartea I}

108. În legea Voconiană nu se găsește formularea „a făcut / va fi făcut” (**fecit, fecerit**), și în nicio lege nu se impută fapte trecute, decât în privința aceluia lucru care, prin însăși natura sa, este atât de criminal și nelegiuit, încât ar fi trebuit evitat chiar și dacă nu ar fi existat nicio lege. Și chiar în privința acestor fapte vedem că multe sunt reglementate de lege în așa fel încât ceea ce s-a petrecut înainte nu este adus în judecată.

Deși afirmă că nicio lege nu trebuie să incrimineze retroactiv, adică să pedepsească faptele comise înainte de adoptarea ei, Cicero exceptează de la această regulă comportamentele care sunt, prin însăși natura lor, profund criminale și nelegiuite. Este un exemplu de aplicare a analogiei în dreptul penal roman, fapt recunoscut și de către distinsul profesor V. Dongoroz, potrivit căruia „... aplicarea analogiei, în materie penală, permitea ca alături de infracțiunile a căror pedeapsă era fixată de legi (*crimina legitima*) să se pedepsească o sumă de fapte a căror pedeapsă era lăsată la aprecierea judecătorilor (*crimina extraordinaria*)”²⁹.

Epoca clasică a dreptului roman, numită și „epoca de aur”, care a dăinuit din anul 27 î.Hr. până în 284 d.Hr. și care „...corespunde primei faze a imperiului, și anume a principatului”³⁰, a generat primele reguli de drept (*regulae iuris*), având o influență decisivă asupra evoluției concepției despre dreptul penal și, în mod particular, despre principiului legalității incriminării și pedepsei (*nullum crimen, nulla poena sine lege*). O contribuție covârșitoare în acest sens a avut-o *Julius Paulus*, supranumit *Prudentissimus* („cel mai înțelept”), care a fost una dintre cele mai influente figuri ale jurisprudenței clasice romane din prima jumătate a secolului al III-lea d.Hr. Deși operele originale ale lui nu s-au păstrat, unele dintre regulile formulate de Paulus au fost preluate fidel în *Digestorum* lui *Iustinianus*, document tipărit în anul 529 d.Hr. În Cartea 50 titlul 17 *De diversis regulis iuris antiquae* (Despre diferitele reguli ale dreptului vechi) Fragmentul 155.2 *Paulus 65 ad ed.* (Paulus, cartea a 65-a, la Edict) este consacrată regula *in poenalibus causis benignius*

²⁷ Deac A. (2021). *The Twelve Tables Law, the most important one from the Roman law*. Perspectives of Law and Public Administration, 10 (1), p. 10. 5–11.

²⁸ M. Tullius Cicero (106 – 43 B.C.). *Orationes in Verrem actionis*, In C. Verrem Secvndae Liber primvs. <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/verres.2.1.shtml> (accesat la 17.11.2025).

²⁹ Dongoroz V. (1939), *Drept penal*, București, 1939, p. 83.

³⁰ Molcuț E., *Drept roman*. https://file.ucdc.ro/cursuri/D_1_N13_Drept_roman_Molcut_Emil.pdf (accesat la 19.10.2025).

interpretandum est, adică „în cauzele penale interpretarea trebuie să fie mai favorabilă”³¹.

Prin maxima *in poenalibus causis benignius interpretandum est*, Julius Paulus Prudentissimus anticipează atât principiul favor rei (interpretarea favorabilă acuzatului), cât și principiul *legalitas poenae* (interdicția aplicării pedepsei fără temei legal). În viziunea lui R. Bauman, aceste maxime exprimă o concepție morală și rațională asupra dreptului, care a determinat o schimbare de paradigmă: de la dreptul penal ca instrument de coerciție la dreptul penal ca expresie a rațiunii și proporționalității³².

Un alt autor, P. Merkouris, recunoaște caracterul istoric și funcțional al maximei lui Paulus ca predecesoare directă a principiului *in dubio mitius*, care la rândul său derivă în dreptul penal modern din corolarul *in dubio pro reo*. În această accepțiune, *in poenalibus causis benignius interpretandum est* nu reprezintă doar o normă de interpretare, ci o veritabilă garanție normativă a umanismului penal, menită să limiteze puterea punitivă a statului în favoarea protejării persoanei³³.

Aurelius Hermogenianus a fost un alt distins jurist roman și funcționar imperial în timpul împăratului Dioclețian, care a fost activ la sfârșitul secolului al III-lea începutul secolului al IV d.Hr. Cunoscuta sa lucrare cu titlul *Codex Hermogenianus* este considerată ca fiind una fundamentală pentru sistematizarea dreptului imperial roman și a stat la baza elaborării lucrării *Corpus Iuris Civilis* al împăratului Justinian. În Cartea 48, Titlul 19 *De poenis* (Despre pedepse) Fragmentul 42 *Hermogenianus libro primo Epitomarum* (Hermogenianus³⁴, în prima carte a Epitomelor) a fost rescrisă regula *interpretatione legum poenae molliendae sunt potius quam asperandae*³⁵, adică, în materie de pedepse, „interpretarea trebuie să fie mai degrabă atenuantă decât agravată”.

Este de menționat că regula formulată de Hermogenianus avea un caracter de principiu general, destinat interpretării întregului sistem de drept. În materie penală, pe bună dreptate se arată că regula *interpretatione legum poenae molliendae sunt potius quam asperandae* este una dintre cele mai vechi formulări ale ideii de interpretare restrictivă și nu extensivă a normelor sancționatorii³⁶.

Ea anticipează în mod clar principiul *in dubio pro reo* și concepția ulterioară despre interpretarea favorabilă – *interpretatio favorabilis*. Totodată, în doctrină pe bună dreptate se afirmă că principiul *in dubio mitius* și antecedentele sale din dreptul roman, precum maxima *interpretatione legum poenae molliendae sunt potius quam asperandae*, se aplică doar în cazurile de ambiguitate (în dubio); el nu autorizează o interpretare generală de clemență și nici modificarea sensului clar al legii³⁷. Prin urmare, regula trasează limite

³¹ Mini nostri sacratissimi principis iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti digestorum seu pandectarum liber quinquagesimus. <https://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest50.shtml> (accesat la 15.10.25).

³² Bauman R.A. (2000), *Human Rights in Ancient Rome*, Routledge, London – New York, p. 143–146. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/4650/1/56.pdf.pdf>

³³ Merkouris P. (2017), *In Dubio Mitius: The Interpretative Principle and Its Role in International Law*, SSRN Electronic Journal, p. 5. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3003890 (accesat la 15.10.25).

³⁴ Hermogenianus a fost un jurist roman din secolul al III-lea d.Hr. din timpul împăratului Dioclețian, care în „Prima carte a Epitomelor”, a tratat principii generale de drept, printre care și modul de aplicare al pedepselor.

³⁵ Domini nostri Sacratissimi principis Iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti digestorum seu pandecta. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-48.htm> (accesat la 16.10.2025).

³⁶ Zalewski B. (2018), *Historyczne znaczenie zasady in poenalibus causis benignius interpretandum est*. În: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Prawnicza, ZESZYT 101/2018, PRAWO 22*, p. 193. <https://journals.ur.edu.pl/zeszyty-sp/article/view/715/687> (accesat la 16.10.2025).

³⁷ Panos M. (2017), *In Dubio Mitius: The Interpretative Principle and Its Role in International Law*. Groningen:

clare de interpretare, în baza cărora nu orice interpretare mai blândă este permisă – doar aceea care respectă textul clar al legii și intenția legiuitorului.

În doctrina italiană³⁸, s-a afirmat că regula descrisă mai sus se armoniza perfect cu cea de *in poenalibus causis benignius interpretandum est* introdusă de *Iulius Paulus Prudentissimus*. Mai mult decât atât, considerăm că cele două maxime se află într-o relație de complementaritate. Astfel, maxima lui Hermogenianus are o semnificație mai restrânsă punând un accent explicit pe pedepse, adică pe sancțiunea penală și pe modul cum trebuie interpretată norma care conduce la pedeapsă. Pe când maxima lui *Prudentissimus* pune un accent mai general pe norma în sine (în cauzele penale) și pe interpretarea acesteia în favoarea celui acuzat. Comun pentru ambele maxime este că formează un principiu hermeneutic care subliniază restricția interpretării în materie penală.

5. REZULTATE.

În perioada antică nu a existat o formulare conceptuală și abstractă a principiului legalității penale. Nicio cultură juridică antică nu a enunțat expres un principiu general care să echivaleze cu conceptul modern al principiului legalității penale. Analiza legiurilor din acele timpuri (Codul lui Hammurabi, Legile lui Manu, legislația lui Dracon reformată de către Solon și Legea celor XII Table) demonstrează că „dreptul penal timpuriu” nu a dezvoltat o dogmatică juridică proprie. Norma penală apare într-o formă incipientă, subordonată unui context normativ larg, alcătuit din reguli religioase, morale și civile, fără delimitări conceptuale. De aceea, primele legiuri nu pot fi analizate prin prisma criteriilor moderne ale unui cod penal, căci ele nu definesc abstract infracțiunea, nu enunță principii generale și, cu unele excepții, nu disting instituțiile generale ale dreptului penal.

Prin urmare, în vechile legiuri, normele juridice descriau faptele penale prin enunțarea unor cazuri tipice de conflict și sancțiunile aplicabile pentru săvârșirea acestora, fără dezvoltarea unei teorii generale a infracțiunilor. De asemenea, normele cu caracter penal coexistau cu alte norme de drept (civil sau de drept public), precum și cu normele religioase. Spre exemplu, Legea celor XII Table reunea, fără ierarhii conceptuale, normele penale cu normele de drept civil, cât și cu normele privitoare la rituri funerare.

În același timp, cercetările de mai sus ne arată că în antichitate apar primele premise normative care au determinat geneza principiului legalității penale. Chiar dacă dreptul penal antic nu formulează noțiuni generale și nu dezvoltă o teorie a incriminării, el pune bazele unui element esențial al legalității penale moderne: publicitatea și accesibilitatea legii. Trecerea de la cutumă la legea scrisă a permis destinatarilor normelor să cunoască în mod direct conduita interzisă și sancțiunile corespunzătoare. Spre exemplu, Codul lui Hammurabi gravat pe stele de piatră, „kyrbeis-urile” expuse de Solon, Legile din cele XII Table afișate în Forum, marchează momente în care dreptul devine vizibil, accesibil și previzibil, chiar dacă nu este încă sistematizat.

În acest cadru istoric, apar și primii germeni ai conceptelor interpretative care, mult mai târziu, vor sta la baza dezvoltării principiului legalității penale moderne. În dreptul roman clasic, *Julius Paulus* formulează maxima „*in poenalibus causis benignius interpretandum est*”, iar *Hermogenianus* enunță principiul „*poenae molliendae sunt potius quam asperandae*”,

University of Groningen, p. 15.

³⁸ Caterini M. (2021), *La benignior interpretatio nel diritto penale canonico. Profili storici e comparati*, „Diritto & Religioni”, Nr. 1/2021, p. 360–362.

ambele fiind antecedente directe ale principiilor moderne *favor rei*, *in dubio pro reo* și *lex mitior*. Aceste formulări nu reprezintă încă o teorie sistematică a legalității, dar constituie primele încercări de a limita puterea punitivă prin reguli generale de interpretare.

În consecință, maxima lui Paulus și Hermogenianus anticipează și completează formule interpretative consacrate de tradiția juridică contemporană, confirmând continuitatea principiului *favor rei* de la dreptul roman până în dreptul european contemporan, subliniind următoarele idei cheie: norma penală trebuie interpretată restrâns; în caz de dubiu, se alege varianta cea mai favorabilă persoanei acuzate; sancțiunea penală trebuie să fie aplicată cu moderație și prudență; principiul legalității este garantat și în faza interpretativă.

6. CONCLUZII.

Legalitatea, ca principiu de bază al dreptului penal, a fost percepută încă din epocile arhaice ca o formă de protecție împotriva abuzului de putere. Publicitatea legilor, stabilitatea lor în timp și posibilitatea cetățenilor de a le cunoaște au constituit elemente definitorii ale unei ordini juridice bazate pe rațiune și echitate. În mod special, instituirea normei scrise a însemnat trecerea de la o justiție de tip sacral, la o justiție rațională, întemeiată pe reguli accesibile tuturor. Astfel, trecerea de la tradiția nescrisă la codificarea publică a legii a însemnat începutul desprinderii justiției de arbitrarul puterii personale, consacrand ideea că pedeapsa nu poate fi legitimă decât atunci când se întemeiază pe o normă preexistentă și general cunoscută.

Principiul legalității penale reprezintă nu doar o regulă tehnică a dreptului modern, ci o moștenire intelectuală care exprimă esența ideii de justiție penală – nicio pedeapsă nu poate exista fără o lege și nicio lege fără o cunoaștere preexistentă a conduitei criminale. În consecință, legalitatea penală nu reprezintă doar o regulă de drept pozitiv, ci o idee universală despre justiție, care continuă să fundamenteze arhitectura etică și normativă a dreptului penal contemporan. Cercetarea demonstrează că deși separate de milenii și de structuri instituționale radical diferite, principiile legalității penale din epoca antică și cele consacrate în epoca contemporană sunt unite prin aceeași rațiune axiologică – nevoia de a transforma puterea punitivă într-o expresie a rațiunii juridice și nu a voinței arbitrare.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Tanoviceanu I. (1912), *Curs de drept penal*. Ed. Atelierele grafice & Co. Societate Anonimă, București.

Roth M. T. (1995), *Mesopotamian legal traditions and the laws of Hammurabi*, Chicago-Kent Law Review, 71(1). <https://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3013&context=cklawreview> (accesat la data de 14.11.2025).

Harper R.F., *The Code of Hammurabi* (1904), Chicago: University of Chicago Press, 1904, p. 49. https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/1276/Harper_0762_EBk_v6.0.pdf.

Petlenko I. (2025), *The Manusmriti as a Source of Political Philosophy and Legal Culture in India*. Bulletin of Philosophy, 1 (12).

Bühler G. (1886), *The Laws of Manu, Sacred Books of the East*, Volume 25 of The Sacred

- Books of the East. Oxford: Clarendon Press, Chapter VIII, p. 129. <https://www.one-littleangel.com/download/The-Law-of-Manu.pdf> (accesat la 12.11.2025).
- The athenian constitution by Aristotle, Part 4. Translated by Sir Frederic G. Kenyon. <https://www.gutenberg.org/files/26095/26095-h/26095-h.htm?utm> (accesat la 14.11.2025).
- Carugat Federica, Hadfield Gillian K., Weingast, Barry R. Building Legal Order in Ancient Athens. In: Journal of Legal Analysis, vol. 7, nr. 2, 2015, p. 298. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/jla/lav003.
- World History Encyclopedia. Solon. <https://www.worldhistory.org/solon/?utm> (accesat la data 2.10.2025).
- The athenian constitution by Aristotle, Translated by Sir Frederic G. Kenyon. <https://www.gutenberg.org/files/26095/26095-h/26095-h.htm?utm> (accesat la 12.11.2025).
- Plutarch, life of Solon. <https://topostext.org/work/158?utm> (accesat la data 2.10.2025).
- Hansen M.H., The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes, 1991, p. 130-147. https://books.google.md/books/about/The_Athenian_Democracy_in_the_Age_of_Dem.html?id=o2mgjqbFGp4C&redir_esc=y (accesat la 14.11.2025).
- Volonaki E. (2000), The Re-publication of the Athenian Laws, în *Classica et Mediaevalia*, vol. 51, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, Copenhagen.
- Laracy B. (2008). The rule of law in the Athenian dēmokratia: Origins, history, and oratory, p. 3. https://www.academia.edu/64603103/The_Rule_of_Law_in_the_Athenian_Demokratia_Origins_History_and_Oratory?nav_from=84a4e47d-1761-45b0-bd31-aa9db50c9577
- The Nicomachean Ethics of Aristotle translated by William David Ross [1908]. <https://sacred-texts.com/cla/ari/nico/index.htm> (accesat la 19.10.2025).
- Hewitt A. (2008), Universal Justice and Epieikeia in Aristotle, *Polis: The Journal for Ancient Greek and Roman Political Thought*, vol. 25, nr. 1, p. 115. https://brill.com/view/journals/agpt/25/1/article-p115_6.xml (accesat la 19.10.2025).
- Fitraki E., The Principle of Legality in Greek Criminal Law. https://www.academia.edu/37564348/The_Principle_of_Legality_in_Greek_Criminal_Law (accesat la 21.10.2025).
- Demosthenes, Against Timocrates, §§ 85–87, ed. W. Wayte, Cambridge University Press, 1882, p. 160. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/Demosthenes_against_Androtion_and_against_Timocrates_%28IA_demosthenesgain00demorich%29.pdf?utm_source=chatgpt.com (accesat la 12.11.2025).
- Molcuț E., Drept roman, p. 34. https://file.ucdc.ro/cursuri/D_1_N13_Drept_roman_Molcut_Emil.pdf (accesat la 19.10.2025).
- Conant E. B. (1928), The Laws of the Twelve Tables, *Washington University Law Review*, January 1928, Volum 13, Issue 4. <https://scispace.com/pdf/the-laws-of-the-twelve-tables-5dq8j24hli.pdf?utm> (accesat la 12.11.2025).
- Deac A. (2021), The Twelve Tables Law, the most important one from the Roman law. *Perspectives of Law and Public Administration*, 10 (1), p. 10. 5–11.
- Cicero M. Tvllivs (106–43 B.C.), *Orationes in Verremactionis*, In C. Verrem Secvndae Liber primvs. <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/verres.2.1.shtml> (accesat la 17.11.2025).
- Dongoroz V. (1939), Drept penal, București, 1939.
- Molcuț E., Drept roman. https://file.ucdc.ro/cursuri/D_1_N13_Drept_roman_Mol

- cut_Emil.pdf (accesat la 19.10.2025).
- Bauman R.A. (2000), *Human Rights in Ancient Rome*, Routledge, London – New York, p. 143–146. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/4650/1/56.pdf.pdf>.
- Merkouris P. (2017), In Dubio Mitius: The Interpretative Principle and Its Role in International Law, SSRN Electronic Journal, p. 5. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3003890 (accesat la 15.10.25).
- Domini nostri Sacratissimi principis Iustiniani iuris enucleati ex omni vetere iure collecti digestorum seu pandecta. <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-48.htm> (accesat la 16.10.2025).
- Zalewski B. (2018), *Historyczne znaczenie zasady in poenalibus causis benignius interpretandum est*. În: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Prawnicza*, ZESZYT 101/2018, PRAWO 22. <https://journals.ur.edu.pl/zeszyty-sp/article/view/715/687> (accesat la 16.10.2025).
- Panos M. (2017), In Dubio Mitius: The Interpretative Principle and Its Role in International Law. Groningen: University of Groningen.
- Caterini M. (2021), La benignior interpretatio nel diritto penale canonico. Profili storici e comparati, „Diritto & Religioni”, Nr. 1/2021.

CZU: 343.13:342.726-056.34

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242055>Andrei CAZACICOV¹andreicazacicov@gmail.com

INTERNAREA ÎN INSTITUȚIA PSIHIATRICĂ ÎN TEMEIUL ART. 490 COD DE PROCEDURĂ PENALĂ

Abstract: Internarea în instituția psihiatrică constituie o măsură de securitate reglementată de art. 490 Cod de procedură penală, aplicabilitatea practică a căreia denotă mai multe deficiențe insurmontabile. Vulnerabilitatea cadrului normativ sub aspectul instituției de drept nominalizate a fost sesizată atât de unii autori în particular, cât și de organizații non-guvernamentale alături de instituții ale statului în atribuțiile cărora stă nemijlocita executare a încheierilor judecătorești de internare în instituția psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice. Omisiunea soluționării lacunelor legislative este capabilă să afecteze drepturile și libertățile fundamentale ale omului și, în perspectivă, să conducă la condamnarea Republicii Moldova la CtEDO. Atât timp cât practica aplicării art. 490 Cod de procedură penală este foarte diferențiată, riscul suportării consecințelor potențial negative vizează atât angajații organelor statului (Politia, Procuratura, Instanțele de judecată, Instituțiile Medico-Sanitar Publice etc.), cât și acuzatul, membrii familiei lui, precum și societatea per ansamblu. În rezultatul studiului se intervine cu mai multe recomandări și propuneri a căror implementare este stringentă atât interpretării, cât și aplicării corecte a măsurii de securitate analizate.

Cuvinte-cheie: internare, instituție psihiatrică, dreptul la libertate, măsură de siguranță, măsură de constrângere.

COMMITMENT TO A PSYCHIATRIC INSTITUTION BASED ON ARTICLE 490 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE

Abstract: Hospitalization in a psychiatric institution is a security measure regulated by Article 490 of the Criminal Procedure Code, the practical applicability of which reveals several insurmountable deficiencies. The vulnerability of the normative framework regarding the named legal institution has been pointed out both by certain authors individually and by non-governmental organizations, as well as by state institutions whose duties involve the direct execution of court orders for the hospitalization of individuals with mental disorders in psychiatric institutions. The failure to address these legislative gaps could affect fundamental human rights and freedoms

¹ Doctor în drept, lector universitar, Catedra „Drept drept și criminologie”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; judecător în cadrul Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1117-1684>, e-mail: andreicazacicov@gmail.com

and, in the long term, lead to the Republic of Moldova being condemned by the European Court of Human Rights (ECHR). As long as the practice of applying Article 490 of the Criminal Procedure Code remains highly inconsistent, the risk of bearing potentially negative consequences is present both for state employees (Police, Prosecutor's Office, Courts, Public Health Institutions, etc.) and for the defendant, their family members, and/or society as a whole. The outcome of the study includes several recommendations and proposals which implementation is compulsory for both the interpretation and the correct application of the analyzed security measure.

Keywords: hospitalization, psychiatric institution, right to liberty, security measure, coercive measure.

1. INTRODUCERE

Tot mai des în practica judiciară sunt înaintate demersuri/cereri din partea instituției medicale, instituției procuraturii sau a părților procesului judiciar de aplicare a unor măsuri de constrângere cu caracter medical până la examinarea cauzei penale în fond, ceea ce denotă o deficiență evidentă în înțelegerea corectă a instituției de drept abordate, iar în cazul admiterii unor asemenea solicitări – o aplicare neîntemeiată a legii din partea instanțelor de judecată. Decizia de a supune o persoană plasării involuntare trebuie luată de o instanță [...] ce ar trebui să acționeze în conformitate cu procedurile prevăzute de lege [...]¹. Expresia „prevăzute de lege” impune existența unei proceduri echitabile și adecvate care să acorde persoanei o protecție suficientă împotriva privării arbitrare de libertate². Vulnerabilitatea persoanelor bolnave sau handicapate mintal necesită mai multă atenție pentru a preveni orice act – sau a evita orice omisiune – care poate aduce un prejudiciu bunăstării lor. Prin urmare, plasamentul fără consimțământul pacientului într-o instituție de psihiatrie trebuie să fie întotdeauna însoțit de garanțiile necesare³.

Așadar, până la examinarea în fond și adoptarea sentinței de aplicare a măsurilor de constrângere cu caracter medical, instanța de judecată poate purcede, în prezența circumstanțelor justificative, doar la internarea în instituția psihiatrică, situație care nu se atribuie nici la măsurile procesuale de constrângere (inclusiv măsurile preventive), nici la măsurile de siguranță. Internarea în instituția psihiatrică, totuși, prezintă unele particularități normative, deficiențe aplicative, dar și carențe juridice vădite, analizarea cărora se prezintă drept una iminent necesară, atât pentru o înțelegere adecvată, cât și pentru o perfectare legislativă de perspectivă.

Normele de procedură penală nu cuprind și nu clarifică toate situațiile ce pot interveni cu privire la internarea forțată a persoanei în instituția medicală, inclusiv pentru efectuarea expertizelor judiciare⁴. O disfuncționalitate de ordin normativ este în putere de a crea insecurități juridice, incertitudini privind produsul actului de justiție, repercusiuni grave asupra respectării drepturilor omului, care suferă în acest context, o imixtiune nejustificată⁵.

¹ Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder. <https://search.coe.int/cm/?i=09000016805dc0c1> (accesat la 14.02.2025).

² Cauza V.K. vs. Rusia. Hotărârea CtEDO din 07.06.2016, § 189. În: Baza de date HUDIC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171778> (accesat la 14.04.2025).

³ Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante privind plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților. Inf (93)12 din 08.04.1998. <https://rm.coe.int/16806cd438> (accesat la 10.02.2025).

⁴ Ostavciuc D., Osoianu T. Dispunerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10-17.

⁵ Raport special al Avocatului Poporului nr. 08-1/18-1941 din 05.10.2022 privind autorizarea spitalizării forțate contrar dreptului la libertate și siguranță. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/11/auto->

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

În prezentul studiu au fost folosite pe larg metodele analizei, sintezei, logicii, interpretării literare, dar și metoda comparativă. Materialele utilizate se rezumă la actele normative relevante, publicațiile științifice din domeniu, răspunsurile instituțiilor de stat, precum și la materialele cauzelor penale concrete.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Decizia asupra încuviințării forțate a examenului psihiatric sau spitalizării într-un staționar de psihiatrie trebuie să fie asumată nu de către o instituție medicală, ci de către un organ judiciar pentru fiecare caz în parte, cu reținerea tuturor circumstanțelor medicale, sociale și juridice ale speței⁶. Legislația actuală în materie de control judiciar a legalității și temeiniciei condițiilor necesare limitării drepturilor persoanei la libertate, libera circulație, libera stabilire a domiciliului sau a reședinței, derivată din încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie, nu este pe deplin fundamentată în ceea ce privește protecția contra eventualelor abuzuri contra lipirii nejustificate de aceste drepturi, implicit negarantând lipsa erorilor din partea puterii publice⁷. Conform art. 11, alin. (3) Cod de procedură penală, privarea de libertate, arestarea, internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală sau trimiterea ei într-o instituție educațională specială, precum și prelungirea acestor măsuri, se permit numai în baza unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești motivate⁸.

Din reglementările normative prezentate se deduce clar că unicul organ competent să autorizeze internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală psihiatrică este instanța de judecată. Măsurile de constrângere cu caracter medical (internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită sau cu supraveghere riguroasă) pot fi aplicate față de persoanele: a) care fiind în stare de iresponsabilitate au comis fapte prejudiciabile, prevăzute de legea penală, ce prezintă pericol pentru societate. Asemenea persoane, potrivit art. 23 alin. (1) Cod penal, nu sunt pasibile de răspundere penală și în baza sentinței instanței de judecată se liberează de răspunderea penală; b) care s-au îmbolnăvit de o boală psihică după săvârșirea infracțiunii, înainte de pronunțarea sentinței. În privința acestor persoane, potrivit art. 23 alin. (2) Cod penal, se aplică măsura de constrângere cu caracter medical în baza unei sentințe a instanței de judecată. În acest caz nu este posibilă stabilirea pedepsei. În cazul însănătoșirii acestor persoane, pedeapsa le poate fi aplicată numai în condițiile prevăzute de art. 102 Cod penal – dacă nu a expirat termenul de prescripție sau dacă nu există alte motive pentru liberarea lor de răspundere penală și de pedeapsă (amnistia, schimbarea situației, liberarea condiționată (art. 53 Cod penal) etc.; c) care s-au îmbolnăvit de o tulburare psihică temporară ce împiedică aprecierea stării psihice la momentul comiterii faptei social-periculoase, prevăzute de legea penală; d) care s-au îmbolnăvit de o boală psihică în timpul executării pedepsei. Aceste persoane pot fi eliberate de executarea pedepsei însă, după însănătoșire, față de ele poate fi reluată exe-

rizarea-spitalizarii-fortate-contrar-dreptului-la-libertate-si-siguranta.pdf (accesat la 17.02.2025).

⁶ Crețu V. *Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile*. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4 (19), 2011, p. 69.

⁷ *Ibidem*, p. 73.

⁸ *Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

cutarea în continuare a pedepsei, dacă lipsesc condițiile prevăzute de art. 102 Cod penal⁹.

După cum se deduce din Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”, articolele 152 și 490 Cod de procedură penală stabilesc posibilitatea internării forțate a bănuیتului, învinuitului sau inculpatului aflat în stare de arest, în instituția medicală pentru efectuarea expertizei psihiatrice, fără un mecanism de verificare și control. Astfel, dacă bănuیتul, învinuitul sau inculpatul aflat deja în stare de arest prezintă suspiciuni că suferă de anumite probleme mintale, el este transferat în instituția psihiatrică pentru expertizare pe un termen nedeterminat până când instituția medicală va constata ameliorarea situației acestuia. Aceste prevederi contravin expres articolului 5 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și articolului 14 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități¹⁰.

În baza art. 14 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 320/2007¹¹, statele părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți: (a) Se bucură de dreptul la libertate și siguranță a persoanei; (b) Nu sunt lipsite de libertate în mod ilegal sau arbitrar, că orice lipsire de libertate se face conform legii și că existența unei dizabilități nu va justifica în niciun fel lipsirea de libertate. Potrivit art. 5 § 1 lit. e) al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO)¹², orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertate, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: [...] dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond.

În baza art. 51, alin. (2) din Constituție¹³, nimeni nu poate fi supus niciunui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege. După cazul mediatizat pe larg cu referire la A.B., când la 18.08.2017 s-a dispus arestarea preventivă a unei persoane cu devieri psihice, iar ultima a decedat în detenție, fiind pentru aceasta ulterior sancționat disciplinar judecătorul prin demitere din funcție¹⁴, subiectul a devenit unul deosebit de actual. În speță, instanța de resort a constatat, printre altele, că „judecătorul a acționat în detrimentul prevederilor legale de examinare a demersului de aplicare a măsurilor de constrângere”.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat obligația statului de a întreprinde măsurile necesare pentru a proteja viața persoanelor care necesită servicii de îngrijire de sănătate. În același timp, sunt condamnate acțiunile statului pentru încălcarea dreptului la libertate a unei persoane cu tulburări psihice. În acest sens, legislația trebuie să prevadă mecanisme eficiente de intervenție pentru a preîntâmpina acțiunile

⁹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 2.

¹⁰ Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 34-35. 43 p.

¹¹ Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 320 din 30.03.2007. În: Tratatate internaționale, 13.12.2016, nr. 50.

¹² Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 1950 din 04.11.1950. În: Tratatate Internaționale, 30.12.1998, nr. 1.

¹³ Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.11.2024, nr. 466.

¹⁴ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-589/2022 din 29.01.2025. În: Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.

arbitrare din partea autorităților statului în raport cu persoana cercetată care suferă de unele tulburări mintale.

Internarea forțată într-o instituție psihiatrică atentează indubitabil la libertatea persoanei (cauzele *Luberti vs. Italia*¹⁵, *David vs. Moldova*¹⁶, *Filip vs. România*¹⁷, *C.B. vs. România*¹⁸ ș.a.) și, respectiv, aceasta urmează a avea loc doar în baza unei autorizații judecătorești¹⁹, iar inexistența unor reguli de procedură în ceea ce privește deținerea persoanei incapacabile, în contrast cu multitudinea de garanții ce se aplică în cazuri obișnuite, este de natură să conducă la o violare a prevederilor art. 5 § 1 CEDO (cauza *H.L. vs. Marea Britanie*²⁰ §§ 120, 124). Privarea de libertate dispusă în baza articolului 5 § 1 lit. e) din Convenție trebuie să îndeplinească o funcție dublă: pe de o parte, funcția socială de protecție; pe de altă parte, o funcție terapeutică, în interesul persoanei alienate mintal²¹.

În cauza *Luberti vs. Italia* (§ 27)²², Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că autorităților naționale trebuie să li se recunoască dreptul de a se bucura de o anumită putere discreționară în a decide dacă o persoană trebuie internată ca „alienat”. O persoană nu poate fi considerată „alienată”, în sensul § 1 art. 5 al CEDO, și privată de libertatea sa, decât dacă sunt întrunite cel puțin următoarele trei condiții: trebuie demonstrat în mod credibil că persoana este alienată; tulburarea mintală trebuie să fie de o așa natură sau măsură încât să justifice detenția obligatorie; valabilitatea detenției continue depinde de persistența unei asemenea tulburări.

Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114/2024²³ stipulează doar două cazuri de internare forțată în instituția psihiatrică: internarea nevoluntară (art. 31) și tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical (art. 23). În aspect formal, primul caz – internarea nevoluntară – este reglementat de Legea ocrotirii sănătății nr. 411/1995 (art. 42 – Asistența medicală pentru bolnavii psihici²⁴) și Codul de procedură civilă (articolele 309-311 – Încuviințarea spitalizării forțate și tratamentului forțat²⁵), iar cel de-al doilea caz – tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical – de Codul de procedură penală (articolele 488-503 – Procedura aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical²⁶). Internarea nevoluntară se face fără consimțământul

¹⁵ Cauza *Luberti vs. Italia*. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 14.02.2025).

¹⁶ Cauza *David vs. Moldova*. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/%20eng?i=001-127751> (accesat la 14.02.2025).

¹⁷ Cauza *Filip vs. România*. Hotărârea CtEDO din 14.12.2006. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123269> (accesat la 17.02.2025).

¹⁸ Cauza *C.B. vs. România*. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 17.02.2025).

¹⁹ Ostavciuc D., Osoianu T. *Dispunerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal*. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10. p. 10-17.

²⁰ Cauza *H.L. vs. Marea Britanie*. Hotărârea CtEDO din 05.10.2004. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-66757> (accesat la 08.05.2025).

²¹ Cauza *Roman vs. Belgia*. Hotărârea CtEDO din 31.01.2019. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192159> (accesat la 08.05.2025).

²² Cauza *Luberti vs. Italia*. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 08.05.2025).

²³ *Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală* nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2024, nr. 251-253.

²⁴ *Legea ocrotirii sănătății* nr. 411 din 28.03.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.1995, nr. 34.

²⁵ *Codul de procedură civilă* nr. 225-XV din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.

²⁶ *Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003,

persoanei cu tulburări mintale și de comportament, aplicată în cazul în care sunt întrunite condițiile prevăzute la art. 31²⁷.

Astfel, o persoană poate fi supusă internării nevoluntare dacă sunt întrunite următoarele condiții: a) persoana are o tulburare mintală; b) starea persoanei reprezintă un risc semnificativ de vătămare gravă a sănătății sale sau a altor persoane; c) internarea include un scop terapeutic; d) nu sunt disponibile mijloace mai puțin restrictive de acordare a asistenței adecvate; e) a fost luată în considerare opinia persoanei în cauză.

În mod excepțional, o persoană poate fi supusă unei internări nevoluntare, pentru perioada minimă stabilită de Guvern, necesară pentru a constata dacă aceasta suferă de o tulburare mintală care reprezintă un risc semnificativ de vătămare gravă a sănătății sale sau a altor persoane, în cazul în care: a) comportamentul său este puternic sugestiv pentru o astfel de tulburare; b) starea sa pare să reprezinte un astfel de risc; c) nu există niciun mijloc adecvat, mai puțin restrictiv, de a face această determinare; d) a fost luată în considerare opinia persoanei în cauză²⁸. La rândul său, tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se efectuează în conformitate cu prevederile Codului penal, ale Codului de procedură penală și ale Legii privind sănătatea și bunăstarea mintală²⁹.

Persoana supusă măsurilor de constrângere cu caracter medical beneficiază de aceeași protecție a drepturilor sale ca și ceilalți pacienți. Tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se efectuează în instituții medico-sanitare specializate în sănătate mintală, în unități specializate separate de cele obișnuite, cu asigurarea condițiilor securizate de plasament în vederea prevenirii săvârșirii unor fapte prejudiciabile de către persoanele supuse măsurilor de constrângere cu caracter medical și cu garantarea siguranței personalului la locul de muncă. Organizarea și funcționarea unităților specializate pentru tratament prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se desfășoară conform cadrului normativ aprobat de către Guvern. Tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical are la bază planul de reabilitare psihosocială, elaborat și implementat de echipa de specialiști ai instituției, ajustat în colaborare cu pacientul, potrivit necesităților individuale ale persoanei. Unitățile specializate se dotează corespunzător necesităților de reabilitare psihosocială a persoanelor supuse măsurilor de constrângere cu caracter medical și garantează respectarea demnității umane și dreptul la cele mai bune standarde de tratament posibile, fără discriminare³⁰.

În baza pct. 27 al Regulamentului de activitate a Spitalului de psihiatrie (Anexa nr. 3 la Ordinul Ministerului Sănătății nr. 591/2010³¹), spitalizarea în cadrul spitalului de psihiatrie se efectuează în cazul: - prezenței tulburărilor psihice; - deciziei medicului psihiatru de efectuare a examenului și/sau tratamentului în condiții de staționar; - **hotărârii instanței de judecată privind exercitarea măsurilor coercitive cu caracter medical**; - **efectuării expertizei psihiatrice în cazurile și modul prevăzute de lege**, cu consimțământul per-

nr. 104-110.

²⁷ *Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală* nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.

soanei sau al reprezentantului legal.

Practica judiciară arată că internarea în instituția psihiatrică a inculpatului se face diferențiat:

1. în temeiul dispunerii efectuării expertizei psihiatrico-legale, în ambulatoriu, fără revocarea măsurii preventive³²;
2. în temeiul dispunerii efectuării expertizei psihiatrice, în staționar, cu revocarea măsurii arestării preventive³³;
3. în temeiul aplicării măsurii de securitate/precauție – internarea în instituția psihiatrică³⁴;
4. în temeiul aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical³⁵.

Primele două cazuri își găsesc o întemeiere legală în baza art. 24 din Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114 din 16.05.2024³⁶, art. 23 al Legii cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016³⁷, art. 152 Cod de procedură penală (Internarea în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare). În cazul constatării faptului de îmbolnăvire a persoanei, în privința căreia se desfășoară urmărirea penală și care se află în stare de arest, judecătorul de instrucție dispune, în temeiul demersului procurorului, internarea ei în instituția psihiatrică, **adaptată pentru deținerea persoanelor arestate**, dispunând, totodată, revocarea arestului preventiv³⁸.

Pentru efectuarea expertizei psihiatrice în condiții de staționar, persoanele se spitalizează în instituții medicale de psihiatrie cu regim obișnuit. Persoanele cărora le-a fost aplicată măsura preventivă sub formă de arest preventiv, sunt spitalizate în secțiile instituției publice de expertiză judiciară special utilizate în acest scop. Internarea în aceste secții a persoanelor nearestate preventiv este interzisă³⁹.

Așadar, conform art. 152 Cod de procedură penală: „(1) Dacă pentru efectuarea expertizei medico-legale sau psihiatrice apare necesitatea unei supravegheri îndelungate, bănuitul, învinuitul, inculpatul poate fi internat într-o instituție medicală. Despre aceasta se consemnează în ordonanța sau încheierea prin care s-a dispus expertiza judiciară. (2) Internarea bănuitului, învinuitului în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare indicate în alin. (1) se admite cu autorizația judecătorului de instrucție, în baza demersului procurorului, în conformitate cu art. 305. Încheierea judecătorului de instruc-

³² Încheierea Judecătorei Strășeni, sediul Călărași, nr. 1-253/2024 din 28.10.2024. În: Arhiva Judecătorei Strășeni.

³³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 5. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=348 (accesat la 10.02.2025).

³⁴ Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-884/2024 din 30.10.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana; Decizia Curții de Apel Chișinău nr. 11r-233/2024 din 22.07.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana.

³⁵ Sentința Judecătorei Edineț, sediul Briceni, nr. 1-226/2023 din 15.01.2024. În: Arhiva Judecătorei Edineț, sediul Briceni; Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 12.03.2025. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.

³⁶ Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.

³⁷ Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.06.2016, nr. 157-162.

³⁸ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 5.

³⁹ Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.06.2016, nr. 157-162.

ție privind autorizarea internării poate fi atacată cu recurs în condițiile art. 311. (3) Dacă necesitatea internării în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare a apărut în procesul judecării cauzei, încheierea despre aceasta o adoptă instanța de judecată conform cererilor înaintate de părți, expert sau din oficiu. [...] (4) Internarea bănuیتului într-o instituție medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, se dispune pentru o durată de până la 10 zile cu posibilitatea prelungirii, în caz de necesitate, la demersul procurorului, de către judecătorul de instrucție, după punerea sub învinuire. (5) Internarea învinuitului într-o instituție medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, se dispune pentru o durată de până la 30 de zile. (6) Prolungirea internării învinuitului în instituția medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, poate fi dispusă de către judecătorul de instrucție până la 6 luni, la demersul procurorului prezentat în temeiul cererii motivate în scris a medicului care se confruntă cu dificultăți la efectuarea expertizei judiciare și are nevoie de timp suplimentar pentru aceasta. Fiecare prelungire nu poate depăși 30 de zile. [...] (8) În cazul în care bănuitul, învinuitul este arestat preventiv, transferul acestuia pentru efectuarea expertizei judiciare medicale în condiții de staționar, se dispune la demersul procurorului cu autorizația judecătorului de instrucție⁴⁰.

Se observă că art. 152 Cod de procedură penală omite a face referință la calitatea acuzatului de „inculpat”, limitându-se la cele de „bănuīt” și „învinuit”, chiar dacă la alin. (3) prezintă situația în care necesitatea internării în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare a apărut în procesul judecării cauzei. Odată ce dispozițiile legale oferă un regim juridic diferențiat bănuītului (durata internării căruia este de până la 10 zile, cu posibilitatea prelungirii după punerea sub învinuire) și învinuitului (durata internării căruia este de până la 30 zile, cu posibilitatea prelungirii până la 6 luni în cazul cererii motivate în scris a medicului care se confruntă cu dificultăți la efectuarea expertizei judiciare și are nevoie de timp suplimentar pentru aceasta), considerăm necesar nu doar de a reglementa calitatea de inculpat la norma de la art. 152 Cod de procedură penală, dar și a-i stabili regimul juridic aplicat în mod corespunzător și diferențiat, ținându-se cont de specificul procedurilor în fața instanțelor de judecată.

Al treilea caz – ca măsură de securitate/precauție – se întemeiază în baza reglementărilor de la art. 490 Cod de procedură penală (Internarea în instituția psihiatrică). În conformitate cu art. 490 Cod de procedură penală: „La constatarea faptului de îmbolnăvire a persoanei în privința căreia se efectuează urmărire penală și care se află în stare de arest, judecătorul de instrucție dispune, în temeiul demersului procurorului, internarea ei în instituția psihiatrică, adaptată pentru deținerea persoanelor arestate, dispunând, totodată, revocarea arestului preventiv. Despre ameliorarea ulterioară a stării sănătății persoanei internate în instituția psihiatrică, administrația instituției înștiințează imediat procurorul care conduce urmărirea penală în cauza respectivă. (2) Internarea în instituția psihiatrică a persoanelor care nu se află în stare de arest se efectuează în condițiile prevăzute în art.152, cu asigurarea garanțiilor specificate în art.501 alin. (1)”⁴¹.

La rândul său, art. 490 Cod de procedură penală în general nu face referință la etapa de judecare a cauzei, fiind expres indicat că se aplică „persoanei în privința căreia se efectuează urmărire penală” [...] de către „judecătorul de instrucție”. În acest context, consi-

⁴⁰ Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴¹ Ibidem.

derăm stringentă adaptarea prevederilor art. 490 Cod de procedură penală la situația în care necesitatea internării/prelungirii internării în instituția psihiatrică a apărut în procesul judecării cauzei. În același context, termenul de „până la 6 luni” al internării acuzatului în instituția psihiatrică, stipulat la art. 152, alin. (6) Cod de procedură penală, urmează a fi luat în considerare și extins prin art. 490 Cod de procedură penală; or, adesea, internarea în cadrul instituției psihiatrice, analogic arestării preventive, poate și trebuie să fie aplicată pentru ambele faze ale procesului penal, până la pronunțarea sentinței de către instanța de fond.

Finalmente, considerăm sintagma „îmbolnăvire a persoanei” echivocă la aplicarea corectă a prevederilor art. 490 Cod de procedură penală, căci nu este expres specificat caracterul îmbolnăvirii persoanei, fie de o boală psihică, fie de o boală gravă de altă natură, fie o îmbolnăvire ordinară (gripă sezonieră sau altă viroză etc.). La caz, este binevenită referința legislativă la Lista bolilor psihice ce lipsesc persoana de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile sale sau de a le dirija, care constituie temei pentru înaintarea demersului pentru liberarea de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea ori revocarea arestului preventiv a deținuților grav bolnavi instanței de judecată, prevăzută în Anexa nr. 2 la Hotărârea Guvernului nr. 417/2024⁴².

Nu mai puțin importante se prezintă garanțiile prevăzute la art. 501, alin. (1) Cod de procedură penală: „Instanța de judecată periodic, dar nu mai rar de o dată la 6 luni, verifică necesitatea continuării aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical”⁴³, nu sunt compatibile situației internării persoanei în instituția psihiatrică până la aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical. Or, verificarea necesității de a aplica în continuare măsura de siguranță sub forma internării în instituția psihiatrică, încetarea sau schimbarea ei, nu poate avea loc mai rar decât o dată la 30 de zile. Recomandări privind abrogarea prevederilor articolelor 152 și 490 Cod de procedură penală și includerea garanțiilor privind neadmiterea internării și deținerii forțate a persoanei într-o instituție medicală fără existența unui mecanism strict de control, au fost înaintate încă în anul 2015⁴⁴.

Din această perspectivă, sunt salutare propunerile înaintate în anul 2018, de perfectare a art. 490 Cod de procedură penală privind introducerea noilor prevederi vizând: - acțiunile organelor competente în cazul cercetării inculpatului, care întrunește temeiurile pentru aplicarea unei măsuri preventive privative de libertate, însă față de care există o presupunere justificată prin probe scrise și/ sau declarații verbale ale unor persoane autorizate privitor la existența unei boli mintale ale acestuia, aflate într-o fază de acutizare sau care determină un comportament neadecvat ori violent; - durata totală a internării forțate în instituția psihiatrică, care nu poate depăși 12 luni. Totodată, internarea forțată în instituția psihiatrică se dispune pentru un termen de cel mult 30 de zile, iar fiecare prelungire nu poate depăși acest termen; - temeiurile de revocare a măsurii respective: expirarea termenului pentru care a fost dispusă; lipsa temeiurilor de menținere în instituția

⁴² Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de examinare medicală a deținuților grav bolnavi pentru aplicarea liberării de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea, revocarea arestului preventiv, precum și a Listei bolilor grave care împiedică aflarea persoanelor în detenție nr. 417 din 12.06.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.06.2024, nr. 268-270.

⁴³ Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴⁴ Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 40. 43 p.

psihiatrică; încetarea urmăririi penale și clasarea cauzei penale; încetarea procesului penal sau achitarea persoanei⁴⁵.

În ceea ce vizează cel de-al patrulea caz – internarea în instituția psihiatrică în temeiul aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical –, acesta poate avea aplicabilitate legală doar în cadrul soluționării finale a cauzei prin sentință de judecată privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical. Așadar, în baza art. 99 Cod penal, persoanelor care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală în stare de iresponsabilitate [...] instanța de judecată poate să le aplice următoarele măsuri de constrângere cu caracter medical, care se desfășurează de către instituțiile curative ale organelor de ocrotire a sănătății: a) internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită; b) internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere riguroasă⁴⁶.

Totodată, potrivit art. 488, alin. (1) Cod de procedură penală, măsurile de constrângere cu caracter medical [...] se aplică de instanța de judecată față de **persoanele care au săvârșit fapte prejudiciabile**, prevăzute de legea penală, în stare de iresponsabilitate [...]⁴⁷. Respectiv, sentința nu este una de condamnare, iar prin dispozitivul sentinței judecătorești se consideră dovedit faptul că persoana a săvârșit în stare de iresponsabilitate fapta prejudiciabilă prevăzută la un anumit articol al Părții speciale a Codului penal. Totodată, inculpatul se absolvă de răspundere penală pentru comiterea faptei prejudiciabile și se aplică față de acesta măsura de constrângere cu caracter medical sub formă de internare într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită. Dacă în privința persoanei a fost aplicată internarea în instituția psihiatrică conform art. 490 Cod de procedură penală –, această măsură de securitate se menține până la definitivarea sentinței judecătorești⁴⁸.

Din perspectiva motivării actelor judecătorești, ca parte componentă a unui proces echitabil, în Republica Moldova se atestă o tendință pozitivă în timp de a oferi o explicație desfășurată raționamentelor instanței judecătorești la aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, astfel încât motivarea sentinței pe o jumătate de foaie (spre exemplu, Sentința din 31.10.2005⁴⁹) ajunge la o motivare pe 30 de foi (spre exemplu, Sentința din 13.03.2025⁵⁰), ceea ce constituie o garanție în plus a realizării dreptului la apărare și, în consecință, a unui proces echitabil. Dimpotrivă, în jurisprudența autohtonă sunt multiple cazuri de aplicare a măsurilor de siguranță până la adoptarea hotărârii judecătorești corespunzătoare.

De aici rezultă și jurisprudența diferențiată fie a respingerii cererilor/demersurilor de aplicare/prelungire a măsurilor de siguranță cu caracter medical⁵¹, fie a admiterii în parte a unor asemenea cereri/demersuri, cu dispunerea internării în instituția psihiatrică

⁴⁵ Eșanu N. *Nota informativă la Proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14 martie 2003* (privind instituirea unui mecanism de internare forțată într-o instituție psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice, în privința cărora există temeiuri de aplicare a arestului preventiv sau care se află în arest preventiv).

⁴⁶ Codul penal nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

⁴⁷ Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴⁸ Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 13.03.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

⁴⁹ Sentința Judecătoriei Ungheni nr. 1-331-05 din 31.10.2005. În: Arhiva Judecătoriei Ungheni, sediul Central.

⁵⁰ Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 13.03.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

⁵¹ Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 21.01.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

adoptată pentru deținerea persoanelor arestate⁵², fie admiterea integrală a cererilor/ demersurilor indicate⁵³. În temeiul art. 8, alin. (1) Cod de procedură penală, persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de lege, într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale, și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă⁵⁴.

În opinia noastră, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la adoptarea sentinței judecătorești în cadrul procedurii speciale este neîntemeiată, aduce atingere principiului prezumției nevinovăției, iar instanța care aplică prin încheiere judecătorească o măsură de siguranță este pusă în situația de a dubla hotărârea sa odată cu emiterea sentinței judecătorești (precum ar fi stabilită o pedeapsă penală până la adoptarea sentinței judecătorești, în loc de aplicarea corectă a măsurilor preventive). Mai mult decât atât, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la soluționarea în fond a cauzei pe un termen de 6 luni neglijează condițiile și garanțiile instituite de lege (i.e. art. 152 și 490 Cod de procedură penală).

În cauza *Rakevich vs. Rusia* „legea internă impunea ca un judecător să se pronunțe asupra cererii de internare forțată în termen de 5 zile de la data cererii unității medicale, însă au trecut 39 de zile până la data pronunțării deciziei instanței”⁵⁵. Respectiv, autorizarea internării în instituția psihiatrică pe un termen de 6 luni (adică cu neglijarea efectuării prelungirilor de până la 30 de zile, cum este statuat la art. 152, alin. (6) Cod de procedură penală) pot conduce la constatarea că „internarea persoanei nu s-a realizat printr-un act prevăzut de legea internă, și, respectiv, a avut loc violarea art. 5 § 1 CEDO”⁵⁶.

Așadar, judecătorul care emite o sentință de internare forțată a victimei contrară legii urmează a fi tras la răspundere conform art. 307 Cod penal. În cazul în care judecătorul este în înțelegere prealabilă cu medicul psihiatru și pronunță o sentință de internare contrară legii, acesta răspunde în baza art. 169 Cod penal în calitate de complice, instigator sau organizator al infracțiunii⁵⁷.

Conform art. 174, alin. (1) Cod de executare, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se asigură de către instituțiile curative specializate⁵⁸. Potrivit art. 288, alin. (1)-(3) Cod de executare, instanța de judecată trimite hotărârea privind aplicarea măsurii de constrângere cu caracter medical sau internarea forțată într-o instituție ftizio-pneumologică organului Afacerilor Interne în a cărui rază teritorială se află domiciliul persoanei supuse tratamentului medical forțat sau, după caz, administrației locului de

⁵² Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-1004/2024 din 27.11.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana; Decizia Curții de Apel Chișinău nr. 11r-233/2024 din 22.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.

⁵³ Încheierea Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă, nr. 1-94/2024 din 30.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă; Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-614/2024 din 12.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana; Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-690/2024 din 07.08.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana; Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-785/2024 din 09.09.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.

⁵⁴ *Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁵⁵ Cauza *Rakevich vs. Rusia*. Hotărârea CtEDO din 08.10.2003. În: Baza de date e-LEX (accesat la 18.02.2025).

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 329, 860 p.

⁵⁸ *Cod de executare* nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2000, nr. 214-2020.

deținere pentru a o escorta pe aceasta la instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică specializată a Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Organul Afacerilor Interne sau, după caz, administrația locului de deținere, în cel mult 3 zile de la recepționarea hotărârii, comunică instanței de judecată despre internarea persoanei în instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică respectivă sau despre imposibilitatea internării. În temeiul hotărârii instanței de judecată, instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică asigură consultarea, internarea și acordarea de asistență persoanei supuse tratamentului medical forțat, fapt despre care comunică, în termen de 3 zile, soțului sau reprezentantului legal⁵⁹.

O altă problemă majoră, ține de faptul că Spitalul clinic de psihiatrie nu este adaptat pentru deținerea persoanelor arestate în baza art. 490 Codul de procedură penală. Instituția psihiatrică nu deține spații/încăperi pentru plasamentul/detenția preveniților, nu este adaptată pentru un asemenea tip de internare forțată, nefiind o instituție penitenciară sau izolator de urmărire penală și, deci, nu poate executa încheierile instanțelor de judecată privind internarea în instituția psihiatrică a preveniților pentru măsuri de constrângere cu caracter medical⁶⁰. Această problemă nesoluționată în timp, atrage un șir de interferențe dintre sistemul judiciar, psihiatric și cel de respectare a drepturilor persoanelor la integritatea fizică și psihică⁶¹. Instituțiile medicale anunță de fiecare dată instanțele de judecată în privința imposibilității punerii în executare a încheierilor/mandatelor judecătorești de internare în instituția psihiatrică, iar Avocatului Poporului de fiecare dată obiectează asupra continuării autorizării internării acuzaților în ordinea prevăzută de art. 490 Cod de procedură penală⁶². După cum rezultă din Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/riguroasă a Spitalului de Psihiatrie, temei pentru internarea și întreținerea pacienților în secțiile date este hotărârea judecătorească despre aplicarea față de ei a unui tratament prin constrângere în instituția psihiatrică cu supraveghere obișnuită/riguroasă⁶³.

Considerăm necesar scopului studiului să prezentăm disonanța instituțiilor statului la aplicarea măsurii de securitate sub forma internării în instituția psihiatrică, astfel încât, potrivit scrisorii de informare înaintate instanței de judecată, Consiliului Superior al Magistraturii și Avocatului Poporului (Ombudsmanului), de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”: „Cu referire la Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 24.02.2025, prin care instanța a dispus prelungirea termenului internării inculpatului B.A. în instituția psihiatrică cu supraveghere obișnuită din cadrul I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”, pe un termen de 30 de zile, în temeiul art. 490 CPP, Vă comunicăm următoarele. Anterior,

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).

⁶¹ Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/riguroasă a Spitalului de Psihiatrie. Anexa nr. 17 și nr. 18 la Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.

staționarul de psihiatrie a adus la cunoștință că este în incapacitate juridică și materială să execute dispozițiile judecătorești cu privire la internarea persoanei într-o instituție psihiatrică adaptată pentru deținerea persoanelor arestate, încunoștințând instanța despre inadaptabilitatea instituției medical-psihiatrice de a deține persoane în condiții adaptate arestului. Încă o dată atragem atenția că Spitalul Clinic de Psihiatrie nu este adaptat pentru deținerea persoanelor arestate. Regulamentul de organizare și funcționare nu stabilește atribuții și competențe cu privire la deținerea în custodie a acestui grup de persoane, acestea din urmă restricționate prin actul de justiție în exercitarea unor drepturi fundamentale, în libertatea de mișcare, sub pază etc. Deci, spitalul de psihiatrie nu are dreptul legal să interneze persoane în acest temei juridic, art. 490 CPP. În calitate de instituție medico-sanitară de tip public, aceasta prestează servicii medicale de specialitate accesibile pentru toți beneficiarii. Instituția medicală nu are în structurile sale condiții materiale, tehnice și reglementări juridice pentru izolarea persoanelor în privința cărora se desfășoară urmărirea penală sau cea judecătorească, prin urmare, nu le poate gestiona și nici oferi. Ipotețic, instituția psihiatrică, punând în executare actele judecătorești privind spitalizarea persoanei în condițiile art. 490 CPP, aceasta ar fi constituit faptă ce ar depăși atribuțiile acordate conform cadrului legal, o exagerare și chiar o transgresare a limitelor drepturilor disponibile. Trebuie să amintim încă o dată, că toate persoanele internate în instituția medicală, în temeiul consimțământului informat sau în baza actului de justiție, voluntar sau involuntar, urmează terapii de specialitate, indispensabil. Așadar, alte categorii de persoane, în afara celor care au nevoie de medicație de specialitate-psihiatrie de staționar, nu pot fi spitalizate în instituția psihiatrică. Având în vedere că dispozițiile judecătorești, cum sunt cele din 31.01.2025, așa și cele din 24.02.2025, deși, formal par a fi legale, nedefinind aplicarea măsurilor medicale față de persoana și în lipsa indicațiilor de tratament de profil, de fapt, stabilind doar izolarea și deținerea persoanei în instituția psihiatrică pe parcursul derulării procedurilor penale, în condiții adaptate arestului, acestea, fiind impropriei cadrului normativ și activităților instituției psihiatrice, în mod legal, nu pot fi puse în executare⁶⁴.

La rândul său, pentru depășirea situației existente, instituțiile medicale de psihiatrie iau un acord de la acuzat prin care acesta își prezintă consimțământul de a fi internat în instituția medicală pentru tratament. Or, încheierea judecătorească de internare în instituția psihiatrică nu instituie niciun fel de măsuri de constrângere cu caracter medical, tratamentul pacientului fără consimțământul său fiind interzis. Amnesty International menționează că mulți dintre cei aduși la spital refuzaseră inițial să fie internați, dar că, ulterior, au fost „convinși” că acest lucru era în interesul lor, pentru a semna un formular prin care își exprimau consimțământul în vederea tratamentului⁶⁵.

Înaltul for european a constatat o încălcare a art. 5 § 1 lit. e) CEDO, dar și o lipsă de acord la internare atunci când „reclamantul a fost ridicat cu forța, de la domiciliul său, de poliție, apoi, sub escorta agenților a fost condus încătușat la spitalul de psihiatrie unde a fost internat de urgență”, iar „exprimarea disponibilității pentru a se supune voluntar unei

⁶⁴ Scrisoarea de informare cu nr. 01/c-27-237 din 13.03.2025 înaintată Judecătoriei Chișinău de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”. Cauza penală nr. 1-3013/2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

⁶⁵ Memorandum to the government concerning inpatient psychiatric treatment 04.05.2004 (EUR 39/003/2004). <https://www.refworld.org/reference/countryrep/amnesty/2004/en/18652?prevPage=/node/18652> (accesat la 17.03.2025).

expertize psihiatrice nu modifică constatarea Curții cu privire la caracterul nevoluntar al internării⁶⁶. O lipsă de acord la internare a fost atestată și în cazul în care „persoana a comis câteva tentative de a evada din clinică”⁶⁷.

Conform pct. 41 al celui de-al 8-lea Raport al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)⁶⁸: Internarea unei persoane într-o instituție de psihiatrie fără consimțământul acesteia nu trebuie considerată ca reprezentând autorizarea tratamentului fără consimțământul său. Rezultă că orice pacient capabil de discernământ, internat cu sau fără voia lui, trebuie să poată refuza un tratament sau orice altă intervenție medicală. Orice derogare de la acest principiu fundamental trebuie să aibă o bază legală și nu trebuie aplicată decât în circumstanțe excepționale definite clar și strict.

Încă o cauză regretabilă pe acest segment pentru Republica Moldova este *David vs. Moldova* din 27.11.2007, în care Curtea a reiterat faptul că dacă o persoană a fost inițial de acord cu internarea sa într-o instituție psihiatrică pentru efectuarea expertizei, nimic nu o împiedică ulterior să refuze și să plece din instituția respectivă, astfel că detenția continuă a reclamantului din momentul în care el și-a exprimat intenția de a părăsi spitalul constituie o „privare de libertate”, deci ingerință adusă dreptului la libertate. Persoana care își exprimă acerst acord este din start absolvită de o internare forțată, având dreptul de a părăsi instituția medicală oricând și nimeni nu este în drept să împiedice această intenție atât timp cât în privința sa nu a fost emisă o încheiere cu privire la internarea forțată⁶⁹. La soluționarea chestiunii de prelungire, schimbare ori încetare a măsurilor de constrângere cu caracter medical, instanțele de judecată urmează să țină seama de dispozițiile pct. 18-24 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal” nr. 6 din 14 noiembrie 2008⁷⁰.

Prelungirea, schimbarea ori încetarea (revocarea) măsurilor de constrângere cu caracter medical se examinează conform art. 470-471 Cod de procedură penală, ținând seama de prevederile art. 101 alin. (2)-(4) Cod penal și art. 501 Cod de procedură penală, la propunerea (demersul) medicului-șef al instituției medicale psihiatrice unde se deține alienatul, în baza avizului unei comisii medicale, de către judecătorul de instrucție al Judecătoriei din raza instituției psihiatrice, cu prezența obligatorie a reprezentantului comisiei, în lipsa alienatului, dar cu asigurarea participării apărătorului. La admiterea demersului de prelungire a aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical, instanța în încheiere nu trebuie să arate durata termenului de aplicare a acestei măsuri⁷¹. La examinarea

⁶⁶ Cauza *C.B. vs. România*, §§ 53,59. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 07.03.2025).

⁶⁷ Cauza *Storck vs. Germania*. Hotărârea CtEDO din 16.06.2005. În: „Buletinul Curții Europene a Drepturilor Omului”, 2005, nr. 11, p. 13.

⁶⁸ Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), nr. 8/12 pentru anul 1998: „Plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților”.

⁶⁹ Cauza *David vs. Moldova*. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-112801> (accesat la 07.03.2025).

⁷⁰ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 28.

⁷¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal nr. 6 din 14.11.2008, pct. 19.

propunerilor și demersurilor, instanța de judecată trebuie să verifice ca avizul comisiei să conțină o argumentare în sens că, conform examenului psihiatric, s-au constatat ori nu la bolnav tulburări psihice grave care condiționează : a) pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur; b) prejudiciul grav sănătății sale dacă nu i se va acorda asistență psihiatrică; datele examenului psihiatric privind sănătatea mentală a persoanei examinate, conform documentației medicale a acesteia. După verificarea temeiniciei avizului respectiv al comisiei medicale, în caz că acesta nu este suficient de clar sau complet sau trezește anumite îndoieli, instanța de judecată este în drept să dispună examinarea repetată a alienatului de către o altă comisie de medici psihiatri, motivându-și concluzia, ca în final să se pronunțe concret numai asupra esenței demersului înaintat⁷².

La soluționarea chestiunii de încetare a aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical se va ține seama de faptul că încetarea poate avea loc atunci când alienatul s-a însănătoșit sau a survenit o ameliorare considerabilă și stabilă a stării lui psihice, concluzii care trebuie să se conțină în avizul comisiei medicale, avându-se în vedere că s-a constatat lipsa circumstanțelor justificative a aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical. Totodată, avizul trebuie să conțină recomandarea că în continuare asistența psihiatrică bolnavului se va acorda sub formă consultativă la locul domiciliului acestuia. Concluzia respectivă urmează a fi trasă și de instanța de judecată și invocată în dispozitivul încheierii, care, la rândul său, se va trimite instituției medicale din raza localității unde este domiciliul bolnavului⁷³.

4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În lumina studiului efectuat, se ajunge la ferma convingere că aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la adoptarea sentinței judecătorești este neînte-meiată, iar pentru înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală este posibilă aplicarea măsurii de securitate – internarea în instituția psihiatrică ce poate fi aplicată indiferent dacă persoana se află sau nu în stare de arest și indiferent dacă este necesară sau nu efectuarea unei expertize în staționar în privința acesteia. În acest caz, respectarea condițiilor prevăzute de art. 152 Cod de procedură penală (în special dispunerea internării în baza mandatului și încheierii judecătorești pentru o perioadă de până la 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii până la 6 luni) și asigurarea garanțiilor specificate la art. 501, alin. (1) Cod de procedură penală (i.e. verificarea necesității continuării aplicării măsurii nu mai rar de o dată la 6 luni, în baza avizului medical corespunzător) sunt obligatorii.

În vederea perfectării cadrului normativ autohton, intervenim cu propunerea de a stabili un regim juridic special pentru calitatea de „inculpat” a persoanei în cadrul dispozițiilor art. 152 Cod de procedură penală. Totodată, propunem adaptarea prevederilor art. 490 Cod de procedură penală la situația în care necesitatea internării sau prelungirii internării în instituția psihiatrică a apărut în procesul judecării cauzei.

Din această ultimă optică, recomandăm implementarea reglementărilor privind durata totală a internării forțate în instituția psihiatrică, la ambele faze ale procesului penal – urmărirea penală și judecarea cauzei – care nu poate depăși 12 luni. De asemenea, apare necesitatea adoptării prevederilor exprese privind internarea forțată în instituția psihi-

⁷² *Ibidem*, pct. 20.

⁷³ *Ibidem*, pct. 21.

atrică ce se dispune pentru un termen de cel mult 30 de zile pentru faza de judecare a cauzei, iar fiecare prelungire să nu poată depăși acest termen.

În final, se prezintă drept stringentă adaptarea unor sectoare în cadrul instituțiilor psihiatrice pentru deținerea persoanelor față de care s-a dispus aplicarea măsurii internării într-o instituție psihiatrică. În acest scop, se impune acordarea de echipament și finanțare corespunzătoare, instruirea de personal, oferirea de încăperi, elaborarea instrucțiunilor și regulamentelor interne.

Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 329, 860 p.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

- Cauza C.B. vs. România. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 17.02.2025).
- Cauza David vs. Moldova. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/%20eng?i=001-127751> (accesat la 14.02.2025).
- Cauza Filip vs. România. Hotărârea CtEDO din 14.12.2006. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123269> (accesat la 17.02.2025).
- Cauza H.L. vs. Marea Britanie. Hotărârea CtEDO din 05.10.2004. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-66757> (accesat la 08.05.2025).
- Cauza Luberti vs. Italia. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 14.02.2025).
- Cauza Rakevich vs. Rusia. Hotărârea CtEDO din 08.10.2003. În: Baza de date e-LEX (accesat la 18.02.2025).
- Cauza Roman vs. Belgia. Hotărârea CtEDO din 31.01.2019. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192159> (accesat la 08.05.2025).
- Cauza Storck vs. Germania. Hotărârea CtEDO din 16.06.2005. În: „Buletinul Curții Europene a Drepturilor Omului”, 2005, nr. 11, p. 13.
- Cauza V.K. vs. Rusia. Hotărârea CtEDO din 07.06.2016, § 189. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171778> (accesat la 14.04.2025).
- Cod de executare nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2000, nr. 214-2020.
- Codul de procedură civilă nr. 225-XV din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.
- Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.
- Codul penal nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
- Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.11.2024, nr. 466.
- Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 1950 din 04.11.1950. În: Tratatate Internaționale, 30.12.1998, nr. 1.
- Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 320 din 30.03.2007. În: Tratatate internaționale, 13.12.2016, nr. 50.

- Crețu V. *Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile*. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, nr. 4 (19), 2011, p. 69.
- Decizia Curții de Apel Chișinău nr. 11r-233/2024 din 22.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-589/2022 din 29.01.2025. În: Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.
- Eșanu N. *Nota informativă la Proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14 martie 2003 (privind instituirea unui mecanism de internare forțată într-o instituție psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice, în privința cărora există temeiuri de aplicare a arestului preventiv sau care se află în arest preventiv)*.
- Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de examinare medicală a deținuților grav bolnavi pentru aplicarea liberării de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea, revocarea arestului preventiv, precum și a Listei bolilor grave care împiedică aflarea persoanelor în detenție nr. 417 din 12.06.2024. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 25.06.2024, nr. 268-270.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal nr. 6 din 14.11.2008, pct. 19.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=348 (accesat la 10.02.2025).
- Încheierea Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă, nr. 1-94/2024 din 30.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 21.01.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-1004/2024 din 27.11.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-614/2024 din 12.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-690/2024 din 07.08.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-785/2024 din 09.09.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-884/2024 din 30.10.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Strășeni, sediul Călărași, nr. 1-253/2024 din 28.10.2024. În: Arhiva Judecătoriei Strășeni.
- Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr. 68 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 10.06.2016, nr. 157-162.
- Legea ocrotirii sănătății* nr. 411 din 28.03.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.06.1995, nr. 34.
- Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală* nr. 114 din 16.05.2024. În: *Monitorul Oficial*

- al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.
- Memorandum to the government concerning inpatient psychiatric treatment 04.05.2004 (EUR 39/003/2004). <https://www.refworld.org/reference/countryrep/amnesty/2004/en/18652?prevPage=/node/18652> (accesat la 17.03.2025).
- Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).
- Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.
- Ostavciuc D., Osoianu T. *Dispunerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal*. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10-17.
- Raport special al Avocatului Poporului nr. 08-1/18-1941 din 05.10.2022 privind autorizarea spitalizării forțate contrar dreptului la libertate și siguranță. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/11/autorizarea-spitalizarii-fortate-contrar-dreptului-la-libertate-si-siguranta.pdf> (accesat la 17.02.2025).
- Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante privind plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților. Inf (93)12 din 08.04.1998. <https://rm.coe.int/16806cd438> (accesat la 10.02.2025).
- Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 34-35. 43 p.
- Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805dc0c1> (accesat la 14.02.2025).
- Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/ riguroasă a Spitalului de Psihiatrie. Anexa nr. 17 și nr. 18 la Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.
- Scrisoarea de informare cu nr. 01/c-27-237 din 13.03.2025 înaintată Judecătoriei Chișinău de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”. Cauza penală nr. 1-3013/2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 12.03.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Sentința Judecătoriei Edineț, sediul Briceni, nr. 1-226/2023 din 15.01.2024. În: Arhiva Judecătoriei Edineț, sediul Briceni.
- Sentința Judecătoriei Ungheni nr. 1-331-05 din 31.10.2005. În: Arhiva Judecătoriei Ungheni, sediul Central.

CZU: 343.132.1

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242133>Constantin RUSNAC¹constantin.rusnac@mai.gov.mdFelicia VÎRLAN²feliciavirlan0504@gmail.com

UNELE PARTICULARITĂȚI ALE CERCETĂRII LA FAȚA LOCULUI ÎN INVESTIGAREA INFRAȚIUNII DE OMOR ȘI A FORMELOR SALE

Abstract: Prezenta lucrare analizează unele particularități ale cercetării la fața locului în investigarea infracțiunii de omor și a formelor sale, subliniind importanța acestei acțiuni procesuale în fundamentarea ansamblului probator. Obiectivul urmărit este de a evidenția rolul cercetării la fața locului ca mijloc esențial de descoperire, fixare și valorificare a urmelor infracțiunii, în scopul descoperirii adevărului judiciar. Autorii abordează structura operațională a cercetării – etapa pregătitoare, etapa de lucru (cele două faze: statică și dinamică), procedeele tactice (circular, liniar, pe sectoare) și documentarea acțiunii prin proces-verbal, plan-schiță, fotografii și înregistrări video. Lucrarea explorează aplicabilitatea procedurii probator în funcție de modalitatea de comitere a infracțiunii: omor cu arme albe, arme de foc, prin asfixie, înec, otrăvire, dezmembrare, electrocutare, incendiere, accidente rutiere sau căderi de la înălțime. În fiecare dintre aceste situații, cercetarea la fața locului presupune o adaptare tactică și tehnică în funcție de urmele descoperite, natura cadavrului și circumstanțele cauzei. Studiul oferă soluții practice pentru creșterea eficienței activităților de urmărire penală și prevenirea erorilor judiciare, evidențiind necesitatea colaborării între ofițerul de urmărire penală, specialistul criminalist și medicul legist. Concluziile subliniază caracterul irepetabil, urgent și indispensabil al cercetării la fața locului în cadrul investigării infracțiunilor de omor,

¹ Conferențiar universitar, doctor în drept, șef, Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8122-7711>; e-mail: constantin.rusnac@mai.gov.md

² Studentă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0509-0925>; e-mail: feliciavirlan0504@gmail.com

fiind una dintre cele mai eficiente procedee pentru atingerea scopului procesului penal – aflarea adevărului.

Cuvinte-cheie: infracțiune, omor, procedeu probatoriu, cercetare la fața locului, tactică criminalistică.

SOME PARTICULARITIES OF ON-SITE RESEARCH IN THE INVESTIGATION OF THE CRIME OF MURDER AND ITS FORMS

Abstract: This paper examines certain specific aspects of the crime scene investigation in homicide cases and their various manifestations, emphasizing the importance of this procedural action in substantiating the evidentiary framework. The primary objective is to highlight the role of the crime scene examination as a fundamental evidentiary means for identifying, preserving, and utilizing crime traces with a view to establishing the judicial truth. The authors analyze the operational structure of the investigation—comprising the preparatory stage, the execution stage (including the static and dynamic phases), tactical procedures (circular, linear, sector-based), as well as the documentation of the action through the official investigation report, crime scene sketch, forensic photographs, and video recordings. The study explores the applicability of this evidentiary procedure depending on the *modus operandi* of the offense: homicide committed with sharp instruments, firearms, asphyxiation, drowning, poisoning, dismemberment, electrocution, arson, traffic incidents, or fatal falls from height. In each of these scenarios, the crime scene investigation requires tactical and technical adjustments based on the nature of the physical traces, the condition of the body, and the specific circumstances of the case. The study provides practical recommendations aimed at enhancing the effectiveness of prosecutorial activities and minimizing judicial errors, while also emphasizing the necessity of interprofessional cooperation between the criminal investigation officer, the forensic specialist, and the forensic pathologist. The conclusions reaffirm the unrepeatable, urgent, and indispensable character of the crime scene investigation in homicide cases, identifying it as one of the most effective procedures in achieving the overarching goal of criminal proceedings—the establishment of truth.

Keywords: crime scene investigation, homicide, forensic tactics, evidentiary procedure, criminal prosecution.

1. INTRODUCERE

Dreptul la viață este recunoscut și garantat fiecărei persoane de legea fundamentală a statului nostru și de convențiile internaționale, reieșind din considerentul că viața omului întruchipează o valoare supremă ce necesită a fi protejată împotriva oricăror pericole. „Dacă individul ar putea fi lipsit în mod arbitrar de dreptul său la viață, toate celelalte drepturi ar deveni iluzorii”¹.

Infracțiunea de omor reprezintă suprimarea nelegitimă a vieții unei persoane, comisă fie cu intenție, fie ca urmare a imprudenței autorului, fiind încadrată în rândul faptelor penale deosebit de grave sau excepțional de grave. Această calificare rezultă din nivelul ridicat de pericol social asociat și din consecințele ireversibile și inestimabile ale faptei – suprimarea existenței fizice a individului. Săvârșirea unor fapte infracționale împotriva vieții și sănătății persoanei, indiferent de măsurile de protecție și prevenire adoptate la nivel național, reprezintă un fenomen de neevitat din cauza factorului uman. Totuși, în cazul săvârșirii unor astfel de acte inumane, imorale și degradante, statul trebuie să-și re-

¹ Poalelungi M. ș.a. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Ed. Tipografia Centrală. Chișinău, 2017. P.31.

orienteze forțele spre descoperirea infracțiunii și tragerea la răspundere penală a infractorului. În această perspectivă, este necesar să accentuăm că organul de urmărire penală are responsabilitatea de a investiga în mod imparțial și exhaustiv toate circumstanțele infracțiunii, având ca finalitate principală descoperirea adevărului în cadrul procedurii penale.

Un procedeu fundamental în administrarea probelor în cauzele privind infracțiunile de omor îl reprezintă cercetarea la fața locului, realizată în zona în care s-a săvârșit fapta, unde au avut loc efectele prejudiciabile ori au fost identificate urmele infracțiunii. Această acțiune procesuală are scopul de a clarifica împrejurări relevante pentru cauza penală, a căror ignorare ar putea genera dificultăți procedurale ori obstacole în desfășurarea anchetei. Cercetarea la fața locului este specifică etapei incipiente a procesului penal, fiind apreciată de doctrina de specialitate drept o activitate „urgentă, imperativă, de nesubstituit și care trebuie realizată cu operativitate maximă”². Acțiunea procesuală de cercetare la fața locului se află într-o strânsă legătură cu timpul și locul de comitere a infracțiunii, deoarece scopul principal al acesteia este de a descoperi cât mai rapid urmele infracțiunii, mijloacele materiale de probă și alte circumstanțe ale faptei care ar putea suferi modificări odată cu scurgerea timpului ori sub influența stimulilor înconjurători, ar putea să se altereze, să se distrugă sau să dispară. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova reglementează drept procedeu probatoriu acțiunea de cercetarea la fața locului la art.118 și prevede că, „ pentru a descoperi și ridica urmele infracțiunii, precum și probe materiale relevante în vederea stabilirii circumstanțelor faptei sau a altor aspecte importante pentru cauză, organul de urmărire penală efectuează cercetarea la fața locului asupra terenurilor, clădirilor, obiectelor, documentelor, sistemelor informatice ori suporturilor de stocare a datelor digitale, animalelor, precum și asupra cadavrelor umane sau animale”³.

Scopul. Prezenta lucrare își propune să evidențieze anumite aspecte specifice ale desfășurării cercetării la fața locului în situațiile privind infracțiunea de omor și variantele acesteia, analizând totodată cadrul juridic aplicabil recomandărilor tactico-criminalistice pentru realizarea eficientă a acestei activități procesuale.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

În vederea atingerii scopului propus au fost utilizate următoarele metode științifice de cercetare: metoda logică, metoda analitică, metoda descriptivă, metoda comparativă. La baza studiului stau: legislația relevantă, doctrina, publicații științifice.

Lista abrevierilor

Art. – articol

Etc. – et caetera.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Finalitatea procedurii de cercetare la fața locului constă în clarificarea rapidă a circumstanțelor în care a fost comisă fapta penală, întrucât aceste elemente prezintă un caracter trecător, iar consemnarea lor constituie un demers esențial în direcția stabili-

² Gheorghită M. Tactica cercetării la fața locului. Ed. Angela Levința. Chișinău, 2004. P.5.

³ Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 05-11-2013, Nr. 248-251, art.118.

rii adevărului procesual. Printre scopurile esențiale ale acestei activități procesuale se numără: realizarea contactului nemijlocit al organului de urmărire penală cu locul presupusei infracțiuni; localizarea, descoperirea, evidențierea, fixarea, preluarea și asigurarea integrității urmelor lăsate de infracțiune, precum și a mijloacelor materiale de probă; obținerea de informații utile privind cauzalitatea faptei, condițiile favorizante, maniera de comitere, identitatea făptuitorului; identificarea martorilor oculari, a potențialelor victime suplimentare, precum și a autorului faptei; formularea și testarea unor ipoteze generale privind natura faptei, împrejurările producerii acesteia și persoana responsabilă.

Având un caracter procedural complex, cercetarea la fața locului presupune respectarea unor secvențe operaționale bine structurate, menite să asigure desfășurarea corectă a acțiunii și să conducă la obținerea unor rezultate relevante. În acest sens, procesul este divizat în mai multe etape distincte: de pregătire, de lucru și de fixare a rezultatelor.

3.1. Etapa pregătitoare a cercetării la fața locului

Scopul etapei pregătitoare a cercetării la fața locului constă în asigurarea organului de urmărire penală cu tot necesarul informațional și material pentru realizarea acțiunii date. În principiu, etapa de pregătire a cercetării la fața locului are un regim unic pentru toate cazurile, dar cu unele trăsături definitorii în funcție de infracțiunea săvârșită. Această fază cuprinde acțiuni de pregătire realizate până a ieși la locul faptei și desfășurate nemijlocit acolo. Investigarea cazurilor de moarte violentă implică întreprinderea următoarelor activități până la deplasarea la fața locului:

A. Acumularea informațiilor primare. Recepționând sesizarea și înregistrând-o în conformitate cu prevederile legale, ofițerul de urmărire penală va efectua anumite acțiuni de precizare: va stabili identitatea persoanei care a depus plângerea, denunțul sau autodenunțul, concretizând date despre victimă, locul și timpul faptei, făptuitor, martori, cu scopul de a evita deplasările inutile.

B. Stabilirea echipei de cercetare. Un element definitoriu al cercetării la fața locului în cazul infracțiunii de omor îl constituie caracterul riguros organizat al desfășurării acestei activități procesuale, precum și unicitatea conducerii acesteia. Având în vedere complexitatea ridicată a acestei acțiuni, este necesară implicarea unei echipe multidisciplinare, ce include medicul legist, convocat urgent în calitate de specialist, alți experți, inclusiv din domeniul criminalisticii, ofițeri de investigații însărcinați cu asigurarea securității pe durata operațiunii, precum și polițistul de sector. Reprezentantul organului de urmărire penală atribuie fiecărui membru sarcini specifice și oferă detalii privind drepturile și obligațiile aferente participării. Coordonarea întregii acțiuni revine ofițerului de urmărire penală, care exercită rolul de conducător al echipei.

C. Pregătirea mijloacelor tehnico-științifice criminalistice necesare. Tehnica criminalistică care urmează a fi folosită se va stabili reieșind din datele preliminare obținute referitor la circumstanțele omorului. În aceeași ordine se va verifica dotarea truselor criminalistice sau a laboratoarelor criminalistice mobile cu toate mijloacele tehnice necesare depistării, relevării, ridicării, ambalării urmelor și obiectelor materiale de probă.

D. Asigurarea deplasării cu operativitate la fața locului. Această acțiune se face cu maximă urgență și ține de competența conducătorului echipei, care va stabili modul de deplasare la fața locului, mijlocul de transport și șoferul. „Prezentarea cu zăbovire a organelor judiciare poate duce la imposibilitatea descoperirii și fixării urmelor, la întârzierea

cercetărilor și, în final, la imposibilitatea stabilirii adevărului în cauză”⁴.

Prezentându-se la fața locului, ofițerul de urmărire penală va stabili întâi de toate dacă victima mai este sau nu în viață. După care va acorda, dacă este necesar, ajutor medical victimei și altor persoane prezente la locul faptei, va înlătura pericolele iminente, va pune sub pază locul faptei și regiunile adiacente, îndepărtând de la fața locului persoanele străine. De asemenea, va fixa toate împrejurările care pe parcurs pot suferi modificări, va verifica modul cum s-a acționat până la prezentarea organelor de drept, va identifica martori și reține persoane suspecte, va stabili sarcinile de lucru pentru participanții la acțiune și va realiza alte activități de neamănat.

3.2. Trăsăturile etapei de lucru

Etapa de lucru se divizează în două faze: statică și dinamică. În cazul unei presupuse morți violente, în faza statică organul de urmărire penală va intra în câmpul infracțional fiind asistat doar de specialist, în vedere evitării distrugerii locului faptei și va întreprinde următoarele acțiuni: constatarea morții victimei (efectuată de medicul legist); examinarea de ansamblu al locului faptei; obținerea unor date generale referitoare la victimă, la faptă și la martorii oculari; stabilirea modului de desfășurare a acțiunii (punctul de pornire, procedeul tactic de efectuare); fixarea poziției cadavrului și a celorlalte obiecte/urme prin atribuirea unui număr de ordine și fotografierea operativă.

În faza dinamică a cercetării la fața locului, se desfășoară un ansamblu extins de activități procesuale. „Organul de urmărire penală își focalizează atenția pe efectuarea unor acțiuni esențiale precum: examinarea detaliată a cadavrului, identificarea, fixarea și preluarea urmelor relevante, stabilirea factorilor nefavorabili/negativi asociați comiterii faptei. În astfel de contexte, investigarea locului faptei poate fi realizată prin utilizarea unor procedee tactice variate – cum ar fi procedeul circular (concentric sau excentric), cel liniar sau cel pe sectoare”⁵.

Opțiunea pentru unul dintre aceste procedee depinde în mod direct de: articularitățile concrete ale locului faptei, natura și poziționarea urmelor, starea în care se află corpul victimei.

1. Scopul principal al examinării cadavrului este de a se obține date cu referire la cauza și natura morții victimei, corespunderea dintre locul unde a fost găsită victima și locul real al faptei, timpul, modul de comitere a infracțiunii, mijloace, instrumente. Este recomandabil de a permite mai întâi unui specialist criminalist să vadă cadavrul, pentru a-și aplica cunoștințele speciale din domeniul traseologiei și a identifica pe corpul neînsuflețit al victimei urme specifice, după care va interveni medicul legist.

Constatarea morții victimei, dar și a momentului decesului este un diagnostic pus pe baza semnelor cadaverice de către medicul ce se preocupă de examinarea la fața locului a cadavrului. Aceste semne se împart în câteva categorii: precoce, semitardive, tardive și conservatoare. Semnele precoce ale morții se referă la absența respirației, încetarea activității cardiace și areflexia totală. Modificările cadaverice semitardive apar în primele 24 de ore de la deces și sunt reprezentate de: răcirea cadavrului, deshidratare, apariția lividităților cadaverice, rigiditatea cadaverică, autoliza. Răcirea cadavrului, presupune pierderea consecutivă a căldurii corpului în mediul înconjurător. În mod obișnuit, la o

⁴ Ruiu M. Investigarea omorului săvârșit cu arme de foc. Ed. Universul Juridic. București, 2012. P.106.

⁵ Chiotici D. Atribuțiile specialistului criminalist în activitatea de cercetare la fața locului. Teză de doctor. Chișinău, 2024.

temperatură a mediului între 15 și 20°C, răcirea cadavrului se face aproximativ cu 2°C în primele patru ore de la instalarea decesului și ulterior cu un grad pe oră. Procesul de deshidratare survine ca urmare a opririi circulației sanguine, fiind determinat ulterior de pierderea treptată a apei prin evaporare. Din punct de vedere morfologic, deshidratarea se manifestă prin apariția fenomenului de pergamentare, caracterizat de aspectul uscat și rigid al tegumentului, asemănător texturii cartonate. „Deshidratarea cadavrului duce la scăderea masei acestuia cu cca. 10 grame/kg. corp pe zi în condiții de temperatură și umiditate normale (20°C, 15% umiditate)”⁶.

Lividitățile cadaverice reprezintă petele care apar ca urmare a încetării circulației sângelui și migrației acestuia în zonele declive sub acțiunea forței gravitaționale. Acestea în mod obișnuit apar după circa 20-30 min. de la survenirea decesului. Rigiditatea cadaverică presupune înțepenirea articulațiilor și mușchilor ce se manifestă după 2-6 ore de la momentul decesului. Iar autoliza este o modificare cadaverică distructivă, care constă dintr-un șir de procese la nivel celular ce preced putrefacția. Semnele tardive și conservatoare depind de timpul scurs după instalarea morții victimei și de condițiile în care s-a aflat cadavrul acesteia. Din categoria semnelor tardive și conservatoare fac parte următoarele: putrefacția, distrugerea cadavrului de către animale, mumificarea, saponificarea, îmbălsămarea, înghețarea naturală. Putrefacția constă în descompunerea substanțelor organice ale cadavrului în substanțe anorganice. Primele semne ale acesteia apar după 48-72 ore după deces, iar descompunerea totală a cadavrului are loc în aproximativ 7-10 ani. Mumificarea presupune deshidratarea masivă a cadavrului, astfel încât sub acțiunea temperaturilor ridicate, umidității reduse și ventilației bune, se oprește procesul de putrefacție. Adipoceara este un proces de saponificare a grăsimilor cadavrului, adică de transformare a grăsimilor în săpun insolubil ce protejează cadavrul de putrefacție. Acest proces este caracteristic cadavrelor din fântâni părăsite, lacuri, bălți. Referitor la îmbălsămarea, menționăm că aceasta se referă la „tehnici prin care, după moarte, sunt injectate în cadavru pe cale vasculară sau pe alte căi, în cazul în care sistemul vascular nu este integru, diferite substanțe chimice cu scopul de a opri acțiunea bacteriilor și procesul natural de destrucțiune, precum și de a fixa țesuturile astfel încât să se realizeze conservarea temporară sau definitivă a corpului”⁷. Înghețarea naturală sau artificială păstrează cadavrul în stare intactă, iar dezghețarea duce la instalarea rapidă a putrefacției.

La faza statică are loc examinarea generală a cadavrului, se studiază locul unde se află acesta, suportul pe care este poziționat, amplasarea în raport cu celelalte obiecte din jurul său, se determină distanța dintre acestea, se observă poziția lui pe suport, poziția membrelor, se observă sexul, vârsta aproximativă, rasa și talia corpului neînsuflețit.

La faza dinamică se cercetează minuțios hainele, corpul, obiectele, actele desoperite asupra cadavrului. Studiarea stării exterioare a hainelor este importantă pentru determinarea mecanismului faptei, pentru compararea poziției hainelor, schimbărilor intervenite și stării acestora în raport cu corpul victimei. După examinarea exterioară a hainelor cadavrului acesta urmează a fi dezgolit, iar fiecare parte a îmbrăcăminte va fi cercetată în mod separat. Dezbrăcarea se face și pentru observarea tuturor semnelor de

⁶ Cheianu S. Note de curs la disciplina medicină legală. Chișinău, 2014. P.8.

⁷ Hotărârea Guvernului României nr. 741/2016 pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare, art.16.

pe cadavru. Toate obiectele, actele descoperite în îmbrăcămintea cadavrului sau pe corpul acestuia vor fi examinate separat. Se va observa starea fiecărui articol vestimentar, prezența deteriorărilor, urmelor, murdăriei și locul unde acești indici au fost depistați. Există situații când nemijlocit pe cadavru sau lângă acesta sunt depistate presupusele instrumente care au cauzat decesul persoanei; atunci ele urmează a fi cercetate până la dezbrăcare. Studiarea corpului reprezintă o etapă complexă. Cercetarea cadavrului începe de la cap, după care se examinează regiunea gâtului, toracele, abdomenul, membrele și respectiv regiunea dorsală a acestuia.

Trebuie observate și descrise toate particularitățile corpului neînsuflețit. Din categoria respectivă fac parte: starea orificiilor naturale (excreții sau obiecte străine), semnalmente individuale (cicatrici, tatuaje, semne din naștere), modificările cadaverice, prezența și poziționarea leziunilor corporale, prezența insectelor, larvelor, pupelor pe cadavru, din jurul acestuia, dedesubtul și din imediata sa apropiere. La leziuni corporale se atribuie următoarele urme ale acțiunilor violente imprimate pe corp: plăgile, echimozele, excoriațiile și scurgerile minore de sânge. Plaga este o ruptură a țesuturilor care cuprinde structurile „nobile” (artere, nervi, viscere). Echimoze, cunoscute sub denumirea populară „vânătăi”, reprezintă o leziune traumatică, ce survine în urma strivirii/compreziunii țesuturilor și care se prezintă sub forma unei colorații bine determinate, mai întâi roșietice, urmând să se modifice în timp de 7-10 zile. Excoriațiile reprezintă o leziune superficială a stratului de piele, numite adesea „zgârieturi” sau „julituri”.

Referitor la insecte, colectarea de pe cadavru se va face înainte ca acesta să fie mutat. „Din jurul cadavrului colectarea se va face la o distanță de până la 6 m de acesta înainte de mutarea cadavrului, iar de sub și din imediata apropiere, de la o distanță de 1 m după ce cadavru a fost mutat. Se vor preleva și mostre de pământ, frunze și resturi biologice de la suprafața solului și mai apoi a primilor 5 cm de pământ de la suprafață”⁸.

2. Descoperirea, fixarea și ridicarea urmelor. Ulterior efectuării examinării cadavrului și consemnării urmelor identificate atât pe corp, cât și în proximitatea acestuia, se procedează la investigarea terenului din zona în care acesta a fost găsit. „Cercetarea va viza pe de-o parte depistarea și fixare a urmelor și a altor mijloace de probă rezultate din activitatea celor implicați în actul infracțional, iar pe de altă parte interpretarea acestora în raport de modul în care sunt dispuse în vederea determinării dacă locul depistării cadavrului este sau nu și în locul în care s-a consumat infracțiunea de omor”⁹. În cadrul cercetării, ofițerul de urmărire penală exercită conducerea directă a activităților, beneficiind de asistența specializată a specialistului criminalist, a cărui contribuție tehnică este esențială pentru a corecta și eficientiza desfășurarea anchetei. Locul comiterii infracțiunilor de omor sau survenirii consecințelor acestora abundă în urme specifice, cum ar fi urmele materiale vizibile și invizibile, urme biologice de substanțe, obiecte, materii.

La faza statică de lucru, ofițerul de urmărire penală a determinat obiectele principale și posibilele locuri purtătoare de urme, iar la faza dinamică, după examinarea cadavrului, el va trece la studierea lor conform procedurii de cercetare prestabilit (concentric, excentric, frontal, local, pe sectoare), în vederea stabilirii legăturii dintre acestea și fapta infracțională comisă. Depistarea, relevarea, fixarea, examinarea, ridicarea, ambalarea urmelor și altor probe materiale constituie activități ce solicită competențe și abilități specializate, având în vedere necesitatea unui tratament meticulos și precaut pentru a

⁸ Benecke M., Well J. DNA Techniques for Forensic Entomology. London, 2001. P.321-339.

⁹ Doraș S. Gh. Criminalistica. Ed. Știința. Chișinău, 1996. P.550.

preveni orice modificare sau deteriorare. Realizarea corectă, atât fizică, cât și procedurală, a acestor operațiuni în cadrul cercetării la fața locului permite organului de urmărire penală să dispună, în conformitate cu procedurile legale, efectuarea constatărilor tehnico-științifice și a expertizelor judiciare, care au rolul de a clarifica circumstanțele cauzei penale.

3. Clarificarea împrejurărilor negative. Efectuând cercetării la fața locului, organul de drept trebuie să acorde atenție condițiilor nefavorabile și negative. Condițiile nefavorabile sunt acele circumstanțe care împiedică buna desfășurare a respectivei acțiuni. La acestea se atribuie: lăsarea nopții, începerea ploii, descoperirea unor surse de pericol sau apariția necesității invitării unui specialist. Soluția în această situație constă în întreruperea acțiunii și reluarea ei după dispariția sau înlăturarea cauzelor care au determinat-o. Condițiile negative reprezintă acele „urme factice depistate în timpul cercetării la fața locului ce vin în contradicție cu mecanismul obișnuit de creare a urmelor pentru o astfel de faptă săvârșită, cu versiunile înaintate și cu explicațiile date de persoane concrete”¹⁰. Descoperirea unor asemenea condiții impune necesitatea revizuirii versiunilor înaintate inițial, reanalizării circumstanțelor cazului sau verificării existenței unei disimulări, în caz contrar apare riscul evoluției investigațiilor pe o cale greșită, tergiversării urmăririi penale și afectării celerității procesului penal per ansamblu, survenirii pericolului de urmărire a persoanei nevinovate sau imposibilității de a stabili adevărul în cauză.

Pornind de la ideea că lipsirea de viață a persoanei poate fi făcută prin diferite modalități, trebuie să concretizăm că, în funcție de particularitățile fiecărui caz în parte, cercetarea la fața locului va prezenta anumite trăsături specifice. Ca de exemplu, la cercetarea unui omor săvârșit cu arme albe sau corpuri contondente, organul de urmărire penală va ține cont de urmele și obiectele depistate, de caracteristicile leziunilor prezente pe corpul victimei. Din categoria urmelor și obiectelor specifice depistate la fața locului unde a fost comis omorul, cadavrul prezentând urme de leziuni corporale cauzate de obiecte cu acțiune de tăiere, înțepare sau despicare, fac parte: arma albă, obiectele contondente, deteriorările articolelor de vestimentație și ale obiectelor de la fața locului, firele de păr sau țesătură, conținutul de sub unghii, urmele de sânge.

Obiectele contondente reprezintă acele categorii de instrumente utilizate de infractor care sunt în stare să provoace contuzii prin lovire. Din categoria armelor albe fac parte trei tipuri de obiecte: înțepătoare, tăioase și despicătoare care lasă leziuni corporale specifice. Leziunile produse de instrumentele tăietoare se remarcă printr-o margine netedă, prezentând forme lineare, semicirculare sau unghiulare, iar adâncimea acestora este influențată de dimensiunea lamei, intensitatea impactului și rezistența țesuturilor afectate. „La locul faptei, urmele de sânge specifice omorului săvârșit cu obiecte tăioase apar fie sub formă de împrôșcare, în cazul plăgilor arteriale, fie sub formă de bălți, la plăgile venoase”¹¹.

Leziunile produse de obiectele înțepătoare sau înțepător-tăioase precum ar fi cuțitul sau foarfecile, au o formă apropiată de obiectul respectiv. Lungimea plăgii se raportează la gradul de înclinație dintre lama obiectului și suprafața penetrantă, practic aflându-se în fața unei acțiuni concomitent de perforare și tăiere. În unele cazuri, leziunile prezintă forma unor orificii lăsate de ace sau după injecții. Leziunile produse de obiectele despicătoare, topor, sapă, hârleț sau bardă sunt niște plăgi tăiate sau zdrobite, când obiectul nu

¹⁰ Odagiu I. ș.a. Cercetarea la fața locului. Ghid practic. Ed. Bons Offices. Chișinău, 2013. P.10.

¹¹ Ruiu M. Metodologie criminalistică, Ed. Universul Juridic. București, 2013. P.49.

este foarte ascuțit, lungimea cărora depinde de cea a obiectului și unghiul de înclinare. Adesea aceste tipuri de leziuni sunt situate în regiunea cutiei toracice sau a capului.

Leziunile produse de obiectele contondente sunt plesnite sau zdrobite și reflectă destul de bine forma suprafeței obiectului, îndeosebi pe suprafețele osoase, din cauza fracturii osului. Din categoria acestor obiecte fac parte: pietrele, bețele, ciocanele, cărămizile, scândurile. Datorită observării zonei în care sunt amplasate, tipului de leziune corporală, lungimii și adâncimii acesteia, stării vestimentației victimei, se poate face diferența dintre moarte violentă și sinucidere, excluzându-se astfel posibilitățile reușitei disimulări din partea făptuitorului. „Leziunile de ezitare, accesibile, multiple, superficiale și paralele indică suicidul, iar cele unice sau multiple, asociate cu leziuni de apărare, pledează pentru omor”¹².

Obiectivul cercetării la fața locului în cazul depistării cadavrului cu urme de folosire a armelor de foc este de a descoperi și studia urmele principale și secundare ale acțiunii armei, în vederea identificării armei din care s-a tras și ulterior de a stabili identitatea autorului omorului. Doctrinarii fac distincție dintre urmele unei astfel de morți violente, urmele principale și cele secundare. Din ansamblul urmelor principale fac parte: arma de foc, dacă este prezentă la locul faptei; cartușele; gloanțele și tuburile; orificiile de intrare și ieșire a glonțului; canalele oarbe (pătrunderile înfundate, fără ieșire); urmele de suprafață ale ricoșeurilor; bura și rondela în cazul folosirii cartușelor de vânătoare.

Adesea arma de foc nu se regăsește în imediata apropiere de cadavru, cu excepția cazurilor de sinucidere, și de aici rezultă obligația ofițerului de urmărire penală și a echipei de cercetare de a examina detaliat împrejurimea. Cartușele, gloanțele și tuburile, bura și rondela pot fi depistate lângă cadavru, dar există situații când infractorul execută tragerea aflându-se la o anumită distanță de victima sa. Pentru cercetarea locurilor unde glonțul a contactat direct cu corpul victimei, este necesară examinarea cadavrului în stare dezbrăcată și a vestimentației acestuia, observându-se amplasarea urmelor menționate, forma și mărimea lor. Datorită stabilirii acestor categorii de urme, se pot face versiuni orientative, dar nu finale, cu privire la locul, distanța, poziția din care s-a efectuat împușcătura și obține informații preliminare despre făptuitor, cum ar fi dibăcia la mânărea armei de foc. Examinarea armei și cartușelor, ridicarea și ambalarea lor se face cu maximă precauție, pentru că deseori pe suprafața acestora se pot afla urme digitale sau alte mostre biologice.

Urmele secundare ale împușcăturii, mai numite și „factori suplimentari”, apar concomitent cu efectuarea tragerii și primesc expresie doar la o distanță nulă sau mică (de la 1-2 cm până la 1,5 m). La acestea se atribuie: particulele de praf arse incomplet și funinginea, stropii de ulei, rugina, reziduurile de capsă, urmele de flacără, gaze și/sau arsură, inelul de metalizare, inelul de ștergere, „ștanț marca”, tatuajul. Astfel de urme se studiază în faza dinamică a etapei de lucru.

Pe lângă urmele specifice folosirii armelor, la fața locului se pot găsi urme de picioare sau încălțăminte ale suspectului, după care se poate stabili traseul parcurs de acesta pentru a ajunge la câmpul infracțional și a-l părăsi, cât și persoana în cauză, sau urme odorologice. Pentru stabilirea tipului morții este indispensabil de a analiza toate categoriile de urme ale infracțiunii și împrejurările în care acestea au fost depistate. Putem diferenția suicidul de omor cu folosirea armei de foc ținându-se cont de urmele secun-

¹² Cârjan L., Chiper M.. Criminalistică. Tradiție și modernism. Ed. Curtea Veche Publishing. București, 2009. P.385,

dare ale împușcăturii, de urmele lăsate pe mâna victimei (arsuri, funingine, leziuni create de reculul portîncizătorului), de direcția din care s-a format urma (adesea sinucigașii execută tragerea cu arma lipită sau puțin depărtată de tâmplă, inimă, cerul gurii), de nepotrivirea urmelor de pe cadavru și din jur cu tipul armei de la fața locului și modului de operare.

Moartea violentă prin asfixiere este des întâlnită în practica organelor judiciare, existând două situații distincte de survenire a decesului printr-o astfel de metodă: lipsirea intenționată de viață și sinuciderea. În practică sunt cunoscute următoarele forme de asfixie mecanică: spânzurare, strangulare, sufocare și ocluzie a căilor respiratorii.

Etapă de lucru a cercetării la fața locului presupune imortalizarea fotografică a cadavrului găsit spânzurat, în poziția exactă în care a fost descoperit. Dat fiind că pozițiile cadavrelor în astfel de cazuri variază în funcție de suportul utilizat pentru suspendarea funiei, această etapă este esențială pentru conservarea contextului original. Abia după realizarea documentației vizuale, cadavrul va fi eliberat din laț prin tăierea părții opuse nodului, pentru a preveni desfășurarea sforii, urmând apoi să fie supus examinării amănunțite.

Ordinea descrisă se justifică prin faptul că organul de urmărire penală și specialiștii nu pot realiza o examinare detaliată și completă a cadavrului și a urmelor sale în poziția în care acesta a fost găsit. „Tipic pentru acest gen de cercetare la fața locului este examinarea șanțului de spânzurare, care ia o formă oblică ascendentă spre locul nodului”¹³. Cea mai accentuată parte a șanțului este opusă nodului, care corespunde cu forma sforii, curelei, șireturilor etc. Prezența mai multor șanțuri pe gât indică asupra alunecării lațului. Disimularea spânzurării poate fi observată după prezența pe corpul victimei a urmelor aplicării violenței și studierea împrejurărilor ce vorbesc despre posibilitatea autovătămării, pregătirea și fixarea lațului, deplasarea obiectelor, lipsa suportului, amplasarea petelor cadaverice (de exemplu, dacă acestea sunt situate pe spatele cadavrului, moartea a survenit înainte ca corpul neînsufletit al victimei să fie spânzurat).

Strangularea presupune strângerea gâtului cu un laț sau cu mâinile. Strangularea mai poartă numele de sugrumare și în cazul folosirii unui laț nu se poate exclude în totalitate posibilitatea sinuciderii, ceea ce nu putem spune despre sugrumarea cu mâinile care arată direct intenția făptuitorului de a omorî victima. Atunci când lațul a fost instrument al infracțiunii, urmele pe cadavru vor fi aceleași ca și în cazul spânzurării. Specifice sunt urmele strangulării cu mâinile, întrucât sub influența forței degetelor și unghiilor ce apăsă pe gâtul persoanei și ca urmare a luptei victimei pentru viața sa, pot apărea echimoze, excoriații, nefiind exclusă posibilitatea depistării amprentelor infractorului.

Sufocarea reprezintă o categorie de acțiuni violente prin care victima este împiedicată să respire prin presarea feței cu aplicarea unor obiecte moi, pungi, perne, prosoape, plapome sau doar cu mâna. O astfel de moarte violentă survine deseori ca o consecință a dorinței infractorului de a înăbuși rezistența opusă de victimă când se săvârșește asupra ei o altă infracțiune precum violul, pruncuciderea, tâlhăria. Dar sufocarea poate fi folosită cu intenție și ca metodă a omorului intenționat.

Obturarea căilor respiratorii se poate produce atât accidental, cât și în mod violent. Această formă de asfixiere constă în astuparea căilor respiratorii cu diverse obiecte, împiedicând inspirația și expirația. În toate cazurile de asfixiere, trebuie cercetat cu atenție nodul și modul lui de creare, lațul și materialul din care este confecționat (frânghie, sârmă,

¹³ Stancu E. Tratat de criminalistică. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ed. Universul Juridic. București, 2002. P.519.

curea), suportul, dimensiunile de la locul de fixare a ștreangului de pod și la nod, de la talpa cadavrului la suport și la podea.

Cazurile de înec sunt multiple, cunoscând o frecvență mai ridicată în sezonul cald al anului, dar și pe timp de iarnă. În majoritatea cazurilor, înecul este un simplu accident care survine din cauza unui concurs de circumstanțe, precum ar fi scăldatul în locurile neautorizate, scăldatul în stare de ebrietate, pescuitul pe lacurile înghețate. Însă înecarea reprezintă și o consecință a catastrofelor cu caracter natural, a sinuciderii, cât și o metodă violentă de lipsire de viață. Omuciderea prin înecare nu este des întâlnită în practică. Științific, înecul este o formă specială de asfixie, care constă în inundarea căilor respiratorii cu apă, imediat după stopul respirator intervenind stopul cardiac.

Cercetarea la fața locului, în cazurile în care organul de urmărire penală este sesizat despre prezența unui cadavru înecat, prezintă unele particularități, iar scopul principal este de a constata tipul morții survenite prin înecare, a fost oare un accident sau este un caz de omucidere. În faza de pregătire, ofițerul de urmărire penală trebuie să se informeze și să ia în calcul locul depistării cadavrului, pe uscat sau în bazinul cu apă, pentru a crea condițiile necesare examinării lui. Cadavru din cauza putrefacției va ieși la suprafața apei după 1-3 zile vara, și 10-12 zile iarna, cu excepția cazurilor când de cadavru sunt legate greutatea. În situația aflării cadavrului în bazinul cu apă, trebuie asigurată prezența echipelor speciale de intervenție care vor efectua măsuri de scoaterea a acestuia la uscat. Un cadavru înecat poate fi depistat în lacuri, râuri, fântâni, căzi, butoaie etc. Examinarea propriu-zisă a cadavrului include observarea și interpretarea semnelor principale cum ar fi: prezența pe vestimentație a semnelor aflării în apă (nisip, mâl, plante acvatice etc.); greutatea atașată de cadavru, care facilitează cufundarea; mijloacele de legare a greutății (frânghie, sârmă, curea și altele); noduri; leziuni corporale; „ciuperca înecatului” (spumă densă situată la orificiile respiratorii) etc. Totodată, este recomandabil de a fi luate și mostre de apă din bazinul unde a fost înecată victima. Pentru a face diferența între înecare și alte tipuri de moarte violentă, sau o înscenare, este necesar de a se analiza leziunile corporale și stabili momentul apariției acestora, înainte sau după ajungerea în apă. Nu putem vorbi despre sinucidere în cazul înlănțuirii victimei și legării sau amplasării în hainele acesteia a greutăților ce facilitează cufundarea.

Omorârea prin otrăvire poartă denumirea și de intoxicație acută, fiind un tip de moarte violentă cauzată de agenți chimici. Este rar întâlnită sub forma infracțiunii și mai des sub aspectul unor cazuri accidentale. Otrăvirea sau intoxicația cu compuși chimici poate avea loc în condiții casnice, de muncă sau în alte împrejurări ce implică contactul cu agenți chimici. Unele dintre substanțele chimice ce pot provoca intoxicații sunt caustice/corozive, mercurul, plumbul, oxidul și bioxidul de carbon, alcoolul etilic sau metilic, morfina, pesticidele. Intoxicații acute pot surveni și din cauza unor produse alimentare, față de componentele cărora persoana are reacții alergice individuale. Acestea provoacă reacții și leziuni diferite atunci când interacționează cu țesuturile umane, în funcție de tip, cantitate și modalitatea de introducere în organism.

Scopul principal al cercetării la fața locului în cazurile de otrăvire este examinarea atentă a locului faptei și a cadavrului pentru clarificarea circumstanțelor ce pot indica asupra caracterului incidental al otrăvirii, posibilității survenirii otrăvirii în urma unei catastrofe sau cazului când fapta conține semne ale componenței de infracțiune. Cadavru otrăvit prezintă diferite tipuri de urme: „arsuri ale stratului de piele, deteriorarea vestimentației; prezența urmelor de seringă, mostrelor de substanță, vomismente și alte

secreții, culoarea tegumentelor și lividităților cadaverice, caracterul rigidității cadaverice, mirosul din cavitatea bucală a cadavrului¹⁴. Organul de urmărire penală, trebuie să atragă atenție la mirosul prezent în aer, dacă este vorba de un gaz toxic, să caute locuri cu urme de vomismente, urme de sânge, recipiente ce ar putea conține substanțe chimice, resturi de alimente.

Dezmembrarea cadavrului este o soluție la care recurge infractorul pentru a ascunde locul comiterii infracțiunii, pentru a nimici urmele infracțiunii, a camufla anumite împrejurări. Este considerată ca fiind o manifestare inumană a făptuitorului chiar și în raport cu acțiunea sau inacțiunea de omor, descriind sângele rece și indiferența acestuia, precum și gradul de pericol social. „Practica judiciară, în astfel de cazuri, demonstrează că infractorii sunt, de obicei, persoane care au întreținut relații apropiate cu victima (rude, vecini, concubini, prieteni etc.), fie persoane care locuiesc împreună cu victima sau care îngrijesc de aceasta”¹⁵. Dezmembrarea cadavrului condiționează impedimente reale în activitatea de investigare a infracțiunii de către organele judiciare. Scopul primordial al acțiunilor procesuale este de a depista toate fragmentele cadavrului, concomitent efectuându-se măsuri de căutare a persoanelor dispărute și alte acțiuni de urmărire penală.

Cercetarea la fața locului se efectuează în fiecare caz de depistare a unor părți de cadavru. Se vor observa următoarele particularități: locul unde a fost depistat fragmentul, urme ale mijloacelor de transport, piese sau părți de vestimentație, modul de ambalare (hârtie, material plastic, cârpe, saci, sfori), semne individuale (stratul pilos, proteze, urme de tratament, tatuaje, negi, malformații, alunițe), leziuni corporale. „Fiecare fragment va fi fotografiat, ridicat și ambalat, cu descriere detaliată în cadrul procesului-verbal, pentru a fi posibilă dispunerea constatărilor medico-legale care vor răspunde unei problematice diverse, cum ar fi: sexul, vârsta, talia aproximativă, culoarea părului, procedeul utilizat pentru dezmembrarea cadavrului, instrumentul folosit pentru secționare, prezența urmelor de violență, grupa sanguină, apartenența tuturor părților la un singur cadavru, eventual mecanismul producerii morții și data instalării ei”¹⁶.

Electrocutarea este o cauză ce poate provoca decesul persoanei în cazul în care intensitatea curentului electric este mare. Curentul cu intensitatea mai mare de 100 M A este considerat mortal. Cazurile de electrocutare se pot produce deseori în mod accidental în cursul efectuării unor lucrări la sistemele de electricitate, ori la atingerea întâmplătoare a unei surse de pericol, dar sunt și cazuri de electrocutare de la fulgerul natural ce apare în timpul furtunilor. Omorârea cu folosirea curentului electric este o metodă ce provoacă victimei suferințe insuportabile și este considerată ca fiind deosebit de crudă. Modalități concrete de utilizare a curentului electric împotriva unei persoane sunt diverse, instrumentele, construcțiile și metodele ținând de ingeniozitatea și imaginația bolnavă a infractorului.

Principala obligație a organului de urmărire penală în vederea pregătirii cercetării la fața locului în cazul unei electrocutări constă în eliminarea sursei de pericol și garantarea securității pentru întreaga echipă implicată în cercetare. În cazul electrocutării de la sursele artificiale de curent, este important de a stabili sursa concretă care a provocat decesul, amplasarea acesteia în raport cu locul și poziția cadavrului, tipul suportului pe

¹⁴ Baci Gh. Cerințele și specificul cercetării cadavrului la fața locului. În: Revista Institutului Național al Justiției NR.4(19), 2011, nr.1(20), 2012. P.65.

¹⁵ Gheorghiu M. Tratat de metodică criminalistică. Ed.Ch. Chișinău, 2015. P.164.

¹⁶ Ruiu M. Metodologie criminalistică, Ed. Universul Juridic. București, 2013. P.53.

care se situează cadavrul (ud, uscat), aspectul exterior al cadavrului (haine, mijloace de protecție, încălțăminte), uneltele speciale sau alte obiecte ținute în mână sau din apropiere (șurubelniță, electrocasnice, cablaj, material izolator etc.), prezența semnelor de electrocutare pe cadavru (arsuri).

Cazurile de deces accidental în urma unor incendii sau temperaturi scăzute sunt destul de des întâlnite. Dar lipsirea intenționată de viață a persoanei prin ardere sau înghețare este considerată ca fiind omor săvârșit cu deosebită cruzime.

În urma interacțiunii agenților termici ridicați cu corpul uman se produc arsuri termice. Acestea se datorează surselor externe de căldură care ridică temperatura pielii și a țesuturilor și provoacă moartea sau carbonizarea celulelor. Ele se clasifică în funcție de gravitatea leziunilor în trei mari categorii:

I. Arsuri de gradul I, denumite și superficiale, implică doar stratul epidermic al pielii, caracterizându-se prin zone roșiatice, uscate, lipsite de vezicule, care, în timp, dispar de pe corpul victimei. Aceste leziuni pot deveni letale atunci când acoperă două treimi din suprafața totală a corpului.

II. Arsuri de gradul II. Afectează stratul exterior al pielii și o parte din dermă, locul arsurii fiind roșu și umflat, cu vezicule cu lichid. Devin mortale când afectează ½ din suprafața corpului.

III. Arsuri de gradul III. Distrug epiderma și derma, fiind mortale când afectează ½ din suprafața corpului. Locul arsurii este alb.

În cazul în care agentul termic distruge mușchii, tegumentele, oasele, este vorba de arsuri de gradul IV, care se atribuie la termenul de carbonizare. Dinții și oasele cadavrului ard în ultimul rând.

Sub influența temperaturilor joase, apar degerăturile, hipotermia și apoi survine decesul. Făptuitorul poate recurge la folosirea camerelor frigorifice sau expunerea victimei la temperaturi scăzute survenite în mod natural. Degerăturile sunt leziuni ale țesuturilor (în cele mai dese cazuri ale extremităților membrelor) care sunt expuse un timp îndelungat la temperaturi sub zero grade Celsius. Degerăturile se clasifică în următoarele tipuri:

1. gradul I – tegumentele sunt inițial palide, reci și dureroase, iar apoi devin roșii, dar după instalarea decesului petele dispar;

2. gradul II – se caracterizează prin decolorarea tegumentelor și apariția vezicilor cu lichid palid sau ușor hemoragic;

3. gradul III – reprezintă necroza tegumentară superficială care determină pierderea sensibilității locale și învinețirea tegumentelor;

4. gradul IV – cuprind atât tegumentul în toată grosimea lui, cât și structurile tisulare profunde, inclusiv mușchii, tendoanele și oasele.

Hipotermia se instalează atunci când temperatura corpului scade sub 35°C. Dacă temperatura corpului se află la limita dintre 31-27°C, victima va cădea în stare de comă, iar la atingerea limitei de 20-24°C, va surveni decesul. Făptuitorul poate recurge la folosirea camerelor frigorifice sau expunerea victimei la temperaturile scăzute survenite în mod natural.

La efectuarea cercetării la fața locului în cazul infracțiunilor de omucidere prin acțiunea temperaturilor joase sau ridicate se pune accent pe observarea stării hainelor victimei, poziționării cadavrului, prezența și gradul arsurilor/degerăturilor, alte leziuni corporale. Observându-se spațiul de lângă cadavru se va atrage atenția la obiectele afectate de agenții termici, prezența vaselor/materialelor cu urme de substanțe inflamabile,

chibrituri, brichete, lemne, mucuri de țigară etc.

Accidentele în trafic sunt un fenomen ce ia amploare în ultima vreme, fiind influențat de diversificarea și creșterea numărului de mijloace de transport pe de o parte, iar pe de altă parte de insuficiența instruirii conducătorilor auto în domeniul siguranței. Cele mai grave fapte săvârșite în domeniul transporturilor au fost incriminate în Codul Penal al Republicii Moldova. Astfel, omuciderea, atât intenționată, incriminată la art. 145, cât și din imprudență, prevăzută de art. 264 (Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport), săvârșită cu mijloace de transport reprezintă o formă de moarte violentă ce constituie obiectul procesului penal. „Cercetarea la fața locului în cadrul infracțiunilor de omor produse în contexte precum traficul rutier, feroviar sau fluvial reprezintă o etapă primordială și obligatorie, care se caracterizează prin anumite particularități ce necesită atenția specială a organului de urmărire penală”¹⁷.

La etapa pregătitoare a acestei acțiuni, ofițerul de urmărire penală trebuie să se informeze cu privire la condițiile și fluxul traficului la locul producerii faptei și, dacă situația o impune, să solicite intervenția echipelor specializate pentru gestionarea și dirijarea circulației. Necesitatea întreprinderii acestor acțiuni se impune prin prisma faptului că ambuteiajele, aglomerația de oameni și panica reprezintă împrejurări nefavorabile pentru efectuarea cercetării la fața locului. În cazul cercetării la fața locului a morții violente prin acțiunea mijlocului de transport, există două obiecte principale pe care se concentrează acțiunea: examinarea cadavrului și observarea mijlocului de transport. Caracteristic cadavrului uman cu urme de acțiune a mijlocului de transport sunt prezența pe corp și pe articole vestimentare a unor leziuni corporale, particule de substanță cerebrală, de țesut muscular, sânge, urme ale mijlocului de transport și părților sale componente, cioburi de sticlă, particule de vopsea, sol, carburanți, lubrifianți. Examinând mijlocul de transport implicat în accident sau folosit pentru omor, se va observa amplasarea, forma și mărimile deteriorărilor de pe vehicul, urme de articole de vestimentație, urme biologice. În perimetrul unde a avut loc impactul pot fi depistate și urme ale mecanismului de producere a accidentului, și anume: urme de frânare sau derapare, urme ale pneurilor, profilului, șenilei și altui mijloc de transport, urme de târâre, urme de carburanți și lubrifianți, urme de împrăștiere a solului, a încărcăturilor transportate. Caracteristic cercetării la fața locului a omuciderii cu mijlocul de transport este întocmirea schemei locului accidentului, care corespunde amplasării reale a cadavrului, mijlocului de transport și altor urme în raport cu partea carosabilă și porțiunea laterală de drum.

Căderile de la înălțime adesea sunt asociate cu actele de sinucidere, însă organelor judiciare le este cunoscut faptul că infractorii deseori disimulează sinuciderea prin precipitare, întrucât este foarte greu a se face diferența dintre leziunile corporale caracteristice căderii de la înălțime și alte leziuni provocate victimei anterior momentului decesului. Diagnosticarea cauzei decesului ține de competența medicului legist, precum și de elucidarea naturii, cauzei și timpului survenirii leziunilor corporale. În procesul de stabilire a adevărului în astfel de cauze, cercetarea la fața locului deține un rol esențial în ansamblul procedurilor probatorii utilizate. În mod special, identificarea și analizarea atentă a circumstanțelor negative în timpul acestei acțiuni permit organului de urmărire penală să descopere urme relevante și să elaboreze versiuni plauzibile. Atunci când victima a suferit

¹⁷ Chiotici D. Atribuțiile specialistului criminalist în activitatea de cercetare la fața locului. Teză de doctor. Chișinău, 2024.

o cădere de la înălțime, este imperativ ca organul de urmărire penală să investigheze locul presupus al căderii, acordând atenție accesibilității acestuia, configurației spațiului (cum ar fi fereastra, balconul, acoperișul, podul sau schela), înălțimii eventualelor obstacole, natura suportului și dimensiunile zonei de unde a avut loc căderea. Totodată, se vor cerceta semnele de luptă, petele de sânge, fragmentele vestimentare, încălțămintea și orice înscrisuri relevante. Zona în care s-a produs impactul va fi examinată cu atenție, luând în calcul cantitatea de sânge găsită și leziunile corporale constatate pe cadavru.

3.3 Particularitățile documentării cercetării la fața locului

Necesitatea documentării reiese din principiul caracterului preponderent al formei scrise a urmăririi penale, care sugerează ideea că forță juridică în fața instanței de judecată o au doar acțiunile întreprinse și măsurile adoptate de organul de urmărire penală ce și-au dovedit existența prin expunerea în forma cerută de lege. Succesul procedurii probatorii al cercetării la fața locului depinde de consemnarea exactă și completă a tuturor acțiunilor și observațiilor realizate. Iar pentru a asigura o documentare obiectivă și integrală se recomandă utilizarea combinată a unor mijloace variate precum procesul-verbal, planul sau schița locului faptei, fotografiile judiciare și înregistrările video, evitând astfel eventualele omisiuni sau lacune în consemnări.

Procesul-verbal de cercetare la fața locului trebuie întocmit după realizarea integrală a acțiunii sau treptat, în funcție de circumstanțele cazului, dar trebuie să reflecte în detalii amănunțite și în mod obiectiv, excluzând orice subiectivitate, toate operațiunile efectuate de organele judiciare. Partea introductivă va conține mențiuni despre: „data, locul, ora începerii și încheierii acțiunii de cercetare la fața locului, persoana responsabilă de efectuarea acțiunii și mențiuni despre alți participanți cu indicarea faptului că au fost familiarizați cu drepturile și obligațiile lor, când și de către cine a fost sesizat organul de urmărire penală, fapta cercetată, starea atmosferică și a locului faptei”¹⁸.

Partea descriptivă este cea mai voluminoasă și importantă. Ea va începe cu descrierea generală a locului faptei, a amplasării lui față de alte puncte de reper relativ stabile, a căilor de acces la el și a unor trăsături caracteristice spațiului unde a avut loc cercetarea. Ulterior vor fi descrise: cadavrul, urmele și alte mijloace de probă. Indicarea lor în procesul-verbal va avea loc prin prisma amplasării în spațiu față de alte puncte de reper și urme, poziției, naturii suportului, formei, dimensiunilor, semnelor generale și individuale caracteristice. Se va menționa metoda de ridicare a urmei sau a mijlocului material de probă, modalitatea de ambalare și sigilare, inscripția aplicată pe ambalaj. Tot în partea descriptivă se face mențiune despre procedeele și mijloacele tehnice aplicate pentru descoperirea, relevarea, ridicarea, fixarea urmelor și altor obiecte, indiferent de persoana care le-a aplicat. În partea finală se vor consemna într-o listă toate urmele și mijloacele materiale de probă ridicate, se va face mențiune despre alte metode de fixare (planșa fotografică, videofilmul judiciar sau schița locului faptei), se vor indica obiectiile, declarațiile și completările celorlalți participanți, victime/martori audiați.

În cadrul cercetărilor la fața locului efectuate în cauzele penale privind infracțiunile de omucidere, organul de urmărire penală întocmește, de regulă, o schiță a locului faptei, menită să faciliteze o înțelegere clară și detaliată a informațiilor consemnate în procesul-verbal. Aceasta cuprinde o reprezentare grafică a spațiului, evidențiind poziția cadavrului,

¹⁸ Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 05-11-2013, Nr. 248-251, art.260 alin.(2).

urmele descoperite și alte mijloace materiale de probă, astfel încât să permită o interpretare precisă a situației constatate. Pentru a conferi un plus de obiectivitate și pentru a susține cele observate și fixate pe parcursul cercetării, se utilizează metode suplimentare de documentare, precum fotografia judiciară și înregistrarea video. Aceste mijloace se remarcă prin capacitatea lor de a oferi o înregistrare fidelă, atât vizuală, cât și auditivă, redând cu acuratețe dinamica și particularitățile reale ale locului faptei, aspect esențial pentru o investigație riguroasă și transparentă.

5. CONCLUZII

Desfășurând această lucrare științifică, am constatat că cercetarea la fața locului în cazurile de omor nu este doar o simplă formalitate procedurală, ci un pilon esențial în fundamentarea actului de urmărire penală. Încă de la primele momente ale investigației, această acțiune probatorie se evidențiază prin caracterul său urgent, de nesubstituit și irepetabil. Ea permite descoperirea, fixarea și valorificarea urmelor infracțiunii într-un cadru spațio-temporal încă nealterat de factori perturbatori, contribuind decisiv la stabilirea adevărului judiciar.

Pe parcursul analizei, a devenit clar că eficiența cercetării depinde în mod direct de modul în care sunt parcurse și gestionate etapele acesteia – de la pregătirea prealabilă și organizarea echipei de lucru, până la examinarea sistematică a locului faptei și documentarea riguroasă a rezultatelor. Însăși natura infracțiunii de omor impune o adaptare constantă a tacticii criminalistice în funcție de particularitățile cazului – fie că este vorba de folosirea armei albe sau de foc, de asfixie, înec, otrăvire, dezmembrare ori electrocutare. Fiecare dintre aceste modalități de lipsire de viață presupune urme și indicii diferite, iar organul de urmărire penală trebuie să dea dovadă de discernământ și cunoștințe interdisciplinare solide pentru a le interpreta corect.

Cercetarea la fața locului capătă o dimensiune suplimentară atunci când fapta este disimulată sub forma unei sinucideri sau a unui accident. În astfel de situații, rolul acestei acțiuni devine capital pentru demascarea realității faptice. Confruntarea urmelor vizibile cu explicațiile oferite, analizarea contradicțiilor sau a condițiilor negative apărute în timpul cercetării – toate acestea conturează un cadru obiectiv, esențial pentru evitarea unor erori judiciare.

În egală măsură, colaborarea eficientă dintre membrii echipei – ofițerul de urmărire penală, medicul legist, specialistul criminalist – asigură o abordare integrată și coerentă a anchetei. Contribuția fiecăruia este indispensabilă în procesul de clarificare a mecanismului infracțional și a circumstanțelor în care s-a produs decesul.

Cercetarea la fața locului întruchipează o activitate de o complexitate deosebită, care nu poate fi substituită de nicio altă procedură. Calitatea probelor obținute și valoarea lor în procesul penal depind direct de profesionalismul și exactitatea cu care este documentată această etapă. Procesul-verbal, fotografia și planul locului faptei, precum și înregistrarea video nu sunt doar formalități, ci expresii ale obiectivității și garanții ale legalității procesului penal.

În final, îmi exprim convingerea că doar printr-o cercetare minuțioasă, adaptată fiecărei situații în parte, se poate realiza dezideratul suprem al procesului penal – aflarea adevărului. Iar în cazul infracțiunilor de omor, cercetarea la fața locului rămâne una dintre cele mai eficiente căi prin care acest adevăr poate fi elucidat.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

- Baciu Gh. Cerințele și specificul cercetării cadavrului la fața locului. În: Revista Institutului Național al Justiției NR.4(19), 2011, nr.1(20), 2012.
- Benecke M., Well J. DNA Techniques for Forensic Entomology. London, 2001.
- Cârjan L., Chiper M. Criminalistică. Tradiție și modernism. Ed. Curtea Veche Publishing. București, 2009.
- Cheianu S. Note de curs la disciplina medicină legală. Chișinău, 2014.
- Chiotici D. Atribuțiile specialistului criminalist în activitatea de cercetare la fața locului. Teză de doctor. Chișinău, 2024.
- Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 05-11-2013, Nr. 248-251.
- Doraș S. Gh. Criminalistica. Ed. Știința. Chișinău, 1996.
- Gheorghită M. Tactica cercetării la fața locului. Ed. Angela Levința. Chișinău, 2004.
- Gheorghită M. Tratat de metodică criminalistică. Ed.Ch. Chișinău 2015.
- Hotărârea Guvernului României nr. 741/2016 pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare.
- Odagiu I. ș.a. Cercetarea la fața locului. Ghid practic. Ed. Bons Offices. Chișinău, 2013.
- Poalelungi M. ș.a. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Ed. Tipografia Centrală. Chișinău, 2017.
- Ruiu M. Investigarea omorului săvârșit cu arme de foc. Ed. Universul Juridic. București, 2012.
- Ruiu M. Metodologie criminalistică, Ed. Universul Juridic. București, 2013.
- Stancu E. Tratat de criminalistică. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ed. Universul Juridic. București, 2002.

CZU: 343.1:341.231.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242251>Vitalie JITARIUC¹

vjitariuc@gmail.com

Iulia BRIA²

briaulua999@gmail.com

THE PRINCIPLE OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE IN THE SYSTEM OF FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF LAW AND IN INTERNATIONAL REGULATIONS

Abstract: The article comprehensively analyzes the principle of the presumption of innocence, approached both as a fundamental subjective right and as an indispensable procedural guarantee of a fair criminal trial. The study highlights the historical and theoretical foundations of this principle, as well as its consecration in the relevant international documents – in particular the European Convention on human rights and Directive (EU) 2016/343 – and in the national legislation of the Republic of Moldova. In this context, the normative and jurisprudential substance of the presumption of innocence is examined, with an emphasis on its implications for the burden of proof, the application of the *in dubio pro reo* standard, respect for the right to silence and the privilege against self-incrimination. At the same time, the research analyzes the incidence of the principle in the phases of the criminal process, as well as the impact of the public discourse of the authorities on the image of innocence of the accused person.

Keywords: presumption of innocence, procedural guarantee, fair trial, burden of proof, right to silence.

¹ PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Law and Public Administration, Cahul State University “Bogdan Petriceicu Hasdeu” (ROR: <https://ror.org/025t4nz25>), e-mail: rectorat@adm.usch.md; Research associate at the Institute for Legal Research “Acad. Andrei Radulescu” of Romanian Academy; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9361-4460>, e-mail: vjitariuc@gmail.com

² Lawyer, PhD, Cahul State University “Bogdan Petriceicu Hasdeu” (ROR: <https://ror.org/025t4nz25>), e-mail: rectorat@adm.usch.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2989-0524>, e-mail: briaiulia999@gmail.com

PRINCIPIUL PREZUMȚIEI DE NEVINOVĂȚIE ÎN SISTEMUL
PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE ALE DREPTULUI
ȘI ÎN REGLEMENTĂRILE INTERNAȚIONALE

Abstract: *Articolul analizează comprehensiv principiul prezumției de nevinovăție, abordat atât ca drept subiectiv fundamental, cât și ca garanție procesuală indispensabilă unui proces penal echitabil. Cercetarea evidențiază fundamentele istorice și teoretice ale acestui principiu, precum și consacrarea sa în cadrul documentelor internaționale relevante – în special Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Directiva (UE) 2016/343 – și în legislația națională a Republicii Moldova. În acest context, este examinată substanța normativă și jurisprudențială a prezumției de nevinovăție, cu accentul pus pe implicațiile acesteia asupra sarcinii probei, aplicării standardului in dubio pro reo, respectării dreptului la tăcere și a privilegiului împotriva autoincriminării. Totodată, cercetarea analizează incidența principiului în fazele procesului penal, precum și impactul discursului public al autorităților asupra imaginii de nevinovăție a persoanei acuzate.*

Cuvinte-cheie: *prezumția de nevinovăție, garanție procesuală, proces echitabil, sarcina probei, dreptul la tăcere.*

1. INTRODUCTION.

Currently, when addressing the notion of “system of fundamental principles of law” two aspects must be taken into account: on the one hand, the knowledge of its component elements and, on the other hand, the interdependence between these principles. It is precisely the finality of the Basic Rules of law, also known as “principles”, that makes them possible to be brought together in a system that outlines the political-legal framework, in which the judicial bodies carry out the legal policy of the state.

The presumption of innocence is a basic rule, first of all when conducting criminal proceedings and at the same time, through its implications, it represents one of the fundamental human rights. Thus, the inclusion of this principle in a series of documents of international law concerning the fundamental rights of each person can be explained. The presumption of innocence is the institution that distinguishes between the arbitrary state and the rule of law, which guarantees individual freedoms and rights. Constitution of the Republic of Moldova in art. 21, expressly enshrines that any person accused of an offence is presumed innocent until his guilt has been proved lawfully, in the course of a public judicial process, in which he has been provided with all the necessary guarantees for his defence. The idea of the person’s innocence, as long as a court decision has not been pronounced against him, has quite distant origins, going down to the Magna Charta Libertatum (1215), then instituted for the first time as a rule of law in the eighteenth century in the US legislation and then in the Declaration of the Rights of the Person and citizen of the year 1789, which in art. 9 held that “every person must be considered innocent until proven guilty”.

Prior to its recognition as a rule of law, that principle assumed that a person was considered guilty and could be required to prove his innocence, but once recognised as the basic rule of modern criminal proceedings, proving a special relationship with the principle of fair criminal proceedings, since it is intended to protect the individual from public authorities, and in conjunction with the principle of “actors in charge of probation”, by virtue of it, the principle of innocence presupposes that the person against whom the prosecution, until proven his innocence in public trial, with the assurance of guarantees

of the right of defense. In other words, the accuser has the obligation to prove the accusation, and the judicial bodies are required to rigorously comply with the requirement that no person can be prosecuted and held accountable only on the basis of evidence obtained legally and in accordance with the procedure provided by law. The presumption of innocence is enshrined in the main international and regional human rights regulations to which the Republic of Moldova is a party, such as, for example: art. 11 of the Universal Declaration of Human Rights, with the recommendation to be inserted into the national laws of states; art. 14, p. 2 of the International Covenant on Civil and Political Rights (1966); art. 6, § 2 of the European Convention on the protection of Human Rights (1950). In compliance with art. 11 of the Universal Declaration of Human Rights, the Moldovan legislator enshrined in the text of art. 21 of the Constitution of the Republic of Moldova the principle according to which “any person accused of a crime is presumed innocent until his guilt is proved legally, in the course of a public judicial process in which he has been provided with all the necessary guarantees for his defense,” and by the stipulations of art. 8, code of Criminal Procedure, “the guilt of the person can be ascertained only by a court decision of final conviction”. The presumption of innocence, in its reborn form, is justified not so much by the need to combat abusive arrests and the abolition of torture, but by considerations related to balancing the relations between the state and the individual, the protection of procedural fairness and the safeguarding of fundamental values harmed by unlawful convictions.

Thus, the legislative introduction of the principle of presumption of innocence in our country was determined by the integration of the Republic of Moldova into the general evolution of the International Society on legal protection of human rights. The inclusion of the presumption of innocence in the system of principles specific to the criminal process is not only necessary for the application by practitioners, but also obliges the legislator to harmonize all provisions of the code of Criminal Procedure with the provision of this principle. The attempt and success of the examination of the substance and regulation of the presumption of innocence principle requires deep knowledge - it takes into account the systematic interpretation of all its components. Or, in the theory of the criminal process there are obvious gaps related to the perception of the principle concerned, which dictates negative influences on the criminal process, but also on the practice of applying the rules of law in the matter of criminal prosecution and examination of criminal cases in court.

2. PURPOSE OF RESEARCH

The purpose of the research is to elucidate the theoretical-legal substance of the presumption of innocence, as well as to analyze the mechanism of regulation and its application in Criminal Procedural Law. The research aims to delimit the conceptual and normative dimensions of the presumption of innocence, through a systematic and comparative approach, oriented towards highlighting the guarantees offered by this fundamental principle, both nationally and internationally.

3. RESEARCH METHODOLOGY

The scientific approach undertaken within this research is based on a rigorous methodology, which combines classical instruments of legal research with analytical and

comparative perspectives, appropriate to the complexity of the topic addressed. In order to achieve the proposed objectives, the analytical-descriptive method was used, first of all, which allowed the conceptual, normative and doctrinal examination of the presumption of innocence, in order to outline its legal essence, structure and applicability in the criminal process. This method was complemented by the analysis of jurisprudence, by capitalizing on the relevant decisions of the European Court of human rights and of the national courts of the Republic of Moldova. The historical-legal method has been used to capture the evolution of the principle over time, from the early forms in roman law and medieval European law, to its consecration in fundamental international texts, such as the Universal Declaration of human rights, the International Covenant on civil and political rights and the European Convention on human rights. In order to highlight the specificity of the national regulations in relation to the European standards, the research resorted to the comparative method, especially in analyzing the differences and similarities between the provisions of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, the Constitution of the Republic of Moldova, Directive (EU) 2016/343 on the consolidation of certain aspects of the presumption of innocence and ECHR jurisprudence. Finally, the method of legal logic was applied, which served to formulate rational, deductive and coherent conclusions, respectively to structure the proposals of *Lege ferenda*.

4. DISCUSSIONS

4.1 Reflections on the evolution and importance of the presumption of innocence

The idea of the person's innocence, as long as a court decision has not been pronounced against him, has quite distant origins, going down to the Magna Charta Libertatum (1215), then instituted for the first time as a rule of law in the eighteenth century in the US legislation and then in the Declaration of the rights of Man and citizen of the year 1789, which in art. 9 held that "every man must be considered innocent until proven guilty". Prior to its recognition as a rule of law, that principle assumed that a person was considered guilty and could be required to prove his innocence, but once recognised as the basic rule of modern criminal proceedings, having a special relationship with the principle of fair criminal proceedings, since it is intended to protect the individual from public authorities, and in conjunction with the principle of "*actori incumbit probatio*", by virtue of it, the principle of innocence presupposes that the person against whom the prosecution, until proven his innocence in public trial, with the assurance of guarantees of the right of defense¹.

In other words, the accuser has the obligation to prove the accusation, and the judicial bodies are required to rigorously comply with the requirement that no person can be prosecuted and held accountable only on the basis of evidence obtained legally and in accordance with the procedure provided by law. Although the European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms is the main international instrument in the field of human rights aimed at defending a wide range of civil and political rights, while constituting a legally binding contract for the contracting parties and establishing a control system for the realization of these rights within the states, for the first time the presumption of innocence was indicated in US law and then formulated in the Declaration of the Rights of the Person and citizen of 1789.

¹ Mateut Gh. Treaty of Criminal Procedure. The general part. Vol. I. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2007, p. 196.

Deriving from the purpose of the criminal trial, the presumption of innocence forms the basis of procedural rights granted to the accused or defendant. Thus, only by accepting the idea arising from the presumption of innocence that the mere accusation does not mean the establishment of guilt and that it will be established only by a final court decision of the court, the accused or the defendant must be treated as an innocent and this can only be done by recognizing him as a party in the case.

The functionality of the presumption of innocence is much wider than the factual aspects related to probation, which are manifested in several main directions: 1) the presumption of innocence guarantees the protection of persons in criminal proceedings from arbitrariness in establishing and holding criminal liability. What the right can grant is the legal guarantee by which it ensures that no one will be held criminally responsible and sanctioned discretionary, and when he is accused of committing a crime a legal procedure will be followed by which to establish his guilt; 2) the presumption of innocence is the basis of all procedural guarantees related to the protection of the person in the criminal process. In criminal relations, legal protection must be given to the accused or defendant, in such a way that he is not placed in inferiority either to the judicial bodies or to the parties; 3) the presumption of innocence is closely linked to finding out the truth and proving the factual circumstances of the case correctly, in such a way that guilt is established with certainty. This principle has a great theoretical importance and numerous practical implications related to the administration and assessment of evidence². Of particular importance for strengthening the presumption of innocence was its consecration in the Universal Declaration of human rights, adopted by the UN General Assembly on December 10, 1948. Art. 11 of the Declaration inserts the presumption of innocence, namely: "any person accused (accused) of having committed a crime is presumed innocent as long as his guilt has not been established (proven) in a public trial with the assurance of the necessary guarantees of proven defense". It was a reaction of the international community, which had in its memory war crimes, crimes against peace and crimes against humanity committed under the Hitler regime, organized by the Nazi chieftains and carried out by those who sat on the bench of the Nuremberg prosecution 1945-1946³.

The presumption of innocence established itself as a reaction against fascist regimes after World War II, internationally being included in several documents, including: Universal Declaration of Human Rights adopted by the UN General Assembly on 10 December 1948⁴ and the International Covenant on Civil and Political Rights, adopted by the same forum on December 16, 1966⁵ etc. In 1950, based on the Universal Declaration of Human Rights, the members of the Council of Europe adopted the convention for the protection of Fundamental Human Rights and Freedoms, the presumption of innocence being provided in art. 6 p. 2 of it⁶. In some countries it is considered that the signing of

² Mirza D. theoretical aspects of the presumption of innocence in contemporary doctrine and legislation. In: National Law Review, No. 5/2006, p. 28.

³ Doltu I. The presumption of innocence in the Romanian legislation and in some legislations of the states of Europe. In: Law Journal, No. 3/1998, p. 75.

⁴ Universal Declaration of Human Rights. UN General Assembly Resolution No. 217 A (III) of 10.12.1948. // International treaties. Vol. I. Chishinau, 2001. pp. 11-18.

⁵ International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by UN General Assembly Resolution No. 2200 A (XXI) of December 16, 1966, art. 9 Para. 4. // International treaties to which the Republic of Moldova is a party. Vol. I. Chishinau, 1998. pp. 30-50.

⁶ European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms of 04 November 1950. Signed by the Republic of Moldova on July 13, 1995, ratified by the decision of the Parliament of the Republic

conventions in which the presumption of innocence is recognized as a fundamental right and, as a rule, of the criminal process, amounts to the inclusion of the presumption in national law, since the conventions have legal force for the contracting parties. In this regard we invoke the Belgian and French doctrine that recognizes the presumption of innocence as a fundamental principle. This principle is also found in the domestic legislation of the Republic of Moldova, namely in art. 21 of the Constitution which states: "Any person accused of a crime shall be presumed innocent until his guilt has been proved lawfully, in the course of a public judicial process, in which he has been provided with all the necessary guarantees for his defense. The same principle is also provided in art. 8 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova⁷.

The legislative introduction of the principle of presumption of innocence in our country was determined by the integration of the Republic of Moldova into the general evolution of the International Society on legal protection of human rights. Initially, the presumption of innocence was enshrined in the Constitution, and later it was imposed in the Criminal Procedure Code. We mention that the inclusion of the presumption of innocence in the principles of the Criminal Procedure Code is not only necessary for the application by practitioners, but obliges the legislator to harmonize all the provisions of the Criminal Procedure Code with the provision of this principle. In this respect we can observe several provisions of the code that obviously derive from the obligation to respect the principle of presumption of innocence, one of the main provisions is the obligation of the criminal investigation bodies to collect evidence that blames or that exculpates the person.

The presumption of innocence (assumption, legal recognition of a fact until proven otherwise) is a legal and relative one. This is explained by the fact that it is expressly provided for in the law and it is possible to overturn (also on the basis of the law) this presumption⁸. The essence of this presumption lies in the status granted to the suspect, the accused or the defendant in the criminal process, being considered a person of good faith, from this status resulting all the guarantees made available to him, and the respect of his rights by the criminal investigation bodies or the court in order not to violate this fundamental human right and to grant him the chance and real guarantees to defend himself against an unjust or non-proportional accusation. The presumption of innocence also includes the lack of any person's obligation to prove his innocence. It is also recognized and assigned the right of well-founded recognition of the person as guilty of committing a crime only to the court, which is not held by any business interest to charge or acquit a person in a preconceived way. The guilt of the person is established in a trial in compliance with the procedural guarantees, because the mere accusation does not mean the establishment of guilt. The burden of proof lies with the prosecution authorities. Pending the adoption of a conviction decision and until its final stay, the defendant has the status of an innocent person. This status of the person is also reflected in other relations than the criminal procedural one - until the final sentence remains the person has all constitu-

of Moldova no. 1298-XIII of 24 July 1999. // Official gazette of the Republic of Moldova, No. 54-55/502, 1999. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro

⁷ Criminal Procedure Code of The Republic of Moldova. Law of the Republic of Moldova No.122-XV of March 14, 2003. // Official Journal of the Republic of Moldova, No.104-110, 2003. Effective from 12 June 2003. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149392&lang=ro#

⁸ Dolea I., Roman D., Sedletchi Iu., Vizdoaga T. and others. Criminal Procedural Law. Chishinau: Ed. Cartier Legal, 2005, pp. 71-72.

tional rights, including participation in elections, the right to free choice of Housing and so on⁹. The Procedural-Criminal Law establishes that the overturning of the presumption of innocence or the conclusions about the person's guilt in committing the crime cannot be based on assumptions. All doubts in proving the accusation, which cannot be legally removed, are interpreted in favor of the suspect, the accused, the defendant. This regulation is included in the spirit of the presumption of innocence due to the fact that the punishment of any person for a criminal act can be carried out only on the basis of certain and truthful information about his guilt, not admitting the assumptions or evidence affected by uncertainty, the legislator establishing including the interpretation of doubts in favor of the suspect, the accused, the defendant. Even in the case of assessment of evidence any information, on the basis of which two or more opposite conclusions can be drawn (for the purposes of defense or prosecution) about the same circumstance, shows the impossibility of putting it on the basis of a guilty sentence¹⁰.

Still in 1963, the European Commission on Human Rights affirmed the fundamental right value of the presumption of innocence (report of the European Commission on Human Rights of 30.03.1963), which the court confirmed 20 years later¹¹. It follows from the content of the text of the convention that the presumption of innocence presupposes above all a "charge in criminal matters", i.e. "an official notification, emanating from a competent authority, of the commission of an offence"¹². In this sense, it means the protection of a person accused of committing a criminal act against a guilty verdict that has not yet been legally established¹³.

In certain states (England, Australia, Israel, Norway, the Netherlands), the suspect must be warned, before his interrogation, of the right to silence and must be notified of the matter that anything he declares could be detained as evidence against him¹⁴. According to the presumption of innocence, the one against whom a criminal trial has been initiated is presumed innocent until proven guilty by a court decision of final conviction, delivered in a public trial and with the guarantee of the rights of the defence. In this view, the presumption of innocence appears as a procedural guarantee of a constitutional nature granted to the one suspected or accused of committing a crime (accused or defendant)¹⁵. The correlation of the principle of presumption of innocence and the principle of contradictoriness is manifested in the fact that the presumption of innocence creates, at the stage of the examination of the case in court, conditions for the realization of the principle of contradictoriness. Based on the assumptions regarding the innocence of the person, it is objectively created the possibility for both the accusing party and the accused party to present before an independent court all the arguments both on the side of the prosecution and on the side of the defense.

The parties are given the opportunity to defend their position. The presumption of

⁹ Volonciu N., Uzla A. S. The New Code of Criminal Procedure commented. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2014, p. 426.

¹⁰ Shtefanescu B. Legal guarantees of compliance with the Criminal Procedural Law in the court activity. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2007, p. 28.

¹¹ The ECtHR judgement Cauza Minelli vs Switzerland, application No. 8660/79 of 23 March 1983. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57540%22]})

¹² The ECtHR judgement Cauza Brozicek vs Italia, application No. 10964/84 of 19 december 1989. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57612%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57612%22]})

¹³ The ECtHR judgement Cauza in Nolkenbockhoff vs. Germany of 25 August 1987.

¹⁴ Stefani G., Levasseur G., Boulloc B. Criminal proceedings. Paris: Ed. Dalloz, 2000, p. 255.

¹⁵ Gorganeanu I. Gh. Presumption of innocence. Bucharest: Ed. INTACT, 2006, p. 10.

innocence requires from the court an initial, preliminary attitude towards the defendant as to an innocent person in connection with the accusation against him. Only after examining and analyzing all the evidence offered by the parties, the court, on the basis of legal and substantiated grounds, adopts the sentence. The lack of action of the principle of presumption of innocence would result in the accused, the defendant would initially be treated as a guilty person¹⁶.

4.2. Content of the presumption of innocence

As already mentioned, the presumption of innocence is enshrined in the main international and regional human rights regulations to which the Republic Of Moldova is a party, such as, for example: art. 11 of the Universal Declaration of Human Rights, with the recommendation to be inserted into the national laws of states; art. 14, p. 2 of the International Covenant on Civil and Political Rights (1966); art. 6, § 2 of the European Convention on the protection of Human Rights (1950). In compliance with art. 11 of the Universal Declaration of Human Rights, the Moldovan legislator enshrined in the text of art. 21 of the Constitution of the Republic of Moldova the principle according to which “any person accused of a crime is presumed innocent until his guilt is proved legally, in the course of a public judicial process in which he was provided with all the guarantees necessary for his defense, and by the stipulations of art. 8, Criminal Procedure Code, “the guilt of the person can be ascertained only by a court decision of final conviction”.

The presumption of innocence, in its reborn form, is justified not so much by the need to combat abusive arrests and the abolition of torture, but by considerations related to balancing the relations between the state and the individual, the protection of procedural fairness and the safeguarding of fundamental values harmed by unlawful convictions. According to the Criminal Legal Dictionary¹⁷, presumption is considered the logical conclusion that the law or judicial body draws on the existence of an unknown fact that cannot be directly proved or is difficult to prove, from known States or circumstances of fact.

The presumption of innocence ensures that no one will be held criminally responsible and sanctioned discretionary, and when he is accused of committing a crime a procedure will be followed by which to establish his guilt¹⁸. Viewed as a legal recognition of a fact until proven otherwise, the presumption of innocence can be attributed two dimensions: a) a categorical legal one, since the law affirms the innocence of the person accused of committing a crime without making this presumption conditional on proving a presumed fact, it is checked in a limited number of cases by way of exception and does not refer to determined facts, moving the object of proof from one fact to another, but to a situation of general nature, applicable for all offenses and for, whether or not she has been convicted of any crime; b) and another, relative, with a special legal regime which, although it can be proved by any means of evidence, can only be overturned by a criminal judgment of conviction, remaining final¹⁹.

The presumption of innocence goes beyond the limits of its procedural valences, constituting a true subjective right of the suspect or defendant, which must be respected by all persons (both by the legislator and by judicial bodies or by third parties) and

¹⁶ Pavel D. Considerations on the presumption of innocence. In: Romanian law review, 1978, No. 19, p. 12.

¹⁷ Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. Dictionary of criminal law. Bucharest: Ed. All Beck, 2004, p. 116.

¹⁸ Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. Bucharest: Ed. Paideia, 1996, p. 91.

¹⁹ Chiritsa R. Right to a fair trial. In: Criminal Law Notebooks, No. 4/2006, p. 290.

which must be protected. By subjective law, professor Matei Cantacuzino understood “the power that each individual has to claim that his faculties, skills and powers that are not restricted, or more precisely to the extent that they are not restricted by law, to be not only respected, that is, not broken by others or by society through his organs, but also to be supported by society through his organs”²⁰. From this perspective, it is obvious that the subjective law of the presumption of innocence acquired under the influence of the ECtHR jurisprudence in the field of human rights, being necessary for this right to be respected by any person or authority. By protecting the presumption of innocence as a subjective right, other rights of the person, such as freedom, dignity or private life, are implicitly protected. The manifestation of the presumption of innocence as a subjective right is evident in the assumptions of the publicization of the criminal process and public statements made by representatives of public authorities that may interfere with the presumption of innocence. The presence of the defendant before the court in a glass cabin or in a cage with metal bars, provided that the right of defence has not suffered any restriction, is not such as to prejudice the presumption of innocence.

Violation of the presumption of innocence as a subjective right does not lead to the application of the sanction of nullity of the acts by which the protected right was infringed, but may lead to the tort liability of the guilty authority or person. Likewise, the violation of the presumption of innocence as a subjective right may entail criminal liability of the guilty person for committing the offense of misleading the judicial bodies. The presumption of innocence, as regulated in art. 6.2. of the European Convention on human rights, produces, mainly, two categories of consequences: a) with regard to judicial bodies, which must prove impartiality in their entire activity and safeguard the procedural rights of the accused; b) with regard to the accused, the presumption of innocence implies for him the right to propose evidence in his defense and that of not testifying against himself, guarantee also found the text of art. 14.3 of the International Covenant on Civil and Political Rights, which states that “every accused has the right not to be forced to testify against himself or to admit his guilt”.

In the Romanian doctrine in the procedural-criminal matter it is recognized that the presumption of innocence constitutes a procedural guarantee with a constitutional character for any person, so that in the absence of evidence of innocence, it cannot be sent to trial and convicted, although being inserted complementary in the article that develops individual freedom, it could determine its qualification as a guarantee only of individual freedom, in this capacity it finds functionality in all fundamental procedural institutions: , arraignment, promotion of appeals²¹. In this regard, it follows that the presumption of innocence takes effect from the first moment when a person is accused in a judicial procedure of committing an act that could entail criminal liability, thus, consequently, it produces legal effects both on the first procedural act performed by the criminal investigation bodies and on the preceding acts, given that they are carried out for the purpose of²².

The presumption of innocence expresses the requirement of an investigation of the

²⁰ Cantacuzino M. Elements of civil law. Bucharest: Ed. All Beck, 1998, p. 25.

²¹ Mateuts Gh. Presumption of innocence in the light of the European Convention and internal procedural rules. In: Law Journal, No. 11/2000, p. 63; Theodoru Gr. Treatise of Criminal Procedural Law. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2008, p 179.

²² Volonciu, N. Connotations from a European perspective to the latest amendments to the Criminal Procedure Code. In: Journal of criminal law, No. 1/2004, p. 98.

case in all aspects, both in favor and against the accused, without preconceived opinions on the guilt of the accused, because it determines the structure of the criminal process and some fundamental institutions thereof, being able to influence the evidentiary system, preventive and safety measures, repairing the damages suffered by those wrongly convicted or arrested, but also is in a close correlation with other principles of the criminal process, such as: the active role of judicial bodies. Deductively, it follows that the presumption of innocence initially qualifies as a principle governing the matter of probation, since its implications and effects are directly related to the administration and assessment of evidence in the criminal process and, then, to those procedural institutions whose regulation is influenced by the legal institution in question²³, and later established as a fundamental principle that determines the structure of the criminal process and some of its fundamental institutions²⁴. The principle of presumption of innocence having the significance of a fundamental human right finds its applicability in the practical activity of law enforcement bodies. Applicability is manifested by the direct interconnection of the presumption of innocence with other principles of Criminal Procedure such as the legality of the criminal process, publicity of the criminal process, the right to defense and so on. Art. 8 of the Criminal Procedure Code establishes several rules for ensuring the realization of the principle of presumption of innocence.

The guilt of the person must be proved in the manner prescribed by the Criminal Procedure Code, through the mechanisms provided by the code, thus, the principle of legality having a direct application. In this respect, the general principles and norms of international law and international treaties to which the Republic of Moldova is a party constitute integral elements of Criminal Procedural Law. The Constitution of the Republic of Moldova has supremacy over the national criminal procedural legislation. Legal rules of a procedural nature in other national laws may be applied only on condition that they are included in the Criminal Procedure Code. Final judgments of the European Court of human rights are binding on prosecution bodies, prosecutors and courts. The decisions of the criminal College of the Supreme Court of justice rendered as a result of the examination of the appeal in the interests of the law are binding on the courts to the extent that the factual and legal situation on the case remains the one that existed when the appeal was resolved. Guilt needs to be proven, in a public judicial process. The publicity of the trial is subsidiary and may be limited, in the interest of respect for morality, public order or national security, when the interests of minors or the protection of the privacy of the parties to the trial so require, or to the extent deemed strictly necessary by the court when, due to special circumstances, publicity could prejudice the interests of justice²⁵.

In the process, all necessary safeguards must be provided for the defense. The state has a positive obligation to ensure the realization of the right to defense by making available to the accused the entire arsenal of mechanisms and guarantees deriving from this right. Guilt will be considered as proven when it is established by a court decision of final conviction, therefore after the decision of the court of appeal which is liable to be

²³ Tulbure A. Presumption of innocence. Sibiu: Ed. Red, 1996, p. 57.

²⁴ Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. Op. cit., p.122; Neagu I. Treatise on Criminal Procedure. Bucharest: Ed. Global Lex, 2004, p. 44.

²⁵ Dolea I. Presumption of innocence. In: The judge's handbook for criminal cases. Association of judges of Moldova. Chishinau: Central Printing House, 2013, pp. 593-594.

enforced from the moment of adoption²⁶. No one is required to prove his innocence. The burden of proof in criminal cases is placed on the prosecutor. The accused's use of his right to silence, mediation, or other rights cannot cast doubt on the person's innocence. Conclusions about the person's guilt for committing the crime cannot be based on assumptions. Guilt must be based on admissible, conclusive and pertinent evidence. The evidence underlying a conviction sentence must be examined in the judicial process. The parties must have access to all parts of the file.

Due to the importance of this principle, which basically underlies the re-evaluation of the regulation of all other principles of the Criminal Procedure Code, in the literature it was proposed that *de lege ferenda* to amend the system of procedural sanctions in cases of violation of the provisions on the presumption of innocence, in the sense of being included among the cases of absolute nullity, along with other violations of law, such as non-performance of expertise when it is mandatory, non-administration of evidence provided by law, etc. On the same line of ideas, it was also proposed to amend the regulations on judicial expenses, showing that ordering the defendant acquitted or for whom the criminal process was terminated to pay the expenses, in certain situations, is not justified, without prejudice to the presumption of innocence²⁷.

As a consequence of the principle of presumption of innocence, in our criminal procedural system, judicial bodies have the obligation to administer all the evidence in the criminal process in order to prove guilt. They must clarify all aspects of the case on the basis of evidence. Therefore, the presumption of innocence makes the burden of proof fall on the criminal investigation body and the court (*eius incompit probatio qui dicit, non qui negat*), not on the accused or the defendant. The presumption of innocence is, however, a relative presumption, which can be overturned by proving guilt (by certain evidence). Or, when there is evidence of guilt, the accused or defendant has the right to prove their lack of thoroughness. In the literature, this position has been criticized, arguing that it could lead to a restrictive interpretation of the burden of proof, which lies with the judicial bodies. It was pointed out that "indeed, after the administration of the evidence of guilt, the judicial body may consider its work finished, the accused will now exercise the right to prove their lack of thoroughness, which would mean, in substance, a shift on the accused of the burden of proof"²⁸. The criticism was rightly regarded as unjustified, since the presumption of innocence, in its completeness, results from a broader set of procedural-criminal regulations. In this context, it is obvious that the presumption of innocence by itself has the ineluctable force to promote the right to contrary evidence, of course if the legal conditions are met throughout the criminal process. It was pointed out that then "when one party has proposed a piece of evidence that has been administered, the other party always has the right to counterprove, that is, the right to produce evidence with which to combat what has been established by the evidence administered"²⁹. When doubt is reached on guilt, as a result of the administration of all the evidence necessary to resolve the case, the presumption of innocence is not removed, any doubt taking

²⁶ Osoyanu T., Milushev D. Criminal procedure law of the Republic of Moldova. The Part is Special. The training manual. Chishinau, 2005, c. 49.

²⁷ Gorganeanu I. Op. cit., p. 33.

²⁸ Theodoru Gr. The procedural principle of the presumption of innocence. In: Journal Legal Studies and Research, No. 1/1999, p. 34.

²⁹ Lupinskaya P. A. Criminal procedural law. Moscow: Publishing house of The LAWYER, 2001, c. 297.

advantage of the accused or defendant (*in dubio pro reo*). There can be no doubt, however, when the facts are not proven for lack of evidence or when the evidence administered in the case results in both guilt and innocence. There is doubt only when, from the corroboration of all the evidence, neither the guilt nor the innocence of the person concerned can be ascertained with certainty. In this case, the doubt that remains is equivalent to a positive proof of innocence, leading to the acquittal of the defendant³⁰.

The presumption of innocence plays an important role in guaranteeing the freedom of the person. Thus, starting from this fundamental principle, all regulations concerning the freedom of the person, including constitutional ones, allow the taking of a preventive procedural measure custodial of liberty only against a person in respect of whom it has been found that there is evidence or strong indications that he has committed an act provided for by the criminal law. In the same sense are international human rights regulations. At the same time, from the content of these regulations is released the principle by which the rule is the state of freedom of the person subject to a criminal prosecution or judgment, the exception being the state of preventive detention, in the cases and conditions provided by law. Therefore, because, as noted in the doctrine, pre-trial detention manifestly affects the presumption of innocence, anticipating, by itself, the guilt of the person under criminal investigation or trial, it is necessary to restrict the cases to the maximum and to extend the restrictive conditions for taking preventive measures, in particular preventive arrest³¹.

In the Romanian legal literature, it was noted that, although it is constitutionally enshrined in the provisions, the presumption of innocence does not find a complete realization in the criminal process. Thus, contrary to the principle that until the final conviction the person is considered innocent, it is stipulated that for good reasons, the remand detainees will have to wear the suit of the place of detention. In connection with this, it was rightly pointed out that the clothing specific to the place of detention is a violation of the presumption of innocence, as is the wearing of handcuffs in court, since as long as the remand is dressed as a definitive convict it is natural for him to show distrust of the possibility of the court to correctly apply the law.

In connection with the same issue, it was stated that “by good reason” it is understood that the personal clothing of the prisoner under prosecution or trial is not clean or usable, and the uniform of the place of detention is different from that of convicts. It was pointed out that the complete removal of the possibility for the detainee to wear the suit of the place of detention on the basis of the presumption of innocence “may have consequences contrary to that presumption itself, since it would mean that in all cases the remand should wear only personal clothing, even if this would put him in a situation of undignified, clothing could have probative value, etc.”. In motivating this solution, the provisions of art were invoked. 88 of the set of Minimum Rules for the treatment of prisoners, adopted by the first United Nations Congress for the Prevention of Crime and treatment of delinquents, held in Geneva in 1955 and approved by the Economic and Social Council through its resolutions

³⁰ Dongoroz V., Kahane S., Antoniu Gh., and oth., Theoretical explanations of the Romanian of Criminal Procedure Code, vol I. General part. Bucharest: Ed. The Academy of the Socialist Republic of Romania, 1975, p. 107.

³¹ Teodoriu S., Teodoriu I. Presumption of innocence and constitutionality of procedural rules. In: Law Journal, No. 5/2002, p. 46.

No. 663 C (XXIX) of 31 July 1957 and No. 2076 of 13 May 1977³².

The presumption of innocence is the basis of all procedural guarantees related to the protection of the person in the criminal process, including with regard to the person's right to image until the moment when, following the correct proof of the factual circumstances and the judicious application of the rule of law, his guilt is established with certainty. Also, the principle under consideration determines the status of the person not only within the framework of the criminal process, but also within the framework of all social relations in which he appears as one of the subjects, so that until the sentencing decision comes into force, the arrested accused has the right to participate in elections, keep his place of work, study, etc. it would be worth noting that the observance of the presumption of innocence is a responsibility not only of the courts, but also of other³³, even if the main recipients of art. 6, para. (2) of the convention are the judges, who have the obligation to carry out their activity without starting from the idea that the accused person committed the incriminated act³⁴ and it is forbidden for them to give a judgment without judgment or to rule on guilt on the basis of an anti-judgment³⁵. The prosecution bodies and the prosecutor may inform the public with discretion and the reservations that respect for the presumption of innocence imposes³⁶. The subjects to whom this prohibition of pronouncing in public directly applies on the guilt of the accused are both judges and prosecutors, or any other representative of the public power, as long as their statements are made as a representative of the state³⁷.

It is held that his public statements are such as to prejudice the presumption of innocence, in particular where he is exercising a quasi-judicial function, for example, where it is for him to order the non-initiation or termination of the criminal investigation in question, or where he exercises absolute control in procedural matters³⁸.

Regarding the terminology used, it was mentioned that not every type of vocabulary can be used, but only that which does not provide grounds for interpretations, especially since at the early stage of the investigation interpretable statements are not allowed, in cataloging them taking into account the real meaning of the terms that are appreciated in the context³⁹. A distinction must be made between a statement expressing only the suspicion that a crime has been committed and a clear and unequivocal statement, in the absence of a definitive conviction, that a person has committed the crime in question.

Therefore, from the analysis of those presented regarding the presumption of innocence, the following basic ideas emerge, which govern the respective institution both as a principle of the criminal process and as a guarantee right of each individual to justice: a) guilt is established in a trial, respecting the procedural guarantees, since the mere accusation does not mean the establishment of guilt; b) the burden falls on the judicial bodies, which is why the interpretation of the evidence is made at each stage of the criminal

³² Mateuts Gh. Treatise of Criminal Procedure. The general part. Vol. II. Bucharest: Ed. C. H. BECK, 2012, p. 337.

³³ Chiritsa R. Op. cit., p. 158.

³⁴ Renucci J-F. Treatise of European Human Rights law. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2009, p. 496.

³⁵ Sudre F. European and International Human Rights law. Iasi: Ed. Polirom, 2006, p. 294.

³⁶ Mateuts Gh. Presumption of innocence in the light of the European Convention and internal procedural rules. Op. cit., p. 60.

³⁷ Udrioiu M., Predescu O. European protection of human rights and the Romanian criminal process. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2008, p. 625.

³⁸ Chiritsa R. Op. cit., p. 193.

³⁹ Birsan C. European Convention on human rights. Comment on articles. Second edition. Bucharest: Ed. C. H. BECK, 2010, p. 546.

process, the conclusions of a judicial body are not binding and final for the next phase of the process; c) when adopting a conviction decision, until final stay, the defendant has the status of innocent person; d) when adopting a "*erga omnes*"; e) the decision of conviction must be based on certain evidence of guilt, and in case of doubt that cannot be removed by evidence, a solution of acquittal must be pronounced; f) preventive measures can be taken only in the Strictly listed cases and the conditions established by law, thereby ensuring the exceptional character of the restriction of individual freedom until the definitive determination of guilt⁴⁰.

All these requirements are presented for analysis, being cumulated arguments for transforming the concept of the presumption of innocence, from a simple rule-principle, or guarantee of fundamental rights, into a distinct right of each person, to be treated as innocent until the establishment of guilt by a final criminal judgment. All doubts in proving the accusation that cannot be removed, under the conditions of the Criminal Procedure Code, are interpreted in favor of the suspect, the accused, the defendant. The removal of doubts should be carried out only through the mechanisms provided for by the Criminal Procedural Law.

Analyzing the disposition of art. 8 code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova, we can emphasize that the principle of presumption of innocence consists of 3 attributes: 1) the person accused of committing a crime is presumed innocent as long as his guilt is not proven, in the manner provided by this code, in a public judicial process, within which all the necessary guarantees for his defense will be ensured, and will not be ascertained by a court decision of final conviction; 2) no one is obliged to prove his innocence; 3) the conclusions about the person's guilt for committing the crime cannot be based on assumptions, at the same time all doubts in proving the accusation that cannot be removed under the conditions of the Criminal Procedure Code are interpreted in favor of the suspect, the accused, the defendant.

Each of the attributes mentioned above have a high degree of importance for the respect of the rights of the person in the criminal process, and the exclusion of at least one of them will essentially remove these rights. The mentioned attributes constitute procedural guarantees of the suspect, the accused, the defendant, giving him the opportunity to effectively defend himself in the criminal process, excluding his unlawful conviction. A problem that needs to be explained in connection with the violation of the principle of presumption of innocence is the fact of publication in the media of information on holding a person criminally liable. In these situations the question arises of the violation of the principle of presumption of innocence by the media. It is necessary to mention that the acceptance of the idea that information, publications, disclosed by the mass media can violate the presumption of innocence, is dangerous, because this gives the possibility to blame practically any source of information of criminal liability coming from the press or television, regardless of whether it is truthful and correct, situation in which the media sources will be forced to limit themselves to neutral⁴¹.

We consider that the media sources most often do not violate the principle of presumption of innocence, because the publication of information on the participation of a person in the criminal process as a suspect, accused, or defendant contains only real

⁴⁰ Tulbure A. Op. cit., p. 72.

⁴¹ Kravchenko F. The presumption of innocence in the light of newspaper and magazine publications. In: Russian Justice, No. 10/1997, p. 52-53.

facts, and the procedural quality of the person concerned does not imply that it committed the crime. If we consider that the principle of presumption of innocence is violated by the publication of this information, then we should also put on an equal position the fact of recognition of the person in that capacity, which would mean that with the recognition of the person as a suspect, accused or defendant the law enforcement bodies already violate the principle of presumption of innocence, which is unacceptable for several reasons. First of all, if we accept this fact, we must recognize that the entire procedure provided for in the Criminal Procedure Code contradicts fundamental principles. Secondly, the notion of suspect, accused and defendant shows the fact either that the person in question is supposed to have committed the crime or that there is certain evidence that he may have committed the crime, that is, there is no certainty about the fact of the crime. Certainty about the fact of the commission of the crime arises as the court sentence becomes final. Uncertainty and relativity cannot be compatible with a court decision. Also, any evidence once made does not mean that it is insurmountable, it can be overturned by defending the accused or defendant, who has the right to prove its lack of thoroughness⁴².

At the same time, the European Commission for Human Rights considers that persons with positions of responsibility within the state can inform the company about the criminal investigation, to show that a certain person is suspected of committing the crime or admitted the fact of committing the crime, but with the mention that the case must first be examined by the competent court, so that their statements do not violate the provisions of p. 2 of art. 6 of the European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms⁴³.

If we analyze the moment from which the principle applies to the person, we can find that it applies only after the recognition of the person as a suspect by the means expressly provided in the Criminal Procedure Code, and on the other hand, the criminal investigation bodies feel the applicability of this principle on their activity from the moment of the beginning of the criminal investigation, which is due to the burden⁴⁴. An important point that needs to be made in relation to the application of the presumption of innocence principle is that compliance with this principle is limited in time compared to other principles. Thus, the presumption of innocence in time is limited by the moment when the court decision establishing the guilt of that person becomes final. Any assertion of the person's guilt after the court decision is final does not constitute a breach of the presumption of innocence on the ground that it reflects a decision of the competent body to establish the person's guilt⁴⁵.

The procedural principle of the presumption of innocence is subordinated to the principle of legality and forms the basis of the principles, freedom of the person, respect for human dignity and the right to operate. However, it is neither possible nor useful for society to respect this presumption in an absolute way, so as not to reach an extreme when no procedural-criminal action is allowed, which limits some rights of the person for the reason that we do not have a definitive sentence, or the definitive sentence can

⁴² Nistoreanu Gh, Apetrei M. Criminal Procedural Law. The general part. Bucharest: Ed. ALL, 1994, p. 26.

⁴³ Charrier J. L., Chiriac A., Code of the European Convention on Human Rights, Chisinau: LexisNexis Litec, 2008, p. 119.

⁴⁴ Grinenko A.V. Commentary to the Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Moscow: EKSMO Publishing House, 2006, p. 223.

⁴⁵ Udrioiu M. Criminal Procedure. The general part. The new code of Criminal Procedure. Syntheses and grille. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2014, p. 164.

only be issued after a criminal prosecution that also involves procedural measures of coercion in compliance with the provisions of the law. If the presumption does not allow the punishment of an innocent, then it also implies that no person recognized guilty of committing a criminal act, in the spirit of justice and justice, should go unpunished, and the sanctions must be applied with all firmness and severity in relation to the weight of the crimes committed. The accused is not obliged to prove his innocence, and all doubts in proving the accusation that cannot be removed are interpreted in favor of the accused, the defendant.

Some authors generally deny its presence. Criticism of this principle is generally limited to its futility, to the contradiction of the presumption of innocence with the existing procedural norms and institutions⁴⁶. The doctrine does not support, for example, the opinion of the author V. D. Arseniev, who categorically rejects the presumption of innocence on the basis that no innocent person can be subject to criminal responsibility and convicted, here the contradiction with the presumption of innocence is highlighted by the cited author⁴⁷. This view is considered incorrect, since the presumption of innocence is by itself a guarantee of the realization of this legal provision. The person cannot be considered as guilty at the time of the indictment. This matter is within the competence of the court, whose final decision allows to recognize the person as guilty of committing the crime. The presumption of innocence is placed at the basis of the entire criminal process, of all its stages equally referring to both the suspect, the accused and the defendant. In this regard, we do not agree that in the criminal process the presumption of guilt of the suspect acts. The presumption of innocence is an entity, an objective provision, it does not depend on the opinion of certain persons, of the representatives of the law enforcement bodies who carry out the act of detention under the grounds provided by the Criminal Procedural Law and who, at the time of detention, are convinced in the presence of the guilt of the suspect. This provision acts during the entire term of the criminal investigation, starting with the start of the criminal trial in respect of a person, and is still present until the court decision becomes final.

In the literature it was pointed out that between the constitutional provisions and those of the international regulations on human rights, with special reference to art. 6, paragraph 2 of the ECtHR, there is only an apparent inconsistency, since the legal establishment of guilt can only be made by a court decision of final conviction⁴⁸.

In one case, the Strasbourg court, establishing the criteria for appreciation regarding the disregard of art. 6, paragraph 2 of the ECtHR, stated that "in carrying out their duties, the members of the general court do not start from the preconceived idea that the accused committed the incriminated act; the burden of proof rests with the prosecution, and the doubt benefits the accused. In addition, it is for the prosecution to indicate to the person concerned what his duties are, in order to give him the opportunity to prepare or present his defence accordingly and to produce sufficient evidence to constitute the basis for a guilty verdict"⁴⁹.

⁴⁶ Niculeanu C. Presumption of innocence. Comparative study on presumptions in criminal matters and in the field of tort civil liability. In: Law Review, No. 10/1998, p. 68.

⁴⁷ Arsenyev V. D. Issues of increasing the effectiveness of the fight against crime. Tomsk, 1979, p. 56.

⁴⁸ Merle R., Vitu A. Traité de droit criminel. Paris: Ed. Cujas, 1967, p. 364.

⁴⁹ The ECtHR judgment Cauza Barbera, Messeque and Jabardo vs. Spania, application No. 10590/83 of 1988. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57429%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57429%22]})

From the point of view of the guarantees established to the presumption of innocence, the doctrine established that some of them are borrowed from the regulation of Article 6 ECHR, being of general (common) and special (own) order, namely: the obligation of judges not to go to trial with preconceived ideas, the burden of proof in criminal matters rests with the prosecution, the application of the principle “*in dubio pro reo*”, the prosecution is obliged to indicate the facts of which the defendant is accused and to bring sufficient evidence to prove guilt; as well as its own⁵⁰; guaranteeing the right to silence, the obligation of states to refrain from imposing sanctions without a conviction or the prohibition to have a trial twice for the same act and the same perpetrator, there being the opinion that this prohibition also affects the criminal prosecution⁵¹. The principle of presumption of innocence having the significance of a fundamental human right finds its applicability in the practical activity of law enforcement bodies, which imposes certain rules to be observed, in case the imposed guarantee loses its value, namely: the guilt of the person must be proved in the manner provided by Criminal Procedure Code, through the mechanisms provided by the code, thus, the principle of legality having a direct application; guilt needs to be proved, in a public judicial process; guilt will be considered as proven when it is established by a court decision of final conviction, therefore after the decision of the court of appeal which is liable to be enforced from the moment of adoption; no one is obliged to prove his innocence, since the burden of proof in criminal cases is placed on the prosecutor; conclusions about the person's guilt in committing the crime cannot be based on; and all doubts in proving the accusation that cannot be removed, under the conditions of the Criminal Procedure Code, are interpreted in favor of the suspect, the accused, the defendant⁵². Therefore, there are two essential cumulative features of the presumption of innocence: 1) one, substantive, namely that innocence is presumed until the defendant's guilt has been proven with undoubted evidence, which would refute the presumption of innocence provided by law; 2) the second, formal, that is, guilt to be established by a final criminal judgment, which is enforceable and has the authority to work judicially, establishing, with *erga omnes* effects, the defendant's guilt⁵³.

4.3. Presumption of innocence: procedural guarantee and substantive rule

The presumption of innocence is not only a procedural guarantee (mainly evidence), but it has far more comprehensive dimensions and implications, which also places it among the substantive rules, being the expression of a true subjective right. Thus, in the doctrine it was shown that the “functionality of the presumption of innocence” is not limited only to factual aspects related to probation, manifesting itself at least in several main directions:

a) the presumption of innocence guarantees the protection of persons in criminal proceedings against arbitrariness in establishing and holding them criminally liable. The principle should not be considered as an attestation of a person's moral position, since it would be baseless and sometimes opposed even to reality that a legal norm confers irreproachable honesty on someone. What the right can grant is the legal guarantee by which it ensures that no one will be held criminally liable and sanctioned discretionarily,

⁵⁰ Birsan C. Op. cit., p. 541.

⁵¹ Chiritsa R. Op. cit., p. 295.

⁵² Criminal proceedings. Edited by I. L. Petrukhin. Moscow: PROSPEKT Publishing House, 2001, p. 156-157.

⁵³ Neagu I. Op. cit., p. 44; Tulbure A. Op. cit., p. 88.

and when he is accused of committing a crime, a judicial procedure will be followed by which to establish his guilt.

b) The presumption of innocence is the basis of all procedural guarantees related to the protection of the person in the criminal process. In procedural-Criminal Legal relations, legal protection must be given to the suspect or defendant, so that he is not disadvantaged neither to the judicial bodies nor to the parties, thus ensuring the principle of equality of arms. The person involved in the case benefits from such a platform only to the extent that he is considered by law to be innocent until guilt is established". Viewed from such a perspective, the presumption of innocence constitutes the source of the right to the defence, which can only be exercised in a concrete and effective way in so far as the accused is presumed innocent⁵⁴.

c) The presumption of innocence is closely linked to finding out the truth and proving the factual circumstances of the case correctly, in such a way that guilt is established with certainty. The problem has great theoretical importance and numerous practical implications at least in relation to the administration and assessment of evidence.

d) The presumption of innocence is guaranteed by regulating the principle of separation of judicial functions (for example, by establishing the incompatibility of the prosecutor to be a judge in the case in which he performed acts of criminal investigation or of the preliminary chamber judge who admits the complaint against a solution of non-referral to trial with the retention of the case for trial to continue the trial of the case, etc.), because, as, although his guilt was not previously established according to the law".

e) Breach of the presumption of innocence, by publicly assigning a person's guilt before his final conviction, may lead to the admission of an action for damages based on the provisions relating to tort civil liability. Therefore, from the above we can conclude that the presumption of innocence is both a procedural guarantee mainly of proof, which requires the criminal prosecution bodies to prove the guilt of a person beyond any reasonable doubt, thus being prohibited the presumptions regarding the criminal liability of a person and his obligation to take the initiative of proof, as well as a substantive rule, the expression of a true subjective right, which must be respected by the legislator, by any public authority⁵⁵.

The guarantee of the presumption of innocence is independent of the existence of a criminal charge and falls not only on the judicial authorities, but also on any person or public authority, thus ensuring a higher standard of human rights protection than the European one. Assessed in the light of the general obligation of a fair trial, the presumption of innocence excludes the possibility of establishing guilt outside criminal proceedings before the competent court, regardless of the procedural guarantees conferred in parallel proceedings and the general considerations of the speed of the proceedings. These guarantees must be granted throughout the entire judicial procedure, covering the whole criminal process, from the first criminal charges to the final judgment, which enjoys the authority of trial. Any person in the criminal trial, regardless of the procedural phase, benefits from the right to the presumption of innocence until a final criminal judgment establishing his guilt (*quilibet praesumitur bonus, usque dum probater contrarium*) is issued, regardless of whether this decision is for conviction, for waiving the application of

⁵⁴ Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. Vol. I. Bucharest: Ed. Paideea, 1998, p. 121; Pavel D. Op. cit., pp. 9-14.

⁵⁵ Guinchard S., Buisson J. Procédure pénale. Paris: Ed. Dalloz, 2008, p. 7.

the penalty, for postponing the application of the penalty or for ending the criminal trial (for example, following the intervention of the prescription of criminal liability, amnesty or the existence of a cause of non-punishment).

The defendant benefits from the presumption of innocence even after a conviction has been delivered at first instance, during the trial on appeal, the legislator regulating the suspensive character of the appeal. It follows, therefore, that the presumption of innocence is not an absolute but a relative presumption, which can be overturned by certain evidence of guilt⁵⁶.

Abbreviated procedures based on the admission of guilt (the plea agreement or the judgment in the case of admission of guilt) do not conflict with the presumption of innocence. And in these cases, even if the defendant chooses to plead guilty, his presumption of innocence persists until the moment the judgment remains final. The court may reject a plea agreement or an application for trial in the abbreviated admission of guilt procedure if it finds that the evidence administered in the case is not such as to support the prosecution of the defendant. Once a person's guilt has been established in relation to the commission of an offence, the presumption of innocence does not apply in relation to the assessments made in the judgment of the court, unless they are of such a nature and to such a degree that they bring a new charge in the autonomous sense provided for by the ECHR.

4.4. Presumption of innocence and burden of proof

In criminal proceedings there is an indissoluble link between the burden of proof and the presumption of innocence, the latter arising from the requirement that no innocent person be held criminally liable and constituting a guarantee that, in the absence of evidence of guilt, he cannot be brought to trial and convicted⁵⁷. Thus, the presumption of innocence reflects political and moral values (freedom, dignity and the right to privacy) that are considered important enough in contemporary society to raise the rules relating to the burden of proof to the status of a fundamental right⁵⁸.

The suspect or defendant is not obliged to prove his innocence, being able to wear out the right to silence. The burden of proof falls on the bodies carrying out the criminal action, which are obliged to administer the necessary evidence to prove, beyond any reasonable doubt, the existence of the act, the constituent elements of the crime, in subjective and objective aspect, as well as the absence of any impediment to the establishment or exercise of the criminal action.

The presumption of innocence allows to restore a certain balance between the accuser and the accused⁵⁹. In the criminal investigation phase, the criminal investigation bodies have the obligation, after the referral, to search and collect data or information on the existence of the crime and the identification of the persons who committed crimes, to take measures to limit their consequences, to obtain and administer the evidence in compliance with the principles of legality and procedural loyalty. The prosecution authorities must collect and administer the evidence both in favor and against the suspect or defendant, even if he or she acknowledges the commission of the crime.

⁵⁶ Mateuts Gh. Treatise of Criminal Procedure. Op. cit., p. 167.

⁵⁷ Theodoru Gh. Treatise of Criminal Procedural Law. Op. cit., pp. 93-95.

⁵⁸ Ashworth A. Four Threats to the presumption of innocence. In: International Journal of Evidence and Proof, No. 10/2006, p. 241.

⁵⁹ Pradel J. Procédure pénale. Paris: Ed. Dalloz, 2001, p. 309.

The prosecutor also orders the prosecution of the defendant when it follows from the criminal investigation material that the act exists, was committed by the defendant and that he is criminally liable, if he finds that the legal provisions guaranteeing the truth have been complied with, that the criminal prosecution is complete, with the necessary and legally administered evidence.

The court referred by the prosecutor proceeds to administer the evidence at the stage of the judicial investigation in order to clarify the case in all aspects. The court may pronounce conviction if it *finds beyond a reasonable doubt*, from all the evidence administered in the case, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant. Even if the presumption of innocence is not such as to lead to the establishment of the truth in a criminal case (protecting both the persons who actually committed an act provided for by the criminal law and the innocent ones), it constitutes the central element of the judge's reasoning, which will always have to order an acquittal solution if the evidence administered does not show beyond reasonable doubt the defendant's guilt (*in dubio pro reo*)⁶⁰.

In doctrine and judicial practice it has been shown that the presumption of innocence can be removed only by the administration of evidence establishing guilt. The presumption is not removed in case of doubt as to the establishment of the factual situation, which benefits the suspect or defendant (*in dubio pro reo*). There is doubt only when, from the corroboration of all the evidence, neither the guilt nor the innocence of the person concerned can be ascertained with certainty. In this case, the remaining doubt is equivalent to a positive proof of innocence leading to the acquittal of the defendant by the court or to a solution of non-referral to court ordered by the prosecutor⁶¹.

4.5. Presumption of innocence, right to silence and privilege against incrimination

The right to silence is that implicit procedural guarantee of the right to a fair trial, arising from the case law of the ECtHR in the interpretation of art. 6 paragraph 1 ECHR, according to which the judicial authorities cannot force a suspect or defendant to give statements, while having, at the same time, a limited power to draw conclusions against him from the refusal to give statements. Thus, the criminal prosecution bodies must administer the means of evidence without subjecting the suspect or defendant to any coercion, pressure, inhuman or degrading treatment, torture, without using any kind of manipulation that violates the principles of legality and loyalty of the administration of evidence (for example, the administration of substances that affect the capacity of the person questioned to report consciously and voluntarily facts or factual circumstances).

The right not to contribute to one's own incrimination (privilege against self-incrimination) represents the implicit procedural guarantee of the right to a fair trial, arising from the case law of the ECtHR, art. 6 paragraph 1 ECHR, according to which the judicial bodies or any other state authorities cannot force a suspect, defendant or witness to cooperate by providing evidence that could incriminate him or her or that could constitute the basis for a new criminal charge. These persons may refuse to give statements, answer questions or submit documents, objects that could incriminate them (*nemo debet prodere se ipsum*). Historically, these guarantees of procedural fairness have followed a tortuous

⁶⁰ Criminal Procedure Code. Comment on articles. Vol. I. Coordinator: M. Udriou. Bucharest: Ed. C. H. BECK, 2015, p. 49.

⁶¹ Volonciu N., Barbu A. The Criminal Procedure Code commented. Bucharest: Ed. C. H. BECK. 2007, pp. 15-17.

path. The first references to the right to silence are found in the Talmud, where the recognition of a criminal act was at the discretion of the accused, who was thus absolved of guilt before the Divinity; if he chose to remain silent, his procedural position had no evidentiary relevance. The right to silence existing in British law was replaced in the 16th century by the obligation of the accused to answer the interrogations to which he was subjected, the same being the situation in continental law in the framework of inquisitorial proceedings. An important moment in the history of the right to silence was the trial in which John Lilbume was accused in 1637 of having introduced into England, printed and distributed books with heretical content. Before the ecclesiastical court, he refused to take the oath and make statements by which he would admit the act, being convicted because he “refused to incriminate himself”. This case can be considered the foundation of the Fifth Amendment to the Constitution of the United States of America (1791), which expressly provided that “no person (...) shall be compelled to give any incriminating statement”. In continental law, the 18th century marked the departure from medieval inquisitorial procedure and the abolition of the possibility of using torture as a means of criminal investigation. This progress was continued in the 19th century, when compulsory interrogations, closed trials, or the presumption of guilt of the accused were prohibited⁶².

Unlike art. 14 para. (3) lit. g) of the International Covenant on Civil and Political Rights (1966), which, by providing for the principle of *nemo debet prodere se ipsum*, stipulates that any person accused of committing a crime has the right not to be forced to confess against himself or to admit guilt, the ECHR does not expressly refer to the right to remain silent and the right not to contribute to his own incrimination as guarantees of due process.

Also in 1966, the Supreme Court of the United States of America issued its ruling in the case *Miranda*⁶³, noting the following: “(...) the prosecution shall not use statements of the accused, whether incriminating or not, which were obtained during the interrogation of the accused deprived of his liberty unless it is demonstrated that the set of procedural guarantees for ensuring the application of the privilege against self-incrimination was used. By interrogation in custody we mean the questioning of the person deprived of his liberty, at the initiative of the police officers. As for the procedural guarantees to be taken, if no other effective means are found to inform the accused of the right to remain silent and to create a permanent opportunity for him to exercise it, the following measures shall be taken: before any interrogation, the person must be warned that he has the right to remain silent, that any statement he makes may be used as evidence against him and that he has the right to be assisted by a lawyer, chosen or appointed by him ex officio. The accused may waive the exercise of these rights, provided that this is done voluntarily, knowingly and rationally. If, however, the accused expresses his wish to consult a lawyer before speaking in any way and at any time during the trial, then the questioning stops. Also, if the accused indicates that he does not wish to be questioned, the police will not question him. The mere fact that the accused has answered a few questions or has offered to make some statements voluntarily does not mean that he is deprived of the right not to answer further questions, until he has consulted a lawyer, and subsequently to consent to questioning”.

⁶² Helmholtz R. H. Origins of the Privilege against Self-Incrimination: the Role of the European Ius Commune. New York University. Law Review, No. 65/1990, pp. 142-143.

⁶³ Decision of the Supreme Court of the United States of America in the case Ernesto Arturo Miranda v. Arizona, judgment of 13 July 1966. [online], [quote 19.07.2025]. Available: <https://www.oyez.org/cases/1965/759>

Although the right to silence and the privilege against self-incrimination are recognized as implicit guarantees of a fair trial, the European court does not provide any explanation regarding the content of these rights or their scope, giving rise to numerous doctrinal debates. Also, from the considerations of the ECtHR it follows, on the one hand, that the reason for the privilege against self-incrimination is to constitute a guarantee against the abuse of power by state authorities, a right that is closely linked to respect for the presumption of innocence, and, on the other hand, that a limitation is introduced to the notion of “abuse”, consisting in the prohibition of the use of means of coercion and pressure for the purpose of obtaining evidence, against the will of the accused⁶⁴. It was rightly pointed out in the doctrine that the reason for the privilege against self-incrimination lies in ensuring the legality of the criminal process and protection against abuses by the state authorities. The need to ensure the reliability of evidence requires state authorities to exercise their duties in compliance with the fundamental principles of fairness of the procedure. From this perspective, it was considered that the privilege against self-incrimination cannot be characterized as a “human right”, but as a functional mechanism imposed in certain circumstances by the need of the criminal justice system to maintain its internal coherence⁶⁵.

It follows, therefore, that the ECtHR distinctly examines these *two safeguards*: a) the *privilege against self-incrimination* is regarded as a principle according to which the state cannot compel a suspect to cooperate with the prosecution by providing evidence that could incriminate him; thus, a person may refuse to give statements, answer questions or provide evidence that could incriminate him (*nemo debet prodere se ipsum*). In this framework, compatibility with the requirements of art 6 paragraph 1 ECHR of national laws, which allow the state (through its representatives at central or local level) to exercise a direct constraint on the suspect by imposing criminal or contravention sanctions in case of non-compliance with the obligation of cooperation; b) the *right to remain silent* is analyzed as the rule that implies that in criminal cases, judicial authorities have only a limited power to draw conclusions against the accused, from his refusal to give statements before investigators or before the court⁶⁶.

The right to silence and the privilege against self-incrimination are a guarantee of the fairness of the procedure enjoyed by the person accused of committing a crime both in the case of proceedings before the police or the prosecutor, as well as in the proceedings before the court. In view of the autonomous character of the notion of “accusation in criminal matters”, the witness enjoys this right, insofar as the statement he makes could incriminate himself. Respect for the presumption of innocence is closely linked to the right to silence and the privilege against self-incrimination, as follows from the case law of the European Court of human rights⁶⁷

4.6. Presumption of innocence, impartiality of the court and preventive measures

The presumption of innocence is closely linked to the notion of impartiality of the court. The rationale for the presumption of innocence “is based on the fact that not all

⁶⁴ Dennis I. H. The Law of Evidence. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 160.

⁶⁵ Ibidem, p. 205.

⁶⁶ Emmerson B., Ashworth A., Macdonald A. Human rights and criminal justice. 2nd edition. London: Sweet & Maxwell. 2009, p. 632

⁶⁷ Chiritsa R. Op. cit., p. 88.

accusations are true, evidence that so many trials end in acquittal or before trial with non-prosecution or removal from prosecution. The prosecution aims to prove the existence of the crime and the guilt of the defendant, and the rest of the trial is the investigation and determination of these issues; only then does the criminal decision include the conclusion in this regard. A fair, impartial trial could not proceed to the conduct of the criminal trial with the preconceived idea of the defendant's guilt"⁶⁸. Only before an independent and impartial court can evidence be adequately administered with respect to the principles and guarantees of fairness of the proceedings, so that the facts are correctly established, in order to avoid judicial errors (either conviction of an innocent or acquittal of a guilty).

Thus, there is a violation of the presumption of innocence if a court decision reflects the feeling that an accused is guilty, although his guilt has not been previously established according to the law. It is sufficient, even in the absence of a formal finding, to have grounds to suggest that the court regards the accused as a culprit. In the literature it was shown that, even in the situation where in the depths of lot's soul the judges would be convinced of the guilt of the defendant, they must remain open to the possibility of changing their opinion as a result of the analysis of all the evidence administered. Judges are prohibited from doing or saying anything, before the ruling, that suggests that the defendants have already been convicted. The question of the guilt or innocence of the person accused of committing a crime, which is the essence of the procedure, must remain open, even if the evidence administered against the accused seems to be overwhelming⁶⁹. The attachment of the applicant's criminal record in the criminal investigation or court case does not constitute a violation of the provisions of art. 6 paragraph 2 ECHR, not being such as to give rise to a presumption of guilt affecting the impartiality of the court.

Presumption of innocence and preventive measures. Taking, prolonging or maintaining the measure of preventive arrest during the criminal process, ordering detention, judicial review or house arrest is not incompatible with the observance of the presumption of innocence, since it does not imply the order of a measure in which the guilt of the suspect or defendant is found. The competent judicial bodies must establish only that there is a reasonable suspicion of the commission of a crime (along with the other conditions provided by law), and not that the suspect or defendant is guilty of the commission of a crime. Thus, taking a custodial or restrictive measure of liberty does not prevent the prosecutor from ordering a settlement or the court from ordering the acquittal of the defendant, who is presumed innocent throughout the criminal process. However, we consider that a violation of the principle of the presumption of innocence can be held if during the criminal process the judge of rights and freedoms, the preliminary chamber or the court, when pronouncing on preventive measures, finds that there is no doubt as to the guilt of the defendant or that there is evidence proving beyond reasonable suspicion that the defendant has committed a crime.

4.7. Presumption of innocence in international regulations

In the criminal procedural legislation under the name "principles of Criminal Procedural Law Enforcement" are enshrined the following principles: the principle of legality of the criminal process, the principle of separation of judicial functions, the principle of

⁶⁸ Criminal Procedure Code. Comment on articles. Vol. I. Coordinator: M. Udriou. Op. cit., p. 55.

⁶⁹ Treschel S. Human Rights in criminal proceedings. Oxford University Press, 2006, p. 163.

the presumption of innocence, the principle of finding the truth, the principle of “*non bis in idem*”, the principle of the obligation of criminal action correlated with the, the principle of ensuring and exercising in good faith the right to defense, the principle of respect for human dignity and privacy, the principle of conducting criminal proceedings in the official language correlated with the regulation of the right to interpreter⁷⁰. We note that in the current Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, besides adding new fundamental principles (such as: separation of judicial functions, ensuring the fairness and reasonable term of the criminal process or the principle *ne bis in idem*), the already established principles are still maintained, including the presumption of innocence.

With regard to regulations at the level of various states, the presumption of innocence appeared as a rule in criminal proceedings, being first provided for in legislations of the late eighteenth century (U.S. legislation, French Declaration of the rights of the person and citizen of 1789). Later, this presumption acquired the character of an international principle, by enrolling it as a fundamental right in the Universal Declaration of Human Rights of 1948 (art. 11): “Any person accused of having committed a crime is presumed innocent, as long as his guilt has not been established in a public trial, with the assurance of the necessary safeguards for the defense”⁷¹. At the same time, in the International Covenant on civil and Political Rights (ratified by our country in 1974) it is stipulated that “any person accused of committing a thousand crimes is presumed to be innocent as long as his culpability has not been legally established”⁷². At European level, in 1950, the European Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms recognized this principle (in art. 6 paragraph 2): “Any person accused of a crime shall be presumed innocent until his guilt is legally established”⁷³. In this context, of recognizing the importance of this principle, our legislation also expressly enshrines it, first of all in the Constitution of the Republic of Moldova⁷⁴ and then in the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova⁷⁵ of 2003.

Thus, in the Constitution of the Republic of Moldova it is stipulated that until the final judgment of the conviction remains, the person is considered innocent. In the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova adopted in 2003, the presumption of innocence is regulated in art. 8. In the current Express regulation of the principle of presumption of innocence in the current Criminal Procedure Code, the reference to the rule in *dubio pro reo* was added: “After the administration of the entire evidentiary, any doubt in the formation of the conviction of the judicial bodies is interpreted in favor of the accused or defendant”. Therefore, the principle of the presumption of innocence is also reflected in the way of administering and assessing the evidence, which can be considered conclusive only insofar as it provides certainty of finding out the truth, any doubt

⁷⁰ Lorincz A. L. Criminal Procedural Law (according to the new Criminal Procedure Code). Vol. I. Bucharest: Ed. The Legal Universe, 2015, pp. 30-31.

⁷¹ Universal Declaration of Human Rights. Op. cit., pp. 11-18.

⁷² International covenant on civil and political rights. Op. cit., pp. 30-50.

⁷³ European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms of 04 November 1950. Signed by the Republic of Moldova on July 13, 1995, ratified by the decision of the Parliament of the Republic of Moldova No. 1298-XIII of 24 July 1999. // Official journal of the Republic of Moldova, No. 54-55/502, 1999.

⁷⁴ Constitution of the Republic of Moldova: law of the Republic of Moldova of 29 July 1994. // Official journal of the Republic of Moldova, No. 1, 1994 Effective from 27 august 1994. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ru#

⁷⁵ Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova. Law of the Republic of Moldova No.122-XV of March 14, 2003. // Official journal of the Republic of Moldova, No.104-110, 2003. Effective from 12 June 2003.

in the formation of the conviction of the judicial bodies being in favor of the suspect or defendant⁷⁶.

Moreover, in the case-law of the ECtHR it was stated that the presumption of innocence is closely related to the notion of impartiality of the “General Court”⁷⁷: - *the right to silence of the defendant*-the defendant has the right “not to give any statements during the criminal process, drawing his attention that if he refuses to give statements he will not suffer any adverse consequences”; - *burden of proof* – “in criminal proceedings the burden of proof belongs mainly to the prosecutor, and in civil proceedings, to the civil party or, as the case may be, to the prosecutor exercising the civil action if the injured person is;

Thus, as an expression of the principle of the presumption of innocence in criminal proceedings, the burden of proof lies with the accused (*ejus incumbit probatio qui dicit, non qui denied*):

- *the right of the accused or defendant not to contribute to his own charge* – “the accused or defendant enjoys the presumption of innocence, not being obliged to prove his innocence, and has the right not to contribute to his own charge”;

- *exclusion of evidence obtained unlawfully, including in violation of the principle of presumption of innocence* – “evidence obtained unlawfully cannot be used in criminal proceedings”⁷⁸. However, the permanent access of the judge vested with the resolution of the criminal case to the means of evidence declared null and void (absolute or relative nullity) can only have the effect of bringing the judge to the attention, respectively a refresh of his memory with information that may be such as to increase his convictions regarding the guilt/innocence of the defendant, but which he cannot legally use in the resolution of the case. Thus, the legal exclusion of evidence unlawfully obtained and declared null in the criminal trial in the absence of their removal from the criminal cases is insufficient to effectively guarantee the presumption of innocence of the defendant and the right to a fair trial of the defendant”.

- *exercise of the accused or defendant’s right to silence* – “in the course of the hearing, the accused or defendant may exercise his or her right to silence in respect of any of the facts or circumstances of which he or she is asked”;

- *resolution of the criminal action through the conviction solution* – “the conviction is pronounced if the court finds, beyond a reasonable doubt, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant”;

- *solving the criminal action by the solution of renouncing the application of punishment, respectively of postponing the application of punishment* – renouncing the application of punishment or postponing the application of punishment is pronounced, in application of the principle of opportunity taken from adversarial systems, when the court finds, beyond reasonable doubt, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant “under certain conditions”⁷⁹;

⁷⁶ Neagu I., Damaschin M. Treatise of Criminal Procedure. The general part. In the light of the new Criminal Procedure Code. Bucharest: Ed. The Legal Universe, 2014, p. 205.

⁷⁷ ECtHR judgment in the case Kyprianou vs. Cipru, application No. 73797/01 of 27 January 2004, para. 51-58. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-123193%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-123193%22]})

⁷⁸ Udrioiu M., Predescu O. op. cit., p. 624.

⁷⁹ Precisely because, in the situation where it pronounces the waiver of the application of the penalty, respectively the postponement of the application of the penalty, the court holds, beyond any reasonable doubt, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant, we consider that these solutions should attract the same legal consequences as the solution of conviction, in terms of restoring the

- *suspensive effect of the appeal* – “The appeal declared in the term is suspensive of execution, both with regard to the criminal side and with regard to the civil side, unless the law provides otherwise”. And this provision is a consequence of the presumption of innocence, because as long as the conviction is not final, in principle, it cannot be enforced⁸⁰.

Directive no. Regulation (EC) No 343/2016 of the European Parliament and of the Council of the European Union⁸¹ provides, with regard to the guarantee of compliance with the principle of the presumption of innocence, for certain common minimum standards at european level, the assurance of these standards being carried out by the member states⁸² until April 1 2018. Specifically, according to art. 14 of Directive No. 343/2016, by 1 April 2018, member states will have to inform the Commission of the entry into force of the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this directive. Analyzing the provisions of Directive No. 343/2016, we note that, in Chapter 2 on the presumption of innocence, minimum standards are provided, but also situations in which one can justifiably derogate from them⁸³.

Among the proposals for amending and supplementing the Criminal Procedure Code in order to transpose Directive No. 343/2016 several amendments could be made that the initiator would justify by the need to respect the principle of presumption of innocence.

As we have previously pointed out, however, Directive No. 343/2016 also provides for the possibility of derogation from the minimum standards; according to art. 4 para. 3 of the directive, there is a possibility for “authorities to disseminate information publicly on criminal proceedings when this is strictly necessary for reasons related to the criminal investigation or in the public interest”. On the other hand, according to p. 18 of the Explanatory Memorandum of the same directive, “the obligation not to refer to suspected or accused persons as guilty should not prevent public authorities from publishing information on criminal proceedings where this is strictly necessary for reasons related to the criminal investigation, such as where video footage is made public and the public is required to help identify the alleged perpetrator of the crime, or in the public interest, such as where, for reasons of, information is provided to residents of a given area about an alleged crime against the environment, or when the prosecution bodies or another competent authority provide objective information on the state of criminal proceedings in order to prevent disturbance of public order”.

And in p. 19 the explanatory memorandum to the directive also recommends that member states, in the legislative process, “should not prejudice national law protecting the freedom of the press and other media”. Therefore, a possible amendment to art. 8 of the Criminal Procedure Code should not lead to the establishment of an absolute prohibi-

police officer (in respect of whom one of the two solutions was pronounced) to all previous rights.

⁸⁰ Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. The special part. Vol. II. Bucharest: Ed. Paideia, 1999, p. 403.

⁸¹ Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on strengthening certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, published in the Official Journal of the European Union, Law No. 65 of 11 March 2016. [online], [quote 19.07.2025]. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32016L0343>

⁸² With the exception of the United Kingdom, Ireland and Denmark, which did not participate in the adoption of this directive, in accordance with art. 1 and 2 of protocol 21, respectively art. 1 and 2 of protocol 22, protocols annexed to the Treaty of European Union (TEU) and to the Treaty on the functioning of the European Union (TFEU).

⁸³ Udriou M., Andone Bontas A., Bodoronca G. and oth. Criminal Procedure Code. Comment on articles. Vol. 1 and Vol. 2. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2015, p. 194.

tion of the authorities to disseminate information publicly in relation to facts and persons subject to criminal prosecution or prejudicial proceedings.

Comparing the proposals to amend the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova in order to transpose Directive No. 343/2016, with the current provisions of this code, we find that at present, there are sufficient procedural guarantees that ensure compliance with the principle of presumption of innocence and that our legislation meets the minimum standards recommended by this directive.

It is true that, according to p. 48 of the explanatory memorandum to Directive in accordance with Regulation (EC) No. 343/2016, member states may ensure a higher level of protection than the minimum rules laid down by that directive. In this context, we consider that some of the proposed legislative changes are justified, but not all of these proposals have to do with the principle of presumption of innocence (for example, the proposed changes in the matter of evidence, means of evidence and evidentiary procedures).

Accordingly, the International Covenant on Civil and Political Rights adopted by the UN General Assembly on December 16, 1966, also provides in art. 14 p. 2 that “any person accused of committing a criminal offence is presumed to be innocent as long as his culpability has not been legally established.”

5. RESEARCH RESULTS

The detailed analysis of international regulations, the national regulatory framework and the relevant case-law allowed us to identify several significant results in terms of the content and applicability of the principle of presumption of innocence in criminal proceedings. Firstly, it was found that the presumption of innocence has a deep historical origin, being enshrined even in fundamental documents such as Magna Charta Libertatum (1215), developing later in the Declaration of the rights of the person and the Citizen (1789), and later in contemporary international legal instruments such as the Universal Declaration of Human Rights (1948), the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and the European Convention on human rights (1950). This historical process led to the recognition of the presumption of innocence not only as a procedural norm, but as a genuine fundamental human right, having constitutional value and applicability *erga omnes*.

Secondly, the research proved that the legislation of the Republic of Moldova has integrated this principle in a coherent and harmonized way, both at constitutional level (art. 21 of the Constitution), as well as in the Criminal Procedure Code (art. 8), which reflects the alignment of national rules with international requirements on fundamental rights and freedoms.

Another significant result is the double character of the presumption of innocence, which is not only a procedural guarantee in the matter of probation, but also a substantive rule with implications for all institutions of the criminal process. Thus, the presumption influences the way the evidence is administered and assessed, imposes the burden of proof on the prosecution and determines the applicability of the principle in *dubio pro reo* at all stages of the proceedings.

It was also revealed that the presumption of innocence conditions the interpretation and application of preventive measures, which, although restrictive by their nature, can only be ordered under the conditions expressly provided by law and without anticipating the guilt of the data subject. The case law of the European Court of human rights

has held that restrictive procedural measures must be motivated by the existence of reasonable suspicion and cannot in themselves constitute a confirmation of guilt.

It has also been shown that respecting the presumption of innocence implies a neutral conduct not only on the part of the court, but also of the public authorities and the media. Any premature expression of a person's guilt, in the absence of a final judgment, may constitute an unacceptable interference with their fundamental right to be treated as innocent.

Another result of the research is to identify the relationship of interdependence between the presumption of innocence and other fundamental rights, in particular the right to defense, the right to silence and the privilege against self-incrimination, all of which contribute to the achievement of the requirements of a fair trial. In this regard, the ECtHR case-law was highlighted, which enshrines the presumption of innocence as an essential component of the right to a fair trial and sets high standards for the protection of this right in the face of any forms of abuse by the authorities.

Last but not least, the research allowed to underline the fact that the correct and effective application of the presumption of innocence implies not only its legislative consecration, but also a legal culture oriented towards the respect of the fundamental rights of the person, especially in the context of the exercise of duties by the judicial bodies. Only under these circumstances can the presumption of innocence function as a principle-governor of the entire criminal process, contributing decisively to the prevention of judicial errors and the strengthening of the rule of law.

6. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The scientific research of the substance and regulation of the presumption of innocence, as well as the practice of the judicial, national and international bodies in this field, allowed us to formulate a wide spectrum of conclusions in the investigated matter, which we will expose further:

1. The presumption of innocence is not only a procedural guarantee (mainly evidence), but it has far more comprehensive dimensions and implications, which also places it among the substantive rules, being the expression of a true subjective right.

2. The functionality of the presumption of innocence is not limited only to factual aspects related to probation, manifesting itself at least in several main directions: a) the presumption of innocence guarantees the protection of persons in criminal proceedings against arbitrariness in establishing and holding criminal liability; b) the presumption of innocence is the basis of all procedural guarantees related to the protection of; c) the presumption of innocence is closely linked to finding out the truth and proving the factual circumstances of the case correctly, in such a way that guilt is established with certainty; d) the presumption of innocence is guaranteed by regulating the principle of separation of judicial functions; e) the guarantee of the presumption of innocence is independent of the existence of a charge in criminal matters and falls not only on the judicial authorities, but also on any person or public authority, thus ensuring a standard of protection of human rights superior to the European one.

3. Analyzing the disposition of art. 8 of Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, we can emphasize that the principle of presumption of innocence consists of 3 attributes: a) the person accused of committing a crime is presumed innocent as long as

his guilt will not be proved, in the manner provided by this code, in a public judicial process, within which all the guarantees necessary for his defense will be ensured, and will not be ascertained by a court decision of final conviction; b) no one is obliged to prove his innocence; c) conclusions about the person's guilt for committing the crime cannot be based on assumptions, at the same time all doubts in proving the accusation that cannot be removed under the conditions of the Criminal Procedure Code are interpreted in favor of the suspect, the accused, the defendant.

4. Each of the attributes mentioned above have a high degree of importance for the respect of the rights of the person in the criminal process, and the exclusion of at least one of them will essentially remove these rights. The mentioned attributes constitute procedural guarantees of the suspect, the accused, the defendant, giving him the opportunity to effectively defend himself in the criminal process, excluding his unlawful conviction.

5. Along with the express consecration of the principle of presumption of innocence in art. 8 of Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova there are a number of other provisions of this code, which represent consequences of this principle and at the same time, procedural guarantees of its observance, namely: a) preventing the initiation of criminal prosecution in cases where there is no evidence that a person committed the crime. However, this is an expression of the orientation from the conception of the continental system of law to that of the adversarial system. Therefore, as long as it cannot be proved, on the basis of evidence, that a person committed the crime, as a consequence of the application of the principle of presumption of innocence, the criminal trial will be ordered to be closed or terminated; b) the incompatibility of the judge is a guarantee, of the principle of presumption of innocence, being one of the cases of incompatibility that involves the removal, from the panel that judges in an appeal or retrial after the abolition (on appeal) or after the cassation of the judgment of the judge who, participating in the trial at first instance of the case; c) the defendant's right to silence – “the defendant has the right not to give any statements during the criminal process, drawing his attention that if he refuses to give statements he will not suffer any adverse consequences”; d) burden of proof-in criminal trials the burden of proof belongs mainly to the prosecutor, and in the civil action, to the civil party or, as the case may be, to the prosecutor exercising the civil action if the injured person is deprived of exercise capacity or has limited exercise capacity. Thus, as an expression of the principle of presumption of innocence in criminal proceedings, the burden of proof lies with the accused (*ejus incubit probatio qui dicit, non qui negat*); e) the right of the accused or defendant not to contribute to his own accusation – the accused or defendant benefits from the presumption of innocence, not being obliged to prove his innocence, and; f) exclusion of evidence obtained unlawfully, including in violation of the principle of presumption of innocence – “evidence obtained unlawfully cannot be used in criminal proceedings”; g) exercise of the accused or defendant's right to silence – “during the hearing, the accused or defendant may exercise his right to silence in respect of any of the facts or circumstances about which he is asked”; h) solving the criminal case through the conviction solution – “the conviction is pronounced if the court finds, beyond a reasonable doubt, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant”; i) solving the criminal case by the solution of renouncing the application of the penalty, respectively of postponing the application of the penalty. Renouncing the application of punishment or postponing the application of punishment is pronounced, in application of the principle of opportunity taken from adversarial sys-

tems, when the court finds, beyond reasonable doubt, that the act exists, constitutes a crime and was committed by the defendant under certain conditions of those provided by law; j) suspensive effect of the appeal – “the appeal declared in the term is suspensive of execution, both in terms of the criminal side and in terms of the civil side, unless the law provides otherwise”. And this provision is a consequence of the presumption of innocence, because as long as the conviction is not final, in principle, it cannot be enforced.

6. We also consider as correct the opinion set out in the doctrine that the court can take into account the defendant's silence in a public trial, where all rights, including that of the defense, have been ensured. Silence can only be considered to assess the persuasive power of the prosecution's evidence and not as tacit proof of admission of guilt. Or, in this respect we also draw attention to the fact that the European Court is in full agreement with the position set out in the anglo saxon law system that restricts the right to silence, which is not an absolute one, and the relativity of the right must be put in relation to the objective provided in art. 6 of the convention-to prevent judicial errors.

7. We also show the following fact: the presumption of innocence implies for the accused the right to propose evidence in his defense and that of not testifying against himself, the presumption of innocence being considered an inherent subjective right of the person. In this regard, the imposition of making statements can be interpreted as a means of coercion. Therefore, the defendant's silence is not evidence of the prosecution, which means that if the situation was created when the defendant is silent and the prosecutor's evidence is dubious or inadmissible, this state of evidence will be maintained until the doubts are removed by other conclusive evidence.

8. The defendant's silence cannot serve in this case as proof of dispelling doubts. Thus, the absence of doubts, even if the defendant is silent, leads, in our opinion, to their interpretation in favor of the defendant, starting from the presumption of innocence determined by the rigors of a fair trial.

9. An important point that needs to be made in relation to the application of the principle of presumption of innocence is also the fact that compliance with this principle is limited in time compared to other principles. Thus, the presumption of innocence in time is limited by the moment when the court decision establishing the guilt of that person becomes final. Any assertion of the person's guilt after the court decision is final does not constitute a breach of the presumption of innocence on the ground that it reflects a decision of the competent body to establish the person's guilt.

At the same time, in terms of *lege ferenda*, we propose that art. 8 of Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, to be supplemented by two new paragraphs with the following content:

“(4) during the criminal investigation and the trial of the case under the conditions of judicial review of the prejudicial procedure, public communications, public statements and the provision of other information, directly or indirectly, coming from public authorities or any other natural or legal persons relating to the facts and persons subject to these procedures are prohibited. violation of this obligation is a crime and is punishable, according to the criminal law.

(5) during the criminal process it is forbidden to publicly present persons suspected of committing crimes wearing handcuffs or other means of immobilization or affected by other ways of inducing in the public perception that they would be guilty of committing crimes”.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

- Ashworth A. Four Threats to the presumption of innocence. În: International Journal of Evidence and Proof, No. 10/2006.
- Birsan C. European Convention on human rights. Comment on articles. Second edition. Bucharest: Ed. C. H. BECK, 2010.
- Boroi A., Gorunescu M., Popescu M. Dictionary of criminal law. Bucharest: Ed. All Beck, 2004.
- Cantacuzino M. Elements of civil law. Bucharest: Ed. All Beck, 1998.
- Charrier J. L., Chiriac A., Code of the European Convention on Human Rights, Chishinau: LexisNexis Litec, 2008.
- Chirtsu R. Right to a fair trial. In: Criminal Law notebooks, No. 4/2006.
- Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova. Law of the Republic Of Moldova No.122-XV of March 14, 2003. // Official Journal of the Republic of Moldova, No.104-110, 2003. Effective from 12 June 2003. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149392&lang=ro#
- Criminal Procedure Code. Comment on articles. Vol. I. Coordinator: M. Udrioiu. Bucharest: Ed. C. H. BECK, 2015.
- Constitution of the Republic of Moldova: law of the Republic of Moldova of 29 July 1994. // Official journal of the Republic of Moldova, No. 1, 1994 effective August 27, 1994. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ru#
- European Convention for the protection of Human Rights and fundamental freedoms of 04 November 1950. Signed by the Republic of Moldova on July 13, 1995, ratified by the decision of the Parliament of the Republic of Moldova No. 1298-XIII of 24 July 1999. // Official journal of the Republic of Moldova, No. 54-55/502, 1999. [online], [quote 19.07.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro
- Decision of the Supreme Court of the United States of America, in Ernesto Arturo Miranda v. Arizona, judgment of July 13, 1966. [online], [quote 19.07.2025]. Available: <https://www.oyez.org/cases/1965/759>
- Universal Declaration of Human Rights. UN General Assembly Resolution No. 217 A (III) of 10.12.1948. // International treaties. Vol. I. Chishinau, 2001.
- Dennis I. H. The Law of Evidence. 3rd edition. London: Sweet & Maxwell, 2007.
- Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on strengthening certain aspects of the presumption of innocence and the right to be present at trial in criminal proceedings, published in the Official Journal of the European Union, Law No.65 of 11 March 2016. [online], [quote 19.07.2025]. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32016L0343>
- Dolea I. Presumption of innocence. In: The Judge's handbook for criminal cases. Association of judges of Moldova. Chishinau: Central Printing House, 2013.
- Dolea I., Roman D., Sedletschi Iu., Vizdoaga T. and oth. Criminal Procedural Law. Chishinau: Ed. Cartier Judicial, 2005.

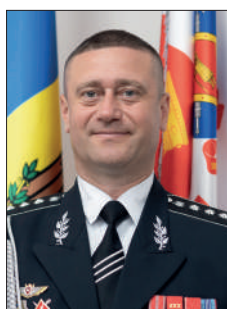
- Doltu I. The presumption of innocence in Romanian legislation and in some legislations of European states. In: Law Review, No., 3/1998.
- Dongoroz V., Kahane S., Antoniu Gh., and oth., Theoretical explanations of the Romanian Criminal Procedure Code, vol I. General part. Bucharest: Ed. The Academy of the Socialist Republic of Romania, 1975.
- Emmerson B., Ashworth A., Macdonald A. Human rights and criminal justice. 2nd edition. London: Sweet&Maxwell. 2009.
- Gorganeanu I. Gh. Presumption of innocence. Bucharest: Ed. INTACT, 2006.
- Guinchard S., Buisson J. Procédure pénale. Paris: Ed. Dalloz, 2008.
- Helmholz R. H. Origins of the Privilege against Self-Incrimination: the Role of the European Ius Commune. New York University. Law Review, No. 65/1990.
- The ECtHR judgment Cauza Minelli vs Elveția, application No. 8660/79 of 23 March 1983. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57540%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57540%22]})
- The ECtHR judgment Cauza Nolkenbockhoff vs. Germania of 25 August 1987.
- The ECtHR judgment Cauza Brozicek vs Italia, cererea nr. 10964/84 din 19 decembrie 1989. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57612%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57612%22]})
- The ECtHR judgment Cauza Kyprianou vs. Cipru, application No. 73797/01 din 27 ianuarie 2004, para. 51-58. [online], [quote 19.07.2025]. Available: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-123193%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-123193%22]})
- Lorincz A. L. Criminal Procedural Law (according to the new Criminal Procedure Code). Vol. I. Bucharest: Ed. The Legal Universe, 2015.
- Mateuts Gh. Presumption of innocence in the light of the European Convention and internal procedural rules. In: Law Review, No. 11/2000.
- Mateuts Gh. Treatise of Criminal Procedure. The general part. Vol. I. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2007.
- Merle R., Vitu A. Traité de droit criminel. Paris: Ed. Cujas, 1967.
- Mirza D. Theoretical aspects of the presumption of innocence in contemporary doctrine and legislation. In: National Law Review, No. 5/2006.
- Neagu I. Treatise of Criminal Procedure. Bucharest: Ed. Global Lex, 2004.
- Neagu I., Damaschin M. Treatise of Criminal Procedure. The general part. In the light of the new Criminal Procedure Code. Bucharest: Ed. The Legal Universe, 2014.
- Niculeanu C. Presumption of innocence. Comparative study on presumptions in criminal matters and in the field of tort civil liability. In: Law Review, No. 10/1998.
- Nistoreanu Gh., Apetrei M. Criminal Procedural Law. The general part. Bucharest: Ed. ALL, 1994.
- International Covenant on civil and political rights. Adopted by UN General Assembly Resolution No. 2200 a (XXI) of December 16, 1966, art. 9 para. 4. // International treaties to which the Republic of Moldova is a party. Vol. I. Chishinau, 1998.
- Pavel D. Considerations on the presumption of innocence. In: Romanian Law Review, 1978.
- Pradel J. Procédure pénale. Paris: Ed. Dalloz, 2001.
- Renucci J-F. Treatise of European human rights law. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2009.
- Stefani G., Levasseur G., Boulloc B. Criminal proceedings. Paris: Ed. Dalloz, 2000.
- Sudre F. European and international human rights law. Iasi: Ed. Polirom, 2006.
- Ștefănescu B. Legal guarantees of compliance with the Criminal Procedural Law in the

- court activity. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2007.
- Teodoriu S., Teodoriu I. Presumption of innocence and constitutionality of procedural rules. In: Law Review, No. 5/2002.
- Theodoru Gr. The procedural principle of the presumption of innocence. In: Journal Legal Studies and Research, No. 1/1999.
- Theodoru Gr. Treatise of Criminal Procedural Law. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2008.
- Treschel S. Human Rights in criminal proceedings. Oxford University Press, 2006.
- Tulbure A. Presumption of innocence. Sibiu: Ed. Red, 1996.
- Udroiu M., Predescu O. European protection of human rights and the Romanian criminal process. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2008.
- Udroiu M. Criminal Procedure. The general part. The new Criminal Procedure Code. Syntheses and grille. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2014.
- Udroiu M., Andone Bontash A., Bodoroncea G. and oth. Criminal Procedure Code. Comment on articles. Vol. 1 and Vol. 2. Bucharest: Ed. C. H. Beck, 2015.
- Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. Bucharest: Ed. Paideia, 1996.
- Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. Vol. I. Bucharest: Ed. Paideea, 1998.
- Volonciu N. Treatise of Criminal Procedure. The special part. Vol. II. Bucharest: Ed. Paideia, 1999.
- Volonciu, N. Connotations from a European perspective to the latest amendments to the Criminal Procedure Code. In: Review of criminal law, No. 1/2004.
- Volonciu N., Barbu A. The Criminal Procedure Code commented. Bucharest: Ed. C. H. BECK. 2007.
- Volonciu N., Uzla A. S. The new Criminal Procedure Code commented. Bucharest: Ed. Hamangiu, 2014.
- Grinenko A.V. Commentary to the Criminal Procedure Code of the Russian Federation. Moscow: EKSMO Publishing House.
- Kravchenko F. The presumption of innocence in the light of newspaper and magazine publications. In: Russian Justice, No. 10/1997.
- Lupinskaya P. A. Criminal procedural law. Moscow: Publishing house The LAWYER, 2001.
- Osoyanu T., Milushev D. Criminal procedure law of the Republic of Moldova. The Part is Special. The training manual. Chishinau, 2005.
- Criminal proceedings. Edited by I. L. Petrukhin. Moscow: PROSPEKT Publishing House, 2001.

CZU: 94(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242328>Simion CARP¹

carpsimion@gmail.com

Dianu GORDILĂ²

gordiladianu@gmail.com

FALSURI ÎN ACTELE AUTORITĂȚILOR SOVIETICE: CAZUL I.K. ZAHAROV ȘI IMPLICAȚIILE ASUPRA MEMORIEI COLECTIVE

Abstract: Articolul examinează cazul locotenentului major Ivan Konstantinovici Zaharov, erou al Uniunii Sovietice, prezentat de propaganda sovietică drept militar căzut în lupte împotriva naționaliștilor ucraineni în 1947. Analiza surselor de arhivă, a presei timpului și a materialelor comemorative demonstrează existența unor falsuri biografice și manipulări menite să consolideze mitologia eroică a regimului totalitar comunist. Studiul scoate în evidență modul în care autoritățile sovietice au utilizat minciuna, tăinuind crimele și mistificând trecutul pentru a modela memoria colectivă și a servi obiectivele politice. Concluzia cercetării subliniază necesitatea confruntării cu trecutul și deconspirarea falsurilor istorice, în vederea consolidării valorilor democratice autentice în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: fals istoric, erou al Uniunii Sovietice, I. K. Zaharov, propagandă sovietică, memorie colectivă, mit politic, regim totalitar comunist.

¹ Profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific superior, Departamentul Știință, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4772-8325>, e-mail: carpsimion@gmail.com

² Doctor în drept, șef, Direcția Management Operațional, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6565-5198>, e-mail: gordiladianu@gmail.com

FORGERIES IN THE DOCUMENTS OF THE SOVIET AUTHORITIES: THE CASE OF I. K. ZAKHAROV AND THE IMPLICATIONS FOR COLLECTIVE MEMORY

Abstract: *The article examines the case of Lieutenant Major, Ivan Konstantinovich Zakharov, Hero of the Soviet Union, presented by Soviet propaganda as a soldier who fell in battles against Ukrainian nationalists in 1947. The analysis of archival sources, the press of the time and commemorative materials demonstrates the existence of biographical forgeries and manipulations aimed at reinforcing the heroic mythology of the totalitarian communist regime. The study highlights the way, Soviet authorities used lies, concealing crimes and mystifying the past to shape collective memory and serve political objectives. The conclusion of the research emphasizes the need to confront the past and expose historical falsehoods, in order to consolidate authentic democratic values in the Republic of Moldova.*

Keywords: *historical falsehood, Hero of the Soviet Union, I. K. Zakharov, Soviet propaganda, collective memory, political myth, totalitarian communist regime.*

1. INTRODUCERE

În ultimele decenii, în Republica Moldova au loc periodice evenimente comemorative dedicate eroilor căzuți în lupte pentru apărarea independenței, participanților la misiuni internaționale sau persoanelor care au luptat în cel de-al Doilea Război Mondial. Totuși, aceste manifestări sunt deseori utilizate politic de anumite partide și organizații, care perpetuează narativele sovietice. Acestea glorifică armata roșie, minimalizează rolul populației autohtone și promovează un discurs pro-Kremlin, instigând la separatism și la contestarea valorilor europene. Un exemplu ilustrativ este cazul lui Ivan Konstantinovici Zaharov, locotenent major, prezentat drept erou căzut în luptă împotriva banderoviștilor în noiembrie 1947. Totuși, surse multiple, inclusiv arhive ale Ministerului Afacerilor Interne al R.S.S.M. și presa sovietică din acea perioadă, arată că versiunea oficială este ne-verosimilă. În schimb, indiciile sugerează o crimă comisă în Chișinău, mușamalizată de autorități și transformată într-o legendă eroică. Problema cercetată este relevanța acestui caz pentru înțelegerea practicilor de falsificare a istoriei de către regimul sovietic și implicațiile asupra memoriei colective contemporane.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Cercetarea este fundamentată pe analiza interdisciplinară a surselor: documente de arhivă ale Ministerului Afacerilor Interne al R.S.S.M. și al U.R.S.S.; presa sovietică din anul 1947 („Советская Молдавия” și alte publicații); enciclopedii și memoriale sovietice; studii și memorii ale autorilor precum Elena Aramă, Gavril Volkov, Maxim Brejnev, A. Surilov; surse electronice și comparative. Arsenalul metodologic utilizat este focalizat pe analiza critică a discursului istoric, confruntând versiunea oficială cu realitățile ascunse.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

La 24 august 2025, cu scopul de a consemna aniversarea a 81-a a operațiunii Iași-Chișinău, a fost organizat un marș care a pornit de pe piața Academiei de Științe a Republicii Moldova și a continuat până la memorialul „Eternitate”. Pe parcursul itinerarului stabilit, unii participanți, instruiți din timp, au început să scandeze mesaje de glorificare

a armatei sovietice și a militarilor ruși, cărora le atribuiau „eliberarea” Republicii de sub ocupația fascistă, fără a aminti contribuția băștinașilor la victoria obținută în acest război. Persoane controversate apăreau în fața camerelor de luat vederi lansând discursuri propagandistice prin care denaturau adevărul istoric, formând o atitudine negativă față de valorile europene și pledând pentru reinstaurarea regimului totalitar comunist și extinderea pe cale armată a teritoriului Federației Ruse în hotarele fostului imperiu sovietic. Acești provocatori vorbeau deschis despre o posibilă ocupare pe cale armată a fostelor republici sovietice, printre care și Republica Moldova. Folosind retorica autorilor sovietici, unii vorbitori afirmau că de la 24 august 1944 basarabenii au avut parte de un trai bun asigurat de puterea sovietică: „Doar grație marelui popor rus și a altor popoare sovietice frățești, Moldova a revenit în rândul Republicilor Sovietice Socialiste”¹.

Participantii care exprimau o altă opinie, amintind de miile de victime ale represurilor politice, erau agresați verbal și amenințați cu răfuială fizică de grupuri de persoane dubioase, care prin comportamentul lor aminteau de opresorii bolșevici. Aceste metode erau similare celor utilizate de regimul totalitar comunist pentru a îngreuna dreptul cetățenilor la libera exprimare.

Pe parcurs, membrii partidelor pro-Kremlin au lansat mesaje ce instigau la ură interetnică și propagau războiul, încurajând agresiunea Federației Ruse împotriva statului suveran Ucraina. Istoricul român Ioan-Aurel Pop menționează că „Imperiul țarist, ca și cel bolșevic, au avut ca fundament al existenței lor doi stâlpi: Forța brutală primitivă și Minciuna. Ele nu ar fi putut exista și nici nu s-ar putea reface vreodată în temeiul Adevărului. Și pentru că Adevărul este baza Dreptății și a Păcii, acest imperiu nu poate exista fără a nedreptăți alte popoare și a le viola ori periclita permanent pacea și ființa”².

Din nefericire, la marșul din 24 august 2025 se ascundea realitatea sovietică, glorificând nejustificat criminalii care au condus odiosul regim totalitar comunist. Sub masca educației patriotice, unii copii au fost obligați să îmbrace uniforme militare din perioada stalinistă și să poarte fotografii cu Stalin, pentru a reabilita imaginea dictatorului. Prin astfel de acțiuni, tinerii erau manipulați pentru a fi convinși să participe la readucerea la putere a exponenților regimului totalitar sovietic și instaurarea unei dictaturi controlate de Moscova. Acești tineri erau educați în baza unor modele de „erou” create de propaganda sovietică, cu biografii falsificate, un exemplu fiind cazul militarului rus I. K. Zaharov.

În Cimitirul Central din Chișinău se află un mormânt bine întreținut, cu un monument din epoca comunistă și fotografia unui tânăr militar sovietic, Ivan Konstantinovici Zaharov, „Erou al Uniunii Sovietice 14.10.1919–18.11.1947. De la colectivul Școlii de partid”. Consultând enciclopediile RSS Moldovenească și plăcile memorialului „Eternitate”, nu s-au identificat informații suplimentare.

Sursele rusești arată că „Zaharov s-a născut în satul Sajino, regiunea Omsk, a participat la război din iulie 1941, fiind decorat în aprilie 1944 cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice. El a căzut în luptă cu formațiuni ale naționaliștilor ucraineni pe 18 noiembrie 1947 și este înmormântat la Chișinău”³.

Pornind de la acest fapt, am verificat presa vremii pentru a obține informații referitoare la evenimentele care au avut loc în Chișinău și pe teritoriul R.S.S.M. în jurul datei de 18 noiembrie 1947, precum și în zilele următoare, când ar fi trebuit să aibă loc funeraliile.

¹ Сурилов А.В. История Государства и права Молдавской ССР (1917-1959). Кишинев, 1963, с. 212.

² Pop I.-A. Basarabia din nou la răscruce. Iași: Editura DEMIURG, 1995, p. 199.

³ Vezi: https://warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=9851

În mod obișnuit, propaganda sovietică nu rata asemenea ocazii pentru a martiriza eroii, însă în acele zile în presă au fost publicate o serie de articole referitoare la viitoarele alegeri în Sovietele Locale ale R.S.S.M. Corespondenții urmau scopul de a influența orientarea politică a cetățenilor și de a mobiliza agitații pentru a convinge populația să voteze candidații propuși de regimul totalitar comunist, publicând titluri precum: „«Muncitorii din Chișinău, cu mare entuziasm, l-au înaintat pe conducătorul poporului sovietic Iosif Vissarionivici Stalin să fie primul în lista candidaților în deputați ai sovietului orășenesc». «Marele Stalin – primul candidat al poporului sovietic». «Iosif Vissarionovici Stalin, candidatul în deputați al sovietului orășenesc Chișinău». «Colectivul Universității de Stat a înaintat pe V. M. Molotov, N. G. Koval, I. G. Leonov, M. A. Pavlov, A. N. Popov, candidați în deputați ai sovietului orășenesc Chișinău»”⁴.

De menționat că și în ziua de 21 noiembrie, când probabil ar fi trebuit să aibă loc funeraliile lui I. K. Zaharov, în presă au apărut următoarele articole: „Sindicatele în campania electorală; La întrunirile electorale; Candidații din popor; Angajamentul tinerilor colhoznic”⁵. În următoarele numere ale publicațiilor sovietice erau publicate reportaje și schițe referitoare la viitoarele transformări sociale, precum și la necesitatea intensificării luptei împotriva pretenșilor dușmani ai regimului comunist. Cele mai ample articole erau consacrate lui Stalin, iar locul doi era ocupat de o varietate de texte în care se elogiau partidul comunist și puterea sovietică. Multe de publicații aveau scopul de a confirma „devotamentul” de care dau dovadă masele populare față de noul regim. În acest context, redăm câteva titluri: „«Cincinalul în patru ani», «Panoul de Onoare», «Nobila misiune a agitatorilor», «Cuvântul mașiniștilor din Chișinău», «În brigadă fruntașă», «Angajamentele electricienilor», «Țigarete supra plan», «Competiție în bază de profesii»”⁶.

Analizând aceste materiale, nu am identificat nici o informație despre I. K. Zaharov sau despre luptele în care și-a pierdut viața. În trecere, examinând reformele efectuate de regimul de ocupație sovietic în acea perioadă, autoarea Elena Aramă nota: „Schimbările locale ale R.S.S.M. erau înfăptuite la nivel unional și apoi republican. Ele erau realizate prin decretele Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., conform Constituției. Existau Sovietele județene, raionale, orășenești, de orașel și satești. Alegerile în aceste organe au avut loc doar la sfârșitul anului 1947. Până atunci, în octombrie 1947, printr-un decret al Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., au fost desființate județele, iar raioanele au fost subordonate direct organelor republicane. În decembrie 1947 au avut loc primele alegeri în Sovietele locale, iar până la alegerea acestora, organele puterii locale au fost comitetele executive”⁷.

Se știe că alegerile în Sovietele locale erau preconizate pentru data de 21 decembrie 1947. Continuând cercetarea despre Zaharov, am relevat câteva surse bibliografice din Federația Rusă care oferă următoarele informații: „Zaharov Ivan K. (1919–1947) a fost locotenent-major, participant la război și Erou al Uniunii Sovietice. S-a născut în satul Sajino și a absolvit șapte clase, urmate de un tehnicum agricol. A lucrat în colhoz, transferându-se ulterior cu traiul în orașul Novosibirsk. În 1939 a fost recrutat în armată și, din 1941, a luptat pe fronturile: Kalinin, Voronej, Frontul I Ucrainean și Frontul I Bielorus. A fost rănit de trei ori. Începând cu ianuarie 1944, Zaharov I. K. a condus un batalion de tancuri al Bri-

⁴ Советская Молдавия. 18 ноября 1947 г., с. 1.

⁵ Ibidem, p. 1.

⁶ Советская Молдавия. 22 ноября 1947 г., с. 1.

⁷ Aramă E. Istoria dreptului românesc. Chișinău: FEP „Tipografia Centrală”, 1995, p. 223.

găzii nr. 40, din cadrul Corpului de Armată nr. 11 al Armatei I de tancuri. S-a evidențiat în timpul operațiunilor Proskurov-Cernăuți. Prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 24 aprilie 1944, «pentru bărbăție, vitejie și eroism, calități manifestate în luptele cu ocupanții germani», locotenentului major Zaharov i-a fost conferit titlul de Erou al URSS, însoțit de Ordinul Lenin și medalia «Steaua Roșie». După război, Zaharov a continuat serviciul militar, absolvind Școala Politică Militară și Școala Militară de Tancuri. Pe 11 noiembrie 1947, a căzut eroic în lupte cu formațiunile de naționaliști ucraineni și este înmormântat în Chișinău. Printre decorațiile sale se numără Ordinul «Drapelul Roșu de Luptă», Ordinul pentru Apărarea Patriei, clasa a II-a, Steaua de Aur și mai multe medalii⁸.

În alte surse se repetă informația, conform căreia el ar fi căzut în lupte împotriva banderoviștilor pe 11 noiembrie 1947 și este înmormântat în Chișinău. Autorii au făcut referință la lucrările editate în timpul regimului sovietic⁹. De asemenea, mai există surse care afirmă același lucru: „...a căzut în lupte cu banderoviștii pe 11.11.1947. Este înmormântat în or. Chișinău”¹⁰.

Am confruntat și această informație cu presa timpului în care am identificat că în ziarele „Советская Молдавия” de pe 10 și 11 noiembrie 1947 se mediatiza știrea despre Parada Militară care a avut loc în or. Chișinău și în alte localități ale RSSM pe 7 noiembrie, consacrată celei de-a 30-a aniversări de la Revoluția socialistă din 1917, în care nu figura nicio informație despre I. K. Zaharov.

În numărul din 12 noiembrie 1947 se menționa următoarea situație: „Cu mare încredere, muncitorii Moldovei înaintează candidații în sovietele raionale... În raionul Vadul lui Vodă, pe 11 noiembrie dimineața, locuitorii satului Petrovca, parte a sovietului sătesc Mereni, se grăbeau să ajungă la sediul colhozului. Într-o încăpere bine amenajată, atârnau portretele conducerii partidului, iar pe o pancartă puteai vedea inscripția: «Mulțumim marelui făuritor al Constituției noastre, Generalissimusului Stalin!» Adunarea colhoznicilor era consacrată înaintării candidaților în sovietul raional al deputaților... Pe 11 noiembrie, în localitățile din raionul Vertiujeni au avut loc adunări cu alegătorii. În satul Cîrîpcău, unde sunt 446 de case, lucrau 15 agitatori... Recent, aceștia au desfășurat discuții pe tema «30 de ani ai puterii sovietice». Pe baza exemplelor luminoase din viața muncitorilor țării și a țăranilor din sat, au demonstrat rezultatele obținute de poporul sovietic sub conducerea partidului fondat de Lenin și Stalin pe parcursul a treizeci de ani”¹¹.

În același număr, presa prezenta situația din Chișinău la 11 noiembrie: „...În Chișinău, alegătorii s-au întâlnit cu scriitorii Moldovei. Brigăzile create de Uniunea Scriitorilor vizitează întreprinderile și instituțiile de învățământ, unde literații citesc lucrări dedicate transformărilor din satele Moldovei datorită puterii sovietice. La patru întâlniri cu constructorii și elevii școlilor medii au participat A. Lupan, I. Canna, L. Corneanu, I. Balțan și alții. Brigada scriitorilor se va întâlni și cu alegătorii din Tiraspol, Bălți, Soroca și alte localități”¹².

Nici în ziarele din 14 noiembrie nu a apărut vreo informație despre funeralii sau

⁸ Vezi: ru.wikipedia.org/wiki/захаров-иван-константинович

⁹ Анисичкин Ф.И. Звезды доблести ратной. Новосибирск: Западно-Сибирское книжное изд-во, 1979, с. 128-129; Шлевко Г.М. Ради жизни на земле. Омск, 1977, с. 142-144. <https://victorymuseum.ru/enciclopedia/heroes/zaharov-ivan-constantinovich> (accesat la data de 15.09.2025).

¹⁰ <https://xn--80adbfga1bkfifgbxvh.xn--plai/geroi/zaharov-ivan-konstantinovich> (accesat la data de 15.09.2025).

¹¹ Советская Молдавия. 12 ноября 1947 г., с. 1.

¹² Ibidem.

despre preținsele lupte cu naționaliștii ucraineni. Toate articolele sovietice erau consacrate exclusiv campaniei electorale: „«Muncitorii Moldovei înaintază cei mai destoinici patrioți sovietici ca deputați în alegerile locale». «Cei mai buni fii... ai Patriei sunt înaintați candidați în deputați». «În sovietul raional – oameni cunoscuți». «Întâlniri cu tineretul... Studenți-agitatori... Candidatul din noul colhoz»”¹³.

Aceste articole nu reflectau situația reală. Erau ascunse crimele regimului totalitar comunist, moartea a sute de mii de basarabeni din cauza foametei artificiale provocate de autoritățile sovietice și miile de victime ale represiunilor politice. Corespondenții sovietici își direcționau mesajele pentru a justifica falsificarea masivă a rezultatelor alegerilor în Sovietele locale, folosindu-se de experiența acumulată în timpul alegerilor pentru Sovietul Suprem al RSSM desfășurate în februarie 1947.

Reamintim că niciun titlu din presa vremii nu menționa „moartea eroică” a ofițerului Zaharov în timpul preținsei lupte cu naționaliștii ucraineni. Totodată, am constatat că, în acea perioadă, un număr mare de reprezentanți ai organelor represive sovietice, militari și lucrători de partid, pentru a-și spori prestigiul, preferau să includă în biografiile lor date privind participarea, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, la lupte împotriva naționaliștilor din Caucaz, republicile Baltice, precum și împotriva naționaliștilor români și ucraineni. Evident, în manualele editate la comanda regimului totalitar comunist, etnicii români și ucraineni care opuneau rezistență puterii sovietice erau prezentați într-o lumină negativă. Drept exemplu, controversatul autor A. Surilov nota: „În raioanele de nord ale R.S.S.M., chiaburimea și alte elemente dușmănoase își consolidau de multe ori forțele cu naționaliștii burghezi din raioanele de vest ale Ucrainei și, prin intermediul lor, stabileau legături cu serviciile secrete străine și cu centrele antisovietice de peste hotare”¹⁴.

Caracterizând naționaliștii ucraineni, ex-ministrul Afacerilor Interne al R.S.S. Ucrainene, general-colonelul I. Golovcenko, afirma: „În timpul războiului, în aceste localități acționa Armata Ucraineană de Eliberare – 150.000 de oameni. Fiecare dintre ei are mamă și tată, frați și surori, bunică și bunel. Toți sunt legați între ei. Din această cauză, populația din acele localități este afectată de spiritul antisovietic. Manifestă o ură nemărginită față de Moscova și Rusia, pentru că le consideră o reflecție a U.R.S.S.”¹⁵.

Despre confruntarea cu naționaliștii ucraineni relatează și ex-ministrul Afacerilor Interne al U.R.S.S., generalul de armată Nikolai Șiolokov, care la începutul anilor '50 a ocupat funcții importante în R.S.S. Moldovenească. Trecând în revistă unele momente din perioada în care unitatea militară din care făcea parte colonelul Șiolokov era dislocată în regiunea Cernăuți, autorul Maxim Brejnev descrie o întâmplare a cărei veridicitate poate fi pusă la îndoială: „În 1946, la Cernăuți, în familia lui Nikolai și Svetlana Șiolokov se naște fiul Igor. Puțin mai târziu, părinții au reușit să evite o mare tragedie. Bona care o ajuta pe Svetlana Șiolokov era din rândul băștinașilor și a mărturisit că banderoviștii au ordonat să otrăvească copilul pentru a dăuna familiei colonelului sovietic. Ea nu a fost capabilă să facă acest lucru, pentru că se atașase foarte mult de prunc. În această situație, femeia a cerut să fie achitată și a fost public fugărită de la serviciu, sub pretextul unei încălcări grave, pentru ca bandiții să nu înțeleagă că au fost trădați. Astfel, viața copilului a fost protejată...”¹⁶.

¹³ Молодежь Молдавии. 14 ноября 1947 г., с. 1.

¹⁴ Сурилов А.В. История Государства и права Молдавской ССР (1917-1959). Кишинев, 1963, с. 242.

¹⁵ Иван Головченко и реформа Украинского МВД. В: Брежнев М.А., Алёшин И.В., Осипов И.С. и др. Реформа и реформаторы МВД СССР. Часть 4, Москва, 2018, с. 175.

¹⁶ Брежнев М. Министр Щелоков. Москва, 2009, с. 86.

Probabil, acest episod din biografia familiei Șciolokov a contribuit la faptul că fiul lor a realizat ulterior o carieră strălucită în cadrul partidului, ajungând membru al Comitetului Central al Komsomolului din U.R.S.S. Interesant este faptul că despre presupusul atentat asupra copilului nu există nicio mențiune în memoriile ex-președintelui KGB al R.S.S.M., general-locotenentul Gavriil Volkov, care cunoștea bine familia și, în anul 1946, activa în sistemul KGB al R.S.S. Ucrainene, fiind responsabil anume de regiunea Cernăuți. Reconstituind evenimentele din acea perioadă, generalul G. Volkov nota: „În anul 1946 am fost transferat cu serviciul la KGB al R.S.S. Ucrainene, în Direcția regiunii Cernăuți. Am pornit lupta cu «contrarevoluția bisericilor»... Doar în șase raioane ale regiunii existau două sute de biserici ortodoxe – una de rit vechi în Belocriînțk și în jur de zece aparținând diferitelor culte religioase... Pentru succesele obținute am fost recompensat cu un premiu bănesc. Această activitate am continuat-o după ce am fost transferat cu serviciul în R.S.S. Moldovenească”¹⁷. În aceleași memorii, G. Volkov relatează că „a luptat câțiva ani cu banderoviștii”¹⁸, însă nu menționează nimic despre cazul familiei Șciolokov și nici despre moartea Eroului Uniunii Sovietice I. K. Zaharov.

De fapt, subiectul luptei cu formațiunile de naționaliști ucraineni a fost intens exploatat și în ultimii ani ai războiului. Mulți corespondenți militari urmăreau scopul de a demoniza această categorie de persoane și de a arunca o umbră negativă asupra popoului ucrainean, descriind cu lux de amănunte presupuse crime comise de aceștia. Astfel, într-unul din ziarele armatei „На защиту Родины”, editat în octombrie 1944, se relatau următoarele momente despre o răzbunare brutală a banderoviștilor împotriva locuitorilor unui sat: „Nu poți să citești aceste rânduri fără a tresări de emoție. Bandiții au omorât o învățătoare și pe mama ei bătrână. Ca niște fiare, au ucis familia președintelui sovietului sătesc. Acesta a fost răstignit pe porțile casei, după care a fost ciuruit cu gloanțe trase din pistoale automate. I-au omorât soția, părinții bătrâni și fiica de trei ani. Cu deosebită cruzime, i-au tăiat o mână și cu sângele ei au scris pe pereții casei cuvinte jignitoare”¹⁹.

Evident că asemenea articole au atins sensibilitatea multor oameni, provocând ură față de naționaliștii ucraineni. În același timp, autoritățile sovietice tăiau crimele și atrocitățile comise de militarii armatei sovietice împotriva populației. De asemenea, a fost ascunsă și informația privind moartea ofițerului Zaharov. Procesul de cercetare a materialelor referitoare la acest caz a fost dificil, deoarece documentele cu informații importante despre el au fost luate la evidență în ianuarie 1949, fără ca în registru să fie menționat numele său, fiind făcută doar următoarea însemnare: „Număr de ieșire 032/29, Moscova, MAI URSS, p. 10-12”²⁰.

Din materialele identificate reiese că ministrul Afacerilor Interne al R.S.S.M., general-locotenentul Tutușkin, a expediat, la 12 ianuarie 1949, locțiitorului Ministrului Afacerilor Interne al U.R.S.S., general-colonelului Serov, scrisoarea strict secretă nr. 032/29, cu următorul conținut: „Îndeplinind indicația Dumneavoastră primită prin telegrama cifrată de la 6 ianuarie 1949, nr. 1018, expediez nota informativă cu privire la omorul Eroului Uniunii Sovietice Zaharov I. K. și materialele în care Iakimov Boris Mihailovici se bănuiește de comiterea infracțiunii (Anexă – 2 pagini)”²¹.

¹⁷ Волков Г.М. Взгляд через десятилетия. Очерки генерал-лейтенанта КГБ о личной жизни и чекистских операциях в России, Западной Украине, Казахстане и Молдавии. Кишинев: Служба информации и безопасности Республики Молдова, 2006, с. 26-27.

¹⁸ Ibidem, p. 77.

¹⁹ Журавель В.П., Кешишьян М.М., Елагин В.М. Внутренние войска история и современность. Москва, 2001, с. 45.

²⁰ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 82, Opis 6, Ex. 84, Dosarul nr. 1, vol. 1, fila 1.

²¹ Ibidem, fila 10.

În nota informativă strict secretă anexată la scrisoare se raporta: „La 18 noiembrie 1947, ora 22.00, în orașul Chișinău, la intersecția străzilor Purcel și Bezîmeannaia, niște criminali necunoscuți au tras dintr-un pistol de model «TT» și l-au omorât pe Eroul Uniunii Sovietice, Zaharov I. K. După comiterea omorului, aceștia i-au scos de pe tunică medalia «Steaua de aur» cu numărul 2400 și au dispărut”²².

Mai departe, se prezentau următoarele detalii: „Omorul a avut loc în apropierea locuinței cetățencei Palancean Cristina Semionovna, care domiciliază pe stradela Bezîmeannaia nr. 48. În noaptea când Zaharov a fost ucis, în apartamentul acesteia se afla nepotul ei, Iakimov B.M., născut în 1921, sosit la Chișinău pe 13 noiembrie 1947 din Moscova pentru rezolvarea unor chestiuni personale. Ancheta a stabilit că în data de 18 noiembrie, între orele 19.00 și 2.00 dimineața, Iakimov B.M. și fratele său, Iakimov L.M., se aflau în căminul Institutului Agrar și ulterior s-au întors acasă. La apartament, Iakimov B.M. a fost informat de Palancean C. S. că, în apropierea locuinței, în jurul orei 22-23, au răsunat două împușcături și a observat un corp necunoscut printre resturile de pe stradă. Iakimov și fratele său nu au ieșit pentru a verifica informația, motivând teama de repercusiuni, deoarece consumaseră alcool. Abia dimineața, pe 19 noiembrie, Iakimov a aflat că un om fusese omorât în apropierea casei lor, însă nu a raportat cazul organelor de miliție. După interogatoriul efectuat de Secția pentru Lupta cu Criminalitatea a Direcției Afacerilor Interne a RSSM, Iakimov B.M. a fost eliberat și, două zile mai târziu, a părăsit Chișinăul, plecând la Moscova. În consecință, el a fost inclus în cercul de persoane suspectate de implicare în omorul lui Zaharov I. K.”²³.

Din informațiile raportate rezultă că Zaharov, purtând uniformă militară, a fost ucis prin două focuri de armă, iar criminalii i-au sustras medalia „Steaua de Aur”, distincție acordată eroilor Uniunii Sovietice. Totuși, în raport nu se menționează efectuarea cercetării la fața locului, audierea martorilor, analiza riguroasă a situației și dispunerea măsurilor operative de urgență pentru identificarea criminalilor. Nu se oferă date privind rezultatele expertizei medico-legale, efectuarea perchezițiilor la domiciliile suspectilor sau stabilirea direcțiilor prioritare pentru desfășurarea investigațiilor.

În același timp, locuitorii Chișinăului trăiau într-o stare de frică, evitând să iasă din case pentru a acorda ajutor victimelor. Aceasta era perioada în care populația se confrunta cu consecințele foametei provocate artificial de autoritățile sovietice. În toate localitățile, mulți oameni cereau hrană pe străzi, suferind de malnutriție și distrofie. Totodată, cetățenii erau conștienți de natura represivă a organelor sovietice și evitau orice contact cu acestea pentru a nu fi implicați în probleme sau represalii.

După reinstaurarea puterii sovietice în Basarabia, multe persoane au fost arestate în mod ilegal și supuse torturii până când și-au asumat responsabilitatea pentru infracțiuni pe care nu le-au comis. Nu este exclus faptul că au existat tentative de a-i incrimina lui Iakimov B. M. omorul ofițerului Zaharov I. K., însă, neavând suficiente probe, autoritățile l-au lăsat să părăsească Chișinăul și să se întoarcă la Moscova.

Se cunoaște că majoritatea cadrelor M.A.I. al R.S.S.M. erau aduse în acea perioadă din Rusia sovietică. Mulți dintre aceștia, analfabeți și fără pregătire profesională adecvată, erau „dresați” să execute comenzile regimului comunist, fără a avea posibilitatea de a-și exprima un punct de vedere propriu. Structurile de stat erau afectate de corupție, iar unii milițieni sprijineau activ grupări criminale.

²² Ibidem, fila 11.

²³ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 82, Opis 6, Ex. 84, Dosarul nr. 1, vol. 1, fila 11-12.

Din nota prezentată în august 1947 de locțiitorul ministrului Afacerilor Interne al R.S.S.M., generalul Orlov, ministrului Afacerilor Interne al U.R.S.S., general-colonelului Kruglov, reiese că „...în închisoarea nr. 6 a fost obținută informația precum că deținutul Dmitriev-Kucerenko a primit un pistol «TT» și cartușe de la locotenentul-major de miliție Demin Grigori Vasilievici, care lucra în secția politică a Direcției M.A.I. din regiunea Odesa. Cu această armă, în 1946, Dmitriev-Kucerenko a omorât și jefuit un moldovean în timp ce se deplasa de la Bender spre Chișinău”²⁴. Nu excludem faptul că Zaharov s-a comportat agresiv față de anumite persoane, provocându-i să comită infracțiunea.

Organele Afacerilor Interne aveau sarcina de a elabora diferite versiuni, de a investiga împrejurările în care a fost comis omorul și motivele infracțiunii, precum și de a identifica și reține făptașii. În acest caz, conducerea M.A.I. al R.S.S.M. aștepta, conform obișnuinței, indicații de la Moscova pentru a stabili și dirija activitatea subordonaților în vederea realizării sarcinilor primite. Adevărul este că în toamna anului 1947, guvernarea sovietică era mai puțin preocupată de moartea lui Zaharov sau de a altor victime, concentrându-și eforturile asupra desfășurării alegerilor în sovietele locale, implementării reformei monetare și eliminării opozițiilor politice.

În acest context, la 10 februarie 1948, ministrul Afacerilor Interne al R.S.S.M., general-locotenentul Tutușkin, a expediat o notă strict secretă ministrului Afacerilor Interne al U.R.S.S., general-colonelului S.N. Kruglov, privind activitatea ministerului pe parcursul trimestrului IV al anului 1947. În document se arată: „Activitatea M.A.I. al R.S.S.M. și a organelor periferice în trimestrul IV a fost orientată spre asigurarea pregătirii și desfășurării alegerilor în sovietele locale, menținerea ordinii publice în timpul reformei monetare, cu trecerea la comerțul fără cartele. Pentru realizarea cu succes a acestor sarcini, M.A.I. al R.S.S.M. a întreprins o serie de măsuri organizatorice și operative pentru combaterea banditismului și criminalității în general. La 1 decembrie a avut loc consfătuirea republicană cu șefii secțiilor orașenești și raionale ale M.A.I., împreună cu șefii direcțiilor M.A.I. și ai miliției. În raioanele afectate de criminalitate au fost delegate 25 de persoane din rândul conducătorilor și lucrătorilor operativi ai M.A.I. și miliției...”²⁵.

Este evident că așa-numita luptă cu criminalitatea nu urmărea combaterea infracțiunilor săvârșite de autoritățile sovietice împotriva populației, ci avea drept scop principal anihilarea rezistenței basarabenilor împotriva regimului comunist. În paralel, angajații structurilor de forță erau însărcinați să participe la falsificarea rezultatelor scrutinului electoral în favoarea reprezentanților puterii sovietice.

Conducătorii secțiilor afacerilor interne din republică erau obligați să expedieze rapoarte regulate, care prezentau situația din localități. Un exemplu elocvent este raportul privind pregătirea desfășurării alegerilor deputaților în sovietele locale în raionul Chișinău: „Numărul total de alegători – 12.841, dintre care: ruși – 80, moldoveni – 12.467, ucrainenii – 188, evrei – 83, alte naționalități – 23. Au fost înaintați candidați în deputați ai Sovietului raional – 25 de persoane, iar în sovietele satești și de orașel – 289 de persoane.

...Țăranii au participat activ la adunările pentru înaintarea candidaților. În majoritatea localităților ei au susținut unanim candidaturile înaintate. Manifestări dușmănoase pentru a bloca procesul electoral în raion nu au fost înregistrate.

...Pentru îndeplinirea directivei M.A.I. al R.S.S.M., efectivul secției afacerilor interne

²⁴ Carp S., Lariu Iu. Crime și atrocități comise de militarii armatei sovietice pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2024, p. 62.

²⁵ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 60, Dosarul nr. 4, fila 210-211.

Chiperceni va realiza următoarele sarcini: intensificarea lucrului cu agentura și acoperirea operativă a localităților și obiectelor importante aflate pe teritoriul raionului. Toată agentura trebuie implicată la identificarea elementelor dușmănoase care desfășoară acțiuni de sabotare a alegerilor Deputaților în Sovietele locale... Semnat de șeful secției afacerilor interne a raionului Chiperceni, căpitanul Kurîșev. 28 noiembrie 1947²⁶.

Situația era similară și în alte raioane. Astfel, la 29 noiembrie 1947, șeful secției afacerilor interne a orașului Cahul, maiorul Harcenko, raporta: „În legătură cu alegerile deputaților în sovietele locale, am delegat lucrătorii operativi în toate localitățile și punctele de importanță ale raionului, pentru a fortifica lucrul cu agentura și a asigura ordinea publică în perioada de pregătire și desfășurare a alegerilor. Planul privind lucrul operativ cu agentura a fost expediat la adresa Dumneavoastră²⁷.

În paralel, erau monitorizați și deținuții din închisori. Într-un raport strict secret se menționa: „La începutul anului 1947, au fost deschise șase dosare operative vizând: Bondarenco T. L., originar din satul Roghi, raionul Dubăsari, provine din țărani, moldovean, condamnat pe un termen de 10 ani, care răspândește critici și calomnii în rândul condamnaților; Ioncu S. I., condamnat la 10 ani de detenție, orientat negativ față de Putea Sovietică și răspândind vorbe calomnioase cu privire la politica partidului și guvernului sovietic...²⁸.

Autoritățile nu au uitat nici cazul lui „Zaharov I.K. În cadrul investigațiilor operative s-a stabilit că, în septembrie 1948, Iakimov B.M. a trimis o scrisoare din Moscova, Glavpo-citamp, cutia poștală nr. 790, către fratele său, Iakimov L.M., la adresa lui Kuznețov²⁹.

Aceasta confirmă că investigațiile continuau, iar rudele lui B. M. Iakimov erau monitorizate. Scrisoarea a fost cenzurată, iar conținutul ei nu conținea informații de interes operativ pentru organele afacerilor interne; în caz contrar, toți membrii familiei din Chișinău ar fi fost arestați imediat.

Analizând materialele de arhivă, constatăm că, din lipsă de profesionalism sau din neglijență față de obligațiile de serviciu, anchetatorii tergiversau procesul de urmărire penală privind cazul Zaharov. Dovadă în acest sens reprezintă nota informativă semnată, la peste un an de la incident, de către locțiitorul șefului Secției pentru Luptă cu Criminalitatea a Direcției Afacerilor Interne a M.A.I. al R.S.S.M., căpitanul de miliție Grisenko, care, în ianuarie 1949, raporta următoarele: „În cadrul prelucrării versiunilor care ne-ar putea oferi posibilitatea de a descoperi omorul lui Zaharov, Secția pentru Luptă cu Criminalitatea a Direcției Afacerilor Interne a M.A.I. al R.S.S.M. a expediat o orientare șefului Secției de Luptă cu Criminalitatea din orașul Moscova, cu solicitarea de a stabili locul aflării lui Iakimov B.M., de a organiza urmărirea lui operativă și, în caz că deține armă de foc, să fie efectuată expertiza balistică...

Suplimentar, vă informăm că în momentul reținerii și percheziției efectuate în orașul Chișinău, cetățeanul Iakimov nu deținea armă asupra sa. Spre regret, încă nu am primit răspuns de la șeful Secției pentru Luptă cu Criminalitatea din Moscova cu privire la rezultatele verificării lui Iakimov B.M. Alte materiale referitoare la participarea lui Iakimov B.M. la omorul Eroului Uniunii Sovietice Zaharov I.K. nu au fost obținute pe parcursul anchetei³⁰.

²⁶ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 60, Dosarul nr. 4, fila 92.

²⁷ Ibidem, fila 49.

²⁸ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 65, Dosarul nr. 8, Vol. 3, fila 36 ș.a.

²⁹ Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 82, Opis 6, Ex. 84, Dosarul nr. 1, Vol. 1, fila 12.

³⁰ Ibidem, fila 12.

Inconsecvența acțiunilor membrilor grupului de anchetă indică faptul că aceștia nu au întreprins măsurile necesare pentru a descoperi crima. Din conținutul raportului reiese că acționau haotic, fără a respecta prevederile legislației procesual-penale și ordinele/instrucțiunile sovietice ale vremii, care stabileau clar acțiunile grupurilor de urmărire penală în cazurile de omor. De menționat este faptul că victima era un ofițer militar, Erou al Uniunii Sovietice, iar în asemenea situații, de regulă, activitatea anchetatorilor era coordonată de persoane influente de la Moscova, până la identificarea făptașilor.

Este important de subliniat că, în acea perioadă, un grup numeros de anchetatori și ofițeri operativi ai M.A.I. al U.R.S.S. era implicat în investigarea unor cazuri aflate la controlul personal al lui Iosif Stalin. Este vorba despre dosarele împotriva unor eroi ai Uniunii Sovietice, participanți la cel de-al Doilea Război Mondial, care au intrat în disgrație.

Astfel, pe 11 ianuarie 1947, generalul G. I. Kulik, Erou al Uniunii Sovietice, a fost arestat sub pretextul că „...discuțiile sale cu privire la promovarea unor persoane incompetente în funcții importante, care intenționat îi umbreau meritele, precum și critica adusă lui Nikolai Bulganin și Lavrentii Beria”³¹ au fost considerate motive pentru reținere.

O zi mai târziu, general-colonelul V. N. Gordov, care în aprilie 1944 fusese comandant al Armatei a 3-a a Frontului I Ucrainean și, ulterior, deputat în Sovietul Suprem al URSS, a fost arestat la indicația lui Stalin. Motivul arestării a fost reprezentat de interceptările convorbirilor sale, atât cu soția, cât și cu generalii G. I. Kulik și F. T. Rîbalicenکو, în timpul cărora „...criticau aspru situația din țară, politica colectivizării și conducerea personală a lui Stalin”³².

Ancheta a durat aproape trei ani și pe „24 august 1950 generalii Kulik G.I și Gordov V.N. au fost condamnați la moarte prin împușcare de către Colegiul Militar al Judecătoriei Supreme a URSS, incriminându-le formarea unei organizații pentru lupta cu Puterea Sovietică. În timpul procesului de judecată Kulik G.I. a declarat: «Toate mărturiile pe care le-am oferit în timpul anchetei sunt false pentru că au fost obținute de la mine prin metode ilicite și eu mă dezic de ele». Fiica lui, Andreeva-Gorbunova, declara că a auzit în închisoarea Lefortovo strigătul lui Kulik: «Spuneți-i lui Stalin că pe noi aici ne bat!»³³.

În anii următori, Kulik a fost reabilitat și „în 1957, i-a fost restabilit post-mortem gradul de Mareșal al Uniunii Sovietice”³⁴. Numele său este gravat pe monumentul dedicat victimelor represiunilor politice din cimitirul Donskoy, Moscova. Iar generalul Gordov a fost reabilitat abia după moartea lui Stalin.

Urmărind cronologia evenimentelor, se constată că ambii eroi ai Uniunii Sovietice, participanți la cel de-al Doilea Război Mondial, au fost condamnați la moarte pe baza unor dosare penale fabricate la comandă politică, fiind executați pe 24 august 1950, ziua în care elitele politice din R.S.S.M. celebrau cu fast cea de-a șasea aniversare a operațiunii Chișinău-Iași. Nu au scăpat de pedeapsă nici alte persoane considerate membri ai presupusei organizații criminale conduse, chipurile, de cei doi generali.

În cadrul investigațiilor s-a constatat că generalul Gordov a luptat pe Frontul I Ucrainean, la fel ca și eroul Uniunii Sovietice Zaharov, omorât pe 18 noiembrie 1947 în orașul Chișinău. În contextul stalinismului, mulți militari ai armatei sovietice, suspecți

³¹ https://ru.wikipedia.org/wiki/Кулик_Григорий_Иванович

³² https://ru.wikipedia.org/wiki/Гордов_Василий_Николаевич

³³ https://ru.wikipedia.org/wiki/Кулик_Григорий_Иванович

³⁴ Эпоха в биографиях. Григорий Иванович Кулик. Военно-исторический журнал, №3, Москва, 1990, с. 18.

că dețin informații compromițătoare despre conducerea U.R.S.S., erau eliminați fizic de către serviciile secrete sovietice la comanda lui Lavrentii Beria. Aceasta explică, parțial, indiferența ministrului de interne al R.S.S.M., general-locotenentul Tutușkin, față de ancheta privind cazul Zaharov, primul fiind numit în funcție la propunerea lui Beria.

În final, crima nu a fost descoperită, iar pentru a evita întrebările care ar fi putut apărea, autoritățile au decis falsificarea biografiei lui Zaharov, inventând legenda conform căreia acesta și-ar fi pierdut viața în luptă cu grupuri de naționaliști ucraineni. Realitatea istorică a U.R.S.S., dar și a Federației Ruse în ansamblu, conține numeroase astfel de falsuri.

Pe parcursul anilor nu s-a aflat nimic despre medalia „Steaua de aur”, seria 2400, sustrasă de la victimă în timpul comiterii omorului. Criminologii sovietici afirmă că asemenea medalii au fost furate și în anii următori, iar în U.R.S.S. s-au format grupuri specializate în furtul decorațiilor de război și a obiectelor de anticariat. De remarcat este faptul că toate cazurile în care victimele erau persoane cu statut special din rândul membrilor de partid erau luate la evidența conducerii politice a statului, situație diferită de cea a lui Zaharov.

Un exemplu relevant în acest sens este cazul omorului viceamiralului Gheorghii N. Holosteakov, erou al Uniunii Sovietice. Potrivit materialelor de arhivă, „criminalii au pătruns în apartamentul marinarului, l-au omorât împreună cu soția sa, aplicându-le multiple lovituri cu o rangă de metal. Din apartament a fost furat sacoul viceamiralului împreună cu toate decorațiile sale, unele dintre ele fiind foarte rare”³⁵.

Acțiunile de urmărire penală au fost supravegheate direct de Comitetul Central al PCUS. Astfel, „ancheta era condusă de Grișin, iar pentru descoperirea crimei a fost format un grup operativ de mare calibru, alcătuit din cei mai experimentați specialiști. Subdiviziunile miliției din Moscova au fost obligate să acorde sprijin deplin grupului, iar acțiunile erau coordonate de generalul Trușin. În timp record, anchetatorii au analizat multiple versiuni și au studiat minuțios întreaga biografie a viceamiralului Holosteakov, incluzând posibilitatea unei răzbunări a dușmanilor din perioada Războiului Civil. Au fost examinate cazurile anterioare înregistrate de Secția pentru Lupta cu Criminalitatea din Moscova, de interes operativ, și s-a presupus că infractorii ar fi putut avea complici printre escrocii specializați în furtul de ordine și medalii. Prin investigații operative s-a identificat un cuplu de tineri care vizitau veteranii de război, prezentându-se drept jurnaliști. Deși inițial identitatea lor era necunoscută, presiunea asupra unui recidivist a permis stabilirea faptului că un individ pe nume Ghenadii plănuia să fure două ordine de la o bătrânică. Ulterior s-a constatat că Ghenadii locuia în orașul Ivanovo, fusese student la universitate și era căsătorit, ceea ce a trezit suspiciunea că soția sa ar fi fost complice. În timpul perchezițiilor, anchetatorii au obținut probe pertinente care confirmau implicarea lor directă în crimă, după care cazul a fost soluționat”³⁶.

Infractorul a fost identificat ca fiind Ghenadii Kalinin. Criminologul sovietic A. I. Gurov nota că „...membrii grupului de anchetă care investigau omorul viceamiralului Holosteakov și a soției sale, comis de Kalinin, au subliniat că astfel de furturi de ordine și medalii au mai avut loc anterior. Totuși, în premieră, criminalii au exploatat cele mai prețioase valori ale cetățenilor sovietici – respectul profund pentru cei care și-au apărât Patria cu

³⁵ Брежнев М.А., Алёшин И.В., Осипов И.С. и др. Реформа и реформаторы МВД СССР. Часть II. Москва, 2016, с. 284.

³⁶ Ibidem, p. 284-285.

prețul vieții – transformând furtul de decorații de război într-o sursă permanentă de venit. Din vânzarea acestor decorații, Kalinin și complicitii săi au obținut suma de 40.000 de ruble³⁷.

O altă sursă relevă că „Ghenadii Kalinin, în complicitate cu soția sa, Inna Kalinin, a comis în perioada 1980-1983 un număr de 39 de furturi de decorații de război în 19 orașe ale U.R.S.S., sustrăgând 50 de ordine «Lenin», mai multe medalii «Steaua de Aur», «Erou al Uniunii Sovietice», «Erou al Muncii Socialiste» și zeci de alte distincții. Într-un caz, Kalinin a omorât o bătrână pentru a-i fura o icoană. În mod similar cu vizita la familia Holosteakov, infractorii se prezentau drept jurnaliști. La momentul reținerii, o parte din decorații fusese deja vândută, iar dintr-o «Stea de aur» Kalinin și-a confecționat un ghiul. În 1984, Kalinin a fost condamnat la moarte, iar soția sa la 15 ani de privațiune de libertate³⁸.

Analizând aceste fapte, observăm că Kalinin și complicitii săi făceau parte din generația tânără educată în regimul comunist, fiind considerați modele ale „omului nou” sovietic. În realitate, aceștia prezentau un profil psihologic similar conducerii U.R.S.S., fiind afectați de corupție și desfrâu – trăsături preluate de la bolșevici, care au acaparat puterea după Revoluția din 1917.

Un martor ocular relatează despre lipsa de cultură și morală a infractorilor: „mobilă stricată, portierele de stofă rupte, tablourile pictorilor școlii olandeze tăiate cu sabia, parchetul din lemnărie felurită distrus, geamuri sparte și pretutindeni murdărie. Toate sălile și odaile purtau urmele domniei bolșevice. Unde priveai, nu întâlneai decât lucruri stricate și mizerie... În odaia vecină se găseau obiecte diverse: argintărie cu coroana imperială, cuțite, furculițe, tacâmuri, tablouri și alte obiecte. Același lucru se petrecea și cu alte palate prădate de bolșevici. Pe toate străzile se vindeau obiecte de artă istorice, iar nimeni din noua guvernare nu se ocupa de păstrarea lor... La Academia Națională, noii stăpâni rupeau litografiile rare aduse de Petru cel Mare și aruncau în foc cărțile vechi... Zi și noapte se desfășurau arestări și percheziții. Bolșevicii își urmăreau dușmanii³⁹.

Leon Donici concluzionează că „în întreaga viață sub jugul bolșevicilor nu a existat nimic curat, nimic cinstit. Totul părea cufundat într-o negură eternă. Crimă împotriva spiritului, crimă împotriva omenirii – astfel se compunea sâmburele vieții republicii sovietice. Teroarea roșie, munți de cadavre, iată simbolul vremurilor care promiteau un cer nou și un pământ nou⁴⁰.

4. CONCLUZII

Autorii sovietici au introdus în istoria U.R.S.S. numeroase legende false pentru a glorifica regimul totalitar comunist, care, în realitate, nu se deosebea de regimurile fasciste, dovadă fiind milioanele de victime ale represiunilor politice. Sistemul sovietic a modificat fraudulos datele biografice ale multor persoane controversate pentru a crea modele artificiale de erou, menite să îndoctrineze tineretul comunist. Un exemplu este biografia lui I.K. Zaharov, omorât pe 18 noiembrie 1947 în circumstanțe neclare, dar prezentat în muzeele din Federația Rusă ca fiind victimă a luptelor cu formațiunile naționaliștilor ucraineni. În prezent, biografia sa, la fel ca și a altor personalități dubioase promovate prin prisma

³⁷ Гуров А.И. Профессиональная преступность. Прошлое и современность. Москва: Юридическая литература, 1990, с. 164-165.

³⁸ https://ru.wikipedia.org/wiki/Холостяков_Георгий_Никитич

³⁹ Donici L. Revoluția rusă (Amintiri, schițe și impresii). Chișinău: Editura Universitas, 1992, p. 153.

⁴⁰ Ibidem, p. 161.

mitologiei cultului eroic al regimului comunist, este folosită de propaganda rusă pentru a mobiliza cetățenii în războiul de agresiune împotriva Ucrainei.

Demontarea acestor legende este crucială pentru consolidarea memoriei colective autentice și protejarea societății de manipulările propagandistice. Într-un context geopolitic tensionat, Republica Moldova are responsabilitatea de a confrunta trecutul sovietic, de a comemora victimele regimului totalitar și de a cultiva valori democratice și europene.

În acest context, se consideră necesară dezvăluirea adevărului, contracarând poveștile fictive și reamintind societății despre crimele comunismului. Este recomandat ca organizatorii marșului din 24 august, consacrat operațiunii Iași-Chișinău, să încheie evenimentul cu depuneri de flori la Piatra comemorativă a victimelor ocupației sovietice și ale regimului totalitar comunist din Chișinău. De asemenea, autoritățile Republicii Moldova trebuie să aplice legea cu fermitate față de organizațiile și partidele care, sub masca educației militaro-patriotice a tineretului, instigă la ură, separatism și război. Societatea civilă trebuie implicată în promovarea valorilor democratice, contribuind astfel la integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

BIBLIOGRAFIE**BIBLIOGRAPHY**

- Aramă E. Istoria dreptului românesc. Chișinău: FEP „Tipografia Centrală”, 1995.
- Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 82, Opis 6, Ex. 84, Dosarul nr. 1, vol. 1.
- Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 60, Dosarul nr. 4. Vol. 3.
- Arhiva MAI al Republicii Moldova. Fond 103, Opis 5, Ex. 65, Dosarul nr. 8, Vol. 3.
- Carp S., Larii Iu. Crime și atrocități comise de militarii armatei sovietice pe teritoriul R.S.S. Moldovenesti. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2024.
- Donici L. Revoluția rusă (Amintiri, schițe și impresii). Chișinău: Editura Universitas, 1992.
- Pop I.-A. Basarabia din nou la răscruce. Iași: Editura DEMIURG, 1995.
- Анисичкин Ф.И. Звезды доблести ратной. Новосибирск: Западно-Сибирское книжное изд-во, 1979.
- Брежнев М.А., Алёшин И.В., Осипов И.С. и др. Реформа и реформаторы МВД СССР. Часть II. Москва, 2016.
- Брежнев М. Министр Щелоков. Москва, 2009.
- Волков Г.М. Взгляд через десятилетия. Очерки генерал-лейтенанта КГБ о личной жизни и чекистских операциях в России, Западной Украине, Казахстане и Молдавии. Кишинев: Служба информации и безопасности Республики Молдова, 2006.
- Гуров А.И. Профессиональная преступность. Прошлое и современность. Москва: Юридическая литература, 1990.
- Журавель В.П., Кешишьян М.М., Елагин В.М. Внутренние войска история и современность. Москва, 2001.
- Иван Головченко и реформа Украинского МВД. В: Брежнев М.А., Алёшин И.В., Осипов И.С. и др. Реформа и реформаторы МВД СССР. Часть 4, Москва, 2018.
- Молодежь Молдавии. 14 ноября 1947 г.
- Советская Молдавия. 12 ноября 1947 г.

Советская Молдавия. 18 ноября 1947 г.

Советская Молдавия. 22 ноября 1947 г.

Сурилов А.В. История Государства и права Молдавской ССР (1917-1959). Кишинев, 1963.

Шлевко Г.М. Ради жизни на земле. Омск, 1977. <https://victorymuseum.ru/enciclopedia/heroes/zaharov-ivan-constantinovici> (accesat la data de 15.09.2025).

Эпоха в биографиях. Григорий Иванович Кулик. Военно-исторический журнал, №3, Москва, 1990.

https://warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=9851

<https://ru.wikipedia.org/wiki/захаров-иван-константинович>

<https://xn--80adbfga1bkfifgbxvh.xn--plai/geroi/zaharov-ivan-konstantinovich> (accesat la data de 15.09.2025).

https://ru.wikipedia.org/wiki/Кулик_Григорий_Иванович

https://ru.wikipedia.org/wiki/Гордов_Василий_Николаевич

https://ru.wikipedia.org/wiki/Холостяков_Георгий_Никитич

CZU: 94(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242607>Grigore ARDELEAN¹

ardeleangrigore7@gmail.com

Antonela CRUDU²

antonela.crijanovschi@gmail.com

PARTAJUL BUNURILOR PROPRIETATE COMUNĂ DEVĂLMAȘĂ A FOȘTILOR SOȚI – ÎNTRE POSIBILITATE LĂSATĂ LA DISCREȚIA CODEVĂLMAȘILOR ȘI OBLIGATIVITATE

Abstract: Partajul proprietății comune reprezintă un aspect al divorțului în plan patrimonial care, în cazul omisiunii termenului de prescripție stabilit de legiuitor, riscă să impună foștilor soți gestiunea bunurilor comune pe toată durata existenței lor. În aceste condiții, este important ca subiecții interesați să fie conștienți de acest termen și să ceară consiliere juridică corespunzătoare, pentru a nu pierde oportunitatea de a-și revendica dreptul la partajare. Or, practica arată că de multe ori părțile, după desfacerea căsătoriei, evită să recurgă la partajarea averii din diverse motive personale și financiare, pe când legiuitorul, prin stabilirea unui termen de prescripție silește părțile interesate la o abordare activă în vederea gestionării partajului, fără a aștepta expirarea termenului și complicațiile ulterioare.

Astfel, scopul prezentei lucrări se concentrează asupra identificării unor soluții alternative la cazurile de omisiune a termenului de prescripție cerut pentru partajarea averii comune după divorț, pentru a evita impunitatea de a folosi în comun bunurile care nu au fost împărțite în termenul de 3 ani de la pronunțarea divorțului. De cealaltă parte, ar fi inechitabilă obligarea prin lege a

¹ Conferențiar universitar doctor în drept, Catedra „Drept privat”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5203-358X>, e-mail: ardeleangrigore7@gmail.com

² Doctorandă, Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8002-2084>, e-mail: antonela.crijanovschi@gmail.com

părților să recurgă la partajare în limitele unui anumit termen, dar și să impună foștii soți să folosească bunurile în comun nepartajate după divorț.

În asemenea condiții, ne vedem datori să intervenim prin cercetare în vederea identificării unor soluții optime ce ar favoriza ambii subiecți care, de altfel, trebuiau să acționeze într-un termen rezonabil pentru a-și decide soarta bunurilor după divorț.

Cuvinte-cheie: divorț, bunuri comune, partaj, drept de proprietate, termen de prescripție.

DIVISION OF COMMON PROPERTY OF FORMER SPOUSES – BETWEEN POSSIBILITY LEFT AT THE DISCRETION OF THE CO-SPOUSES AND OBLIGATION

Abstract: *The division of joint property is an aspect of divorce in terms of property which, in the event of the omission of the limitation period established by the legislator, risks imposing on the former spouses the management of the joint property for the entire duration of their existence. In these circumstances, it is important that the interested parties are aware of this term and seek appropriate legal advice, in order not to lose the opportunity to claim their right to division. However, practice shows that often the parties, after the dissolution of the marriage, avoid resorting to division of property for various personal and financial reasons, while the legislator, by establishing a limitation period, forces the interested parties to an active approach in managing the division, without waiting for the expiration of the term and subsequent complications during the division.*

Thus, the purpose of this paper focuses on identifying alternative solutions to cases of omission of the prescription period required for the division of joint property after divorce, in order to avoid impunity for jointly using assets that have not been divided within the 3-year period from the divorce.

On the other hand, it would be unfair to oblige the parties by law to resort to division within a certain period, but also to impose former spouses to use the jointly undivided assets after divorce, which is still not the most inspired decision.

Under such conditions, we see ourselves obliged to intervene through research in order to identify optimal solutions that would favor both subjects who, in fact, had to act within a reasonable period to decide the fate of the assets after divorce.

Keywords: divorce, joint property, division, property right, prescription period.

1. INTRODUCERE

Pe parcursul vieții conjugale, majoritatea cuplurilor reușesc să dobândească în patrimoniul lor bunuri mobile și imobile pentru care pot decide, în orice moment, modificarea regimului proprietății bunurilor deținute în comun, prin partajare lor, atribuindu-le statutul de bunuri proprietate personală a fiecăruia. De altfel, această operațiune juridică nu implică prea multe complexități, decât cele legate de cantitatea bunurilor ce se cuvin fiecărui soț.

În schimb, cele mai multe și dificile probleme apar în cazul partajării bunurilor comune după divorț, iar acestea sunt amplificate de existența obligațiilor post-divorț față de copii minori sau de gradul de vinovăție a soțului care a provocat divorțul. Or, potrivit legislației României (art. 390 din C.civ.), în cazul în care divorțul se pronunță din culpa exclusivă a soțului pârât, soțul reclamant poate beneficia de o prestație care să compenseze, atât cât este posibil, un dezechilibru semnificativ pe care divorțul l-ar determina în condițiile de viață ale celui care o solicită¹.

Însă nu aceasta este problematica ce ar face obiectul cercetării de față, ci faptul

¹ Codul civil al României, nr. 287/2009, <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630> (accesat la data de 16.07.2025).

că legea impune foștilor soți un termen de 3 ani pentru a recurge la partajarea averii, iar efectele omisiunii acestuia devin interpretabile, neconvenabile și neconstituționale, în ultimă instanță. Or, dacă după expirarea acestui termen, foștii soți nu au inițiat procedura partajării bunurilor comune, ar însemna că trebuie să le folosească în comun pe toată durata existenței lor, ceea ce contravine principiilor dreptului de proprietate, dar și drepturilor fundamentale în condițiile în care nimeni nu poate fi silit să folosească bunurile în comun, decât în cazurile strict prevăzute de lege și de natura bunului.

Așadar, în linii generale, legislația familiei² prevede la art. 25 alin. (1) că: „Împărțirea proprietății în devălmășie a soților poate fi făcută atât în timpul căsătoriei, cât și după desfacerea ei, la cererea oricăruia dintre soți”. În scopul precizării sensului unor termeni specifici domeniului de referință, în contextul în care legiuitorul nu utilizează noțiunea de partaj, dar folosește noțiunea de împărțire, vom consulta Dicționarului explicativ al limbii române. Potrivit acestuia „Partajul este acțiunea de împărțire a unei averi între mai multe persoane îndreptățite să o stăpânească”³.

Deci, observăm că noțiunile „împărțire” și „partaj” sunt sinonime, respectiv, concluzionăm că legiuitorul, utilizând termenul „împărțire” în cuprinsul art. 25 alin.(1) C.fam., a avut în vedere acțiunea de partajare a averii între soți sau foștii soți.

2. METODOLOGIE

Materialele aplicate **în procesul studiului fac parte din categoria celor mai diverse, fiind utilizate metodele cele mai eficiente în materia cercetării juridice, dintre care enumerăm:** metoda analizei (utilizată pe larg la examinarea cadrului normativ și doctrinar în materia partajării bunurilor comune ale foștilor soți); metoda sintezei (aplicată la selectarea celor mai relevante opinii doctrinare și decizii ale instanțelor pe marginea partajării bunurilor soților post-divorț); metoda deducției; metoda comparativă (folosită în procesul comparării legislației civile cu cea care reglementează raporturile de familie, dar și a unor opinii doctrinare autohtone cu cele ale doctrinei internaționale); metoda sistemică (utilizată la realizarea sistemică a studiului ce vizează domenii aparte cum ar fi al dreptului civil, dreptului familiei, dreptului procesului civil); metoda empirică (este utilizată în procesul examinării cauzelor aflate pe rolul instanțelor și a deciziilor date pe marginea litigiilor de partajare a bunurilor comune post-divorț).

Listă de abrevieri:

alin.	– alineat
art.	– articol
C. civ.	– Codul civil
C. fam.	– Codul familiei
CPC	– Codul de procedură civilă
CSJ	– Curtea Supremă de Justiție
CtEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
lit.	– literă
nr.	– număr
p.	– pagină
RM	– Republica Moldova

² Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148507&lang=ro# (accesat pe 15.07.2015).

³ Dicționar explicativ al limbii române <https://dexonline.ro/definitie/partaj/definitii>. (accesat pe 19.03.2025).

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

3.1. Cadrul legal în materia partajării bunurilor comune a foștilor soți după divorț

Fiind o instituție comună dreptului civil și dreptului familiei, în privința proprietății comune în devălmășie a soților se expune atât art. 572 din C.civ., cât și art. 20-26 din C.fam. Însă, având în vedere că tematica lucrării noastre vizează partajul bunurilor proprietate comună devălmașă a foștilor soți, în cadrul acestui demers științific ne propunem să analizăm norma cuprinsă în art. 25 alin.(1) C.fam., ce se preocupă de regimul partajării proprietății în devălmășie a soților. În mod special, intenționăm a supune analizei aspectul partajării averii comune a foștilor soți, după divorț, prin raportare la percepția generală de obligativitate a acestei operațiuni juridice, mai având și contextul în care norma analizată conține sintagma: „împărțirea proprietății... poate fi făcută...”. Această constatare ne face să credem că nu este obligatoriu a partaja bunurile proprietate comună devălmașă a foștilor soți la data desfacerii căsătoriei, astfel fiind create premise pentru noi conflicte cu privire la împărțirea bunurilor foștilor soți după divorț.

Mai mult, alin. (8) al normei analizate stabilește și un termen de prescripție pentru exercitarea dreptului la partaj, stabilind că, pentru împărțirea bunurilor proprietate în devălmășie a soților a căror căsătorie a fost desfăcută, se stabilește un termen de prescripție de 3 ani. În mod evident, poziționarea soților divorțați între dreptul de a partaja averea și termenul limită în limitele căruia trebuie să-și exercite acest drept, trebuie examinată cu atenție în condițiile în care expirarea acestui termen ar crea mari dificultăți pentru instanțe. Or, nu poți impune foștii soți să gestioneze bunurile nepartajate în comun, așa cum nu poate nimeni să-i lipsească de aceste bunuri ori să le treacă în proprietatea exclusivă a unuia din ei, dar nici în proprietatea statului.

Bunăoară, pentru a evita o asemenea problemă, „sistemul de drept francez, de exemplu, obligă soții să încheie toate socotelile mariajului lor cu prilejul desfacerii căsătoriei, prevenind neajunsurile unui eventual contencios post-divorț. În acest sens, legea franceză prevede, în cazul divorțului prin acordul soților, care este în exclusivitate de competența instanțelor judecătorești, cu valoare de condiție de admisibilitate a cererii de divorț, reglarea tuturor consecințelor divorțului, inclusiv lichidarea regimului matrimonial”⁴.

Legiuitorul nostru, în schimb, lasă decizia de a partaja sau nu averea comună în caz de divorț la discreția foștilor soți, neluându-se în calcul mai mulți factori care în viitor ar putea avea consecințe patrimoniale negative pentru aceștia. Or, de multe ori după divorț, foștii soți nu se interesează de bunurile lor comune. Cauzele ar fi diverse, spre exemplu migrația, starea economică precară a populației, nivelul scăzut de informare sau al culturii juridice a acestora. De cealaltă parte, nepartajarea bunurilor proprietate comună devălmașă a foștilor soți, peste ani, ar putea ridica noi probleme ca încălcarea dreptului de proprietate a acestora sau implicarea în noi procese, cum ar fi cele legate de deschiderea unei succesiuni.

3.2. Opinii doctrinare pe marginea termenului de prescripție prevăzut pentru partajarea averii după divorț

Analizând literatura de specialitate pentru a consulta și opinia doctrinei în acest sens, autorul Eugen Chelaru menționează că „partajul sau împărțeala este operațiunea juridică ce pune capăt stării de indiviziune (coproprietate) prin împărțirea, în natură și/sau prin echivalent, a bunurilor aflate în indiviziune, având drept consecință înlocuirea cu

⁴ Pînzari V., Dreptul Familiei, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 269.

efect retroactiv a cotelor-părți ideale, indivize, asupra acestora, cu drepturi exclusive ale fiecăruia dintre coindivizari asupra unor bunuri determinate în materialitatea lor”⁵. Din cele relatate de autor, este clar că partajul poate fi solicitat doar de către soți sau foștii soți, atât în timpul căsătoriei, cât și după desfacerea ei, astfel numai după împărțirea bunurilor, indiferent pe care cale a fost realizat partajul, soții sau foștii soți obțin acel drept de proprietate personal și exclusiv.

O altă problemă, pe care o semnalează literatura română de specialitate, este cea referitoare la subiecții împuterniciți cu dreptul de a solicita partajul. În acest sens, autorii S. Filincova și V. Cebotari susțin că „Cererea de împărțire a proprietății comune în devălmășie poate fi depusă în instanța judecătorească de fiecare dintre soți sau de creditorii personali ai oricărui dintre soți”⁶.

După noi, această opinie poate fi supusă criticii, aderând la poziția doctrinarilor români T. Bodoașcă, A. Drăghici, I. Puie, Iu. Maței, care susțin că „dreptul de a promova acțiunea în împărțeală, indiferent că aceasta are loc pe cale incidentă sau pe cale principală, aparține soților, deoarece numai ei sunt titularii comunității de bunuri în devălmășie sau pe cote părți ce urmează a fi partajată.”⁷

Astfel, în opinia noastră, numai soții sau foștii soți sunt în drept să înainteze o acțiune de partaj, deoarece numai ei sunt titularii atributelor dreptului de proprietate, posesie, folosință și dispoziție asupra bunurilor avute în devălmășie. Cu o precizare în acest sens vine autorul V. Pînzari, menționând că „nu există suport legal pentru afirmația potrivit căreia partajul poate fi făcut la cererea creditorilor personali ai oricărui dintre soți”⁸; autorul susține, de asemenea, că „la cererea creditorilor personali ai oricărui dintre soți partajul proprietății comune devălmașe poate fi făcut numai în timpul căsătoriei”.

Având în vedere cele expuse mai sus, afirmăm că dreptul de proprietate este inviolabil și personal, iar creditorii soților ar putea avea doar dreptul să ceară îndeplinirea obligațiilor din partea debitorului, dar nu și partajarea bunurilor acestuia. Astfel, susținem ideea că unicii titulari cu dreptul de a depune cererea de partaj în instanța de judecată sau de a încheia un acord cu privire la partaj la notar sunt în exclusivitate doar soții sau foștii soți.

3.3. Precizări cu privire la obiectul acțiunii în partajare

În ultima perioadă, tot mai mult se discută despre bunurile care pot fi supuse partajării pe motiv că există un număr mare de solicitări de a partaja bunurile care se află în proprietatea exclusivă a unuia dintre soți, prevăzute de art. 22 alin.(1) C.fam. În această ordine de idei menționăm că doar bunurile proprietate comună devălmașă pot fi supuse partajului, nu și bunurile proprietate personală a soților sau a foștilor soți.

În acest sens, legiuitorul vine cu o precizare în art. 23 C.fam. stipulând că „Bunurile ce aparțin fiecăruia dintre soți pot fi recunoscute de instanța judecătorească proprietate în devălmășie a acestora dacă se va stabili că, în timpul căsătoriei, din contul mijloacelor comune ale soților sau al mijloacelor unuia dintre soți ori în urma muncii numai a unuia dintre soți, valoarea acestor bunuri a sporit simțitor (reparație capitală, reconstrucție, reutilare, reamenajare etc.)”.

⁵ Chelaru E., Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 199.

⁶ Filincova S., Cebotari V. Manualului judecătorului pentru cauze civile, <https://www.inj.md/sites/default/files/Manualul%20judecătorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013%20%281%29.pdf> (accesat pe 15.04.2025).

⁷ Bodoașcă T., Drăghici A., Puie I., Maței Iu., Dreptul Familiei. Curs universitar, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 304.

⁸ Pînzari V., Dreptul Familiei, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 269.

Având în vedere aceste dispoziții legale, menționăm că se vor supune partajului și bunurile din proprietatea personală a unuia dintre soți sau foști soți care au fost recunoscute de instanța judecătorească bunuri proprietate în devălmășie. O situație particulară la care dorim să atragem atenția este cea a partajărilor în care sunt implicate soțiile ce nu sunt angajate în câmpul muncii, dar care administrează gospodăria comună și treburile casnice, fiind ocupate cu creșterea și educarea copiilor comuni. În astfel de ipoteze, de multe ori în practică, în cazul partajului, de către cealaltă parte se invocă motivul că acestea nu au contribuit financiar la achiziționarea bunurilor de către soțul încadrat în câmpul muncii, solicitându-se excluderea acestor bunuri de la partaj. În acest sens, legislația vine să protejeze și această categorie de foști soți prin dispozițiile art.20 alin.(4) C.fam. în conformitate cu care „Dreptul la proprietate în devălmășie se extinde și asupra soțului care nu a avut un venit propriu, fiind ocupat cu gospodăria casnică, cu educația copiilor sau din alte motive temeinice”.

Totuși, pentru a aduce mai multă claritatea asupra obiectului proprietății comune ce face și obiectul partajării, prin coroborarea normei de la art.572 C.civ cu art. 20-26 C.fam., arătăm că obiect al proprietății comune în devălmășie a soților sunt:

- bunurile dobândite de soți în timpul căsătoriei⁹, fiind proprietatea lor comună în devălmășie dacă, în conformitate cu legea sau contractul încheiat între ei¹⁰, nu este stabilit un alt regim juridic pentru aceste bun;

- veniturile obținute de fiecare dintre soți din:

- ✓ activitatea de muncă;
- ✓ activitatea de întreprinzător;
- ✓ activitatea intelectuală;

- premiile, indemnizațiile și alte plăți care nu au un caracter compensator;
- valorile mobiliare, depunerile și cotele de participație în capitalul social din instituțiile financiare sau societățile comerciale, care au fost construite, constituite, procurate sau făcute din contul mijloacelor comune, precum și alte bunuri dobândite în timpul căsătoriei, chiar dacă sunt procurate sau depuse pe numele unuia dintre soți.

Cu titlu de excepție, nu fac obiectul proprietății comune în devălmășie bunurile:

- care au aparținut soților înainte de încheierea căsătoriei;
- dobândite în timpul căsătoriei în baza unui contract de donație, prin moștenire sau în alt mod cu titlu gratuit, acestea fiind proprietatea exclusivă a soțului care le-a dobândit;

(Cu titlu de precizare, bunurile fiecăruia dintre soți (dobândite înainte de căsătorie sau în timpul căsătoriei cu titlu gratuit) pot fi declarate proprietate a lor comună în devălmășie dacă se constată că în timpul căsătoriei s-au făcut din mijloacele lor comune investiții care au sporit simțitor valoarea acestor bunuri.)

- banii și bunurile care au un caracter de compensare (ajutor material, despăgubire pentru vătămarea sănătății etc.);

- bunurile de folosință individuală (îmbrăcăminte, încălțăminte și altele asemenea), cu excepția bijuteriilor și a altor obiecte de lux, sunt bunuri personale ale soțului care le folosește, chiar dacă sunt dobândite în timpul căsătoriei din contul mijloacelor comune ale soților¹¹.

O altă problemă cu care ne ciocnim în practică în cazul partajului proprietății comu-

⁹ Sunt proprietate în devălmășie a soților bunurile care au fost dobândite din ziua încheierii căsătoriei până în ziua încetării acesteia.

¹⁰ Contractul matrimonial încheiat de soți poate să prevadă un alt regim al bunurilor dobândite în timpul căsătorie sau chiar înainte de aceasta.

¹¹ Ardelean G., Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Ed. Cartea Militară, Chișinău, 2020, p. 263.

ne devălmașe și care necesită clarificări o constituie datoriile foștilor soți. Acestea necesită a fi clasificate în funcție de necesitățile la care au fost folosite și, dacă este vorba de necesități familiale, datoria va fi considerată comună și revine ambilor foști soți în egala măsură, la fel ca și bunurile împărțite. Însă dacă datoria a servit doar pentru necesitățile personale ale soțului împrumutat, este firesc ca datoria respectivă să fie doar a acestuia. Or, persoana ce are un împrumut contractat, folosit pentru necesități personale, trebuie să răspundă cu partea sa din bunuri, conform prevederilor art.26 alin.(3) C.fam., în conformitate cu care „la împărțirea proprietății în devălmășie a soților, datoriile comune se împart între ei proporțional cotelor-părți ce le-au fost repartizate”.

Un alt aspect ce se cere a fi abordat, este cel al răspunderii soților în contextul partajării bunurilor comune cu care trebuie să răspundă, în condițiile în care fapta a fost săvârșită în timpul când erau căsătoriți, iar acțiunea de tragere la răspundere s-a declanșat după divorț. În această situație, precizăm că fiecare soț răspunde pentru obligațiile proprii cu bunurile proprietate personală și cu cota-parte din proprietatea în devălmășie, care poate fi determinată de către instanța judecătorească la cererea creditorului.

În ce privește aspectul răspunderii civile contractuale, soții răspund cu întreg patrimoniu lor pentru obligațiile care au fost asumate în interesul familiei, fie și numai de unul dintre ei, precum și pentru repararea prejudiciului cauzat ca urmare a săvârșirii de către ei a unei infracțiuni, dacă prin aceasta au sporit bunurile comune ale soților (art. 24 Codul familiei).

3.4. Reguli cu privire la partajarea bunurilor proprietate comună în devălmășie a soților

Ținând seama că operațiunea de partajare a bunurilor proprietate comună a soților implică particularități determinate de existența la întreținere a copiilor, natura bunurilor ce formează obiectul partajului, destinația lor etc., legiuitorul stabilește un șir de reguli aplicabile diferitelor cazuri în parte, cum ar fi:

- în cazul împărțirii bunurilor proprietate comună în devălmășie a soților, părțile lor se consideră egale;
- dacă unuia dintre soți îi sunt transmise bunuri care depășesc cota ce-i revine, celui alt soț i se poate stabili o compensație bănească sau de altă natură;
- bunurile procurate pentru copiii minori (îmbrăcăminte, rechizite școlare, instrumente muzicale, jucării etc.) se transmit gratuit soțului împreună cu care locuiesc copiii;
- depunerile făcute de soți pe numele copiilor lor minori sunt proprietate a copiilor și nu se iau în considerare la partaj;
- dacă bunurile comune au fost împărțite în timpul căsătoriei, acestea devin bunuri personale ale soților, iar cele care nu au fost împărțite, precum și bunurile dobândite ulterior de către soți, sunt proprietate în devălmășie a acestora¹².

3.5. Discuții cu privire la momentul de la care se calculează termenul de prescripție în partajarea averii comune a foștilor soți

Controverse însemnate atât în literatura de specialitate, cât și în practică judiciară ridică art.25 alin.(8) C.fam. conform căruia: „Pentru împărțirea bunurilor proprietate în devălmășie a soților a căror căsătorie a fost desfăcută, se stabilește un termen de prescripție de 3 ani”. Fiindcă norma arată nu indică expres asupra momentului de la

¹² Ardelean G., Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Ed. Cartea Militară, Chișinău, 2020, p. 267.

care se calculează acest termen, considerăm că acesta trebuie interpretat în sensul că soții pot cere susținere din partea forței coercitive a statului în asigurarea exercitării dreptului la partajare în termen de trei ani din momentul în care i s-a încălcat dreptul subiectului interesat de partajare. De altfel, în practica notarilor se înregistrează un număr mare de cazuri când persoanele se adresează la biroul notarial cu intenția de a vinde un bun și constată necesitatea exprimării acordului celuilalt fost soț pentru înstrăinarea bunului. Astfel, persoana află că trebuie să-și partajeze bunurile după divorț, aflând inclusiv de termenul de prescripție de 3 ani.

Astfel, în doctrină, acest termen este tratat diferit. Bunăoară, autorii S. Filincova și V. Cebotari susțin că „Acest termen are tendința de a acorda foștilor soți posibilitatea de a-și realiza drepturile patrimoniale în cea mai mare măsură. Și, deoarece în articolul menționat nu este indicat de la ce dată începe curgerea termenului de prescripție de 3 ani, urmează a fi aplicat art. 8 alin. (2) Codul familiei, care dispune că la examinarea cerințelor ce țin de relațiile familiale, instanța judecătorească aplică normele care reglementează prescripția în conformitate cu prevederile respective ale Codului civil.

În această consecutivitate, art. 272 alin. (1) Codul civil prevede că termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data nașterii dreptului la acțiune. Dreptul la acțiune se naște la data când persoana a aflat sau trebuia să afle despre încălcarea dreptului. Deci, curgerea termenului de prescripție de 3 ani, stabilit pentru cerințele de partaj a averii comune a soților, începe nu de la încetarea căsătoriei, ci din momentul când fostul soț a aflat sau trebuia să afle despre încălcarea dreptului său”¹³.

Având ca reper prevederile art.395 alin.(1) C.civ., susținem opinia autorilor potrivit căreia „acțiunile de acest gen trebuie să fie imprescriptibile sub aspect extinctiv”¹⁴.

În mod evident, această poziție a noastră, susținută și de autorii citați, combate percepția generală potrivit căreia momentul de când începe să curgă termenul de prescripție coincide cu momentul desfacerii căsătoriei. În acest sens, potrivit dispozițiilor art.39 alin.(1) C.fam., „în cazul desfacerii căsătoriei la organul de stare civilă, la notar, aceasta încetează din ziua înregistrării divorțului, iar în cazul desfacerii căsătoriei pe cale judecătorească – din ziua când hotărârea instanței judecătorești a rămas definitivă”.

3.6. Opinii jurisprudențiale cu privire la prescrierea dreptului la partajul bunurilor comune ale soților divorțați

De altfel, practica judiciară corect apreciază momentul calculării termenului de prescripție ca fiind cel de la care subiectul îndreptățit a cunoscut despre încălcarea dreptului la partajare. Drept exemplu aducem Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție, nr. dosarului 2ra-473/21 din 02.06.2021, mun. Chișinău¹⁵ și Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit

¹³ Filincova S., Cebotari V. Manualului judecătorului pentru cauze civile, <https://www.inj.md/sites/default/files/Manualul%20judecătorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013%20%281%29.pdf> (accesat pe 15.04.2025).

¹⁴ Pinzari V., Golub S., Câteva considerente cu privire la prescriptibilitatea extinctivă a dreptului de a cere partajul în urma încetării comunității de bunuri a soților, în Materialele sesiunii științifice anuale a Academiei Române – filiala Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Departamentul Cercetări Socio-Umane, 28-29 octombrie 2005.

¹⁵ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. dosarului 2ra-473/21 din 02.06.202, https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61697 (accesat pe 16.04.2025).

al Curții Supreme de Justiție, nr. dosarului 2ra-757/18 din 25.04.2018, mun. Chișinău¹⁶, în care instanța invocă aceleași argumente cu privire la termenul de prescripție de 3 ani.

Examinând cu atenție conținutul normei ce instituie un termen de prescripție de 3 ani pentru exercitarea dreptului la partajarea averii fostilor soți, la prima vedere s-ar înțelege că termenul general de prescripție urmează a fi calculat din momentul desfăcării căsătoriei; totuși, considerăm că acesta va curge de la data în care unuia din soți i s-a încălcat dreptul la partajare benevolă, adică în temeiul general prevăzut la art. 395 alin. 1 C.civ. Astfel, potrivit normei arătate, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data nașterii dreptului la acțiune. Dreptul la acțiune se naște la data când persoana a aflat sau trebuia să afle despre încălcarea dreptului. Or, acțiunea în apărarea dreptului de proprietate este una imprescriptibilă, așa cum și dreptul de proprietate în sens material este unul perpetuu, respectiv soții după divorț pot cere oricând partajarea averii, iar în cazul în care unul din ei va fi lezat în acest drept de către celălalt soț, nu are decât să acționeze în instanță în interiorul termenului de 3 ani pentru a cere susținere din partea forței coercitive a statului în realizarea dreptului de partaj a bunurilor comune. În caz contrar s-ar pune întrebarea: căruia din soți vor rămâne bunurile a căror partajare nu a fost cerută în decurs de 3 ani de la data închețării căsătoriei?, cu atât mai mult, dacă după divorț niciunul din ei nu a intrat în posesia lor.

De altfel, norma de la art. 25 alin. (8) al C.fam. nu specifică momentul de când începe să curgă prescripția dreptului la acțiune în partajare a bunurilor soților a căroră căsătorie a fost desfăcută, lăsând a fi aplicată regula cu privire la începutul curgerii termenului, în general, de prescripție extinctivă. Cu toate acestea, prin evitarea concretizărilor cu privire la momentul ce marchează începutul scurgerii termenului de prescripție, se lasă loc de interpretare, respectiv, apar multe nedumerii pentru subiecții interesați de partaj, precum și pentru instanțele ce urmează a aplica această prevedere legală.

În consecutivitatea dată, recomandăm legiuitorului a concretiza în textul normei de la art. 25 alin. (8) C.fam., că „Pentru împărțirea bunurilor proprietate în devălmășie a soților a căror căsătorie a fost desfăcută, se stabilește un termen de prescripție de 3 ani calculat în conformitate cu dispozițiile art. 395 alin. 1 din Codul civil”.

4. CONCLUZII

Din cele menționate anterior concluzionăm că partajul după divorț este un proces esențial care se referă la împărțirea bunurilor comune și a obligațiilor asumate în timpul căsniciei. În sine, partajul asigură ca fiecare dintre foștii soți să-și apere dreptul de proprietate asupra bunurilor acumulate în timpul căsniciei, conform legislației în vigoare. Acest lucru contribuie la prevenirea disputelor și neînțelegerilor ulterioare între ei. Partajul nu este doar un proces legal, ci și unul cu impact emoțional semnificativ.

Procesul de partaj, când este gestionat corect, poate reduce tensiunile dintre foștii parteneri, facilitând o tranziție mai ușoară către o nouă viață. Acest lucru este deosebit de important în cazul în care există copii, deoarece un mediu mai puțin conflictual poate contribui benefic la dezvoltarea lor. O împărțire corectă și în timp rezonabil a bunurilor poate influența semnificativ și pe termen lung situația financiară a fiecărui fost soț.

În concluzie, partajul după divorț este un pas crucial care nu doar că reglează aspectele financiare, ci și joacă un rol important în facilitarea unei tranziții mai armonioase

¹⁶ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. dosarului 2ra-757/18 din 25.04.2018, https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=43542 (accesat pe 19.03.2025).

către o viață post-căsătorie. În același timp nuanțăm oportunitatea partajării bunurilor comune ale soților concomitent cu desfășurarea procedurii de desfacere a căsătoriei, chestiune care ar putea fi reglementată prin instituirea obligației de clarificare a situației patrimoniale a soților în privința bunurilor comune, după modelul legislației franceze.

În același timp, termenul de 3 ani, ca soluție alternativă, poate oferi o fereastră necesară pentru procesul de vindecare a relațiilor familiale, în contextul în care foștii soți se recăsătoresc, nemaifiind necesară în acest caz partajarea. De asemenea, este crucial ca persoanele să fie conștiente de acest termen, pentru a nu pierde oportunitatea de a-și revendica drepturile. În același timp, considerăm că în cazul refuzului unei acțiuni de revendicare, instanța de judecată încalcă de fapt dreptul unei persoane de a administra bunul ce îi aparține, fiind clar că dreptul de proprietate nu încetează indiferent de termenul de prescripție omis, iar obligativitatea partajului la divorț ar duce la o valorificare și protecție a drepturilor prevăzute conform legii de care trebuie să beneficieze foștii soți la partaj.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Ardelean G., Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Ed. Cartea Militară, Chișinău, 2020, p. 263.

Bodoașcă T., Drăghici A., Puie I., Maftei Iu., Dreptul Familiei. Curs universitar, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 304.

Chelaru E., Drept civil. Drepturile reale principale, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 199.

Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112573&lang=ro (accesat pe 12.06.2025).

Codul civil al României, nr. 287/2009, <https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630> (accesat pe 16.07.2025).

Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148507&lang=ro# (accesat pe 15.07.2015).

Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. dosarului 2ra-473/21 din 02.06.202, https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61697 (accesat pe 16.04.2025).

Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. dosarului 2ra-757/18 din 25.04.2018, https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=43542 (accesat pe 19.03.2025).

Dicționarului explicativ al limbii române, <https://dexonline.ro/definitie/partaj/definitii>. (accesat la data de 19.03.2025).

Filincova S., Cebotari V., Manualului judecătorului pentru cauze civile, <https://www.inj.md/sites/default/files/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013%20%281%29.pdf> (accesat pe 15.04.2025).

Pînzari V., Dreptul Familiei, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 269.

Pînzari V., Golub S., Câteva considerente cu privire la prescriptibilitatea extinctivă a dreptului de a cere partajul în urma încetării comunității de bunuri a soților, în Materialele sesiunii științifice anuale a Academiei Române – filiala Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „George Barițiu”, Departamentul Cercetări Socio-Umane, 28-29 octombrie 2005.

CZU: 342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242690>Ștefan STAMATIN¹

stefanstamatin@gmail.com

CE ÎNSEAMNĂ SOLUȚIONAREA CAUZEI CONTRAVENȚIONALE?

Abstract: Eficacitatea activității de contracarare a contravenționalității și respectarea legii în procesul contravențional depind în mare măsură de utilizarea de către legiuitorul moldav a unei terminologii corecte și uniforme, dar și de gradul de elaborare științifică a conceptelor și termenilor cuprinși în normele legislației contravenționale. Problema îmbunătățirii legislației privind terminologia corectă și uniformă este una veche, însă nici doctrina contravențională și nici legislatorul nu îi atrage atenția cuvenită. Subiectul terminologiei contravenționale este studiat sub nivelul oricărei așteptări. Prin urmare, în cadrul prezentei lucrări, interesul de bază îl reprezintă Codul contravențional al Republicii Moldova ca obiect de cercetare, pentru că, în ciuda numeroaselor sale avantaje față de legislația contravențională existentă anterior și în pofida numeroaselor modificări efectuate pe parcursul anilor, el poate fi perfecționat, inclusiv și terminologic, astfel înlăturând toate ambiguitățile de acest gen. Lipsa investigațiilor și studiilor în materia limbajelor specializate, inclusiv celor juridice, precum și lipsa consensului în diverse aspecte ale acestui domeniu de cercetare, gradul insuficient de studiere a terminologiei contravenționale, necesitatea descrierii unor termeni din materia contravențională și a unei inventarii a terminologiei contravenționale la etapa actuală reflectă importanța temei pe care am ales-o pentru investigare în această lucrare. Cea mai mare dificultate în terminologia contravențională o constituie sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” care în esență și dimensiunea ei procesuală semnifică diverse sensuri, ceea ce încalcă toate regulile de tehnică legislativă și creează o mare dificultate pentru aplicarea normelor contravenționale. Folosirea unui termen pentru a denumi mai multe relații, și viceversa, folosirea mai multor termeni pentru a defini una și aceeași relație, poate crea uneori confuzii chiar și pentru un specialist, mai cu seamă pentru un specialist începător al domeniului juridic. Or, termenii din domeniul contravențional, ca și cei ce constituie alte domenii juridice, trebuie să aibă un caracter monosemantic și univoc; nicidecum nu se poate accepta ca același termen dintr-un anumit act juridic de reglementare să fie utilizat cu ambiguitate.

Cuvinte-cheie: contravenție, soluționarea cauzei contravenționale, proces contravențional, terminologie specială, Codul contravențional, competență de constatare, competență de examinare, etapele (fazele) procesului contravențional.

¹ Profesor universitar, doctor în drept, Catedra „Ordine și securitate publică”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4273-0876>, e-mail: stefanstamatin@gmail.com

WHAT DOES “RESOLUTION OF A CONTRAVENTION CASE” MEAN?

Abstract: *The effectiveness of counteracting contraventions and ensuring the rule of law in contravention proceedings largely depends on the Moldovan legislator's use of correct and uniform terminology, as well as on the scientific development of the concepts and terms contained in the norms of contravention legislation. The issue of improving legislation through correct and uniform terminology is an old one; however, neither the doctrine of contravention law nor the legislator gives it the attention it deserves. The subject of contravention terminology is studied well below expectations. Therefore, in this work, the main focus is the Contravention Code of the Republic of Moldova, seen as an object of research. Despite its numerous advantages over the former contravention legislation and the many amendments over the years, unfortunately, it still suffers from several shortcomings including those related to the terminology used. The lack of investigations and studies in the field of specialized languages, including legal ones, the absence of consensus on various aspects of this area, the insufficient study of contravention terminology, the need to describe certain terms in this field, and to compile an inventory of the current contravention terminology all reflect the importance of the topic I chose to investigate in this paper. The greatest difficulty in contravention terminology is posed by the phrase “resolution of a contravention case”, which, in its essence and procedural dimension, implies various meanings. This violates all legislative drafting rules and creates significant difficulties in the application of contravention norms. The use of a single term to define multiple relationships and conversely, using multiple terms to describe the same legal relationship can create confusion even for a specialist, especially for a beginner in the legal field. Indeed, the terms used in contravention law, like those in other legal domains, must be unambiguous and clearly defined. It is unacceptable for the same term in a legal regulatory act to be used ambiguously.*

Keywords: *contravention, resolution of a contravention case, contravention process, specialized terminology, Contravention Code, authority of finding, authority of examination, stages (phases) of the contravention process.*

1. INTRODUCERE

Asigurarea legalității, ordinii publice și disciplinei în toate domeniile relațiilor sociale este una dintre cele mai presante probleme pentru orice echipă guvernamentală. Fiind o problemă multilaterală și complexă, ea trebuie soluționată, la fel, multilateral și complex, inclusiv prin mijloace juridice. Mijloacele juridice includ îmbunătățirea legislației contravenționale privind terminologia corectă și uniformă.

În prezent, procesul de dezvoltare a legislației și doctrinei contravenționale, ambele fiind relativ tinere, se desfășoară în mod inconsecvent, ceea ce duce la adoptarea unor norme de calitate slabă. Codul contravențional al Republicii Moldova este singurul act legislativ al cărui conținut acoperă întregul complex de norme juridice fundamentale care „cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale în materie contravențională, determină faptele ce constituie contravenții și prevede procesul contravențional și sancțiunile contravenționale”¹, pe întreg teritoriul suveran al statului nostru. Deși există excepția conform căreia legislația privind răspunderea contravențională nu se limitează la normele Codului contravențional (fapt care este menționat direct în alineatele (2) și (3) ale aceluiași articolul), Codul contravențional al Republicii Moldova stabilește poziții fundamentale comune tuturor opțiunilor posibile pentru stabilirea și aplicarea răspunderii contravenționale pe întreg teritoriul țării. Prin urmare, în cadrul prezentei lucrări, interesul de bază îl reprezintă Codul contravențional autohton ca obiect de cercetare.

¹ Codul contravențional al Republicii Moldova, Cod nr. 218 din 24.10.2008. Alin. (1), art.1.

Eficacitatea activității de contracarare a contravenționalității și respectarea legii în procesul contravențional depind în mare măsură de utilizarea de către legiuitor a unei terminologii corecte și uniforme, dar și de gradul de elaborare științifică a conceptelor și termenilor cuprinși în normele legislației contravenționale, care constituie baza fundamentală pentru îmbunătățirea și dezvoltarea ulterioară a acesteia. Problema îmbunătățirii legislației privind terminologia corectă și uniformă este una veche, dar, cu părere de rău, nici legislatorul moldav și nici doctrina (aici ne referim mai cu seamă la cea contravențională) nu atrage atenția cuvenită problemei în cauză.

Lipsa investigațiilor și studiilor în materia limbajelor specializate, inclusiv celor juridice, lipsa consensului în diverse aspecte ale acestui domeniu de cercetare, gradul insuficient de studiere a terminologiei contravenționale, necesitatea descrierii unor termeni din materia contravențională și a unei inventarii a terminologiei contravenționale la etapa actuală reflectă importanța temei pe care am ales-o pentru investigare în această lucrare. Totodată e de menționat că nici lucrarea dată nu poate soluționa pe deplin această dificultate, însă ea poate genera un anumit interes din partea comunității academice, dar și în rândurile celor care nemijlocit aplică legea contravențională zi de zi și, ca rezultat, vor apărea tot mai multe lucrări dedicate acestei teme.

Termenii din domeniul contravențional, ca și cei din alte sfere juridice, trebuie să aibă un caracter monosemantic și univoc. Or, definirea lor trebuie să furnizeze informații foarte clare. Tocmai din aceste considerente este nevoie de o analiză mai specială a materiei contravenționale sub aspectul ei terminologic, din care motiv venim cu acest demers științific.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Cercetările doctrinare, legislația contravențională și practica judiciară au servit ca bază necesară pentru efectuarea acestei lucrări, având ca și scop asigurarea unei abordări științifice riguroase a temei discutate. Analiza acestor materiale a fost făcută prin intermediul mai multor metode de cercetare științifică caracteristice atât domeniului general de cercetare, cât și celui specific doctrinei juridice, inclusiv materiei contravenționale.

Una din cele mai importante metode aplicabile subiectului investigat este cea de analiză terminologică, care ne-a dat posibilitatea să facem cele mai importante și necesare concluzii la tema dată. Metoda generală de cercetare și cercetarea lucrărilor specifice domeniului de referință ne-a permis să facem o analiză doctrinară a subiectului, astfel stabilind gradul de cercetare și interesul față de tema cercetată. Metoda statistică de cercetare ne-a ajutat să studiem cantitativ fenomenul adus în discuție. Metoda istorică și cea comparativă ne-a dat posibilitatea de a studia subiectul din perspectiva și dezvoltarea sa istorică, dar și a evidenția trăsăturile de asemănare sau deosebire. Alături de metodele enunțate, pentru a construi o concepție fundamentată pe principii științifice s-au aplicat: metoda logică, analiza sistemică, descrierea, inducția, deducția și altele.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

În Republica Moldova, subiectul terminologiei contravenționale este studiat sub nivelul oricărei așteptări. Or, acest lucru a fost menționat de mai mulți profesori și doctrinari din domeniu². În știința juridică, problemele de utilizare a terminologiei juridice,

² A se vedea: Albert ANTOCI, Oleg PANTEA Drept contravențional. Suport de curs. Chișinău, CEP USM 2024, pag. 184-185; Igor TROFIMOV, Andrian CREȚU Drept procesual contravențional. Chișinău: Cartea militară 2017, p. 208-214.

inclusiv sistematizarea acestora, precum și unificarea, sunt considerate chestiuni ce țin de folosirea corectă a limbii române. Problema studiului slab al limbajului legislativ este că cei care elaborează proiecte de legi nu aplică pe deplin regulile lingvisticii, iar lingviștii probabil nu dedică suficient timp studierii problemelor limbajului juridic ca stil funcțional special al limbajului literar și, de asemenea, nu analizează textele legislative din perspectivă lingvistică³.

Tehnica legislativă ca tip de activitate socială se caracterizează prin unitatea organică a mai multor genuri de activitate, care în interacțiunile lor dialectice constituie un ciclu relativ complet. Rezultatul legiferării este legea însăși. Dar acest rezultat este doar unul intermediar, primar, după care intră în vigoare legea însăși, care constă în reglementarea practică a relațiilor sociale. Studiarea funcționării legii contravenționale ne permite să determinăm eficacitatea, oportunitatea, argumentarea științifică a acestora etc., care, la rândul său, are un efect de feedback asupra procesului legislativ, permițându-ne să clarificăm, corectăm, completăm legislația existentă, să sporim aplicativitatea ei, să o îmbogățim și să o perfecționăm cu experiența și activitatea practică.

Sfera juridică, inclusiv dimensiunea contravențională, operează cu concepte complexe și multilaterale, care sunt exprimate printr-o terminologie specifică, fără de care nu se pot descurca nici legislația, nici știința juridică. Un termen (juridic) este element de tehnică legislativă sau expresie care are un sens juridic, definind un concept juridic utilizat în procesul de exprimare a reglementărilor și prescripțiilor legale ale statului. Ele au o importanță enormă în orice domeniu al activității sociale, fiind dificil de subestimat importanța termenilor juridici pentru legiferare, căci orice frază alcătuită eronat, orice decalaj între un gând și expresia sa textuală, orice cuvânt folosit incorect sau inadecvat poate avea consecințe grave, uneori chiar tragice.

Îmbunătățirea și dezvoltarea tehnicii legislative, inclusiv utilizarea adecvată și optimă a terminologiei în materia contravențională, este unul dintre cele mai importante domenii de influență ale teoriei contravenționale asupra procesului de implementare practică a normelor contravenționale. O cerință obligatorie pentru o astfel de îmbunătățire este unitatea de utilizare a terminologiei juridice nu numai în cazul unei anumite legi, bunăoară cum este Codul contravențional, ci și în întreaga ramură relevantă a legislației. În al doilea rând, același termen dintr-un anumit act juridic de reglementare trebuie utilizat fără ambiguitate. În al treilea rând, termenii trebuie să fie general acceptați, adică folosiți în viața de zi cu zi și nu inventați. Legea contravențională este creată cu scopul de a reglementa relații destul de complexe, care la rândul lor se reflectă în stilul normelor respective. Într-un astfel de caz, cel care elaborează proiectul de modificare a actului normativ trebuie să se ghideze după faptul că un astfel de document este creat nu doar pentru un jurist care are cunoștințe și aptitudini deosebite de interpretare a unor astfel de acte, ci și pentru o persoană obișnuită care este departe de jurisprudență. În același timp, dorința de a face terminologia materiei contravenționale accesibilă și simplă nu ar trebui să prejudicieze acuratețea și caracterul complet al actului juridic și nici să conducă la generalizarea formulării. În al patrulea rând, termenii nu pot decât să aibă un caracter

³ Excepție fac doar unele lucrări (foarte puține) ale unor cercetători lingviști din ultimii ani, cum ar fi: Aliona LUCA (<https://edu.asm.md/sites/default/files/Rezumat%20LUCA%20rom..pdf>), Eugenia MINCU (https://philologia.usm.md/files/journals/arhiva/2018/4_Mincu_Sistemul.pdf), Svetlana BÎRSAN în coautorat cu Lucia CEPRAGA (<http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/6855/Conf-UPSC-21-22-03-2024-V3-p110-114.pdf?sequence=1&isAllowed=y>), Valentina NEGRU în coautorat cu Constantin MANOLACHE (<https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/09.-p.70-73.pdf>).

stabil, adică trebuie să-și păstreze sensul special în fiecare nou act juridic, la fiecare modificare a legislației contravenționale.

Codul contravențional al Republicii Moldova are numeroase avantaje în raport cu legislația contravențională existentă anterior⁴, însă, în pofida numeroaselor modificări efectuate pe parcursul anilor din momentul publicării lui în Monitorul Oficial al Republicii Moldova⁵, nu este lipsit de o serie de deficiențe, inclusiv și cu privire la terminologia utilizată.

Orice terminologie a unei profesii sau a unui domeniu de activitate specială este formată atât din cuvinte din limba română comună cât și din cuvinte strict specializate, care individualizează fiecare limbaj de specialitate. Terminologia din jurisprudență ca domeniu de activitate sau ca știință reprezintă o totalitate de cuvinte speciale de care se servesc toți oamenii ce au vreun interes în acest sens, inclusiv specialiști. Or, această terminologie servește drept dialog între specialiști din domeniul limbii române și cei din domeniul juridic pentru a livra comunității noastre texte specializate într-o limbă clară, ușor înțeleasă, literară, unitară și uniform interpretată. În acest dialog, specialiștii de limbă română inventează cuvinte noi, formează o totalitate de deprinderi verbale folosite de comunitate la o anumită etapă istorică și cu un anumit nivel de dezvoltare social-culturală, astfel formând sistemul lingvistic (național) al limbii. Iar specialiști din domeniul juridic, în baza acestui sistem lingvistic, ar trebui să creeze și să utilizeze sistemul lingvistic propriu acestui domeniu. Analizând termenii din materia contravențională, putem observa că terminologia din această sferă reprezintă fie cuvinte din vocabularul general cu o semnificație specială, fie cuvinte noi. Însă aceste cuvinte noi trebuie să fie formate după reguli stricte, proprii limbii române și în acord cu opiniile savanților juriști⁶.

Cea mai mare dificultate în terminologia contravențională o constituie sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” care în esența și dimensiunea ei procesuală semnifică diverse sensuri, ceea ce încalcă toate regulile de tehnică legislativă și creează o mare dificultate în privința aplicării normelor contravenționale. Întrebarea ce înseamnă soluționare a cauzei contravenționale și-au pus-o mai mulți autori de lucrări semnificative în materia contravențională⁷.

În Codul contravențional, această sintagmă este folosită aproximativ în 60 de cazuri. Efectuând, însă, o analiză a normelor din această sintagmă, cu ușurință deducem mai multe sensuri ale acesteia, ceea ce contravine reglementărilor naționale cu privire la tehnica legislativă⁸. De exemplu, alin. (2) art. 399 din Codul contravențional folosește această sintagmă în sensul examinării cauzei contravenționale cu ulterioara sancționare⁹, iar cea mai

⁴ Codul cu privire la contravențiile administrative, aprobat prin Legea R.S.S. Moldovenești din 29 martie 1985.

⁵ Codul contravențional al Republicii Moldova a fost adoptat de Parlamentul RM la data de 24.10.2008, publicat în Monitorul Oficial al RM pe 16.01.2009. A intrat în vigoare la 31 mai 2009. În acest răstimp, Parlamentul RM a adoptat în jur de 300 de legi organice cu privire la modificarea Codul contravențional.

⁶ În acest sens, un exemplu foarte elocvent este introducerea în vocabularul juridic și sistemul lingvistic național al termenului de contravenționalitate, format după reguli stricte, proprii limbii române și în acord cu opiniile savanților juriști. Pentru prima dată acest termen a fost argumentat și utilizat de profesorul universitar, doctor în drept Victor GUȚULEAC și a prins rădăcini puternice în doctrina vocabularul juridic contravențional.

⁷ A se vedea: Albert ANTOCI, Oleg PANTEA Drept contravențional. Suport de curs. Chișinău, CEP USM 2024, pag. 184.; Igor TROFIMOV, Andrian CREȚU Drept procesual contravențional. Chișinău, Cartea militară, 2017, p. 210.

⁸ De exemplu, art.54 din Legea nr. 100/2017 „Cu privire la actele normative”, alături de alte reguli de tehnică legislativă, strict reglementează „terminologia utilizată este constantă, uniformă și corespunde celei utilizate în alte acte normative, ...noțiunea se redă prin termenul respectiv, evitând-se definiția acesteia sau utilizarea frazeologică, aceleași noțiuni se exprimă prin aceiași termeni, ...se evită folosirea .. cuvintelor și expresiilor cu sens ambiguu...”.

⁹ Alin. (2) art. 399 reglementează că „agentul constatatator poate constata contravenții ale căror constatare, soluționare și sancționare sunt atribuite competenței unor alte organe”.

recentă modificarea a Codului contravențional făcută prin alin. (1/1) art. 440 utilizează aceeași sintagmă cu sensul de etapă a procesului contravențional, precum că ar fi existat, alături de constatarea și examinarea cauzei contravenționale, o altă etapă ce se numește soluționarea faptei contravenționale¹⁰. Mai mult decât atât, alin. (3) art.393 din Codul contravențional lasă de înțeles, desigur în mod greșit, că ar exista chiar și unele acte de soluționare, altele decât cele de constatare sau de examinare a cauzei contravenționale. Doar că această accepțiune contravine normelor contravenționale care reglementează că „autoritatea competentă (persoana abilitată să examineze cauza), după caz, emite decizia asupra cauzei. Decizia comisiei administrative asupra cauzei contravenționale se adoptă sub formă de hotărâre”¹¹. La fel se întâmplă în cazul examinării (judecării) cauzei contravenționale de către instanța de judecată care se pronunță asupra fondului cauzei prin hotărâre¹², iar instanța de recurs judecă recursul pronunțând-se prin decizie¹³.

În foarte multe cazuri¹⁴, sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” poartă un caracter general cu sensul de finalitate a procesului contravențional, iar și de mai multe ori are un sens neutru sau „cuvânt de legătură” fără „greutate juridică”, adică nu produce efecte juridice pozitive, dar din contră, aduce ambiguitate în normele contravenționale¹⁵. În toate aceste cazuri ar fi bine de înlăturat această sintagmă, astfel înlăturând și ambiguitatea produsă de ea, iar textul legii va îmbrăca forma unei norme juridice corecte și clare, așa cum cer regulile de tehnică legislativă¹⁶.

Folosirea unui termen, pentru a denumi mai multe relații, și viceversa, folosirea mai multor termeni pentru a defini una și aceeași relație, poate crea uneori confuzii chiar și pentru un specialist, mai cu seamă pentru un specialist începător din domeniul juridic. Or, termenii din domeniul contravențional, ca și termenii ce constituie alte sfere juridice, trebuie să aibă un caracter monosemantic, univoc, și nicidecum nu se poate accepta ca același termen dintr-un anumit act juridic de reglementare să fie utilizat cu ambiguitate.

Soluționarea cauzei contravenționale, după cum am mai menționat, are mai multe accepțiuni, însă dacă încercăm să le sistematizăm, putem evidenția cel puțin trei semnificații ale acesteia:

1. Soluționarea cauzei contravenționale ca proces contravențional de la început până la sfârșit;
2. Soluționarea cauzei contravenționale ca aplicare a sancțiunii contravenționale sau luare de decizii asupra cazului contravențional (examinarea cauzei contravenționale);
3. Soluționarea cauzei contravenționale ca etapă (fază) a procesului contravențional.

Prima semnificație constă în faptul că procesul contravențional are ca finalitate soluționarea cauzei contravenționale, iar acest proces începe din momentul declanșării procesului contravențional și viceversa, procesul contravențional se finalizează odată cu soluționarea cauzei contravenționale. Deci, procesul contravențional constituie o totalitate

¹⁰ Alin. (1/1) art. 440 reglementează că „faptele contravenționale pot fi constatate, examinate și soluționate de către agentul constator în scris, pe suport de hârtie sau în formă electronică, ori cu convertirea documentației respective într-un format electronic ușor accesibil, inclusiv cu utilizarea semnăturii electronice simple”.

¹¹ Codul contravențional al Republicii Moldova, alin. (2), art. 447/1.

¹² Ibidem, alin. (2), art. 394.

¹³ Ibidem, alin. (3), art. 395.

¹⁴ A se vedea: Codul contravențional al Republicii Moldova, de exemplu, alin. (1) art. 425, alin. (1) art.426, lit. b) alin. (2) și alin (8) art. 429, alin (3) art. 431 și altele.

¹⁵ Codul contravențional al Republicii Moldova, de exemplu, articolele 374, 393, 399, 428, 439/3, 440, 451 și altele.

¹⁶ Legea Republicii Moldova nr. 100/2017 „Cu privire la actele normative”, art. 54 și altele.

de activități procesuale desfășurate de autorități (funcționari) competente, cu participarea părților și a altor subiecți procesuali, având ca scop soluționarea cauzei contravenționale. De aici rezidă că orice activitate procesuală care este parte componentă a procesului contravențional este și parte a procesului de soluționare a cauzei contravenționale. Consider că această semnificație a sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale”, precum și derivatele ei „să soluționeze cauza contravențională” sau „a soluționa cauza contravențională” este cea mai potrivită și cea mai proprie materiei contravenționale. În continuare vom aduce argumente proprii pentru această accepțiune. Argumentarea acestui postulat o găsim, pe lângă Codul contravențional, în Dicționarul explicativ al limbii române. A soluționa, conform Dicționarului, înseamnă a găsi, a da o soluție, a dezlega, a rezolva o problemă teoretică sau practică, a rezolva o dificultate. Deci, soluționarea întotdeauna presupune o anumită procedură. Această procedură este reglementată în timp, implică anumite competențe ale persoanelor fizice și/sau juridice și se desfășoară într-un anumit mod. Procesul de soluționare începe în momentul apariției unei probleme sau dificultăți și se finalizează, odată fiind găsită soluția, cu dezlegarea, cu rezolvarea problemei sau a dificultății. De exemplu, dacă contravenientul sau victima nu sunt de acord cu decizia agentului constator sau în cazul în care această hotărâre a fost emisă cu încălcarea normelor procesuale stabilite de Codul contravențional, sunt în drept să o conteste¹⁷. Astfel, la apariția acestor dificultăți declarate într-un anumit interval de timp de către anumite persoane cu anumit statut, începe procesul de soluționare a contestației. Același lucru se întâmplă și în cazul apariției unor erori de drept în hotărârea judecătorească contravențională – începe soluționarea acestor dificultăți în procedura de recurs.

La fel e și în cazul procesului contravențional. Or, problema apărută este însăși apariția raportului de drept contravențional de conflict declanșat de săvârșirea unei contravenții. Prin urmare, procesul contravențional are drept sarcină finală soluționarea faptei contravenționale, iar sarcinile intermediare ale acestuia, fie că e vorba de constatarea contravenției, acumularea de probe sau examinarea cauzei contravenționale, contribuie esențial la soluționarea cauzei contravenționale. Deci, procesul contravențional soluționează cauza contravențională pas cu pas, efectuând diverse activități procesuale într-o anumită consecutivitate, pe parcursul tuturor celor patru etape (faze) ale procesului contravențional: constatarea contravenției, examinarea cauzei contravenționale, aplicarea căilor de atac (opțional) și trimiterea spre executare, executarea deciziilor cu privire la sancționarea contravențională¹⁸.

Și Codul contravențional al Republicii Moldova, ca și Dicționarul explicativ al limbii române, ne aduce suficiente probe pertinente și concludente în favoarea obiectului nostru de probare, și anume că sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” are semnificația tuturor acțiunilor procesuale ale unui proces contravențional. Să le luăm pe rând. Articolul 378 din Codul contravențional reglementează unul din principiile fundamentale ale procesului contravențional, și anume dreptul la apărare, iar alin. (3) stipulează că „în momentul pornirii procesului contravențional, autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională este obligată să aducă la cunoștința persoanei pasibile de răspundere contravențională dreptul ei de a fi asistată de un apărător”. Un alt principiu fundamental al procesului contravențional este accesul liber la justiție, reglementat prin art. 381, care stipulează în alin. (4) că „autoritatea

¹⁷ Codul contravențional al Republicii Moldova, alin. (1), art. 448.

¹⁸ Etapele (fazele) pe care le parcurge procesul contravențional pentru soluționarea cauzei contravenționale reprezintă un subiect separat de cercetare. În contextul acestei teme vom analiza etapele procesului contravențional doar în măsura în care vom dezaproba accepțiunea sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale” în sensul unei etape distincte a procesului contravențional.

competentă să soluționeze cauza contravențională are obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția persoanei, cât și cele care dezvinovătesc persoana în a cărei privință a fost pornit proces contravențional, precum și circumstanțele atenuante sau agravante”. Aceste norme (principii) contravenționale, dar și altele¹⁹, statuează soluționarea cauzei contravenționale drept activități procesuale ce sunt efectuate pe întreg parcursul procesului contravențional, care își au începutul din momentul sesizării sau autosesizării de către autoritatea (funcționarul) competentă și se finalizează odată cu soluționarea cauzei contravenționale, parcurgând toate etapele (fazele) procesului contravențional. Totodată, din analiza normelor contravenționale indicate mai devreme, în niciun caz nu rezultă că soluționarea cauzei contravenționale poate avea accepțiunea de aplicare a sancțiunii contravenționale, de examinare a cauzei contravenționale sau de etapă a procesului contravențional, de altfel, accepțiuni prevăzute de Codul contravențional despre care vom discuta mai jos.

Cea mai mare valoare de probare a postulatului nostru în raport cu semnificația sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale” o are art. 393 din Codul contravențional cu titlul generic „autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale”. Această normă contravențională statuează, evident, instanța de judecată, procurorul, comisia administrativă și agentul constator (reprezentant al organelor de specialitate specificate la art. 400–423/12) ca autorități care au competență să soluționeze cauze contravenționale. Această normă generică a articolului 393 nu reglementează în concret care autoritate soluționează cutare sau cutare cauză contravențională. Mai mult, nici articolele ce urmează sau orice alt articol nu reglementează acest fapt. Or, articolele următoare reglementează autoritatea din șirul autorităților reglementate la articolul 393 care are doar competență de constatare a unei contravenții concrete²⁰, sau competența exclusivă de examinare a unei contravenții concrete²¹. În unele cazuri, „autoritatea competentă să soluționeze cauzele contravenționale” este abilitată atât cu competența de constatare, cât și de examinare a unei contravenții concrete²². Cu alte cuvinte, articolul 393 reglementează, în mod generic, toate autoritățile ce au competența de a efectua diverse acțiuni procesuale în raport cu etapa parcursului procesului contravențional, în raport cu etapa de soluționare a cauzei contravenționale, ceea ce demonstrează cu prisosință semnificația sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale” ca totalitate de activități procesuale efectuate pe întregul proces contravențional, având ca scop soluționarea cauzei contravenționale la orice etapă de dezvoltare a procesului contravențional. Ca și concluzie intermediară, putem conchide că procesul contravențional și cel de soluționare a cauzei contravenționale sunt dimensiuni identice atât după durata, forma și conținutul lor, cât și după scopul aces-

¹⁹ Astfel de norme care semnifică procesul contravențional, la fel ca și procesul de soluționare a cauzei contravenționale, sunt stipulate în mai multe articole ale Codului contravențional al RM, mai cu seamă în Cartea II unde este reglementat întregul proces contravențional. A se vedea articolele 377, 378, 379, 381, 382, 384, 385, 387, 393, 395, 425 și altele; această semnificație se înțelege aproximativ în 20 de cazuri din totalul de 60 de ori de pronunțare a sintagmei.

²⁰ De exemplu, conform alin. (4) art. 400 contravențiile prevăzute la art.54/1, 63–65, 65/2, 65/3, 67, 68, 75, 76... se constată de către angajații subdiviziunilor subordonate Ministerului Afacerilor Interne care exercită atribuțiile poliției sau alin. (1/1) art. 401 statuează că contravențiile prevăzute la art.312/2, 313, 313/1, 313/3, 313/8, 315 și 315/1 se constată de Centrul Național Anticorupție.

²¹ De exemplu, conform alin (1) art. 398 Comisia administrativă examinează contravențiile prevăzute la art. 75, 76, 92, 126/1, 134/1, 154, art. 157 alin. (7) și (8), art. 165, 170–175, 180, 181, 227, art. 273 pct. 9), 91), 11), 15) și 16) , art. 364 alin. (1) și (9).

²² De exemplu, conform alin (1) art. 403 Contravențiile prevăzute la art.79 alin.(3), art.265, 287, 287/1, 287/2 se constată și se examinează de Serviciul vamal.

tora. În ceea ce ne privește, putem recomanda de a utiliza sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” ca proces contravențional, unde la fiecare etapă (fază) se caută soluția cauzei contravenționale și raportului de drept contravențional de conflict declanșat de săvârșirea contravenției.

A doua semnificație a sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale” pe care Codul contravențional al Republicii Moldova, după părerea noastră, o utilizează în mod greșit, are sensul de aplicare a sancțiunii contravenționale sau luarea unor decizii aspra cazului contravențional²³, ceea ce legea contravențională (la fel și doctrina contravențională) definește ca examinare a cauzei contravenționale. Procesul contravențional pornește odată cu luarea deciziei de către persoana competentă privind declanșarea procesului contravențional și debutează nemijlocit cu etapa de constatare a cazului contravențional, având scopul pregătirii materialelor și a probatoriului pentru examinarea cauzei contravenționale.

A examina, conform Dicționarului explicativ al limbii române, înseamnă a cerceta, a studia amănunțit ceva sau pe cineva, a cerceta un bolnav pentru a pune diagnosticul și pentru a stabili tratamentul, a supune un elev, un student, un candidat la un post etc. la o probă de verificare pentru a aprecia cunoștințele, a pune nota. Deci, examinarea cauzei contravenționale reprezintă o activitate de cercetare și analiză amănunțită a materialelor și probelor culese în cadrul constatării contravenției pentru a emite/adopta decizia privind sancționarea făptuitorului. Prin urmare, sancționarea făptuitorului nu soluționează raportul de drept contravențional de conflict, nu soluționează dificultatea din cauza căreia a fost pornit procesul contravențional. Soluționarea continuă cu aplicarea, după caz, a căilor de atac și se încheie cu executarea sancțiunii aplicate, astfel considerându-se că făptuitorul s-a răsplătit pentru comportamentul său diferit de prescripția legală și, prin urmare, s-a restaurat autoritatea legii și s-a atins starea de echitate socială în raport cu fapta contravențională săvârșită.

Un argument elocvent este norma contravențională stipulată la art. 451/1 cu titlul „Soluționarea cauzei de către instanța de recurs”. Alin. (1) al acestui articol statuează că „recursul declarat se examinează de către un judecător conform capitolului VIII din titlul II cartea a doua...”. Această normă contravențională reglementează competența de examinare a recursului declarat într-un proces contravențional și nicidecum soluționarea cauzei contravenționale. Această procedură legală nici măcar nu se efectuează în cadrul etapei a doua (examinarea cauzei contravenționale) a procesului contravențional, așa cum lasă de înțeles articolele Codului contravențional citate supra, ci în etapa (faza) a treia denumită în mod generic „exercitarea căilor de atac”. Și, desigur, titlul art. 451/1 ar trebui să redea esența normei stipulate la acest articol, purtând titlul corect „Examinarea cauzei de către instanța de recurs”.

Aceeași situație o creează reglementările Codului contravențional stipulate la art. 464/3 cu titlul „Soluționarea cauzei contravenționale în procedură scrisă”. Diferența o face doar faptul că această activitate procesuală se desfășoară în cadrul etapei (fazei) a doua cu denumirea generică „Examinarea cauzei contravenționale”, și anume în cadrul examinării judiciare a procesului contravențional. Titlul acestui articol, de asemenea, ar trebui să redea esența normei stipulate la acest articol, purtând titlul corect „Examinarea cauzei contravenționale în procedură scrisă”. Ca și concluzie intermediară putem conchide că sintagma ce constituie obiectul de cercetare a lucrării noastre nu poate avea sensul

²³ A se vedea articolele 374, 381, 384, 385, 393, 395, 429, 431, 440, 451 și altele, în total această semnificație se înțelege aproximativ în 10 cazuri din totalul de 60 de ori de pronunțare a sintagmei.

de aplicare a sancțiunii contravenționale sau luare a deciziei aspra cazului contravențional.

A treia semnificație a sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale”, Codul contravențional al Republicii Moldova o utilizează la fel în mod eronat, cu sensul de etapă (fază) a procesului contravențional²⁴. Cum s-a menționat mai devreme, procesul contravențional este unul complex și cuprinde o multitudine de activități ale multor autorități și persoane. Analizând această complexitate, având ca scop însușirea și înțelegerea profundă a acestui proces și reieșind din normele legii contravenționale, doctrina evidențiază patru etape (faze) ale procesului contravențional²⁵.

Etapa (faza) procesului contravențional este parte componentă a acestuia, care, pe lângă sarcinile comune a întregului, are și sarcinile sale proprii, contribuind, prin deciziile intermediare ale sale, la soluționarea cauzei contravenționale. Cele patru etape ale procesului contravențional se succed după cum urmează: constatarea contravenției, examinarea cauzei contravenționale (extrajudiciară/judiciară), exercitarea căilor de atac și trimiterea spre executare, executarea deciziilor cu privire la sancționarea contravențională. Toate acțiunile procesuale efectuate la fiecare etapă alcătuiesc procesul contravențional în întregime și în complexitatea lui, constituind întregul proces de soluționare a cauzei contravenționale. Etapele (fazele) procesului contravențional sunt organic legate între ele deoarece constituie un întreg (procesul contravențional) și etapa următoare poate începe doar la finalizarea etapei precedente. Prin urmare, analizând șirul etapelor procesului contravențional, nu se găsește locul unei etape distincte cu denumirea soluționarea cauzei contravenționale.

Totuși, legislația contravențională uneori lasă de înțeles că etapa de soluționare a cauzei contravenționale și-ar face loc prin divizarea etapei a doua la examinarea cauzei contravenționale ca etapă distinctă, și soluționarea cauzei contravenționale la fel ca etapă distinctă. Dar și aici textul legii este ambiguu și nu oferă o soluție clară pentru situația dată. De exemplu, „agentul constatatator poate constata contravenții ale căror constatare, soluționare și sancționare sunt atribuite competenței unor alte organe”²⁶. În cazul de față, soluționarea cauzei contravenționale înlocuiește etapa de examinare a cauzei contravenționale. Iar conform unui alt text al legii contravenționale, „organele de constatare, examinare și soluționare a contravențiilor...”²⁷ s-ar putea de înțeles că soluționarea contravențiilor înseamnă sancționarea sau, după caz, dacă nu s-a dovedit vinovăția făptuitorului sau a intervenit vreo circumstanță care a înlăturat răspunderea contravențională – încetarea procesului contravențional.

În concluzie putem conchide că textul legii este ambiguu, iar acest lucru contrazice principiile de tehnică legislativă. A doua concluzie rezidă în faptul că soluționarea cauzei contravenționale nu poate avea sensul unei etape distincte a procesului contravențional pentru că procesul de soluționare începe în momentul apariției unei probleme sau dificultăți și se finalizează, odată fiind găsită soluția, cu rezolvarea problemei sau a dificultății. În cazul procesului contravențional, problema apărută sau dificultatea este însăși apariția raportului de drept contravențional de conflict declanșat de săvârșirea unei contravenții.

²⁴ A se vedea articolele 374, 384, 399, 428, 439/3, 440, și altele, în total această semnificație se înțelege aproximativ în 10 cazuri din totalul de 60 de ori de pronunțare a sintagmei.

²⁵ În literatura de specialitate (mai cu seamă în cea rusească) uneori se argumentează prezența a cinci etape (faze) ale procesului contravențional despre care vom discuta puțin târziu. În acest sens a se vedea: Бахрах Д. Н., Ренов Э.Н. Производство по делам об административных правонарушениях. М.: Знание, 1989, p. 112; Круглов В. А., Производство по делам об административных правонарушениях. Монография. Минск, 1999, p. 126.

²⁶ Codul contravențional al Republicii Moldova, alin. (1) art. 399.

²⁷ Ibidem, alin. (6) art. 428.

Prin urmare, procesul contravențional este pornit anume pentru a găsi soluția vizavi de fapta contravențională săvârșită. Cu alte cuvinte, procesul contravențional a fost pornit pentru a soluționa conflictul juridic declanșat de fapta contravențională comisă și va dura până la soluționarea cauzei contravenționale, parcurgând toate etapele (fazele) procesului contravențional: constatarea contravenției, examinarea cauzei contravenționale, aplicarea căilor de atac (opțional) și trimiterea spre executare, executarea deciziilor cu privire la sancționarea contravențională.

Chiar și dacă doctrina contravențională va accepta vreodată constituirea procesului contravențional din cinci etape, soluționarea cauzei contravenționale nu se regăsește ca etapă a acestui proces, pentru că această variantă nu oferă o soluție clară și nu exclude ambiguitatea existentă în textul legii contravențională. Cea mai probabilă dezvoltare a situației în raport cu etapele procesului contravențional va duce la divizarea etapei a doua (examinarea cauzei contravenționale) în examinarea cauzei contravenționale ca etapă distinctă, iar luarea deciziei asupra cazului contravențional și pronunțarea ei, adică luarea deciziei privind aplicarea sancțiunii contravenționale sau, după caz, luarea deciziei privind încetarea procesului contravențional, vor constitui o nouă etapă (fază) a procesului contravențional. Așadar, cele cinci etape (faze) ale procesului contravențional vor fi: constatarea cazului contravențional, examinarea cauzei contravenționale (extrajudiciară/judiciară), luarea deciziei asupra cazului contravențional și pronunțarea ei, exercitarea căilor de atac (facultativ) și trimiterea spre executare, executarea deciziilor cu privire la sancționarea contravențională.

4. CONCLUZII

1. Dezvoltarea legislației contravenționale, având o istorie relativ tânără, se desfășoară, mod inconsecvent. Până și în prezent se adoptă multe norme contravenționale de calitate slabă, textul cărora este scris cu multă ambiguitate ceea ce contrazice tuturor principiilor de tehnică legislativă.

2. Termenii din domeniul contravențional, ca și cei ce constituie alte domenii juridice, trebuie să aibă un caracter monosemantic și univoc. Or, definirea lor trebuie să furnizeze informații foarte clare.

3. În Republica Moldova, subiectul terminologiei contravenționale este studiat sub nivelul oricărei așteptări. Același termen dintr-un anumit act juridic de reglementare trebuie utilizat fără ambiguitate.

4. Folosirea unui termen, pentru a denumi mai multe relații, și viceversa, folosirea mai multor termeni pentru a defini una și aceeași relație, poate crea uneori confuzii chiar și pentru un specialist începător din domeniul juridic.

5. Termenii au o importanță enormă în orice domeniu al activității sociale, în același timp este dificil de subestimat importanța termenilor juridici pentru legiferare, pentru că aici orice frază alcătuită eronat, orice decalaj între un gând și expresia sa textuală, orice cuvânt folosit incorect sau inadecvat poate avea consecințe grave.

6. Problema îmbunătățirii legislației privind terminologia corectă și uniformă este una veche, dar, cu părere de rău, nici legislatorul moldav și nici doctrina (aici ne referim mai cu seamă la cea contravențională) nu atrage atenția cuvenită problemei în cauză.

7. Problema studiului slab al limbajului legislativ este că cei care elaborează proiecte de legi nu aplică pe deplin regulile lingvisticii, iar lingviștii adeseori nu dedică suficient timp studierii problemelor limbajului juridic ca stil funcțional special al limbajului literar și, de asemenea, nu analizează textele legislative din perspectivă lingvistică.

8. O cerință obligatorie pentru o îmbunătățire a legislației este unitatea de utilizare a terminologiei juridice nu numai în cazul unei anumite legi, bunaoară cum este Codul contravențional, ci și în întreaga ramură relevantă a legislației.

9. Totodată, dorința de a face terminologia materiei contravenționale accesibilă și simplă nu ar trebui să prejudicieze acuratețea și caracterul complet al actului juridic și nici să conducă la generalizarea formulării.

10. Legislația Republicii Moldova, inclusiv legislația contravențională, are o mulțime de carențe la capitolul terminologiei utilizate. Această concluzie este valabilă și pentru Codul contravențional ca lege unitară ce reglementează toată materia contravențională. Chiar dacă, pe parcursul anilor a suferit mai multe modificări spre bine, totuși, Codul contravențional al Republicii Moldova trebuie supus unor evaluări mai profunde pentru a îmbunătăți terminologia contravențională și a înlătura toate ambiguitățile.

11. Cea mai mare dificultate în terminologia contravențională o constituie sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” care în esența și dimensiunea ei procesuală semnifică diverse sensuri, ceea ce încalcă toate regulile de tehnică legislativă și creează o mare dificultate în cheștiunea aplicării normelor contravenționale.

12. Sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” are mai multe semnificații ce se reduc la următoarele:

1. în sens larg, soluționarea cauzei contravenționale reprezintă totalitatea activităților procesuale ce constituie însuși conținutul procesului contravențional în formula sa complexă și completă;

13.2. în sens îngust, soluționarea cauzei contravenționale reprezintă o anumită activitate procesuală sau o anumită sarcină a procesului contravențional cum ar fi de exemplu, soluționarea sesizării despre o faptă contravențională, soluționarea unei cereri depusă de către victimă adresată agentului constatatator sau soluționarea cererii de recuzare a specialistului. La fel, în sens îngust, se înțelege și soluționarea unei sarcini ce aparține unei etape (faze) a procesului contravențional. Procesul contravențional și procesul de soluționare a cauzei contravenționale, după esența lor, au același conținut. Ba mai mult, scopul acestora sunt identice și constă în soluționarea cauzei contravențională până la momentul rămânerii definitive a deciziei/hotărârii cu privire la contravenție și executarea sancțiunii aplicate. După părerea noastră, această semnificație a sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale”, precum și derivatele ei „să soluționeze cauza contravențională” sau „a soluționa cauza contravențională” are sensul cel mai propriu materiei contravenționale.

14. Ambiguitatea sintagmei „soluționarea cauzei contravenționale” este provocată, în special, de câteva articole din legea contravențională și care urmează să fie modificate după cum urmează:

Articolul 374. Procesul contravențional

(2) *Procesul contravențional este activitatea desfășurată de autoritatea competentă, cu participarea părților și a altor persoane titulare de drepturi și de obligații, având ca scop constatarea contravenției, examinarea cauzei contravenționale și executarea deciziei/hotărârii cu privire la cauza contravențională.*

Articolul 393. Autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale

(3) *În cazul în care există mai mult de un act de constatare și/sau examinare, efecte juridice va produce actul care primul a fost întocmit.*

Articolul 399. Competența agentului constatatator

(2) *Agentul constatatator poate constata contravenții ale căror constatare și/sau exa-*

minare sunt atribuite competenței unor altor organe. În astfel de cazuri, agentul va remite organelor respective procesele-verbale de constatare a contravențiilor.

Articolul 428. Temeiurile pentru efectuarea percheziției

(1) Organul de constatare a contravențiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Administrației Naționale a Penitenciarelor, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului Național Anticorupție și procurorul sunt în drept să efectueze percheziție dacă sunt organe abilitate cu dreptul de examinare a contravenției respective și dacă din probele acumulate... (în continuare conform cu textul).

(6) Organele de constatare și/sau de examinare a contravențiilor, abilitate cu funcții de control de stat în conformitate cu Legea nr.131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător...

15. La fel de ambiguu în raport cu sintagma „soluționarea cauzei contravenționale” este textul articolului 440 al Codului contravențional, însă el va fi obiectul de cercetare al altei lucrări în care va fi propusă și varianta de modificare a acestuia.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Albert ANTOCI, Oleg PANTEA Drept contravențional. Suport de curs. Chișinău, CEP USM 2024.

Aliona LUCA, Terminologizarea, determinologizarea și reterminologizarea în limba română (în baza lexicului sportiv), Teza de doctor în filologie, Chișinău, 2019. https://edu.asm.md/sites/default/files/TEZA_A_Luca.pdf?utm_source=chatgpt.com

Codul contravențional al RM adoptat de Parlamentul RM pe 24.10.2008, publicat în Monitorul Oficial al RM la 16.01.2009.

Codul cu privire la contravențiile administrative. Aprobabil prin Legea R.S.S. Moldovenești din 29 martie 1985.

Eugenia MINCU, Sistemul terminologic medical: modelare și remodelare în revista Philologia (nr. 1-2 / 2018, pag. 30-36) https://philologia.usm.md/files/journals/arhiva/total/philologia_1-2--20-18.pdf?utm_source=chatgpt.com

Igor TROFIMOV, Andrian CREȚU Drept procesual contravențional. Chișinău, Cartea militară 2017.

Legea nr. 100/2017 „Cu privire la actele normative”, Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34

Sergiu FURDUI, Drept contravențional. Cartier, 2005 (Tipografia Balacron).

Svetlana BÎRSAN, Lucia CEPRAGA. Noile tehnologii de comunicare: oportunități și provocări” https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/2034/B%C3%8ERSAN%20Svetlana_CEPRAGA%20Lucia_Conf_September%2024th-25th_%202021_Vol_2.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source=chatgpt.com

Valentina NEGRU, Constantin MANOLACHE. Terminologia militară: particularități sistemice și funcționale <https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/09.-p.70-73.pdf>

Victor GUȚULEAC, Tratat de drept contravențional. Chișinău: S.n., 2009 (E.F.-P. ”Tipografia Centrală).

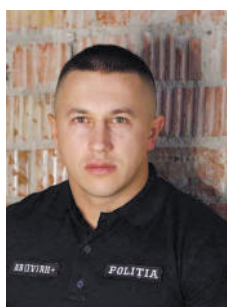
Бахрах Д. Н., Ренов Э.Н. Производство по делам об административных правонарушениях. М.: Знание, 1989.

Круглов В. А., Производство по делам об административных правонарушениях. Монография. Минск, 1999.

CZU: 343.1:342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242741>Ianuș ERHAN¹

ianuserhan@yahoo.com

Stanislav REABOI²

stanislav.reaboi@igp.gov.md

PROCEDURA DE LIBERARE DE RĂSPUNDERE PENALĂ CU ATRAGERE LA RĂSPUNDERE CONTRAVENȚIONALĂ

Abstract: Procedura de liberare de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională se află la intersecția a două ramuri de drept, respectiv dreptul penal și dreptul contravențional, fiindu-i aplicate norme din ambele. Din dreptul penal sunt prevederile care stabilesc temeiurile și condițiile de liberare de răspundere penală, iar din dreptul contravențional categoriile de sancțiuni aplicate. De asemenea, procedura respectivă denotă în mod evident legătura ce există între aceste două ramuri de drept atunci când pentru comiterea unei infracțiuni persoana este atrasă la răspundere contravențională, prin esența faptei prejudiciabile. Or, legătura dintre infracțiune și contravenție este evidentă, diferența fiind dintre gradul de pericol social și consecințele ce survin când se comite ori una, ori alta.

Decriminalizarea și oferirea anumitor persoane a posibilității de a evita pedeapsa penală reprezintă o garanție, în plus, că comportamentul deviant pe care l-au avut și care nu prezintă un grad de pericol social sporit a fost conștientizat și înțeles, iar corectarea persoanei este posibilă fără a fi supusă pedepsei penale. Sancțiunea contravențională este mai ușoară și nu are consecințe juridice atât de categorice asupra persoanei ca în cazul pedepsei penale (privațiunea de libertate, antecedentele penale, anularea anumitor drepturi, etc.).

¹ Conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific superior, Institutul de Cercetare și Inovare, Universitatea de Stat din Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>), e-mail: rector@usm.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>, e-mail: ianuserhan@yahoo.com

² Doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; șef al Secției statistică și evidențe a Inspectoratului General al Poliției, e-mail: stanislav.reaboi@igp.gov.md

Chiar dacă nu este o decriminalizare legislativă cu caracter general, prin trecerea ilicitului din sfera penală în cea contravențională, aceasta este o procedură individuală, legată de personalitatea făptuitorului (personalizată) și fapta comisă care trebuie să întrunească anumite condiții. Despre rolul și impactul acestei proceduri asupra fenomenului infracțional în vederea diminuării acestuia se discută de mai mult timp, însă pentru a putea face o evaluare obiectivă și echidistantă trebuie să înțelegem însăși esența acestui mecanism, dar și carențele care sunt întâlnite la aplicarea procedurii date.

Cuvinte-cheie: *liberare de răspundere penală, pedeapsă penală, sancțiune contravențională, procuror, instanța de judecată.*

PROCEDURE FOR RELEASE FROM CRIMINAL LIABILITY WITH APPEAL TO MINORITY LIABILITY

Abstract: *The procedure for releasing from criminal liability with holding to contravention liability is at the intersection of two branches of law, namely criminal law and contravention law, and norms from both branches of law are applied to it. Criminal law includes the provisions that establish the grounds and conditions for release from criminal liability, and contravention law includes the categories of sanctions applied. Also, the respective procedure clearly denotes the connection that exists between these two branches of law when for committing a crime the person is held liable for a misdemeanor, by the essence of the prejudicial act. Or, the connection between crime and misdemeanor is obvious, the difference being between the degree of social danger and the consequences that occur when one or the other is committed.*

Decriminalization and offering certain individuals the opportunity to avoid criminal punishment represents a guarantee, in addition, that the deviant behavior they have had and which does not present an increased degree of social danger has been made aware of and understood, and the person's correction is possible without being subjected to criminal punishment. The misdemeanor sanction is lighter and does not have such categorical legal consequences on the person as in the case of criminal punishment (deprivation of liberty, criminal record, cancellation of certain rights, etc.).

Even if it is not a general legislative decriminalization, by moving the illicit act from the criminal sphere to the minor offence, this is an individual procedure, linked to the personality of the perpetrator (personalized) and the act committed, which must meet certain conditions. The role and impact of this procedure on the criminal phenomenon in order to reduce it has been discussed for a long time, but in order to be able to make an objective and equidistant assessment, we must understand the very essence of this mechanism, but also the shortcomings that are encountered when applying this procedure.

Keywords: *release from criminal liability, criminal punishment, misdemeanor sanction, prosecutor, court of law.*

1. INTRODUCERE

În ultima perioadă se atestă un interes sporit față de domeniul contravențional, fie că vorbim despre cercetările doctrinare, fie că ne referim la cele de analiză a prevederilor legale. Mai mult ca atât, apariția unor noi contravenții sau infracțiuni, obligă decidenții, fie să instituie noi mecanisme de punere în aplicare a modificărilor operate, fie să le schimbe pe cele existente.

Unul dintre acestea este mecanismul de aplicare a liberării de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională, care pe parcursul ultimelor ani a suferit anumite ajustări, dar oarecum aplicarea acestuia trezește anumite neclarități, cât și interpretări. Mai mult ca atât, studiul acestei proceduri din punct de vedere teoretic, este o noutate care considerăm că va aduce plus valoare atât doctrinei dreptului contravențional, cât și

cele cu referință la dreptul penal.

În ordinea dată de idei, cercetările cu referință la acest subiect sunt puține atât în literatura de specialitate din țară, cât și din România, pe care v-am încerca să le prezentăm în continuare. Astfel, autorul M. A. Hotca este de părerea că „Dacă una și aceeași faptă ilicită nu poate fi atât contravenție, cât și infracțiune, ea poate fi, în același timp, infracțiune sau contravenție și orice altă specie de faptă ilicită”, cu alte cuvinte fapta fie este contravenție, fie este infracțiune, iar în continuarea ideii date același autor menționează „consecințele juridice rezultate ca urmare a corelației dintre infracțiune și contravenție: inadmisibilitatea coexistenței, în privința uneia și aceleiași fapte, a răspunderii penale și răspunderii contravenționale: inadmisibilitatea stabilirii unor sancțiuni contravenționale mai severe decât cele penale”¹.

M. Ursuța, citând mai mulți autori, este de părerea că majoritatea definițiilor juridice din doctrina română și cea străină au în prim-plan obligarea persoanei care a încălcat o normă juridică de a suporta o sancțiune².

Redutabilul savant român M. N. Costin cu mai mult timp în urmă a definit răspunderea juridică ca fiind „complexul de drepturi și obligații conexe care potrivit legii se nasc ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite și care constituie cadrul de realizare a constrângerii de stat, prin aplicarea sancțiunilor juridice în scopul asigurării stabilității raporturilor sociale și a îndrumării membrilor societății în spiritul respectării ordinii de drept”.³

Orice încălcare (nerespectare) a normelor juridice atrage după sine răspunderea juridică a persoanei care a săvârșit-o, ce diferă în funcție de natura normei încălcate, caracteristica valorilor sociale protejate, pericolul social al faptei etc. Orice formă a răspunderii juridice, inclusiv a celei contravenționale, decurge în mod obiectiv din săvârșirea unei fapte ilicite, care naște dreptul statului de a aplica sancțiunea prevăzută de norma juridică încălcată și obligația făptuitorului de a suporta consecințele faptei comise⁴.

Principala condiție a angajării în sarcina unei persoane a răspunderii juridice o reprezintă săvârșirea de către acea persoană a unei fapte ilicite. Respectiv, a unei fapte contrare ordinii de drept. Dacă prin acea faptă se aduce atingere uneia dintre valorile sociale ocrotite de legea penală, se va angaja răspunderea penală a persoanei, iar fapta calificată de lege ca fiind contravenție reprezintă unicul temei al răspunderii contravenționale⁵.

Contravenția se deosebește de infracțiune, în special, după gradul de pericol social, modul de reglementare juridică, asprimea (caracterul) sancțiunilor aplicate. Spre deosebire de infracțiune, care are un grad de pericol social mai ridicat, cu consecințe mai grave, lezând valori sociale de o importanță majoră, contravenția are un grad de pericol social mai redus. Contravențiile se deosebesc de infracțiuni și prin modul lor de reglementare juridică. Infracțiunile sânt prevăzute și sancționate doar de Codul penal al Republicii Moldova, pe când faptele contravenționale sânt prevăzute și sancționate în modul stabilit de Codul contravențional. De asemenea, contravenția se deosebește de infracțiune prin modul de sancționare și prin caracterul sancțiunilor aplicate⁶.

Respectiv, pentru comiterea unei infracțiuni persoana este atrasă la răspundere pe-

¹ Mihai Adrian Hotca. Drept contravențional. Suport de curs. București: Universitatea „Nicolae Titulescu”, 2011-2012, p. 8.

² Mircea Ursuța. Procedura contravențională, ediția a II-a revizuită și adăugită. București: Editura „Universul Juridic”, 2010, p. 47.

³ Mircea N. Costin. Răspunderea juridică în dreptul R.S.R., Cluj: Editura „Dacia”, 1974, pp. 31-32.

⁴ Vitalie Ionașcu. Drept contravențional. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău 2019, p. 23.

⁵ Mircea Ursuța, op.cit., p. 47-49.

⁶ Vitalie Ionașcu, op. cit., p. 24.

nală care „Se consideră condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, iar temeiul real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, care stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale”⁷.

În cazul comiterii contravenției, făptuitorul este atras la răspundere contravențională, care se materializează prin sancțiunea contravențională aplicată. Profesorul S. Furdui leagă expres răspunderea juridică de fapta comisă, definind contravenția drept „fapta juridică generatoare de răspundere contravențională”⁸.

Mult mai complex definesc natura juridică a contravenției autorii I. Trofimov și A. Crețu, care menționează: „în multe din țările europene contravenția rămâne a fi privită drept o faptă penală, dar referitor la care se aplică o procedură de sancționare mai simplificată. Un exemplu elocvent la acest caz este Codul penal francez. Deși la noi în Republica Moldova faptele contravenționale nu sunt încorporate în Codul penal, după cum și procedura contravențională nu-și găsește sediul juridic în Codul de procedură penală, totuși trebuie să recunoaștem de la bun început că analizând legislația contravențională a Republicii Moldova, conchidem că contravenția nu reprezintă o faptă administrativă, ci una de natură penală”⁹.

În cazul dat, unul din argumentele de bază în aplicarea procedurii de liberare a persoanei de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională reiese anume din natura juridică a contravenției, care în esență este una penală, dar cu un grad de pericol social mult mai redus decât infracțiunea. Răspunderea contravențională este materializată prin sistemul de sancțiuni contravenționale care este unul distinct, format de-a lungul anilor, cu sancțiuni de bază și sancțiuni complementare, cu sancțiuni proprii doar dreptului contravențional, iar sancțiunea contravențională sub formă de amendă este cea mai aplicată pedeapsă din Republica Moldova.

V. Mocanu consideră că „Sancțiunea este o măsură de constrângere statală și se aplică numai de stat prin intermediul organelor abilitate în acest scop. O sancțiune echitabilă se aplică față de persoana a cărei vinovăție este dovedită, în limitele și în conformitate cu dispozițiile codului contravențional. Sancțiunea contravențională este o măsură de constrângere statală prevăzută de legea contravențională și aplicată autorului faptei ilicite, în modul stabilit de lege, pentru săvârșirea cu vinovăție a contravenției, având drept scop ocrotirea valorilor sociale, formarea unei conduite civice corecte a făptuitorului, prevenirea comiterii unor noi contravenții atât de către contravenientul însuși, cât și de către alte persoane”¹⁰.

Suntem de acord cu C. Garbuz care consideră că „sancțiunile contravenționale se deosebesc de pedepsele penale în baza mai multor premise: temeiurile aplicării, scopul urmărit, modul de aplicare, organele competente să le aplice, modalitățile de executare etc.”¹¹

Autorul I. Tipa este de părerea că „Deși prevederile art. 61 Cod penal determină că scopul pedepsei penale îl reprezintă restabilirea echității sociale, corectarea condamnărilor, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât

⁷ Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.

⁸ Sergiu Furdui. Dreptul contravențional, Chișinău: Cartier, 2005, p. 85.

⁹ Igor Trofimov, Andrian Crețu. Drept procesual contravențional. Chișinău: Editura „Cartea militară”, 2017, p. 11.

¹⁰ Victor Mocanu. Sancțiunile contravenționale. În: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019, Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2019, Vol.1, pp. 127-128.

¹¹ Carolina Garbuz. Esența și conținutul instituției înlocuirii răspunderii penale în baza legislației Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, nr. 4, 2014, p. 58. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Esenta%20si%20conținutul%20instituției%20

și din partea altor persoane, nu determină exclusiv că acest scop nu poate fi atins chiar și în cazul în care pedeapsa penală nu este aplicată. Astfel, pedeapsa penală poate fi exclusă în aplicare, fapta penală condamnată precum și recunoașterea persoanei ce a săvârșit-o ca vinovată – prin intermediul unui act al justiției (ordonanță sau sentință)¹².

Același autor într-o altă lucrare menționează: „se poate susține că legea penală asigură restabilirea echității în cazul săvârșirii infracțiunilor. Desigur, nu întotdeauna legea penală a mizat pe faptul că infracțiunea trebuie să fie urmată de o pedeapsă penală, fie din considerentele axate pe împrejurările sau circumstanțele în care s-a săvârșit ilegalitatea dată, fie din anumite considerente legate de personalitatea infractorului”¹³.

Regula generală prevede că pentru infracțiune se aplică pedeapsa penală, iar pentru contravenție sancțiunea contravențională, însă în practică pot exista situații când persoana care a comis o infracțiune să fie liberată de răspundere penală și atrasă la răspundere contravențională.

În aceste condiții, **ipoteza de cercetare** pornește de la necesitatea unui studiu profundat al doctrinei naționale și internaționale cu referință la conceptele de liberare de răspundere penală a făptuitorului. La fel, analiza prevederilor legale realizată cu tenacitate poate releva care este esența acestei proceduri și cum are loc atragerea la răspundere contravențională a persoanei care săvârșeste o infracțiune.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, și anume: **metoda sistemică** prin intermediul căreia este analizată procedura de liberare de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională de către procuror și instanța de judecată; **metoda comparativă** a fost folosită pentru a determina caracteristicile distincte dintre răspunderea penală și răspunderea contravențională; **metoda logică** include abordarea argumentelor și propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice și consecvente cu accent pe aspectele de aplicabilitate a procedurii descrise; **metoda teleologică** prin care s-a explicat conținutul celor mai importante prevederi din legislația națională prin determinarea scopului urmărit de actanți atunci când au fost adoptate și puse în aplicare.

În calitate de materiale aplicate au servit cercetările doctrinare din Republica Moldova și România, cât și prevederile contravenționale și cele penale dedicate subiectului cercetat.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Un grup de autori autohtoni sunt de părerea că „Liberarea de răspunderea penală reprezintă punerea în libertate a persoanei ce a săvârșit infracțiunea, care și-a pierdut gradul prejudiciabil în virtutea unor împrejurări prevăzute de legea penală”, iar „caracterul inevitabil al răspunderii penale nu trebuie înțeles ca fiind absolut, fiindcă este posibil ca, prin voința legiuitorului, în anumite situații, stări, împrejurări, să fie înlăturată răspunderea penală pentru fapta săvârșită, apreciindu-se că nu mai este necesară tragerea la răspunderea penală a infractorului”¹⁴.

¹² Ion Tîpa. Împăcarea pe cauze penale și consecințele juridico-penale pentru cel vinovat de săvârșirea infracțiunii. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr. 8(131), pp. 37-40. ISSN 1811-0770, p. 37.

¹³ Ion Tîpa. Similitudini și delimitări ale liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației cu alte instituții penale similare. În: *Studia Universitatis, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*, 2008, nr.4 (14), p. 171.

¹⁴ Stela Botnaru, Alina Șavga, Vladimir Grosu, Mariana Grama. *Drept penal, partea generală*, vol. I, ediția a II-a, Chișinău: Editura „Cartier”, 2005, p. 404.

În situația dată, nu înseamnă că persoana nu a săvârșit infracțiunea, dar presupune responsabilizarea și educarea/reeducarea acesteia prin atragerea la o formă a răspunderii juridice mai blânde, cum este răspunderea contravențională. Esența acestui tip de liberare de răspundere penală constă în aceea că fapta comisă rămâne a fi considerată infracțiune, însă, cu respectarea anumitor condiții, procurorul sau instanța de judecată poate aplica în privința acestei persoane sancțiuni contravenționale dintre cele determinate expres și exhaustiv de norma legală.

Astfel, potrivit legii penale, liberarea de răspundere penală „e posibilă numai în cazul în care există toate temeiurile de a-l supune pe cel vinovat pedepsei penale, adică când este dovedit că el a comis o infracțiune concretă. De aceea, dacă în fapta persoanei nu este dovedită existența componentei infracțiunii, aceasta înseamnă că persoana nu poate fi supusă răspunderii penale și, respectiv, nu poate fi liberată”¹⁵ de aceasta.

Liberarea nu trebuie confundată cu înlăturarea răspunderii juridice, în care context suntem de acord cu părerea autorului V. Dobînda ce determină că „aceasta ar putea fi definită drept excluderea consecințelor negative ale aplicării forței de constrângere a statului în condițiile legii pentru subiectul, care a comis fapta ilicită”¹⁶.

Deoarece constrângerea penală reprezintă forma cea mai gravă de constrângere, ea trebuie să reflecte întotdeauna gravitatea faptei. De aceea s-a admis posibilitatea înlocuirii răspunderii penale în cazul unor fapte penale comise în condiții atenuante, cu o răspundere mai ușoară, care să se afle în concordanță cu gravitatea faptei comise. Instituția liberării de răspundere penală cu tragere la răspundere contravențională reflectă preocuparea legiuitorului de a institui și alte măsuri legale decât cele penale pentru corectarea celor care au săvârșit infracțiuni de o gravitate redusă¹⁷.

Autorii S. Botnaru și A. Șavga delimitează temeiurile de liberare de răspundere penală în cele imperative și cele care sunt la discreția organului de drept¹⁸.

La categoria celor din urmă, pe lângă cele prevăzute de art. 54 Cod penal (liberarea de răspundere penală a minorilor) și art. 57 Cod penal (liberarea de răspundere penală în legătură cu căința activă) este stabilită liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională, prevăzută de art. 55 Cod penal. Astfel, aplicabilitatea art. 55 din Codul penal rămâne la libera decizie și discreție a subiectului procesual competent, în cazul dat fie procurorul, fie instanța de judecată. Codul contravențional în art. 393, printre autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale, pe lângă instanța de judecată, comisia administrativă și agentul constatat, îl indică pe procuror¹⁹.

În procedura penală procurorul joacă un rol principal, fiind persoana procesuală care conduce sau exercită urmărirea penală și reprezintă în judecată învinuirea în numele statului. De asemenea, indicațiile scrise ale procurorului date ofițerului de urmărire penală în cadrul procesului penal sunt obligatorii pentru executare²⁰.

Însă, în cadrul procesului contravențional, procurorul are aceleași atribuții ca și agentul constatat, nefiind ierarhic superior din punct de vedere procesual acestuia,

¹⁵ Igor Șevenco. Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională. În: *Perspectivelor și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, Vol. 6, Partea 1, pp. 167-168.

¹⁶ Vasile Dobînda. Unele considerente referitor la liberarea de răspundere a subiectului răspunderii juridice la diferite etape de manifestare a acesteia. În: *Legea și viața*, octombrie-noiembrie 2020, p. 29.

¹⁷ Stela Botnaru, Alina Șavga, ș.a., op. cit., p. 409.

¹⁸ *Ibidem*, p. 406.

¹⁹ Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial nr. 3-6 din 16.01.2009.

²⁰ Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.

iar conform prevederilor contravenționale, procurorul poate verifica doar „legalitatea acțiunilor agentului constator din cadrul subdiviziunilor Ministerului Afacerilor Interne, ale Centrului Național Anticorupție, ale Serviciului Vamal sau ale Serviciului Fiscal de Stat la înregistrarea sesizărilor despre săvârșirea contravențiilor și, în urma verificării efectuate, după caz, să pornească procesul contravențional sau să atace decizia agentului constator în instanța de judecată”²¹.

În afară de prevederile de mai sus, legislația contravențională determină că dacă, în procesul examinării cauzei contravenționale, autoritățile publice în care activează agenții constatori, prevăzute la articolele 400–423²² ale Codului contravențional, constată că încălcarea despre care fie au fost sesizate, fie au fost stabilite în exercițiul atribuțiilor funcționale, conține elementele constitutive ale infracțiunii, agentul constator remite materialele procurorului sau ofițerului de urmărire penală, după competență materială și/sau teritorială. Iar art. 396 din Codul contravențional, care stabilește competența procurorului, prevede că „dacă procurorul în exercițiul funcției constată că încălcarea conține elementele constitutive ale contravenției, dispune prin ordonanță pornirea cauzei contravenționale și o remite, după caz, autorității competente”²³.

Însă, în cazul refuzului începerii urmăririi penale sau încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenție, procurorul dispune, prin ordonanță motivată, pornirea procesului contravențional și va examina personal cauza contravențională prin derogare de la prevederile indicate supra. Totodată, Codul de procedură penală prevede că „Dacă fapta constituie o contravenție sau dacă liberarea de răspundere penală are loc în conformitate cu art. 55 din Codul penal, procurorul, în condițiile legii, aplică sancțiunea contravențională. Dacă aplicarea sancțiunii contravenționale nu ține de competența procurorului, cauza se transmite imediat instanței de judecată spre examinare”²³.

În această ordine de idei, având la bază prevederile art. 55 din Codul penal, procurorul poate înceta urmărirea penală și atrage persoana la răspundere contravențională. Procedura dată poate fi aplicată și de instanța de judecată, fie atunci când procurorul nu are competența de aplicare a sancțiunii contravenționale, fie când cauza se află la examinare în instanță. Astfel, procurorul în anumite condiții poate examina o cauză contravențională; iar atunci când are loc „liberarea de răspundere penală în conformitate cu art. 55 Cod penal, procurorul, în condițiile legii, aplică sancțiunea contravențională”²⁴.

Articolul 17 (Actele de evidență) din Legea nr. 185 din 11.09.2020 ce stabilește evidența contravențiilor și cauzelor contravenționale, printre multitudinea de acte procesuale prin care se asigură evidența contravențiilor și cauzelor contravenționale se atribuie și ordonanța motivată a procurorului privind pornirea procesului contravențional, în legătură cu refuzul începerii urmăririi penale, încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenție (art. 17, alin. (1), lit. g)²⁵.

Codul de executare determină lista documentelor executorii care se execută conform prevederilor acestuia, printre care sunt determinate ordonanțele privind liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională sub formă de amendă (art. 11, lit. d)²⁶.

²¹ Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial nr. 3-6 din 16.01.2009.

²² Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial nr. 3-6 din 16.01.2009.

²³ Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.

²⁴ Oleg Pantea, Albert Antoci. Drept contravențional: suport de curs, Chișinău: CEP USM, 2020, p. 113.

²⁵ Legea nr. 185 din 11.09.2020 cu privire la Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. În: Monitorul Oficial nr. 259-266 din 09.10.2020, art. 553.

²⁶ Codul de executare, Legea Nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial nr. 214-220 din 05.11.2010, art. 704.

Procedura descrisă *supra* nu trebuie confundată cu cea de liberare de pedeapsa penală, chiar dacă are anumite asemănări. Respectiv, art. 89 din Codul penal prevede că „Prin liberare de pedeapsa penală se înțelege eliberarea persoanei care a săvârșit o infracțiune de la executarea reală, parțială sau totală, a pedepsei penale pronunțate prin hotărâre a instanței de judecată”²⁷.

După cum vedem, procedura stabilită de art. 89 Cod penal poate fi aplicată doar de către instanța de judecată în privința persoanei care a fost condamnată, însă pedeapsa penală nu se execută real, fie în totalitate, fie în privința unei părți. Conform datelor statistice, analizând ordonanțele de aplicare a sancțiunii contravenționale, inclusiv prin prisma prevederilor art. 55 din Codul penal, emise de către procurori în perioada anilor 2021-2024, stabilim următoarele cifre: 2021 – 12; 2022 – 31; 2023 – 50; 2024 – 81 de cauze contravenționale inițiate și examinate de către procuror²⁸.

După cum vedem, din punct de vedere cantitativ, în fiecare an se atestă o creștere ușoară a unor asemenea cauze, dar rezultatele sunt modeste comparativ cu cele pe care le au alte autorități publice cu competențe în domeniul documentării contravențiilor. Din analiza ordonanțelor respective, determinăm că acestea se referă la același contravenții care pot fi examinate de către agentul constatatator, respectiv, ca și acesta, procurorul le constată doar pe cele care nu țin de competența instanței de judecată, iar în urma examinării poate aplica aceeași sancțiune pe care o aplică agentul constatatator, respectiv, doar amenda. În celelalte cazuri, procurorul va remite cauza contravențională spre examinare instanței de judecată competente.

Analizând art. 53 (Liberarea de răspundere penală) din Codul penal, acesta prevede că „Persoana care a săvârșit o faptă ce conține semnele componentei de infracțiune poate fi liberată de răspundere penală de către procuror în cadrul urmăririi penale și de către instanța de judecată la judecarea cauzei în cazurile:

- a) minorilor;
- b) **tragerii la răspundere contravențională;**
- c) renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunii;
- d) căinței active;
- e) schimbării situației;
- f) liberării condiționate;
- g) prescripției de tragere la răspundere penală”²⁹.

Art. 55 Cod penal dedicat temeiurilor și condițiilor de liberare de răspundere penală determină că „Persoana care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, cu excepția infracțiunilor prevăzute la art. 256 (Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației); art. 264, alin. (2) (Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport săvârșită în stare de ebrietate); art. 264¹ (Conducerea mijlocului de transport cu depășirea limitelor de alcool admisibile sau în stare de ebrietate produsă de alte substanțe); art. 303 (Amestecul în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală); art. 314 (Determinarea la depunerea de declarații mincinoase, la formularea de concluzii false sau la efectuarea de traduceri incorecte); art. 324 alin. (1) (Coruperea pasivă, respectiv, pretinderea, acceptarea sau primirea, personal sau prin mijlocitor, de către o persoană publică sau de către o persoană publică străină de bunuri,

²⁷ Codul penal, Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.

²⁸ Extras din Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor, cauzelor contravenționale și persoanelor care au săvârșit contravenții, stabilit prin Legea nr. 185 din 11.09.2020, executor S. Reaboi.

²⁹ Codul penal, Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.

servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă ce nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană, sau acceptarea ofertei ori promisiunii acestora pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sau contrar acesteia); art. 326, alin. (1^a) (Traficul de influență, exprimat prin promisiunea, oferirea sau darea unei persoane, personal sau prin mijlocitor, de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje, pentru aceasta sau pentru o altă persoană, când respectiva persoană are sau susține că are o influență asupra unei persoane publice, persoane cu funcție de demnitate publică, persoane publice străine, funcționar internațional); art. 328, alin. (1) (Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, realizată prin săvârșirea de către o persoană publică a unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice); art. 332, alin. (1) (Falsul în acte publice manifestat prin înscrierea de către o persoană publică în documentele oficiale a unor date vădit false, precum și falsificarea unor astfel de documente, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale); art. 333, alin. (1) (Luarea de mită); art. 334, alin. (1) și (2) (Darea de mită); art. 335, alin. (1) (Abuzul de serviciu) și art. 335¹ alin. (1) (Falsul în documente contabile), poate fi liberată de răspundere penală și trasă la răspundere contravențională în cazurile în care și-a recunoscut vina, a reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune și s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale.

Din sensul prevederilor legale citate, în mod imperativ este prescrisă aplicarea acestora în cazul săvârșirii doar a unei singure infracțiuni, nu și pentru săvârșirea a două sau mai multe infracțiuni³⁰. Respectiv, dacă persoana a comis mai multe infracțiuni concomitent sau separat, această procedură nu este aplicabilă. În cazul îndeplinirii tuturor condițiilor arătate, procurorul în cadrul urmăririi penale sau instanța de judecată la judecarea cauzei, are doar facultatea de a înlocui răspunderea penală, nefiind obligată să facă acest lucru³¹.

În acest sens, nu este o obligație procesuală, dar o decizie asumată și unilaterală a procurorului sau instanței de judecată de a soluționa cauza penală prin procedura dată. Astfel, vedem că legiuitorul fixează anumite condiții pentru aplicarea acestei proceduri, respectiv, poate fi aplicată în privința persoanelor care anterior nu au fost în conflict cu legea și pentru prima dată au comis o infracțiune din categoria celor ușoare pentru care legislația penală prevede în calitate de sancțiune maximă, pedeapsa închisorii pe un termen de până la 2 ani inclusiv, și celor mai puțin grave pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de până la 5 ani inclusiv.

După cum am determinat supra, legiuitorul stabilește o listă exhaustivă a infracțiunilor pentru care nu poate aplicată această procedură, chiar dacă fac parte din categoriile menționate, fapt care se explică fie prin frecvența comiterii acestora (sunt comise într-un număr mai mare decât alte infracțiuni din categoriile date), fie prin consecințele prejudiciabile sporite asupra valorilor sociale ocrotite de norma legală. Următoarele condiții țin de comportamentul procesul al făptuitorului, precum și de personalitatea acestuia. În primul rând, el urmează să-și recunoască vina în cele săvârșite, nefiind influențat, impus sau constrâns în acest sens.

Procurorul sau instanța de judecată urmează să determine aspectul legat de posibilitatea corectării persoanei, fără ca aceasta din urmă să fie supusă răspunderii penale,

³⁰ Igor Șevcenko, *op. cit.*, p. 169.

³¹ *Idem*, p. 169-170.

iar aici legislația nu determină condițiile de realizare a procedurii respective, rămânând la discreția procurorului sau judecătorului care își formează părerea sa din discuțiile cu persoana dată și comportamentul acesteia, dar și din materialul caracteristic (de la locul de trai, angajator, instituție de învățământ, subdiviziune de poliție, autoritate publică locală, organ de probațiune, etc.), poziția socială, exprimată prin starea civilă, studiile pe care le are, încadrarea sau, dimpotrivă, neîncadrarea în câmpul muncii, persoane aflate la întreținere etc. Dacă prin infracțiunea comisă a fost adus un anumit prejudiciu, acesta urmează a fi evaluat, determinat și reparat integral.

Repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune presupune micșorarea sau înlăturarea consecințelor faptelor comise. În funcție de caracterul prejudiciului (fizic, material sau moral), repararea potrivit teoriei și practicii judiciare se poate exprima prin: achitarea tratamentului medical, restituirea obiectelor sustrate, compensarea în bani a averii distruse etc.³²

Următoarea etapă este aplicarea sancțiunii/sancțiunilor contravenționale. Astfel, persoanelor liberate de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională le pot fi aplicate următoarele sancțiuni contravenționale: amendă în mărime de până la 150 de unități convenționale, în situația în care o unitatea convențională este de 50 de lei, respectiv, limita maximă a sancțiunii sub formă de amendă poate fi de 7500 de lei. În cazul dat considerăm că norma penală nu este completă, or, nu este stabilită limita minimă, iar aceasta la discreția procurorului sau judecătorului poate fi și de o unitate convențională. De asemenea, nu este stabilit dacă persoana sancționată poate achita amenda aplicată în condiții favorabile, respectiv, în mărime de jumătate, timp de 3 zile lucrătoare.

Următoarele sancțiuni sunt: privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an; privarea de dreptul de a deține anumite funcții pe un termen de la 3 luni la un an; privarea de dreptul special de a conduce vehicule pe un termen de la 6 luni la 3 ani; privarea de dreptul special de a deține armă și de portarmă pe un termen de la 3 luni la un an. Cu excepția ultimei sancțiuni, toate celelalte sunt indicate în limitele minime și maxime stabilite de Codul contravențional, respectiv, pentru privarea de dreptul de deținere sau port și folosire a armei este stabilit termenul de la 2 la 5 ani, care nu coincide cu cel indicat în art. 55 al Codului penal.

Următoarea sancțiune în listă este munca neremunerată în folosul comunității pe o durată de la 10 la 60 de ore; chiar dacă această perioadă coincide cu limitele stabilite de legislația contravențională, nu este indicat dacă este nevoie de acceptul făptuitorului de a-i fi aplicată această sancțiune, care este o condiție obligatorie, cu anumite excepții, doar în cazul violenței în familie (art. 78¹ Cod contravențional) și al neexecutării ordinului de restricție de urgență (art. 318¹ Cod contravențional), unde nu se solicită acceptul acestuia. Considerăm că în cadrul procedurii date urmează a fi aplicată exclusiv doar limita maximă a acestei sancțiuni, iar norma legală să fie indicată fără alte alternative, respectiv, cu excluderea sintagmei „de la”.

Cea din urmă sancțiune este arestul contravențional care poate fi „de până la 30 de zile”. Prevederile date sunt unele cu caracter general și nu corespund cu prevederile stabilite de Codul contravențional, părere împărtășită și de autoarea C. Garbuz, care determină corect că „Astfel, legiuitorul, prin norma penală, a creat alte limite de arest contravențional decât cele stipulate la art. 38 alin. (4) CC RM. Potrivit legii contravenționale, durata arestului contravențional este de la 3 la 15 zile. În cazul concursului de contravenții sau al cumulului de hotărâri de sancționare, pentru care, conform legii, se

³² *Idem*, p. 169.

prevede în calitate de sancțiune arestul contravențional, instanța de judecată poate aplica această sancțiune pe un termen de până la 30 de zile. Legislația penală pune în evidență arestul contravențional cu un termen de până la 30 de zile în toate cazurile de liberare de răspundere penală³³.

Astfel, instanța de judecată poate aplica sancțiunea arestului contravențional de până la 30 de zile fără a fi întrunite condițiile determinate de Codul contravențional (concursul de contravenții sau cumulul de hotărâri de sancționare, pentru care se aplică arestul contravențional), iar expunerea corectă a prevederilor legale din art. 55 Cod penal ar fi fost stabilirea aceluiași interval al arestului contravențional „de la 3 până la 15 zile”. Privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, privarea de dreptul de a deține anumite funcții, privarea de dreptul special pot fi aplicate și ca sancțiuni complementare.

În această ordine de idei, procurorul aplicând procedura dată poate sancționa persoana doar cu amendă, pe când instanța poate aplica toate sancțiunile stabilite de art. 55 Cod penal, inclusiv o sancțiune de bază și una complementară, din categoria celor care presupun privarea persoanelor de anumite drepturi. Astfel, procedura descrisă are un impact punitiv minim atunci când este aplicată de către procuror, și unul în creștere când se aplică de către instanța de judecată.

Totodată, ordonanța procurorului este supusă aceleiași proceduri de contestare ca și decizia agentului constatator, respectiv, poate fi atacată la judecătoria competentă teritorial în termen de 15 zile de la emitere și se examinează în conformitate cu prevederile art. 448 (Contestația împotriva deciziei agentului constatator asupra cauzei contravenționale) și ale capitolului VII din cartea a doua a Codului contravențional, respectiv, pe principii generale. Chiar dacă prin Legea nr. 163 din 20.07.2017³⁴ au fost efectuate anumite modificări în vederea determinării sancțiunilor contravenționale aplicate prin prisma procedurii stabilite de art. 55 Cod penal, considerăm că acesta conține anumite carențe și necesită a fi ajustat conform propunerilor de mai sus.

Varianta anterioară a prevederilor penale stabilea doar două sancțiuni, și anume: a) amendă în mărime de până la 500 de unități convenționale, b) arestul contravențional de până la 30 de zile. Este salutară completarea articolului dat cu mai multe categorii de sancțiuni contravenționale, în special cu cele ce vizează privare de anumite drepturi, dar nu suntem de acord cu diminuarea cuantumului amenzii de la 500 la 150 de unități convenționale. Or, în afară de efectul conștientizării de către făptuitor a ilegalității comise, acestuia urmează să-i fie aplicată o sancțiune proporțională și echitabilă, dar nicidecum una simbolică.

Ce ține de procedura dată, atunci când este aplicată de către instanța de judecată, în afară de condițiile descrise mai sus are anumite particularități. Codul contravențional prevede că „La aplicarea sancțiunii contravenționale, instanța de judecată ține cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de caracteristica persoanei, dar și de circumstanțele atenuante și cele agravante”³⁵.

Doar că în cazul dat procedura de aplicare a sancțiunii contravenționale de către instanța de judecată are anumite particularități. Astfel, interpretând prevederile legale, determinăm că gradul prejudiciabil al contravenției nu este aplicabil în acest caz. Despre caracteristica persoanei am vorbit mai sus și urmează a fi luată în calcul nu doar la sta-

³³ Carolina Garbuz, *op. cit.*, p. 57.

³⁴ Legea nr. 163 din 20.07.2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial nr. 364-370 din 20.10.2017, art. 616.

³⁵ Mihai Poalelungi, ș.a. *Modele de acte judecătorești în procesul contravențional*. Institutul Național al Justiției, Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, p. 81.

bilirea sancțiunii, dar și la aplicarea propriu-zisă a procedurii de liberare de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională. Dar cum rămâne cu circumstanțele atenuante și cele agravante? Or, acestea lipsesc în totalitate din cadrul mecanismului dat.

Profesorul D. Roman este de părere că „În cazurile de liberare de răspundere penală (de exemplu, înlocuirea răspunderii penale cu cea contravențională, art. 55 Cod penal) instanța de judecată este obligată să examineze probele, să stabilească gradul de vinovăție a persoanei și ulterior poate să dispună soluția încetării procesului penal. Încetarea procesului penal cu înlocuirea răspunderii penale conform art. 55 Cod penal poate fi dispusă doar față de o persoană vinovată”³⁶.

Același autor prin interpretarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.5 din 19.06.2006 cu privire la sentință, indică despre „necesitatea stabilirii culpabilității inculpatului care este eliberat de răspundere penală”³⁷. Prin urmare, culpabilitatea inculpatului se stabilește de către instanța de judecată printr-o sentință de încetare la aplicarea mai multor temeuri, inclusiv în cazurile prevăzute în art.54-56 din Codul penal (liberarea de răspundere penală a minorilor; liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională; liberarea în legătură cu renunțarea de bunăvoie la săvârșirea infracțiunii)³⁸.

În acest sens, art. 332 din Codul de procedură penală (Încetarea procesului penal în ședința de judecată), prevede expres că „În cazul în care, pe parcursul judecării cauzei, se constată vreunul din temeiurile prevăzute”, inclusiv în art. 55 din Codul penal „instanța, prin sentință motivată, încetează procesul penal în cauza respectivă”. Obligatorietatea motivării sentinței este o garanție în plus că persoanei i-au fost asigurate și garantate toate drepturile procesuale pe care le are, totodată „sentința de încetare a procesului penal poate fi atacată cu apel sau, după caz, cu recurs în instanța ierarhic superioară, în modul prevăzut de prezentul cod”. Același articol prevede că „În cazul în care fapta persoanei constituie o contravenție, instanța încetează procesul penal și, concomitent, soluționează cauza conform prevederilor Codului contravențional al Republicii Moldova”³⁹.

După cum cunoaștem, sentința constă din partea introductivă, partea descriptivă și dispozitiv. Partea descriptivă, atunci când ne referim la sentința de încetare a procesului penal, trebuie să conțină, pe lângă celelalte elemente ale unei sentințe de condamnare, descrierea și motivarea temeiurilor pentru încetarea procesului penal.

Ce ține de dispozitivul sentinței de încetare a procesului penal, art. 396 CPP prevede că acesta trebuie să cuprindă:

- 1) numele, prenumele și patronimicul inculpatului;
- 2) dispoziția de încetare a procesului penal și motivul pe care se întemeiază încetarea procesului;
- 3) dispoziția de revocare a măsurii preventive, dacă o astfel de măsură a fost aplicată;
- 4) dispoziția de revocare a măsurilor de asigurare a acțiunii civile și a eventualei

³⁶ Dumitru Roman. Încetarea procesului penal în ședința de judecată și particularitățile sentinței de încetare. Disponibil pe: <https://juridicemoldova.md/9034/incetarea-procesului-penal-in-sedinta-de-judecata-si-particularitatile-sentinei-de-incetare.html>

³⁷ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind sentința judecătorească, nr.5 din 19.06.2006. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție, nr.1, 2007.

³⁸ Dumitru Roman. Încetarea procesului penal în ședința de judecată și particularitățile sentinței de încetare. Disponibil pe: <https://juridicemoldova.md/9034/incetarea-procesului-penal-in-sedinta-de-judecata-si-particularitatile-sentinei-de-incetare.html>

³⁹ Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.

confiscări speciale, dacă astfel de măsuri au fost luate⁴⁰.

Așadar, în cazul sentințelor de condamnare, în care persoana vinovată este supusă măsurilor juridico-penale, spre exemplu pedepsei penale, în partea dispozitivă a sentinței judecătorești se invocă direct – condamnare a faptei și a persoanei vinovate, precum și prevederile cu referire la pedeapsa penală⁴¹.

Însă în cazul sentințelor de încetare persoana va fi recunoscută vinovată de comiterea unei infracțiuni, dar în continuare va fi stabilită încetarea procesului penal prin liberarea de răspundere penală și atragere la răspundere contravențională, fiind aplicată sancțiunea contravențională de bază, dar și cea complementară (în cazul în care va fi aplicată), în corespundere cu elementele descrise mai sus.

4. CONCLUZII

În concluzie putem menționa că procedura descrisă, chiar dacă este criticabilă și necesită anumite modificări, constituie o modalitate procesuală de a soluționa cauza penală într-un termen restrâns, cu un impact minim din punct de vedere sancționator (punitiv) asupra făptuitorului, iar efectele pe care le-a produs infracțiunea pot fi corectate fără aplicarea pedepsei penale. Astfel, răspunderea juridică poate înceta la orice etapă în virtutea intervenției instituției liberării de răspundere penală cu atragere la răspundere contravențională, rolul căreia este de a nu admite pedepsirea cu orice preț și în exces a persoanei care poate fi supusă corectării altfel decât prin aplicarea pedepsei penale.

Pe de altă parte, folosirea nemotivată sau în exces a acestei proceduri, în scopul de a evita răspunderea penală, ar duce la diminuarea impactului pe care legea îl are asupra responsabilizării persoanelor ce comit infracțiuni sau au o predispoziție în acest sens, reducând efectul preventiv al legislației penale și al celei contravenționale.

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

Botnaru S., Șavga A, ș.a., Drept penal, partea generală, vol. I, ediția a II-a, Chișinău: Editura „Cartier”, 2005.

Codul penal, Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.

Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.

Codul de executare, Legea Nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial nr. 214-220 din 05.11.2010, art. 704.

Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial nr. 3-6 din 16.01.2009.

Costin M. N., Răspunderea juridică în dreptul R.S.R., Cluj: „Dacia”, 1974.

Dobînda V. Unele considerente referitor la liberarea de răspundere a subiectului răspunderii juridice la diferite etape de manifestare a acesteia. În: „Legea și Viața”, octombrie-noiembrie 2020.

⁴⁰ Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.

⁴¹ Ion Tîpa. Împăcarea pe cauze penale și consecințele juridico-penale pentru cel vinovat de săvârșirea infracțiunii. În: Revista Națională de Drept, 2011, nr. 8(131), pp. 37-40. ISSN 1811-0770, p. 38.

- Garbuz C., Esența și conținutul instituției înlocuirii răspunderii penale în baza legislației Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, nr. 4, 2014.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind sentința judecătorească, nr.5 din 19.06.2006. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție, nr.1, 2007.
- Hotca M. A., Drept contravențional. Suport de curs. București: Universitatea „Nicolae Titulescu”, 2011-2012.
- Ionașcu V., Drept contravențional. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2019.
- Legea nr. 163 din 20.07.2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial nr. 364-370 din 20.10.2017, art. 616.
- Legea nr. 185 din 11.09.2020 cu privire la Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. În: Monitorul Oficial nr. 259-266 din 09.10.2020, art. 553.
- Mocanu V., Sancțiunile contravenționale. În: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019, Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2019. Vol.1.
- Pantea O., Antoci A., Drept contravențional: suport de curs, Chișinău: CEP USM, 2020.
- Poalelungi M., ș.a., Modele de acte judecătorești în procesul contravențional. Institutul Național al Justiției, Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.
- Roman D. Încetarea procesului penal în ședința de judecată și particularitățile sentinței de încetare Disponibil pe: <https://juridicemoldova.md/9034/incetarea-procesului-penal-in-sedinta-de-judecata-si-particularitatile-sentinei-de-incetare.html>
- Sergiu Furdui. Dreptul contravențional, Chișinău: Cartier, 2005.
- Șevcenco I., Liberarea de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională. În: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019. Vol. 6, Partea 1.
- Tipa I., Similitudini și delimitări ale liberării de pedeapsa penală datorită schimbării situației cu alte instituții penale similare. În: Studia Universitatis, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2008, nr. 4 (14.).
- Tipa I., Împăcarea pe cauze penale și consecințele juridico-penale pentru cel vinovat de săvârșirea infracțiunii. În: Revista Națională de Drept, 2011, nr. 8 (131).
- Trofimov I., Crețu A., Drept procesual contravențional. Chișinău: Cartea militară, 2017.
- Ursuța M., Procedura contravențională, ediția a II-a revizuită și adăugită. București: „Universul Juridic”, 2010.

CZU: 504.06+327](478+4)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242810>Luminița DIACONU¹

lumidiaconu74@gmail.com

ECOLOGICAL SECURITY DIMENSIONS IN THE CLIMATE CHANGE ERA: STRATEGIES, FRAMEWORKS AND POLICY IMPLICATIONS FOR MOLDOVA AND THE EU NEIGHBOURHOOD

Abstract: In an era of unprecedented climate change, ecological security has emerged as a critical dimension of human, national, and regional security. This paper examines the complex interplay between environmental degradation, climate variability, and socio-political vulnerabilities in Moldova and the broader EU neighborhood, with a focus on transboundary resource management and policy responses.

Aim: By integrating scenario-based planning, adaptive governance frameworks, and ecological peacebuilding strategies, the study demonstrates how climate-induced ecological stress functions as a “threat multiplier,” exacerbating water scarcity, agricultural disruption, energy insecurity, and socio-political tensions. The Dniester River Basin case study exemplifies the urgent challenges of managing shared water resources under uncertain climate trajectories, highlighting the need for multi-level governance, predictive monitoring, and community engagement.

Methodology: Comparative analyses of Moldova, Eastern Partnership countries, and EU member states reveal both governance gaps and opportunities for proactive, coordinated policy. The paper argues that effective ecological security requires not only technical solutions but a moral and strategic commitment to human well-being, social resilience, and regional cooperation.

Discussions and results: Ultimately, it contends that the failure to integrate ecological considerations into national and regional security frameworks risks cascading crises, whereas anticipatory, collaborative, and human-centered strategies can transform vulnerability into resilience, forging a pathway toward sustainable peace and prosperity in the face of accelerating environmental change.

Keywords: ecological security, climate change, transboundary resource management, adaptive governance.

¹ PhD, Academy of Economic Studies of Moldova (ROR: <https://ror.org/04d26v797>), e-mail: rectorat@ase.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6736-6344>, e-mail: lumidiaconu74@gmail.com

DIMENSIUNILE SECURITĂȚII ECOLOGICE ÎN ERA SCHIMBĂRILOR CLIMATICE: STRATEGII, CADRE INSTITUȚIONALE ȘI IMPLICĂRI POLITICE PENTRU R. MOLDOVA ȘI VECINĂTATEA UE

Abstract: Într-o eră marcată de schimbări climatice fără precedent, securitatea ecologică a devenit o dimensiune esențială a siguranței umane, naționale și regionale. Lucrarea examinează interacțiunea complexă dintre degradarea mediului, variabilitatea climatică și vulnerabilitățile socio-politice în Republica Moldova și în vecinătatea extinsă a Uniunii Europene, cu accentul pus pe gestionarea transfrontalieră a resurselor și reacțiile politice.

Scopul: Prin integrarea planificării bazate pe scenarii a cadrelor de guvernare adaptivă și a strategiilor de construire a păcii ecologice, studiul evidențiază modul în care stresul ecologic indus de schimbările climatice funcționează ca un „multiplicator de amenințări”, amplificând penuria de apă, perturbarea agriculturii, insecuritatea energetică și tensiunile socio-politice. Studiul de caz al bazinului râului Nistru ilustrează provocările urgente privind gestionarea resurselor de apă comune în condițiile unor traiectorii climatice incerte, evidențiind necesitatea unei guvernări multi-nivel, a monitorizării predictive și a implicării comunităților.

Metodologie: Analizele comparative ale Republicii Moldova, țărilor Parteneriatului Estic și statelor membre UE relevă atât lacune în guvernare, cât și oportunități pentru politici pro-active și coordonate. Lucrarea dată susține că securitatea ecologică eficientă necesită nu doar soluții tehnice, ci și un angajament moral și strategic față de bunăstarea umană, reziliența socială și cooperarea regională.

Discuții și rezultate: În cele din urmă, se afirmă că eșecul integrării considerentelor ecologice în cadrele de securitate naționale și regionale riscă să provoace declanșarea unor crize în lanț, în timp ce strategiile anticipative, de colaborare și centrate pe oameni pot transforma vulnerabilitatea în reziliență, deschizând calea către pace și prosperitate durabilă în fața accelerării schimbărilor de mediu.

Cuvinte-cheie: securitate ecologică, schimbări climatice, gestionarea resurselor transfrontaliere, guvernare adaptivă.

1. INTRODUCTION

The rapid intensification of global climate change has transformed ecological security from a peripheral concern into a central element of national, regional, and international security strategies. Environmental degradation, previously treated as an externality in economic and security planning, now constitutes a direct and multifaceted threat to state stability, human well-being, and geopolitical equilibrium. This is particularly acute in regions such as Eastern Europe, where post-Soviet environmental legacies intersect with limited governance capacity, demographic vulnerability, and ongoing geopolitical tensions.

Ecological security is a multidimensional concept, encompassing the integrity of ecosystems, the protection of human livelihoods, the resilience of socio-economic systems, and the stability of geopolitical arrangements. Early conceptualizations, rooted in the environmental security discourse of the 1970s and 1980s, focused on resource scarcity and the potential for conflict over environmental assets¹. However, the acceleration of climate change, coupled with the increasing frequency of extreme weather events, has expanded the scope of ecological security to include systemic risks arising from inter-linked socio-ecological systems².

Modern ecological security frameworks emphasize several core principles:

1. Resilience – the ability of ecological and social systems to absorb shocks without

¹ Ullman, R. H. (1983) 'Redefining Security,' *International Security*, 8(1), pp. 129–153.

² Homer-Dixon, T. (1999) *Environment, Scarcity, and Violence*. Princeton: Princeton University Press.

systemic collapse³.

2. Sustainability – ensuring that development does not compromise the integrity of ecosystems upon which human survival depends⁴.

3. Inclusivity – engaging a broad range of stakeholders, from local communities to international organizations, in decision-making processes⁵.

4. Adaptive Management – incorporating continuous monitoring, feedback mechanisms, and policy adjustments to respond to evolving environmental conditions⁶.

These principles are operationalized through institutional coordination, scenario planning, early-warning systems, and integrated policy frameworks that link environmental management with security and development objectives.

The Eastern European context exemplifies the urgency of this approach. Moldova, located in the nexus of EU, Eastern Partnership, and post-Soviet spaces, faces multiple intersecting ecological and security challenges: climate-sensitive agriculture, water insecurity in transboundary basins, soil degradation, and vulnerability to energy shocks. The Dniester River Basin, a critical water resource shared with Ukraine, illustrates the operational implications of these intersecting pressures, from seasonal water variability to potential socio-political conflict arising from transboundary governance gaps.

Global frameworks, including the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), the Paris Agreement, the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, and the Convention on Biological Diversity, provide overarching guidance for integrating ecological considerations into security planning. However, translating these frameworks into context-specific strategies in Moldova and the wider Eastern European neighborhood requires understanding regional socio-economic conditions, governance capacity, and geopolitical sensitivities.

2.METHODOLOGY

This paper seeks to synthesize theoretical, empirical, and policy-relevant insights into ecological security, focusing particularly on how climate change exacerbates risks and opportunities in Eastern Europe and the EU Neighborhood. It integrates a comprehensive literature review, theoretical analysis, scenario-based planning approaches, and detailed case studies, culminating in policy recommendations aimed at both national governments and international organizations. By emphasizing the Dniester River Basin as a focal case study, this paper illustrates how ecological security challenges are both globally interconnected and regionally specific.

The following sections will explore the evolution of ecological security theory, empirical evidence linking environmental change to social and political instability, and frameworks for preventive diplomacy and adaptive governance. Particular attention is given to Moldova and its transboundary ecological systems, demonstrating the critical need for integrated, multi-level approaches that combine environmental, security, and development policy objectives.

Ecological security has evolved as an interdisciplinary field, drawing on political

³ Folke, C. et al. (2005) 'Adaptive Governance of Social-Ecological Systems,' *Annual Review of Environment and Resources*, 30, pp. 441–473.

⁴ WCED (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

⁵ Adger, W. N. (2000) 'Social and Ecological Resilience: Are They Related?' *Progress in Human Geography*, 24(3), pp. 347–364.

⁶ Berkes, F., Colding, J. and Folke, C. (2003) *Navigating Social-Ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

science, international relations, environmental law, ecological economics, and disaster studies. Its theoretical foundations provide a conceptual lens to understand how climate change, environmental degradation, and resource variability interact with human, institutional, and geopolitical systems. Scholars have developed distinct yet complementary approaches that inform policy and operational strategies.

2.1 Realist and Neorealist Perspectives

Realist perspectives, grounded in classical international relations theory, maintain that states are the primary actors in security⁷. From this standpoint, ecological stress—such as water scarcity, loss of arable land, or energy disruptions—becomes a potential source of competition and conflict between states. Climate change, according to realist theorists, acts as a **threat multiplier**: it exacerbates existing rivalries, pressures border regions, and shifts the distribution of resources⁸.

Eastern European scholars have emphasized the importance of geostrategic vulnerabilities in the post-Soviet space. For instance, energy dependency and hydropolitics are identified as critical vectors of state fragility⁹. In Moldova, reliance on external energy imports and the vulnerability of transboundary rivers such as the Dniester accentuate these threats. By highlighting material dependencies, realists underscore the necessity for states to adopt climate-resilient strategies within broader national security doctrines.

2.2 Liberal Institutionalism

Contrasting with realism, liberal institutionalism emphasizes the role of international institutions, cooperation, and rule-based governance in mitigating ecological insecurity. The European Union (EU) exemplifies this approach by integrating climate and ecological considerations into foreign and security policies¹⁰. Regional frameworks such as the **EU Green Deal**, the **Eastern Partnership (EaP) Green Agenda**, and EU climate adaptation strategies provide instruments for proactive risk management, resource sharing, and cross-border environmental diplomacy.

In the context of Moldova and the wider Eastern European neighborhood, liberal institutionalism supports:

- Harmonization of national laws with EU environmental directives (Water Framework Directive, Habitats Directive).
- Regional cooperation on transboundary waters (Dniester and Danube river basins).
- Participation in multilateral climate finance and adaptation programs (EU4Environment, EaP climate resilience projects).

These cooperative mechanisms are not only technical or administrative but also **strategic**, fostering trust and reducing the likelihood of disputes over scarce resources.

2.3 Constructivist Perspectives and Securitization Theory

Constructivist approaches focus on norms, discourse, and social processes in shaping ecological security. The **securitization theory**, popularized by Buzan et al., argues that issues become matters of security when political actors frame them as existential

⁷ Waltz, K. (1979) *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.

⁸ Carus, A., Dabelko, G. D., & Wolf, A. T. (2018) *Water, Climate, and Conflict*. Berlin: Springer.

⁹ Götz, G., & Meier, P. (2015) 'Energy Security in Eastern Europe,' *European Security Review*, 23, pp. 45–62.

¹⁰ Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012) *Power and Interdependence*. 4th edn. Boston: Longman.

threats requiring emergency measures¹¹. Climate change and ecological degradation have increasingly been securitized in EU and UN policy spaces, legitimizing dedicated institutional responses, strategic planning, and diplomatic initiatives.

In Moldova and the EU neighborhood, securitization has enabled:

- Allocation of resources for water monitoring and climate adaptation.
- Integration of climate risks into national security strategies.
- Enhanced cross-border diplomacy in sensitive river basins, notably the Dniester.

However, constructivist scholars caution against over-securitization, which can lead to militarized responses or marginalize local communities' participation in ecological governance¹².

2.4 Human Security and Vulnerability Frameworks

Human security approaches shift the referent from the state to the individual, emphasizing protection of livelihoods, food, water, health, and shelter¹³. UNDP's human security framework recognizes that climate-induced shocks—droughts, floods, heatwaves—pose direct threats to human well-being, particularly in regions with weak governance or fragile economies.

Eastern European studies highlight the disproportionate vulnerability of rural populations, smallholder farmers, and marginalized communities to climate variability. In Moldova:

- Droughts threaten maize, wheat, and sunflower yields, which form the backbone of rural livelihoods.
- Water scarcity in the Dniester River Basin increases risk of public health stress and internal displacement.
- Energy insecurity exacerbates vulnerabilities, especially in winter months.

Human security perspectives encourage **inclusive governance**, community-based adaptation, and social safety nets, complementing state-centric security strategies.

2.5 Ecological Economics and Resilience Theory

Ecological economics introduces the concept of **biophysical limits** and planetary boundaries, asserting that ecological stability underpins economic and social systems¹⁴. Resilience theory extends this by emphasizing the adaptive capacity of coupled social-ecological systems to absorb shocks, reorganize, and continue to function under stress¹⁵.

In the context of Eastern Europe, resilience theory highlights:

- The importance of maintaining ecosystem services (soil fertility, water purification, flood regulation).
- Adaptive governance mechanisms capable of responding to uncertainty and non-linear climate impacts.
- Integration of ecological monitoring, predictive modeling, and scenario-based planning into policy design.

Case studies from transboundary river basins demonstrate the utility of resilience-ori-

¹¹ Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner

¹² Timo, H. & Fougère, M. (2014) 'Securitisation of Climate Change in Eastern Europe,' *Environmental Politics*, 23(2), pp. 209–227.

¹³ UNDP (1994) *Human Development Report*. New York: UNDP.

¹⁴ Daly, H. (1991) *Steady-State Economics*. Washington: Island Press.

¹⁵ Folke, C. et al. (2005) 'Adaptive Governance of Social-Ecological Systems,' *Annual Review of Environment and Resources*, 30, pp. 441–473.

ented frameworks in preventing conflict and promoting cooperation under climatic stress. The Dniester Basin illustrates this concept: shared water resources require joint adaptive management to prevent shortages, ecological degradation, and social instability.

2.6 Multi-Level Governance Approaches

Ecological security requires alignment across **global, regional, and national governance levels**¹⁶. Multi-level governance ensures coherence, efficiency, and adaptive capacity in responding to climate risks:

- **Global Level:** UNFCCC, Paris Agreement, Sendai Framework for Disaster Risk Reduction.

- **Regional Level:** EU directives, EaP Green Agenda, regional water commissions, OSCE environmental diplomacy initiatives.

- **National Level:** Moldovan legislation on environmental protection, water law, national security strategy, and climate adaptation planning.

Multi-level governance facilitates:

- Consistency between international obligations and national implementation.
- Resource optimization through shared monitoring and predictive modeling.
- Coordination of preventive diplomacy, environmental peacebuilding, and development initiatives.

2.7 Integrative Conceptual Framework

Synthesizing these approaches, an integrative ecological security framework includes:

1. **Risk Assessment:** Combining climate projections, socio-economic vulnerability, and political fragility.

2. **Institutional Coordination:** Multi-level governance, transboundary commissions, and joint monitoring platforms.

3. **Preventive Diplomacy:** Using environmental cooperation to reduce conflict potential.

4. **Adaptive Management:** Iterative policy adjustments informed by scenario analysis and early-warning systems.

5. **Human-Centered Strategies:** Protecting livelihoods, ensuring equitable access to resources, and embedding social resilience.

The framework reflects both theoretical pluralism and operational practicality. In Eastern Europe, where historical legacies, climate vulnerabilities, and transboundary dependencies intersect, such an integrative approach is essential for effective ecological security.

3. EMPIRICAL EVIDENCE- CLIMATE CHANGE AS A SECURITY RISK

Climate change increasingly functions as a **threat multiplier**, exacerbating existing social, economic, and political vulnerabilities. Empirical evidence from Eastern Europe, particularly Moldova, demonstrates that rising temperatures, altered precipitation patterns, and increasing frequency of extreme weather events translate directly into security risks for human populations, institutions, and transboundary governance systems

¹⁶ Bernauer, T., & Gampfer, R. (2018) 'International Cooperation and Climate Policy,' *Global Environmental Politics*, 18(1), pp. 92–116.

3.1 Climate Trends in Eastern Europe and Moldova

The Eastern European region is experiencing accelerated climate variability. Moldova, situated at the intersection of temperate and continental climate zones, has witnessed¹⁷.

- A mean annual temperature increase of 1.2–1.5°C over the past five decades.
- Increased frequency of **summer heatwaves** and prolonged **drought periods**, particularly affecting southern agricultural zones.
- Higher variability of precipitation, with **intense rainfall events** leading to localized flooding.
- Shifts in river hydrology, including reduced baseflows in the Dniester and Prut rivers during dry seasons, compounded by upstream water use¹⁸.

Projections indicate that by mid-century, under high-emission scenarios (RCP8.5), Moldova may face:

- Temperature rise of 2–3°C,
- 15–30% reduction in summer rainfall,
- Increased drought frequency every 2–3 years,
- Heightened risk of flash floods due to extreme precipitation events¹⁹.

These trends have direct implications for agriculture, water resources, energy supply, and public health.

3.2 Water Security and Transboundary Risks

Water scarcity is a critical dimension of ecological security in Moldova. The **Dniester River Basin**, shared with Ukraine, is the country's primary source of drinking water and irrigation²⁰. Reduced river flows, coupled with upstream hydropower operations, increase competition over water and stress ecosystem services. Transboundary water governance frameworks, such as the **2012 Dniester Treaty**, provide mechanisms for joint monitoring and cooperation, but empirical evidence indicates gaps in enforcement and real-time data sharing²¹.

Reduced water availability can generate multiple security challenges:

1. Agricultural stress: Irrigation-dependent crops, particularly maize, sunflower, and wheat, experience yield reductions during drought periods.

2. Energy vulnerabilities: Hydropower generation fluctuates with river flow, affecting electricity supply.

3. Public health concerns: Water quality degradation, including eutrophication and pollution from industrial and agricultural sources, increases disease risks.

4. Socio-political tension: Local disputes over water allocation and transboundary governance disagreements can escalate in periods of scarcity²².

Evidence from the 2007–2012 drought cycles in Moldova shows that agricultural losses reached up to 15–20% of GDP in extreme years, disproportionately affecting rural households and increasing reliance on food imports²³.

¹⁷ IPCC (2021) *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Geneva: IPCC.

¹⁸ UNDP (2020) *Human Development Report: Climate Change and Eastern Europe*. New York: UNDP.

¹⁹ World Bank (2020) *Moldova Climate Risk Profile*. Washington DC: World Bank.

²⁰ UNECE (2019) *Dniester River Basin Management*. Geneva: UNECE.

²¹ Carius, A., Dabelko, G. D., & Wolf, A. T. (2018) *Water, Climate, and Conflict*. Berlin: Springer.

²² FAO (2013) *Agricultural Losses in Moldova: 2007–2012 Droughts*. Rome: FAO.

²³ IFAD (2019) *Rural Vulnerability and Migration in Moldova*. Rome: IFAD.

3.3 Agricultural Vulnerability and Food Security

Moldova's economy is heavily reliant on agriculture, which constitutes approximately **35% of GDP** and employs over **25% of the labor force**²⁴. Empirical studies demonstrate that climate variability directly affects food security:

- Crop failures during drought years reduce household incomes and export revenues.
- Soil degradation, erosion, and declining fertility intensify vulnerability to climate shocks.
- Extreme weather events, including hailstorms and heavy rainfall, damage infrastructure and storage facilities.

The **food-security nexus** illustrates how environmental stress translates into socio-economic instability, particularly in regions with limited adaptive capacity. This risk is compounded by demographic pressures, including rural outmigration and declining labor availability in agriculture²⁵.

3.4 Human Mobility and Migration

Environmental pressures contribute to **internal and cross-border migration**, a key security consideration. Moldova has experienced:

- Seasonal migration to neighboring Ukraine, Romania, and Russia for agricultural labor.
- Permanent emigration from rural communities affected by repeated droughts.
- Shifts in population density toward urban centers, stressing municipal infrastructure and social services²⁶.

Climate-induced migration is both a cause and consequence of vulnerability. Reduced agricultural productivity undermines livelihoods, which in turn drives migration, potentially creating social and political tensions in host areas.

3.5 Infrastructure Vulnerability

Moldova's critical infrastructure, much of it inherited from the Soviet era, exhibits significant **climate vulnerability**:

- Flood-prone settlements along the Dniester and Prut rivers are at risk of inundation during extreme precipitation events.
- Roads, bridges, and irrigation networks suffer damage from soil erosion and landslides.
- Energy systems, including hydropower and electricity distribution, are sensitive to both droughts and floods.

The economic costs of infrastructure damage are substantial, and repeated failures can erode public confidence in institutions, amplifying governance and security challenges²⁷.

3.6 Public Health Implications

Climate variability affects public health in multiple ways:

- Heatwaves increase mortality among elderly and vulnerable populations.
- Drought and water scarcity contribute to sanitation challenges and waterborne diseases.

²⁴ IOM (2020) *Migration Trends in the EU Neighbourhood*. Geneva: IOM.

²⁵ UNDRR (2021) *Disaster Risk in Eastern Europe*. Geneva: UNDRR.

²⁶ WHO (2020) *Climate and Health in Eastern Europe*. Geneva: WHO.

²⁷ National Bureau of Statistics, Moldova (2022) *Statistical Yearbook*. Chișinău.

- Vector-borne diseases, such as West Nile Virus, expand their range under changing climatic conditions²⁸.

Public health stress intersects with economic and social vulnerability, compounding the risk profile of Moldova and similar Eastern European states.

3.7 Evidence from the EU Neighborhood

Similar patterns emerge across the EU neighborhood. In Ukraine, droughts and riverine flooding threaten agricultural productivity and hydropower infrastructure. Georgia experiences glacial retreat affecting water supply and hydroelectricity, while the Western Balkans contend with extreme heat, flooding, and energy dependency. Comparative studies indicate that **fragile governance and institutional capacity amplify the security implications of climate variability**²⁹.

The evidence demonstrates a consistent pattern: climate impacts are **not uniform**, but they are magnified in regions with weak adaptive capacity, transboundary governance challenges, and socio-economic fragility. Moldova exemplifies this dynamic, making it a critical case for studying ecological security in the EU neighborhood.

Thus, empirical evidence underscores that climate change acts as a **multi-scalar, cross-sectoral security risk** in Moldova and Eastern Europe:

- Water scarcity and transboundary disputes threaten both human and state security.
- Agriculture-dependent livelihoods are increasingly insecure under variable precipitation and temperature regimes.
- Infrastructure and energy systems are vulnerable to climatic shocks, affecting societal resilience.
- Migration and demographic shifts amplify social and political stress.
- Public health is increasingly exposed to environmental hazards.

These findings highlight the urgent need for integrated, multi-level ecological security frameworks that combine **climate monitoring, governance reform, preventive diplomacy, scenario planning, and adaptive management**. Moldova's experience offers valuable insights into operationalizing ecological security in fragile regions with high climate exposure.

4. DISCUSSIONS AND RESULTS: SCENARIO BASED PLANNING AND POLICY SIMULATIONS

Climate change presents complex, uncertain, and interconnected risks that challenge conventional planning approaches. Scenario-based planning is a methodological tool that enables policymakers to explore multiple plausible futures, anticipate vulnerabilities, and design adaptive strategies for ecological security³⁰. In the context of Eastern Europe and Moldova, scenario simulations are crucial for understanding climate-induced risks to water resources, agriculture, infrastructure, human security, and regional stability.

4.1 Methodology and Purpose of Scenario Planning

Scenario planning involves constructing diverse narratives about the future based on alternative assumptions regarding key drivers, such as greenhouse gas emissions,

²⁸ World Bank (2020) *Moldova Climate Risk Profile*. Washington DC: World Bank.

²⁹ Roe, S., et al. (2015) *Scenario Planning in Climate Change Policy*. London: Routledge.

³⁰ Roe, S., et al. (2015) *Scenario Planning in Climate Change Policy*. London: Routledge.

technological development, governance effectiveness, and socio-economic dynamics³¹. The approach emphasizes **flexibility and preparedness** rather than precise prediction. Its main purposes include:

1. Anticipating non-linear climate impacts: Extreme events such as flash floods, prolonged droughts, or unseasonable frosts can disrupt socio-ecological systems.

2. Integrating cross-sectoral vulnerabilities: Combining data on water availability, energy supply, food production, and human health.

3. Guiding preventive policy measures: Early warning, resource allocation, and transboundary cooperation are informed by potential risk trajectories.

Scenario-based approaches are particularly relevant in regions with high environmental variability and institutional fragility, such as Moldova and the Eastern Partnership (EaP) countries.

4.2 Climate-Induced Risk Trajectories in Moldova

Using climate models (RCP4.5 and RCP8.5), several plausible trajectories emerge for Moldova and the Dniester River Basin:

Scenario	Temperature Change	Precipitation Pattern	Key Ecological Risks	Socio-Security Implications
Low Emissions (RCP4.5)	+1.5°C by 2050	Moderate seasonal variability	Reduced agricultural yield, occasional droughts	Localized water stress, manageable infrastructure impacts
High Emissions (RCP8.5)	+3°C by 2050	Severe summer droughts, flash floods	Riverine depletion, soil degradation, ecosystem collapse	Food insecurity, rural displacement, transboundary water tension, energy instability
Adaptive Mitigation	+2°C by 2050	Stabilized by policy interventions	Improved water retention, ecosystem management	Strengthened resilience, reduced migration, enhanced regional cooperation

Figure 1. Climate-Induced Risk Trajectories in Moldova, generated by the author

These trajectories highlight the urgency of **adaptive strategies**, particularly for water management, agricultural planning, energy systems, and human security interventions.

4.3 Implications for Fragile and Conflict-Prone Regions

Climate change acts as a **threat multiplier** in fragile states, where environmental stress interacts with weak governance, socio-economic inequality, and geopolitical

³¹ IPCC (2022) *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Geneva: IPCC.

pressures³². In Moldova, scenario-based analysis reveals:

- **Water conflict potential:** Low-flow years in the Dniester Basin increase competition between municipal, agricultural, and industrial users, potentially generating transboundary tension with Ukraine.
- **Food insecurity:** Reduced crop yields intensify rural poverty, heighten dependency on imports, and strain social safety nets.
- **Migration and demographic stress:** Climate-induced migration can exacerbate urban overcrowding, labor shortages in agriculture, and political discontent.
- **Infrastructure fragility:** Flooding and drought cycles threaten roads, bridges, irrigation systems, and energy infrastructure.

Scenario simulations allow policymakers to **stress-test** these vulnerabilities, identify high-risk zones, and prioritize investment in adaptive measures.

4.4 Policy and Diplomatic Applications

Scenario-based planning informs **strategic, diplomatic, and policy-level interventions**. In Moldova and the EU neighborhood, key applications include:

1. Transboundary water governance: Using river flow scenarios to inform joint management agreements, early-warning systems, and ecological flow standards in the Dniester Basin.

2. Climate-sensitive foreign policy: Integrating ecological security considerations into national security doctrines, bilateral relations, and EU integration strategies.

3. Disaster preparedness and early-warning systems: Designing alerts for droughts, floods, and extreme heat to mitigate impacts on agriculture, energy, and public health.

4. Conflict prevention and environmental peacebuilding: Engaging neighboring countries in joint monitoring, data sharing, and cooperative infrastructure projects.

Evidence shows that proactive engagement, informed by scenario planning, reduces the likelihood of ecological shocks escalating into socio-political crises³³.

4.5 Integrating Scenarios into National and Regional Strategies

Effective integration requires **multi-level governance** and **institutional coordination**:

- **National Level:** Moldovan ministries of agriculture, environment, energy, and defense incorporate scenario analysis into planning, budget allocation, and legislation.

- **Regional Level:** EaP and EU mechanisms provide technical support, monitoring platforms, and policy guidance, facilitating harmonization with EU climate standards.

- **Transboundary Level:** Dniester River Basin Commission and bilateral commissions implement coordinated water management plans, informed by predictive models.

Scenario-based planning thus bridges science, policy, and diplomacy, enabling evidence-based decision-making in an uncertain and rapidly changing ecological context.

4.6 Lessons for Broader Eastern Europe

Scenario simulations in Moldova reveal transferable lessons for neighboring countries:

1. Early action reduces cost: Investments in resilience and preventive measures are cheaper than post-crisis recovery.

2. Transboundary collaboration is essential: Shared ecological resources require

³² Carius, A., Dabelko, G. D., & Wolf, A. T. (2018) *Water, Climate, and Conflict*. Berlin: Springer.

³³ UNDP (2020) *Climate Change, Migration, and Security in Eastern Europe*. New York: UNDP.

cooperative frameworks to prevent conflict.

3. Socio-economic integration strengthens adaptation: Policies must address livelihoods, migration, and inequality alongside ecological management.

4. Data and monitoring are foundational: High-quality hydrological, meteorological, and socio-economic data enable predictive modeling and scenario testing.

These lessons underscore that ecological security is not solely an environmental concern—it is a core dimension of regional stability, diplomacy, and human well-being.

5. ECOLOGICAL SECURITY FRAMEWORKS AND POLICY RECOMMENDATIONS

Addressing climate-induced ecological security threats requires **coordinated frameworks, adaptive governance, and integrated policy measures** at multiple levels. Lessons from Moldova and the broader Eastern European region illustrate the necessity of embedding ecological considerations into security, foreign policy, and development planning. The proposed ecological security framework for Moldova and the EU neighborhood rests on five strategic principles:

1. Resilience and Adaptation: Systems must be capable of absorbing shocks from climate variability, extreme weather events, and environmental degradation. This includes resilient infrastructure, diversified agriculture, and energy security strategies³⁴.

2. Sustainability: Policy decisions must prioritize long-term ecosystem integrity, avoiding overexploitation of water, land, and biodiversity resources³⁵.

3. Inclusivity and Stakeholder Engagement: Governance mechanisms should incorporate local communities, civil society, and private-sector actors, recognizing their central role in adaptation and ecological stewardship³⁶.

4. Integrated Risk Assessment: Climate, ecological, socio-economic, and political risks must be analyzed together to guide proactive decision-making.

5. Adaptive Management and Iterative Policy: Continuous monitoring and flexible policy adjustments allow governments and institutions to respond effectively to unforeseen changes³⁷.

These principles ensure that ecological security is not merely a sectoral concern but a **holistic and operationalizable approach** across governance scales.

5.1 Institutional Coordination and Multi-Level Governance

Effective ecological security requires **institutional mechanisms that enable coordination across ministries, agencies, and international partners:**

- **National Level (Moldova):** Ministries of Environment, Agriculture, Economy, Energy, and Defense must integrate climate risk analysis into strategic planning. The National Office for Emergency Situations should incorporate ecological early-warning data into disaster management systems.

- **Regional Level (Eastern Europe & EaP):** Cooperation through the **Eastern Partnership Climate & Environment Initiative** and **EU Green Deal alignment** provides tech-

³⁴ Folke, C. et al. (2005) *Adaptive Governance of Social-Ecological Systems*. Annual Review of Environment and Resources, 30, pp. 441–473.

³⁵ WCED (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

³⁶ Adger, W. N. (2000) 'Social and Ecological Resilience: Are They Related?' *Progress in Human Geography*, 24(3), pp. 347–364.

³⁷ Berkes, F., Colding, J., & Folke, C. (2003) *Navigating Social-Ecological Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

nical assistance, climate finance, and cross-border governance frameworks.

- **Transboundary Level:** The **Dniester River Basin Commission** exemplifies how joint monitoring, data sharing, and coordinated water management can prevent disputes and strengthen resilience. Expanded responsibilities, including climate adaptation planning and predictive scenario modeling, can enhance its effectiveness³⁸.

Institutional integration ensures that ecological security is embedded across policy domains, avoiding fragmentation and inefficiencies.

5.2 Embedding Ecological Security into Foreign Policy and Security Strategy National security strategies must incorporate **ecological risk assessments**, particularly in regions like Moldova, where transboundary water systems and energy dependencies intersect with geopolitical pressures:

- **Preventive Diplomacy:** Bilateral engagement with Ukraine over Dniester water allocation exemplifies the use of environmental cooperation to reduce conflict potential.

- **Environmental Peacebuilding:** Shared resource management and collaborative infrastructure projects foster trust and stability.

- **EU Integration Pathways:** Moldova's ecological security efforts should align with EU environmental acquis, including water management, biodiversity conservation, and climate adaptation directives.

The US Department of Defense's Climate Adaptation Roadmap provides an example of **mainstreaming climate risk into strategic planning**, demonstrating that ecological considerations can be integrated into national security and defense policy³⁹.

5.3 Policy Recommendations for International Organizations and States

1. **Institutionalize Ecological Security:** Embed ecological risk assessment and scenario planning into **national security strategies, defense planning, and development agendas**.

2. **Strengthen Transboundary Governance:** Expand the **Dniester River Basin Commission** to cover climate adaptation planning, predictive modeling, and ecological flow regulation.

3. **Enhance Early Warning Systems:** Invest in **real-time environmental monitoring**, predictive analytics, and disaster preparedness infrastructure.

4. **Promote Ecological Diplomacy:** Use shared environmental resources as instruments of **preventive diplomacy and conflict prevention** in Eastern Europe and the EU neighborhood.

5. **Mainstream Climate in Foreign Policy:** Integrate ecological considerations into **bilateral, regional, and EU accession negotiations**, ensuring alignment with international climate commitments.

6. **Invest in Human and Community Resilience:** Support local adaptive capacity, climate literacy, and participation in resource management.

7. **Align Financial and Trade Instruments:** Reform subsidies, tariffs, and investment mechanisms to **reward sustainable practices** and discourage environmental degradation.

These recommendations combine **preventive, adaptive, and integrative strategies**, providing a roadmap for Moldova and the broader EU neighborhood to navigate the challenges of ecological security.

³⁸ UNECE (2019) *Dniester River Basin Management*. Geneva: UNECE.

³⁹ US Department of Defense (2014) *Climate Change Adaptation Roadmap*. Washington DC: DoD.

6. MOLDOVA, EASTERN EUROPE AND EU NEIGHBOURHOOD CONTEXT

The ecological security landscape in Moldova and the broader Eastern European and EU neighborhood context is shaped by a unique combination of **historical legacies, socio-economic vulnerabilities, transboundary environmental pressures, and geopolitical dynamics**. Understanding these interlinked factors is crucial for designing effective climate adaptation and security strategies.

6.1 Historical and Socio-Political Context

Moldova, a small, landlocked country located between Romania and Ukraine, has undergone significant political and economic transformations since the dissolution of the Soviet Union. Its governance structures are evolving, and the country faces challenges related to **institutional capacity, resource management, and social cohesion**.

Key historical and socio-political factors influencing ecological security include:

- **Post-Soviet environmental legacies:** Industrial pollution, unregulated irrigation networks, and degraded soils persist from Soviet-era practices⁴⁰.

- **Economic dependency:** Moldova's economy relies heavily on agriculture, remittances, and energy imports, leaving it vulnerable to climate-induced shocks and regional instability⁴¹.

- **Governance challenges:** Limited institutional capacity and bureaucratic fragmentation constrain effective climate adaptation and transboundary resource management.

These factors combine to create a context in which ecological risks translate directly into human, economic, and political vulnerabilities. Moldova's climate vulnerabilities mirror broader trends in Eastern Europe, including:

- **Rising temperatures** and increasing frequency of extreme heat events.
- **Erratic precipitation patterns**, leading to prolonged droughts, soil degradation, and occasional floods.
- **Water scarcity**, particularly in transboundary basins like the Dniester and Prut.
- **Agricultural stress**, given the reliance on rain-fed crops and limited irrigation infrastructure.

Neighboring countries in the Eastern Partnership (EaP) region, including Ukraine, Belarus, and Georgia, experience similar ecological pressures. The interconnected nature of ecosystems and socio-economic systems in this region makes **transboundary cooperation and regional governance essential**.

6.2 European Union and Transboundary Influence and Policy Alignment

Frameworks Moldova's ecological security strategies are increasingly influenced by **EU integration and cooperation mechanisms**. Key frameworks and instruments include:

- **EU Water Framework Directive (2000/60/EC):** Establishes integrated river basin management and ecological status monitoring.

- **EU Green Deal:** Provides a comprehensive framework for climate mitigation, adaptation, and sustainable development.

- **Eastern Partnership (EaP) Green Agenda:** Promotes regional collaboration on climate adaptation, energy efficiency, and environmental governance.

⁴⁰ Popa, I., & Simion, G. (2018) *Post-Soviet Governance and Environmental Challenges in Moldova*. Chisinau: Academy of Sciences.

⁴¹ World Bank (2020) *Moldova Climate Risk Profile*. Washington DC: World Bank.

Compliance with these frameworks enhances Moldova's capacity to address ecological risks, improves access to climate finance, and strengthens its diplomatic engagement with neighboring countries⁴².

Transboundary ecological challenges are central to Moldova's ecological security. Shared water resources, energy infrastructure, and biodiversity corridors require coordination with Ukraine, Romania, and regional institutions. Critical issues include:

- **Water allocation and quality:** The Dniester River Basin is shared with Ukraine, and water scarcity, pollution, and seasonal variability pose risks to agriculture, human health, and hydropower.

- **Energy dependency:** Moldova imports natural gas and electricity, making it vulnerable to climate-induced supply disruptions and regional geopolitical tensions.

- **Biodiversity and ecosystem services:** Deforestation, soil degradation, and wetland loss threaten ecological resilience and regional food security.

Effective ecological security policy requires **transboundary cooperation, early-warning systems, and shared governance mechanisms** to mitigate potential conflict and build resilience.

Comparative Perspective: Moldova, EaP, and EU Neighbourhood

Dimension	Moldova	EaP Countries	EU Member States
Governance Capacity	Medium; evolving institutions; fragmented ministries	Varies; Ukraine, Georgia moderate; limited enforcement	High; multi-level governance; robust monitoring
Water Security	Dniester & Prut dependent; infrastructure vulnerable	Shared rivers; uneven regulation	Integrated management; strict directives
Climate Adaptation	Draft national strategies; partial implementation	Pilot programs supported by EU/UNDP	Comprehensive national and regional plans; EU Green Deal alignment
Disaster Risk Management	Reactive focus; limited early-warning	Emerging early-warning systems; donor-supported	Proactive systems; predictive analytics; cross-border coordination
Ecological Diplomacy	Bilateral agreements with Ukraine; limited scope	Emerging cooperation mechanisms	Extensive transboundary diplomacy; environmental peacebuilding

Figure 2. Comparative Table: Moldova vs EU vs EaP generated by author

This comparative perspective highlights the **gaps and opportunities** for Moldova, emphasizing the need to strengthen governance, transboundary collaboration, and alignment with EU and regional frameworks.

6.3 Implications for Ecological Security

The regional context demonstrates several critical implications for ecological security in Moldova and the EU neighborhood:

⁴² European Commission (2021) *EU Green Deal and Eastern Partnership Climate Initiatives*. Brussels: EC.

1. Vulnerability to climate-induced shocks: Limited adaptive capacity and exposure to water scarcity and extreme weather events amplify risks to human security and infrastructure.

2. Need for integrated governance: Fragmented institutional structures hinder effective response; multi-level coordination is essential.

3. Importance of transboundary cooperation: Shared resources, particularly water, require robust agreements, monitoring systems, and joint management strategies.

4. Alignment with international and EU frameworks: Integration with EU and UN climate policies enables access to technical, financial, and diplomatic support.

5. Potential for ecological peacebuilding: Environmental cooperation can strengthen trust and reduce conflict potential in fragile regions.

This analysis sets the stage for a **detailed case study of the Dniester River Basin**, illustrating how these factors converge and how scenario-based planning, adaptive management, and multi-level governance can address complex ecological security challenges.

The **Dniester River Basin**, shared by Moldova and Ukraine, represents a critical case for understanding ecological security in a transboundary context. As the second-largest river in Moldova, the Dniester is essential for **drinking water, agriculture, energy production, and ecosystem services**, making it a linchpin of national security and regional stability⁴³. Climate change, population pressures, and evolving socio-political dynamics render the basin a high-priority area for ecological security planning. The Dniester River spans **1,362 km**, with approximately **700 km flowing through Moldova**. Its basin encompasses diverse ecosystems, including forests, wetlands, and agricultural lands, and it supports over **3 million people** in Moldova alone. Key hydrological characteristics include:

- **Seasonal flow variability:** High water during spring snowmelt, low flows in summer and early autumn.

- **Vulnerability to droughts:** Summer low flows have intensified over the last two decades, reducing water availability for irrigation, municipal use, and hydropower.

- **Flood risks:** Spring floods and extreme rainfall events cause local inundation and infrastructure damage.

- **Water quality issues:** Pollution from agriculture, industrial discharge, and untreated wastewater affects ecological and human health

The basin's hydrological dynamics, combined with human pressures, create **inter-linked ecological, economic, and social vulnerabilities**.

Climate Change Impacts

Climate models for the region indicate that the Dniester Basin is highly sensitive to climate variability:

- **Temperature rise:** Projected increase of **2–3°C by 2050** under high-emission scenarios (RCP8.5), exacerbating evaporation and reducing river flows⁴⁴.

- **Drought frequency:** Extended summer droughts threaten irrigation, hydropower generation, and water supply for municipalities.

- **Flood intensity:** Extreme precipitation events may increase localized flooding, damaging infrastructure and agricultural lands.

- **Water quality deterioration:** Higher temperatures and reduced flows concentrate pollutants, harming aquatic ecosystems and public health.

⁴³ UNECE (2019) *Dniester River Basin Management*. Geneva: UNECE.

⁴⁴ World Bank (2020) *Moldova Climate Risk Profile*. Washington DC: World Bank.

These climate-induced risks are compounded by **socio-economic pressures**, including population growth in urban centers, increased water demand for agriculture, and transboundary management challenges.

Socio-Economic Dependencies

The Dniester River supports **agriculture, energy, drinking water, and industry**, making ecological stress a direct socio-economic concern:

1. Agriculture: Approximately 40% of Moldova's irrigated lands rely on Dniester water. Crop yields for maize, sunflower, and vegetables are highly sensitive to seasonal water availability⁴⁵.

2. Energy: Hydropower plants on the river provide a significant portion of local electricity; reduced flows threaten energy security during dry years.

3. Municipal Water Supply: Over 1 million residents in Moldova depend on the Dniester for drinking water, necessitating reliable quality and quantity management.

4. Fisheries and Ecosystem Services: Wetlands and riparian ecosystems provide food, habitat, and natural flood control, which are increasingly under stress from both climate variability and anthropogenic pressures.

The intersection of these dependencies illustrates how **ecological stress can cascade into human security, economic stability, and social resilience**.

Transboundary Governance and Institutional Challenges

Effective ecological security in the Dniester Basin requires **robust institutional coordination between Moldova and Ukraine**. Current mechanisms include:

- **Dniester River Basin Commission (DRBC):** Established under the 2012 treaty, tasked with water allocation, quality monitoring, and joint planning.

- **Data-sharing agreements:** Limited real-time monitoring and inconsistent reporting hinder proactive management.

- **Coordination with national agencies:** Ministries of Environment, Agriculture, and Energy in Moldova and Ukraine must collaborate across sectors, which is often constrained by bureaucratic fragmentation.

Despite these frameworks, gaps remain in **early-warning systems, scenario-based planning, and integration of climate adaptation measures**. Strengthening institutional capacity and cross-border cooperation is essential to prevent ecological degradation from translating into socio-political tension.

Scenario-Based Analysis in the Dniester Basin

Applying scenario-based planning to the Dniester Basin allows policymakers to anticipate ecological and socio-economic outcomes under different climate trajectories:

Scenario	Key Climate Projection	Ecological Risk	Socio-Economic Impact	Policy Implication
Baseline (Current Policies)	Moderate warming, seasonal variability	Gradual reduction in water availability	Crop yield reductions; manageable energy stress	Incremental adaptation; infrastructure upgrades

⁴⁵ FAO (2013) *Dniester Basin: Water Quality and Agricultural Impacts*. Rome: FAO.

Scenario	Key Climate Projection	Ecological Risk	Socio-Economic Impact	Policy Implication
High-Emission (RCP8.5)	+3°C by 2050; prolonged droughts	Severe river depletion, water quality decline	Agriculture crisis; municipal water shortages; hydro-power deficits	Urgent adaptive management; transboundary negotiation; emergency planning
Adaptive Mitigation	+2°C; policy interventions implemented	Stabilized flows; improved ecosystem resilience	Sustained agricultural productivity; reliable municipal water; energy security	Strengthened resilience; scenario-informed investments; community engagement

Figure 3. Scenario-Based Analysis in the Dniester Basin, developed by author

This analysis highlights the **need for flexible, evidence-based governance**, linking ecological monitoring with policy and diplomatic measures.

Policy Recommendations for the Dniester Basin

1. Strengthen Transboundary Governance: Expand the DRBC mandate to include climate adaptation, predictive modeling, and ecological flow standards.

2. Enhance Early-Warning Systems: Implement real-time monitoring of water levels, quality, and weather events; integrate data with national disaster response systems.

3. Invest in Ecological Infrastructure: Upgrade irrigation, flood control, and hydropower systems to withstand extreme events; restore wetlands to enhance natural resilience.

4. Promote Community Engagement: Support local water user associations, agricultural cooperatives, and citizen monitoring initiatives.

5. Align with EU and International Frameworks: Integrate basin management with EU Water Framework Directive, Eastern Partnership initiatives, and UN climate adaptation programs.

6. Scenario-Based Planning and Policy Simulation: Regularly update predictive models, stress-test infrastructure, and adjust policies based on emerging climate trajectories⁴⁶.

By implementing these measures, Moldova and Ukraine can **mitigate ecological risks, protect livelihoods, and reduce the potential for transboundary conflict**.

Obviously, there are some lessons to be learned

The Dniester Basin illustrates broader principles of ecological security:

- **Interconnected Risks:** Climate, ecological, economic, and social systems are deeply intertwined.

- **Transboundary Collaboration is Essential:** Shared resources require joint governance, data sharing, and cooperative investment.

- **Scenario Planning is Critical:** Anticipatory models inform adaptive policy, reducing vulnerability to shocks.

- **Community Engagement Strengthens Resilience:** Local knowledge and participation improve resource management and compliance.

⁴⁶ Popa, I., & Simion, G. (2018) *Post-Soviet Governance and Environmental Challenges in Moldova*. Chisinau: Academy of Sciences.

These lessons are applicable not only to Moldova but also to other **fragile regions in the EU neighborhood**, highlighting the importance of integrating ecological security into regional and national planning.

7. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The ecological challenges facing Moldova and the broader EU neighborhood are not abstract policy issues—they are deeply **human problems**. Every drop of water in the Dniester, every hectare of fertile soil, every kilowatt of hydropower, translates directly into the lives of farmers, children, families, and communities. Climate change is no longer a distant threat; it is already shaping the realities of people in rural villages, small towns, and cities across Eastern Europe.

Rising temperatures and unpredictable rainfall do more than alter crop cycles—they threaten **livelihoods, nutrition, and social stability**. In Moldova, farmers struggle to grow maize and sunflower under increasingly erratic conditions, while families in urban areas confront rising water bills and intermittent electricity⁴⁷. Prolonged droughts can force families to leave their homes, creating waves of internal migration that strain social services and local governance. Every ecological shock carries a human face: a child walking miles for clean water, a farmer watching his harvest fail, or a family displaced by floods.

Climate change acts as a **threat multiplier**, intensifying pre-existing vulnerabilities. Poverty, weak institutions, and transboundary disputes transform environmental stress into social tension, sometimes erupting in localized conflict. The stakes are high: ecological mismanagement is inseparable from **human suffering and political fragility**⁴⁸. Ensuring ecological security is not merely a technical exercise—it is a **moral obligation**. The people of Moldova and its neighbors are entitled to access clean water, safe food, and sustainable livelihoods. Ignoring ecological risks is effectively **denying these rights**. Decision-makers face a choice: act decisively to safeguard both the environment and human lives, or allow preventable crises to escalate.

The Dniester River Basin exemplifies this moral dimension. Joint management of the river is not only about hydrological flows but also about ensuring that children in Ripeni or Soroca can drink safe water, that farmers in Hîncești can cultivate crops without fear, and that communities do not face displacement due to preventable droughts or floods⁴⁹.

Our recommendations are as follows:

1. Institutionalize Ecological Security: Embed climate and ecological considerations into **national and regional planning**. Policies must prioritize **human well-being alongside environmental outcomes**, ensuring that decisions on water allocation, agriculture, and energy reflect the needs of communities.

2. Strengthen Transboundary Cooperation: Moldova and Ukraine must manage shared resources not as abstract assets but as **lifelines for people**. Expanding the Dniester River Basin Commission's mandate to include community engagement, early warning, and adaptive planning ensures human security is central.

3. Invest in Early Warning and Resilience: Real-time monitoring, flood alerts, and drought prediction systems must **reach the local level**, providing farmers, schools, and municipalities with actionable information to protect lives and livelihoods.

⁴⁷ FAO (2013) *Agricultural Losses in Moldova: 2007–2012 Droughts*. Rome: FAO.

⁴⁸ UNDP (2020) *Climate Change, Migration, and Security in Eastern Europe*. New York: UNDP.

⁴⁹ UNECE (2019) *Dniester River Basin Management*. Geneva: UNECE.

4. Promote Ecological Diplomacy and Peacebuilding: Environmental cooperation is a tool to foster **trust, stability, and shared human security**. Joint restoration projects, river monitoring, and sustainable infrastructure investments are not just technical solutions—they are investments in **community resilience and regional solidarity**.

5. Support Community and Livelihood Resilience: Programs must empower **local actors**, from farmers to civic groups, equipping them with knowledge, tools, and financial resources to adapt to climate stress while maintaining dignity and self-sufficiency.

6. Integrate Scenario Planning into Everyday Policy: Predictive models should inform **real human decisions**, from crop planning to municipal water distribution, ensuring that communities can anticipate shocks and respond proactively⁵⁰.

7. Broader European and Regional Implications The human story in Moldova resonates across the Eastern Partnership and EU neighborhood. Families, farmers, and communities in Ukraine, Georgia, and Belarus face similar climate-induced risks. By prioritizing ecological security, the EU and regional partners are not only protecting ecosystems—they are **safeguarding people, livelihoods, and social cohesion**. Moldova's experience offers a **roadmap for resilience**, demonstrating that ecological foresight and human-centered governance go hand in hand.

Evidently, ecological security is **the foundation upon which human security rests**. Without clean water, fertile soil, and stable ecosystems, peace, prosperity, and social cohesion are fragile. The choices made today will define the experiences of generations to come: whether children in Moldova can grow up with reliable food and water, whether communities can withstand climate shocks, and whether societies can thrive in harmony with the natural systems that sustain them. Time is short and the stakes are high. The challenge is not only technical or political—it is profoundly human. By embedding ecological security at the heart of policy, diplomacy, and governance, Moldova and its neighbors have the opportunity to **turn a crisis into a story of resilience, cooperation, and hope**. Every policy, every investment, and every cooperative initiative is ultimately about protecting lives, nurturing communities, and sustaining the fragile web of human and ecological systems upon which all societies depend.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Adger, W. N. (2000) 'Social and Ecological Resilience: Are They Related?' *Progress in Human Geography*, 24(3), pp. 347–364.

Bernauer, T., & Gampfer, R. (2018) 'International Cooperation and Climate Policy,' *Global Environmental Politics*, 18(1), pp. 92–116.

Berkes, F., Colding, J. and Folke, C. (2003) *Navigating Social-Ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. (1998) *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Carius, A., Dabelko, G. D., & Wolf, A. T. (2018) *Water, Climate, and Conflict*. Berlin: Springer.

Daly, H. (1991) *Steady-State Economics*. Washington: Island Press.

European Commission (2021) *EU Green Deal and Eastern Partnership Climate Initiatives*. Brussels: EC.

FAO (2013) *Agricultural Losses in Moldova: 2007–2012 Droughts*. Rome: FAO.

⁵⁰ Roe, S., et al. (2015) *Scenario Planning in Climate Change Policy*. London: Routledge.

- Folke, C. et al. (2005) 'Adaptive Governance of Social-Ecological Systems,' *Annual Review of Environment and Resources*, 30, pp. 441–473.
- Götz, G., & Meier, P. (2015) 'Energy Security in Eastern Europe,' *European Security Review*, 23, pp. 45–62.
- Homer-Dixon, T. (1999) *Environment, Scarcity, and Violence*. Princeton: Princeton University Press.
- IFAD (2019) *Rural Vulnerability and Migration in Moldova*. Rome: IFAD.
- IOM (2020) *Migration Trends in the EU Neighbourhood*. Geneva: IOM.
- IPCC (2021) *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*. Geneva: IPCC.
- IPCC (2022) *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*. Geneva: IPCC.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012) *Power and Interdependence*. 4th edn. Boston: Longman.
- Roe, S., et al. (2015) *Scenario Planning in Climate Change Policy*. London: Routledge.
- National Bureau of Statistics, Moldova (2022) *Statistical Yearbook*. Chișinău.
- Popa, I., & Simion, G. (2018) *Post-Soviet Governance and Environmental Challenges in Moldova*. Chisinau: Academy of Sciences.
- Roe, S., et al. (2015) *Scenario Planning in Climate Change Policy*. London: Routledge.
- Timo, H. & Fougère, M. (2014) 'Securitisation of Climate Change in Eastern Europe,' *Environmental Politics*, 23(2), pp. 209–227.
- UNDP (1994) *Human Development Report*. New York: UNDP.
- UNDP (2020) *Climate Change, Migration, and Security in Eastern Europe*. New York: UNDP.
- UNDP (2020) *Human Development Report: Climate Change and Eastern Europe*. New York: UNDP.
- UNECE (2019) *Dniester River Basin Management*. Geneva: UNECE.
- UNDRR (2021) *Disaster Risk in Eastern Europe*. Geneva: UNDRR.
- Ullman, R. H. (1983) 'Redefining Security,' *International Security*, 8(1), pp. 129–153.
- US Department of Defense (2014) *Climate Change Adaptation Roadmap*. Washington DC: DoD.
- Waltz, K. (1979) *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- WHO (2020) *Climate and Health in Eastern Europe*. Geneva: WHO.
- WCED (1987) *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- World Bank (2020) *Moldova Climate Risk Profile*. Washington DC: World Bank.

CZU: 349.2(450)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242869>Liliana CREANGĂ¹

lilianacreanga28@gmail.com

Mariana GOLOVATII²

mariana.golovatii@yahoo.it

EXTINDEREA PROTECȚIEI ÎN CADRUL RAPORTURILOR DE MUNCĂ (EXPERIENȚA ITALIEI)

Abstract: Obiectivul acestei lucrări științifice este de a oferi o analiză a politicilor actuale în domeniul muncii, descriind în mod specific distincția dintre politicile active și cele pasive, comparând legislația europeană și națională. De fapt, aceste politici vizează promovarea economiei, coeziunii sociale și teritoriale.

Intenționăm să oferim o imagine de ansamblu asupra măsurilor care vizează stimularea politicilor în domeniul muncii și protejarea lucrătorilor la fiecare etapă a relației de muncă, având în vedere atât creșterea economică a țării, cât și politica socială. Un aspect important este explorarea modului în care Uniunea Europeană intenționează să promoveze progresul social și să îmbunătățească condițiile de viață și de muncă ale populației.

Rezultatele științifice ale cercetării vor contribui la conturarea obiectivelor comune pentru politica de ocupare a forței de muncă, în scopul creării de noi locuri de muncă de înaltă calitate și reducerea șomajului. Astfel, analiza bunelor practici ale Italiei în domeniul politicii de ocupare a forței de muncă pune în evidență numeroase măsuri, programe și intervenții publice, ce vizează reglementarea pieței muncii, creșterea capacității de angajare, facilitarea plasării în muncă și acordarea de sprijin pentru venituri celor care se confruntă cu dificultăți.

Cuvinte-cheie: politici de muncă, politici sociale, angajați, angajatori, progres social.

¹ Conferențiar universitar, doctor în drept, Catedra „Drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7118-9715>, e-mail: lilianacreanga28@gmail.com

² Master în Guvernanța Organizațiilor Publice, specialist administrativ-contabil, Direcția Patrimoniu, Oficiul Autorizare și Ocupare a Domeniului Public și Serviciul Privatizare Fond Locativ, Serviciul Relații Funciare, Primăria Treviso, Italia; e-mail: mariana.golovatii@yahoo.it

EXTENSION OF PROTECTION IN EMPLOYMENT RELATIONSHIPS (ITALY EXPERIENCE)

Abstract: *The aim of this scientific paper is to provide an analysis of current employment policies, specifically describing the distinction between active and passive policies and comparing European and national legislation. These policies aim to promote the economy, social cohesion and territorial cohesion.*

We intend to provide an overview of policies aimed at stimulating employment policies and protecting workers at each stage of the employment relationship, taking into account both the country's economic growth and social policy. An important aspect is to explore how the European Union intends to promote social progress and improve the living and working conditions of the European population.

The scientific results of the research will contribute to the shaping of common objectives for employment policy, with the aim of creating new high-quality jobs and reducing unemployment. Thus, the analysis of Italy's good practices in the field of employment policy highlights numerous measures, programs and public interventions aimed at regulating the labor market, increasing employability, facilitating job placement and providing income support to those facing difficulties.

Keywords: *labor policies, social policies, employees, employers, social progress.*

1. INTRODUCERE

Politicile actuale de muncă, având ca exemplu legislația Italiei, descriu în mod specific distincția dintre politicile active și cele pasive. Comparând legislația europeană cu cea națională, aceste politici vizează promovarea economiei, coeziunii sociale și teritoriale¹.

Creionând o imagine de ansamblu asupra măsurilor care vizează încurajarea politicilor de muncă și protejarea lucrătorilor la fiecare etapă a raportului de muncă, în vederea creșterii economice a țării, dar și a politicii sociale, Uniunea Europeană intenționează să promoveze progresul social și îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale populației europene². Studiul științific își propune să accentueze obiectivele comune pentru politica de ocupare a forței de muncă, în vederea combaterii șomajului și creării unor noi locuri de muncă de înaltă calitate. Am analizat comportamentul Italiei în ceea ce privește politicile de muncă și toate măsurile, programele și intervențiile publice care vizează reglementarea pieței muncii, creșterea capacității de angajare, facilitarea plasării în muncă și asigurarea unui sprijin pentru venituri persoanelor aflate în dificultate, inclusiv protecțiile oferite pentru activitățile independente³.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

În vederea realizării scopului cercetării și identificării inițiativelor utile și necesare pentru asigurarea protecției lucrătorilor în cadrul raporturilor de muncă printr-o serie de acțiuni, ne-am ghidat de un complex de metode teoretice și empirice: la nivel teoretic ne-am preocupat de analiza literaturii metodice, juridice, istorice, psihologice în domeniul problemei cercetate; generalizarea, analogia, sinteza materialului empiric, interpretarea,

¹ Fișe descriptive despre Uniunea Europeană. Parlamentul European. „Dreptul lucrătorilor la informare, consultare și participare. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro...>, accesat la 17.07.2025.

² Portalul serviciilor publice. Guvernul Republicii Moldova. „Măsurile de ocupare a forței de muncă și asigurarea de șomaj”. Disponibil: <https://servicii.gov.md/event/C6>, accesat la 17.07.2025.

³ Măsuri de promovare a ocupării forței de muncă. Agenția Națională pentru ocuparea Forței de Muncă. Disponibil: <http://www.anofm.md/ro/node/63>, accesat la 17.07.2025.

modelarea. Iar la nivel experimental am utilizat cu precădere observația.

Listă de abrevieri:

Sect. - Secțiune

Art. - Articol

RM - Republica Moldova

Op.cit. - operă citată

Nr. - număr

Alin. - alineat

Lit. - literă

DIS-COLL - indemnizația lunară de șomaj

CIGO - Fondul de Suplimentare Salarială

STW - Schemă de Muncă cu Timpul Parțial

SURE - Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency

CIGD - Fond de integrare salarială în regim derogatoriu

FIS - Fondul de Integrare Salarială

NASpl - Asigurări Sociale pentru Ocuparea Forței de Muncă

ATECO - sistemul oficial italian de clasificare a activităților economice

SUPER GREEN-PASS - document digital emis în Italia

3. DISCUȚII**3.1. Reguli și caracteristici ale raportului de muncă**

În Italia clasa lucrătorilor independenți este compusă din⁴:

- artizani, cei care desfășoară o activitate comercială în scopul producerii de bunuri sau semifabricate, ori pentru prestarea de servicii, cu excepția activităților agricole și comerciale;

- comercianți, cei care desfășoară activități comerciale, cum ar fi cele de producție, intermediere și prestare de servicii, inclusiv activități financiare (activități auxiliare conex) și turism;

- profesioniști independenți, care desfășoară o profesie intelectuală;

- lucrători agricoli, fermieri, arendași, antreprenori agricoli profesioniști;

- lucrători independenți ocazionali, cei care execută o lucrare sau un serviciu pentru un client, preponderent muncă proprie, fără nicio subordonare sau coordonare cu structura organizatorică a clientului. Între acesta din urmă și lucrătorul independent ocazional se încheie un contract de muncă, în scris sau verbal. Diferența față de lucrătorul independent obișnuit nu constă în natura serviciului, ci în caracterul său episodic;

- vânzători din ușă în ușă;

- persoane care fac livrări.

Conform legislației italiene, acordul în baza căruia „o persoană se obligă să execute o lucrare sau un serviciu contra cost, cu o muncă predominant proprie și fără o subordonare față de client” se numește contract de muncă. Acest contract stabilește că, la plata onorariului, o persoană definită ca prestator de servicii este obligată să execute un serviciu sau o muncă pentru o altă persoană, numită client. Acest contract poate fi stipulat

⁴ Standardele OIM și Covid – 19 (coronavirus). International Labour Organization. Disponibil: <https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5...>, accesat la 17.07.2025.

și verbal. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în cazul muncii dependente, prestația lucrătorului independent nu se concretizează în „a face ceva” sau în punerea la dispoziție a energiei de muncă, utilizate conform regulilor stabilite de către angajator⁵. În schimb, aceasta constă în producerea, prin mijloace proprii și organizare autonomă, a unui serviciu sau a unei lucrări.

De asemenea, contractul de muncă prevede obligația de a obține un rezultat, așa cum este evidențiat de preeminența, atribuită de articolele 2222-2228 din Codul Civil, lucrării (sau serviciului), ca obiect al prestației datorate pentru satisfacerea interesului creditorului⁶. „Prestatorul lucrării, pentru a îndeplini întocmai obligația asumată, trebuie să execute lucrarea cu măiestrie și conform acordurilor încheiate, dar, cu excepția cazului în care există un acord detaliat și complet privind activitatea care urmează a fi desfășurată, trebuie să efectueze și toate acele activități și lucrări care, conform principiului bunei-credințe și diligenței obișnuite, sunt funcționale pentru atingerea rezultatului dorit”. Un element care distinge această obligație este natura, în general, instantanee, a momentului final al executării lucrării: interesul creditorului, conform celor stabilite de art. 2226 din Codul Civil, este satisfăcut în momentul acceptării lucrării, iar activitatea și timpul necesar pentru realizarea acesteia rămân irelevante în acel moment⁷.

Atunci când un termen este stabilit contractual, acesta indică momentul final al executării lucrării. Trebuie să subliniem faptul, că îndeplinirea instantanee are un caracter firesc, dar nu indefectibil, deoarece capătă conotații de durată atunci când prestatorul se angajează să execute periodic mai multe lucrări, satisfăcând astfel un interes durabil și causal al clientului. Totuși, ne aflăm în prezența unei serii de îndepliniri instantanee, deși repetate în timp, de natură diferită față de munca subordonată, unde continuarea îndeplinirii în timp este un element structural al obligației.

Legea impune, de asemenea, ca munca necesară executării lucrării să fie prestată în principal de către prestator; acest fapt face posibile contribuțiile de muncă ale altor subiecți, dar deschide problema relației dintre prestator și micul antreprenor, în temeiul art. 2083 din Codul Civil al Italiei⁸. De fapt, factorul discriminatoriu dintre un contract de antrepriză și un contract de prestări servicii, ce sunt echivalente din punct de vedere al obiectului prestării, constă în organizare, care presupune activitatea antreprenorului.

Grație coordonării factorilor de producție (inclusiv munca altora, în principal subordonați), antreprenorul realizează finalizarea unei lucrări sau a unui serviciu, rezultat atins și de către prestatorul personal sau cel mult prin apelarea la membrii familiei sau printr-o colaborare⁹.

În timp ce „organizarea” este alături de profesionalismul exercitării unei activități economice, un element care clasifică figura antreprenorului, în cazul unui „mic antreprenor” privește tocmai „munca în principal proprie”. În urma acesteia, se pune întrebarea

⁵ Noțiunea și formele raporturilor juridice de muncă. Administrare. info. Disponibil: <https://administrare.info/domenii/drept/19463...>, accesat la 18.07.2025.

⁶ Hotărâre privind organizarea și funcționarea Ministerului Economiei, Antreprenoriatului și Turismului. Guvernul României. Disponibil: <https://www.sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads...>, accesat la 18.07.2025.

⁷ Badea Leonardo „Structura economiei, sursele de creștere și orientarea investițiilor: o analiză în plan regi-onal. Disponibil: <https://www.economica.net/leonardo-badea-...>, accesat la 19.07.2025.

⁸ Raporturile juridice de muncă. Drept MD. Disponibil: <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-unive...>, accesat la 19.07.2025.

⁹ Contescu M.M., „Individ – persoană- personalitate. Omul. Disponibil: <https://asociatia-profesorilor.ro/in-divid-perso...>, accesat la 20.07.2025.

dacă este sau nu compatibilă coexistența într-un subiect al calității de mic antreprenor și lucrător independent.

La moment, menționăm că în cazurile de muncă independentă, care au ca obiect prestarea de servicii, reprezentative sunt trei tipuri de contracte de referință, fiecare cu propria disciplină tipică¹⁰:

- contractul tradițional de prestare de servicii (art. 2222 C.C.);
- contractul de colaborare coordonată și continuă (art. 409, n. 3, C.P.C.);
- contractul de lucrări la proiect (art. 61 din Decretul legislativ nr. 276/2003).

De fapt, în cazul în care executarea lucrării sau a serviciului stabilit prin contract necesită o prestare coordonată și continuă, aceasta trebuie clasificată drept prestare de servicii ce trebuie atribuită unui proiect, așa cum este prevăzut de art. 61, paragraful 1 din Decretul legislativ nr. 276/2003 și modificările ulterioare, cu excepția cazurilor limitate în care este permisă utilizarea contractului de colaborare. În acest sens, se amintesc câteva hotărâri ale Curții Supreme de Casație: „Contractul de antrepriză și contractul de prestări servicii se deosebesc prin faptul că, în primul, executarea lucrării comandate are loc prin intermediul unei organizații economice medii sau mari de care partea obligată este responsabilă, în timp ce în al doilea, executarea lucrării are loc cu munca preponderentă a acesteia, chiar dacă este asistată de membri ai familiei sale sau de unii colaboratori, conform modelului organizatoric al micii afaceri”.

„În scopul calificării și atribuirii lucrărilor de construcții drept contract de lucrări și nu drept contract de antrepriză, o lectură coordonată a articolelor 2083 și 2226 din Codul Civil, adaptată la evoluția realității socio-economice, conduce la afirmarea că și meșteșugarul și micul antreprenor pot avea o organizare economică minimă (care se poate manifesta prin utilizarea unor terți pentru activități accesorii, cum ar fi transportul sau executarea unor părți secundare ale lucrării, sau chiar în executarea acesteia cu sarcini de colaborare necalificate), fără ca acest lucru să submineze relevanța decisivă a activității directe și personale a meșteșugarului sau micului antreprenor și a membrilor familiei sale în executarea serviciului care i-a fost încredințat”. În acest caz, pentru atingerea unui anumit rezultat (efectuarea unei lucrări), clientului i se permite să intervină în executarea lucrării prin coordonare, cu exercitarea puterii de instrucție (articolele 1711 și 1746 din Codul Civil). „În ceea ce privește calificarea raportului de muncă dintre un profesionist și o firmă profesională, legătura de subordonare trebuie exclusă în cazul în care, ca în acest caz, puterea organizatorică a clientului vizează realizarea unei simple coordonări a activității profesionistului cu cea a firmei, iar activitatea de control este concentrată și asupra rezultatului final al lucrării efectuate și nu asupra metodelor de îndeplinire a sarcinii, ceea ce este în sine compatibil cu legătura de subordonare”¹¹.

Așadar, elementele fundamentale ale activității independente sunt¹²:

- promisiunea unui rezultat, prin care se oferă o lucrare sau un serviciu, și nu o activitate de muncă;
- acest rezultat se realizează cu propria organizare în deplină independență;
- caracterul personal al serviciului, ce presupune că prestatorul trebuie să efectueze

¹⁰ Capșa Tudor, „Drepturi și garanții pentru salariați în caz de concedieri colective. Aspecte juridice și practice?” Revista Națională de Drept. Disponibil: <https://uspee.md/wp-content/uploads/2024/0...>, accesat la 20.07.2025.

¹¹ Gualmini E., Rizza R. Le politiche del lavoro, Il Mulino, 2013, p. 50.

¹² Vesan P. La politica del lavoro, in M. Ferrera, Le politiche sociali, 2012, Il Mulino.

lucrarea sau serviciul preponderent prin propria muncă. Lucrătorul independent trebuie, așadar, să fie o persoană fizică, deși poate fi asistat și de alte persoane, cu condiția ca propria activitate să fie principală;

- lucrătorul își asumă riscul profesional.

Constatăm că anumite elemente prezente în relația de muncă subordonată lipsesc în relația de muncă independentă¹³:

- Puterea managerială a angajatorului. Singura obligație a lucrătorului independent este de a presta lucrarea sau serviciul în formele stabilite prin contract. Cu toate acestea, nu există subordonare față de puterea disciplinară, organizatorică sau managerială a clientului;

- Respectarea unui program de lucru;

- Supunerea față de puterea disciplinară a angajatorului. Clientul nu are dreptul să impună sancțiuni dacă lucrarea sau serviciul nu este prestat corect sau să fie concediat. Cel mult, poate intenta acțiuni legale pentru acțiunea de încălcare a contractului și poate încasa despăgubiri pentru daune. Este evident, că lucrătorul trebuie să mențină un comportament diligent, răspunzând astfel pentru orice defecte și neconformități pe care lucrarea sau serviciul le-ar putea prezenta în cele din urmă.

O altă divergență între munca subordonată și cea autonomă este considerația. În activitatea independentă, lucrătorul este obligat la finalizarea lucrării sau a serviciului în schimbul plății unui onorariu stabilit în mod liber de ambele părți, onorariu nesupus constrângerii de „proporție” determinată de art. 36 din Constituție, spre deosebire de ceea ce se întâmplă cu lucrătorii salariați.

3.2. Activități independente vs. muncă dependentă

Distincția dintre munca subordonată și cea autonomă își are rădăcinile în istorie. În trecut, munca unui om liber era luată în considerație doar pe baza rezultatelor obținute sau ca un obiect concret. Termenul din latină „locatio operis faciendi” (locatiune pentru executarea unei lucrări sau închiriere pentru executarea unei lucrări), avea ca obiect munca prestată, care aparținea proprietarului și absorbea în ea întreaga valoare a activității desfășurate. Conceptul de muncă ca valoare abstractă era confundat cu cel de sclavie și era luat în considerare doar în tranzacțiile juridice specifice în care sclavul era obiect.

În perioadele vechi, munca în slujba altei persoane era considerată incompatibilă cu idealul libertății. Un om liber era considerat a fi cel care acționa în propriul interes și nu pentru a satisface nevoile altora. Contrastul dintre muncitorul liber și sclav a fost, apoi, întruchipat, în epoca modernă, drept distincție dintre munca concretă și cea abstractă. Munca servitorului putea fi cuantificată într-o valoare măsurabilă în timp și bani, în timp ce munca omului liber se manifesta în operele sale, care includeau și îi arătau calitățile. Odată cu revoluția industrială, diferitele tipuri de muncă umană au fuzionat. Așa cum produsele, fiecare diferit de celălalt, pe baza utilizării sale, au devenit bunuri comparabile din punct de vedere al valorii, în același mod și lucrările, fiecare diferită prin calitatea cerută, au fost încorporate într-un singur concept de muncă, care permite măsurarea și schimbul acesteia. În cazul muncii, ca și în cel al produselor, această mișcare de abstractizare a răspuns nevoii de cuantificare, caracteristică economiei de piață, care poate duce la reducerea numerică a particularităților oamenilor și lucrurilor.

¹³ Marzano G. Manuale di Politiche del Lavoro, Independently published, 2020, p. 20.

În acest fel, este posibil să se explice rolul dobândit prin subordonare în definirea contractului de muncă. Constituirea unei piețe a muncii, de fapt, presupunea transformarea muncii în posibilul obiect al unui contract, conceput pe baza contractului de închiriere. Evident, nu putea fi vorba de o închiriere obișnuită, dat fiind că locatarul nu poate dobândi posesia lucrului închiriat: „spre deosebire de aspectele cele mai apropiate de natura închirierii, nu există o livrare materială a forței de muncă către angajator, dată fiind imposibilitatea separării acesteia de corpul lucrătorului”¹⁴.

Supunerea lucrătorului față de voința angajatorului echilibrează incapacitatea acestuia de a poseda forța de muncă, a cărei folosință a dobândit-o prin contract, iar această dobândire se exprimă în subordonare. În acest fel, contractul de muncă leagă și obligă munca, ca bun separabil de lucrător, și subordonarea, ca formă specifică de posesie a bunului menționat anterior. În această formă, se pot regăsi în continuare legăturile deja prezente în dreptul roman, pe de o parte, între munca servilă și cea abstractă, iar pe de altă parte, între munca liberă și munca concretă.

Granițele impuse contractului de muncă au cedat una după alta și aproape nicio profesie nu se adaptează astăzi la munca subordonată. Distincția dintre „profesii subordonate” și „profesii independente” a făcut loc, în cadrul fiecărei profesii, coexistenței subordonării și autonomiei¹⁵. Produsele muncii, pe de altă parte, care datorită calității lor particulare necesitau a fi plasate total sau parțial „în afara comerțului” (opere de creație intelectuală, produse ale biotehnologiei etc.), sunt atrase de regimul juridic al bunurilor. Această schimbare, însă, nu a reușit niciodată să șteargă complet dimensiunea concretă și calitativă a muncii și a produselor sale.

Nu numai că continuă să se manifeste juridic, dar creșterea continuă a muncii subordonate în comparație cu activitatea independentă pare să-și fi găsit limitele în anii 1980. În acest fel, anumite valori legate de autonomie au reapărut tocmai în cadrul contractului de muncă, care a putut să-și extindă influența doar însușindu-le. La rândul său, modelul salarial și-a aruncat umbra asupra regimului juridic al activității independente, astfel încât distincția dintre unul și celălalt a devenit mai evazivă ca niciodată¹⁶. Contrastul dintre activitatea independentă și munca subordonată rămâne o „summa divisio” a dreptului muncii în Comunitatea Europeană. În același timp, însă, trebuie să luăm în considerare un aspect, care își propune să apropie regimul juridic al autonomiei și al subordonării. Acest lucru ar trebui să ne încurajeze să gândim relațiile dintre ele în termeni de articulare și nu de opoziție.

Distincția dintre munca subordonată și activitatea independentă nu a căpătat aceeași relevanță și semnificație în toate țările, chiar dacă respectă criterii similare. Problema diferențierii lor capătă relevanță juridică doar atunci când munca subordonată și activitatea independentă presupun reguli diferite. Atâta timp cât raporturile de muncă au fost relevante în sensul dreptului contractual comun, unde sunt aplicabile reguli speciale oricărui tip de relație de muncă (precum și practicilor profesionale), aproape nicio atenție nu a fost acordată vreodată distincției dintre prestarea de servicii și prestarea de muncă. Ulterior, apariția unor reguli adecvate pentru munca subordonată a impus peste tot o

¹⁴ Acces to European Union law, „Occupazione”. EUR-Lex. Disponibil: www.eur-lex.europa.eu, accesat la 21.07.2025..

¹⁵ Portal legislativ. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument...>, accesat la 22.07.2025.

¹⁶ Spattini S. Il governo del mercato del lavoro tra controllo pubblico e neo-contrattualismo, Giuffrè, Milano, 2008, p.33.

distincție între aceasta din urmă și munca nesubordonată. Această problemă a fost pusă diferit, în funcție de faptul dacă dreptul muncii a fost conceput ca o ramură a dreptului, puternic unificată și sistematizată, sau dimpotrivă, ca sedimentarea unor prevederi eterogene și prin urmare, nu ca elemente care aparțin aceluiași domeniu de aplicare.

4. REZULTATE

4.1. „Legea locurilor de muncă” din Italia, pentru lucrătorii independenți

La 13 iunie 2017, în Italia a fost publicată în Monitorul Oficial (Seria Generală nr. 135), Legea nr. 81 din 22 mai 2017, intitulată „Măsuri pentru protecția muncii independente neantreprenoriale și măsuri care vizează promovarea unei articulări flexibile a timpului și locurilor de muncă subordonată”, numită și „Legea locurilor de muncă pentru lucrătorii independenți”. Legea, împărțită în 26 de articole, cuprinde două seturi de norme al căror scop este, pe de o parte, introducerea unui sistem de intervenții care vizează asigurarea consolidării protecției economice și sociale pentru lucrătorii independenți, care își desfășoară activitatea într-o formă neantreprenorială (capitolul I), iar, pe de altă parte, dezvoltarea unor metode flexibile de desfășurare a prestației muncii în relațiile de muncă subordonate, pentru a încuraja competitivitatea și a facilita concilierea vieții private și a celei de muncă (capitolul II).

Considerăm că sunt abuzive și fără niciun efect clauzele privind modificările unilaterale, retragerea și termenele de plată, clauzele care oferă clientului posibilitatea de a modifica unilateral condițiile contractului sau în cazul unui contract care are ca obiect un serviciu continuu, de a se retrage din acesta, fără o notificare prealabilă corespunzătoare, precum și clauzele prin care părțile stabilesc termene de plată care depășesc 60 de zile, precum și refuzul clientului de a stipula contractul în formă scrisă. În ceea ce privește actele publice încredințate profesioniștilor, Guvernul trebuie să identifice categoriile de astfel de acte care pot fi îndeplinite de profesioniști, cu condiția respectării principiilor de protecție a datelor cu caracter personal și a statutului de terț.

În plus, nu trebuie să existe conflicte de interese. Începând cu luna iulie 2017, devine structural, DIS-COLL, adică indemnizația lunară de șomaj pentru colaboratorii coordonați și continui, inclusiv colaboratorii pe bază de proiect, care și-au pierdut locul de muncă în 2015. Această indemnizația lunară de șomaj este recunoscută „colaboratorilor coordonați și continui, inclusiv colaboratorilor pe bază de proiect, cu excepția directorilor și auditorilor, înregistrați exclusiv la Conducerea Separată, care nu sunt pensionari și nu au cod TVA și care și-au pierdut involuntar locul de muncă”. De asemenea, sunt beneficiari ai indemnizației lunare de șomaj cercetătorii și doctoranzii cu bursă, în raport cu situațiile de șomaj care au avut loc la aceleași date. Astfel, cu începutul lunii iulie 2017, o cotă de contribuție de 0,51% se datorează colaboratorilor, cercetătorilor și doctoranzilor îndreptățiți să primească DIS-COLL, dar și directorilor și auditorilor.

În scopul armonizării vieții profesionale cu cea de familie, în conformitate cu prevederile art. 2 alin. 26 din Legea nr. 355/1995 a Italiei, din anul 2017, și tăticii pot beneficia de concediul parental plătit, pentru o durată maximă de șase luni în primii trei ani de viață ai copilului, cu condiția că nu primesc pensie și nu sunt înregistrați la alte scheme obligatorii de asigurări sociale¹⁷.

¹⁷ Regimul juridic al raporturilor de muncă întemeiate și neîntemeiate pe un contract individual de muncă. Universul juridic.ro. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/regimul-juridic-...>, accesat la 22.07.2025.

Conform legislației italiene de muncă, protecția angajaților în cadrul raporturilor de muncă presupune și acoperirea costurilor aferente înscrierii la masterate, cursuri de formare sau dezvoltare profesională, conferințe și congrese, care sunt integral deductibile până la maximum 10.000 de euro pe an. Costurile suportate pentru servicii personalizate de certificare a competențelor, cercetare, orientare și sprijin pentru auto-antreprenoriat, direcționate către oportunități de angajare existente și adecvate în raport cu condițiile pieței muncii, furnizate de organisme acreditate conform legislației în vigoare, sunt integral deductibile până la maximum 5.000 de euro pe an. De asemenea, costurile suportate pentru garanția împotriva neplății serviciilor prestate în regim de muncă independentă, prin asigurări sau formule de solidaritate, pot fi integral deductibile¹⁸.

Atât organismele autorizate să desfășoare activități de intermediere în domeniul ocupării forței de muncă, cât și centrele de ocupare a forței de muncă trebuie să pună la dispoziție, în fiecare locație accesibilă publicului, un ghișeu dedicat lucrătorilor independenți, inclusiv prin stabilirea unor acorduri neoneroase cu ordinele și asociațiile profesionale, precum și cu cele mai reprezentative asociații la nivel național ale lucrătorilor independenți înregistrați și neînregistrați în registrele profesionale. În ceea ce privește achizițiile publice pentru furnizarea de servicii și consultanță, administrațiile publice trebuie să încurajeze, în calitate de autorități contractante, participarea lucrătorilor independenți la achizițiile publice sau la licitațiile pentru atribuirea de sarcini de consultanță personală sau de cercetare, simplificând accesul la informații privind licitațiile publice prin intermediul unor birouri dedicate lucrătorilor independenți, precum și participarea acestora la procesele de atribuire. În acest sens, profesioniștii au dreptul să stabilească¹⁹:

- rețelele de profesioniști și participarea la rețele de afaceri sub formă de rețele mixte, așa cum a fost stabilit inițial prin art. 3 alineatele 4 și următoarele din Decretul legislativ 5/2009, convertit ulterior prin Legea nr. 33/2009;

- consorții profesionale stabile;
- asociații profesionale temporare.

În ceea ce privește protecția maternității și paternității, merită menționată adăugarea următoarei perioade la art. 64 din Legea unică privind protecția și sprijinirea maternității și paternității: „indiferent, în ceea ce privește indemnizația de maternitate cuvenită pentru cele două luni anterioare datei nașterii și pentru cele trei luni următoare, de abținerea efectivă de la muncă”, ceea ce răspunde, fără îndoială, nevoilor lucrătorilor independenți, care în perioadele de abținere obligatorie, nu pot emite facturi, dacă nu doresc să piardă indemnizația de maternitate.

În ceea ce privește aspectele legate de sarcină, boală și accident de muncă ale lucrătorilor independenți care își desfășoară activitatea în mod continuu pentru un beneficiar, aceste situații nu pot determina încetarea raportului de muncă, a cărui executare (la cererea lucrătorului) este suspendată, fără drept la remunerație, pentru o perioadă maximă de 150 de zile pe an calendaristic, cu excepția cazului în care beneficiarul își pierde interesul. De menționat că această precizare îi permite beneficiarului să rezilieze oricând raportul de muncă, făcând, de fapt, nule efectele pozitive ale normei. În plus, în cazul

¹⁸ Fișe descriptive despre Uniunea Europeană. Parlamentul European. „Politica de ocupare a forței de muncă”. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro...>, accesat la 23.07.2025.

¹⁹ Standardele OIM și Covid – 19 (coronavirus). International Labour Organization. Disponibil: <https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5...>, accesat la 23.07.2025.

maternității și cu autorizarea prealabilă a beneficiarului, lucrătorul independent poate fi înlocuit cu asociați sau cu o altă persoană de încredere care are calificările profesionale necesare. În cele din urmă, dacă lucrătorul a suferit un accident sau o boală suficient de gravă încât să împiedice desfășurarea activității de muncă pentru mai mult de 60 de zile, plata contribuțiilor de asigurări sociale și a primelor de asigurare este suspendată pentru întreaga durată a bolii sau accidentului, până la maximum doi ani, după care lucrătorul este obligat să achite contribuțiile și primele acumulate în perioada de suspendare într-un număr de rate lunare egale cu triplul lunilor de suspendare.

4.2. Intervenții în domeniul muncii pentru a face față urgenței Covid-19

Urgența sanitară, cauzată de pandemia de Covid-19, a determinat Guvernul Italiei să emită măsuri care au suspendat activitatea economică pentru a proteja sănătatea publică: în mod specific, decretul Cura Italia, Decretul legislativ 17.03.2020 nr. 18, include măsuri de sprijinire a muncii și de consolidare a Serviciului Național de Sănătate. Prin urmare, a fost instituită o rețea socială „specială” de siguranță de valoare națională.

Pentru a permite companiilor să facă față reducerii sau suspendării activităților lor fără a concedia personalul, în perioada pandemiei de Covid-19 a fost reglementată o procedură simplificată pentru atribuirea „Cassa integrazione guadagni” (Fondul de Suplimentare Salarială) ordinară, sau CIGO, cu o durată maximă de 9 săptămâni, pentru angajatorii care suspendă sau reduc activitatea de muncă din cauza unor evenimente cauzate de starea de urgență legată de pandemia de Covid-19. În același timp, această măsură a fost extinsă la toți angajatorii din sectorul privat, inclusiv cei din agricultură, pescuit și sectorul terțiar²⁰.

În al doilea rând, pentru a proteja un număr cât mai mare de lucrători dincolo de munca angajată, a fost introdusă o indemnizație unică de 600 de euro, acordată diverselor persoane:

- profesioniști cu număr de TVA și colaboratori;
- comercianți;
- fermieri direcți;
- artizani;
- lucrători sezonieri în turism;
- lucrători agricoli pe durată determinată;
- lucrători din domeniul divertismentului.

Deși aceste intervenții pot fi considerate extrem de importante, un număr semnificativ de persoane rămân exclus de la dreptul de a beneficia de protecțiile instituite pentru a face față acestei situații de urgență, în special lucrătorii la domiciliu, stagiarilor și casnicii. De asemenea, sunt excluși și cei care nu aveau un loc de muncă până la 24 februarie 2020, termenul limită care le-ar fi dat dreptul de a accesa noile protecții. Multe dintre aceste persoane au parcursuri profesionale extrem de fragmentate și raporturi de muncă pe termen scurt, cu o alternanță între perioadele de angajare și șomaj, care a fost îngreunată și mai mult de urgența pandemică. În plus, Decretul privind lichiditatea, Decretul legislativ din 8 aprilie 2020 nr. 23, extinde CIGO și la cei angajați între 24 februarie și 17 martie 2020.

În ceea ce privește munca dependentă, decretul Cura Italia, fiind un act legislativ de urgență emis de Guvernul italian în martie 2020, pentru a face față crizei provocate de

²⁰ Un nou plan pentru competitivitatea și prosperitatea sustenabilă a Europei. Comisia Europeană. Disponibil: <https://commission.europa.eu/priorities-2024...>, accesat la 24.07.2025.

pandemia de COVID-19, promovează, extinde și consolidează diverse instituții interne de management pentru munca subordonată, al căror scop este de a facilita lucrătorii în efectuarea prestației de muncă reziduale și în reconcilierea acestora cu nevoile de îngrijire (bonus de prezență, muncă inteligentă, concediu parental, vouchere pentru babysitting, permise pentru protecția persoanelor cu dizabilități). Împreună cu aceste măsuri, s-a decis asigurarea integrării economice pentru a reduce scăderea salariilor lucrătorilor, rezultată din cea a orelor de lucru.

Instrumentul ales este așa-numita Schemă de Muncă cu Timpul Parțial (STW), sau „instrumente finanțate cu resurse publice care vizează permiterea companiilor care se confruntă cu scăderi ale cererii de servicii să reducă temporar orele de lucru și astfel să organizeze forme de partajare a muncii, garantând sprijin economic pentru lucrătorii care suferă de reducerea orelor de lucru”. Scopul acestor scheme este de a preveni concedierile masive în timpul unei crize economice. În Italia, instrumentul tradițional utilizat este Cassa integrazione guadagni (Fondul de Suplimentare a Salariilor), folosit deja în 2009 pentru a face față crizei financiare din 2008. Șomajul temporar este cunoscut și în Europa, iar Comisia Europeană, ca parte a instrumentelor de combatere a pandemiei, a propus, printre altele, un Regulament care vizează acordarea de asistență financiară, în valoare de 100 de miliarde euro, statelor membre care se confruntă cu creșteri bruște ale cheltuielilor publice din cauza unor măsuri care vizează „menținerea ocupării forței de muncă”. Propunerea va trebui aprobată de Consiliu.

Dincolo de mecanismul de asistență financiară propus, este important de subliniat constrângerea privind destinația SURE (support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency): finanțarea acordată trebuie utilizată pentru a sprijini schema de șomaj temporar. Mai exact, decretul Cura Italia, care preia măsurile de sprijinire a veniturilor deja prevăzute într-un act anterior, și anume prin Decretul legislativ din 2 martie 2020, nr. 9, privind așa-numitele „zone roșii” și „zone galbene” din Lombardia, Veneto și Emilia-Romagna – introduce două tratamente de integrare salarială pentru întregul teritoriu național. Spre exemplu, a fost introdusă o nouă formă de CIGO, inclusiv motivul acordării „naționale Covid-19” cu o durată de până la maximum 9 săptămâni, destinată angajatorilor care reduc sau suspendă complet activitatea de muncă din cauza pandemiei de Covid-19. Sprijinul de venit s-a acordat pe baza existenței raporturilor de muncă până la 23 februarie 2020, termen prelungit ulterior până la 17 martie. În plus, s-au introdus derogări semnificative față de regimul obișnuit:

- angajatorul nu mai trebuie să plătească contribuția suplimentară necesară pentru accesul la CIG;

- vechimea în muncă nu mai este solicitată lucrătorului;

- sub rezerva procedurilor obișnuite de informare, consultare și examinare sindicală comună se prevăd diverse simplificări ale procedurilor, în special companiile nu mai au obligația de a furniza nicio dovadă referitoare la motivele utilizării instrumentului. Companiile care beneficiază deja de CIGS sau de beneficii de solidaritate din Fondul de Integrare Salarială (FIS) în curs de desfășurare pot avea acces la CIGO „Covid-19 nazionale”, care suspendă și înlocuiește tratamentele în curs.

De asemenea, odată cu introducerea unei noi forme de „Cassa integrazione guadagni in deroga” (fond de integrare salarială în regim derogatoriu - CIGD), acordarea tratamentului a fost extinsă la toți angajatorii din sectorul privat, inclusiv la cei din agricultură, pescuit și sectorul terțiar (dar nu și la cei din domeniul muncii casnice) excluși din regimul

CIG obișnuit. În acest caz, urmând ceea ce a fost stabilit prin procedura inaugurată pentru criza din 2008, acordarea este gestionată la nivel regional, deoarece aceste administrații acordă tratamentul pe baza unor acorduri în sfera teritorială. În special, CIGD este extinsă la lucrătorii intermitenți. Pentru a corobora și mai mult „ratio legis” de protejare a locurilor de muncă existente, un fel de „regulă de închidere” a sistemului de siguranță de urgență tocmai descris, decretul Cura Italia prevedea o interdicție temporară, până la 15 mai, a concedierilor colective și individuale din motive economice, legate de performanța companiei²¹.

Decretul Cura Italia, împreună cu consolidarea Schemelor de Muncă cu Timpul Parțial, utilizate în mod tradițional pentru a face față crizelor sectoriale sau structurale, introducea o măsură extrem de inovatoare care, datorită domeniului său subiectiv și particular de aplicare, evidențiază diversitatea și omniprezența crizei actuale și se configurează ca o recunoaștere a caracteristicilor pieței muncii afectate de criză, plină de un număr mare de lucrători atipici. Este, de fapt, o prestație unică de asigurări sociale pentru a proteja veniturile atât ale lucrătorilor independenți în activitate, cât și ale unor categorii speciale de lucrători angajați (lucrători sezonieri în turism, agricultură și divertisment), dotată cu o reglementare unitară, în ceea ce privește quantumul, regimul de cumulare și compatibilitate, precum și cererea de acces, dar extrem de diferențiată în ceea ce privește publicul, cerințele de eligibilitate și disponibilitatea financiară relativă.

În ceea ce privește caracteristicile comune, indemnizația în valoare de 600 de euro pe lună nu contribuie la formarea veniturilor și nu dă dreptul la creditarea contribuțiilor noționale și nici la alocația familială. Este incompatibilă cu utilizarea Venitului de Cetățenie, a pensiei directe și a indemnizației de invaliditate, putând fi combinată, acolo unde sunt îndeplinite cerințele, cu unele indemnizații de șomaj (Indemnizația Lunară de Șomaj, DIS-COLL și Noile Asigurări Sociale pentru Ocuparea Forței de Muncă - NASpI). Regimul comun evidențiază natura de urgență a măsurii, o plasă de siguranță pentru persoanele fără sprijin economic suplimentar. În schimb, publicul subiectiv și cerințele subliniază modul în care rațiunea indemnizației, adică protejarea veniturilor cauzată de efectele negative ale crizei, depășește diviziunile consolidate și cuprinde nu numai lucrătorii independenți, cum ar fi artizanii, profesioniștii, comercianții a căror activitate este suspendată sau redusă din cauza carantinei, ci și lucrătorii subordonați din sectoare caracterizate de munca sezonieră, sau care nu pot garanta continuitatea ocupării forței de muncă, cum ar fi divertismentul, turismul și agricultura.

Pe de altă parte, Comisia Europeană a propus în „Regulamentul privind SURE, despre măsurile naționale care pot fi finanțate”, că nu doar angajații sunt considerați a avea nevoie de protecție, dar și lucrătorii independenți care trebuie protejați de „riscul de șomaj și de pierdere a veniturilor”. Prin urmare, SURE poate fi utilizat și pentru a finanța „scheme de venit de înlocuire de urgență” pentru acest grup de lucrători. Această idee ar putea duce, datorită sprijinului European, la reglementarea unei măsuri specifice și ordinare destinate lucrătorilor independenți pentru a face față reducerilor activităților temporare și, prin urmare, ale veniturilor obținute. De asemenea, ar putea servi la încurajarea apariției și plății contribuțiilor. În esență, ar implica modificarea sistemului de plase de siguranță socială, depășind abordarea tradițională a instituțiilor de sprijin al veniturilor care, „construite pe bază contributivă și pe presupunerea unor trasee de muncă stabile”,

²¹ Damoc Marian. Serviciul de voluntariat. Suport pentru lucrătorii de tineret. Chișinău 2019. Disponibil: <https://tineret.gov.md/wp-content/uploads/20...>, accesat la 23.07.2025.

sunt din ce în ce mai inadecvate pentru lucrătorii caracterizați prin relații de muncă intrinsec ocazionale și contingente.

În timpul pandemiei de Covid-19, interdicția de concediere a angajaților din motive economice s-a bazat pe natura extraordinară a situației, împreună cu o intervenție puternică pentru sprijinirea ocupării forței de muncă prin diverse sisteme de asistență socială. Această problemă a revenit în prim-plan odată cu Decretul Fisco-Lavoro, care a majorat limita de cheltuieli pentru finanțarea sistemelor de asistență socială, extinzând măsurile fondului de concediere până la capacitatea fondurilor alocate. Urgența, însă, nu poate justifica prelungiri infinite.

După cum s-a subliniat, interdicția concedierii angajaților din motive economice s-a bazat pe natura extraordinară a situației, considerată potrivită pentru a legitima suspendări temporare și limitate ale libertății de inițiativă economică a companiilor, deși nu există o prevedere clară exprimată în Constituție. În plus, această interdicție a fost însoțită de o intervenție puternică în favoarea ocupării forței de muncă prin diverse sisteme de siguranță socială. Blocajul astfel instituit a fost tolerabil, transferând toată povara economică asupra vistieriei statului. Cu toate acestea, având în vedere că vaccinarea a dus la eliminarea condițiilor de necesitate extraordinară care au determinat Guvernul să dispună interdicția concedierilor, aceasta a fost limitată, prin Decretul Sostegni bis, doar la lucrătorii din sectorul terțiar, meșteșuguri, întreprinderi mici și sectorul textil, de îmbrăcăminte și articole din piele, care urmau să fie identificați prin utilizarea codurilor ATECO (*Attività Economiche* - sistemul oficial italian de clasificare a activităților economice). Chiar și în această circumstanță, interdicția concedierii nu a fost rezultatul unei restricții reale, ci mai degrabă legată, încă o dată, de solicitarea acestor companii de a accesa măsuri de sprijinire a veniturilor pentru angajații lor.

Problema a redevenit relevantă după ce, așa cum este stabilit de art. 11 alin. 9 din Decretul legislativ nr. 146/2021, limita de cheltuieli pentru subvenționarea plaselor de siguranță socială a fost majorată cu încă 80 de milioane de euro pentru anul 2021, în vederea prelungirii măsurilor fondului de concediere. În acest fel, pe baza unei legislații relativ fragmentate într-o multitudine de ipoteze, companiile au utilizat fondul Covid până la 31 decembrie 2021, cu o durată maximă de 13 săptămâni pentru întreprinderile mici din sectoarele terțiar, artizanal și comercial, și de 9 săptămâni în sectoarele textile, articolelor din piele și îmbrăcăminte. Cu toate acestea, o condiție sine qua non pentru accesul la fonduri este absența măcar a unei singure concedieri individuale din motive economice, fără a aduce atingere dreptului la concediere pentru abateri disciplinare (cu condiția să existe un motiv just sau un motiv subiectiv justificat), sau recurgerea la retragerea unilaterală în cazurile în care are loc fie încetarea activității, fie falimentul, sau în care au fost încheiate acorduri colective cu sindicatele în scopul gestionării exodurilor stimulate și implementate în mod voluntar.

Deși legiuitorul nu este străin de intervențiile extraordinare „în numerar” și, prin urmare, de tentația de a prelungi subvențiile pentru venituri, este evident că situația de urgență nu poate justifica prelungiri pe termen nelimitat. În esență, așa cum s-a întâmplat cu aproximativ patru milioane de angajați din sectoarele industrial și al construcțiilor, chiar și pentru sectoarele care beneficiază în prezent de o atenție deosebită, va înceta în cele din urmă posibilitatea de a accesa finanțarea pentru rețelele de siguranță socială, care este disponibilă, în prezent, doar datorită intervenției europene, intrinsec legată de existența unei situații de urgență sanitară și care vizează subvenționarea intervențiilor structurale.

În acest sens, credem că va funcționa măsura referitoare la „acordul de tranziție a locului de muncă”, scopul căreia este de a defini, în cazul „finanțării” pentru reorganizare sau criză a companiei, împreună cu sindicatul, care sunt „acțiunile ce vizează reangajarea sau activitatea independentă, cum ar fi formarea profesională și recalificarea, inclusiv prin utilizarea fondurilor profesionale”. În aceste cazuri, inclusiv prin apelarea la fondurile Programului de Garanție a Angajării Lucrătorilor, discutat între stat și regiuni, va fi posibil ca muncitorii care beneficiază de „finanțare” să fie admiși într-o perioadă suplimentară de integrare salarială, de maximum un an, teoretic „neprelungibilă”. Pe de altă parte, considerăm că acceptarea căii menționate anterior este legată concret de perspectiva unei căutări active a unui alt loc de muncă, având în vedere că accesul la acord este subordonat tocmai faptului că lucrătorul își acceptă condiția de muncitor „în tranziție”.

În concluzie, trebuie subliniat că problema prelungirilor rămâne în multe cazuri intrinsec legată de gestionarea lucrătorilor fără super green-pass (un document digital emis în Italia pentru a atesta vaccinarea, rezultatul negativ al unui test antigenic, vindecarea după infectarea cu COVID-19), având în vedere, că în absența unor certitudini, s-a întâmplat adesea ca firmele să fi recurs la plase de siguranță socială pentru a rezolva problemele dificile care ar apărea dacă lucrătorul ar trebui să aleagă între a-și pierde locul de muncă sau a se vaccina, a se prezenta la locul de muncă riscând să infecteze colegii și superiorii, sau a-i conduce la izolare preventivă în cazul răspândirii bolii.

Această problemă este în mod evident complexă și trebuie acordată o atenție extremă la ceea ce a fost prevăzut recent de super green-pass, fără a uita, însă, că așa cum a decis Curtea Constituțională prin Decizia nr. 23/1975, nu poate exista cu adevărat un conflict între libertatea personală inviolabilă a art. 13 și dreptul la muncă, dacă singurul motiv care se opune este refuzul personal de a se supune oricăror controale medicale „cu consecințe exclusiv inerente raportului de muncă”. În cazul hotărârii menționate, era vorba de un control medical privind existența reală a unei stări de boală, de natură să justifice absența de la locul de muncă; totuși, Curtea a decis în această privință că libertatea individuală era oricum sigură, întrucât nu existau prevederi pentru „niciun mijloc coercitiv de a supune lucrătorul unui astfel de control și cu atât mai puțin puterea angajatorului de a-l forța împotriva voinței sale”. Prin urmare, nu se poate ajunge la un rezultat diferit ținând cont de faptul că art. 32 din Constituție califică în mod explicit sănătatea ca un „drept individual”, dar și un „drept al comunității”.

5. CONCLUZII

Protecția muncii este unul dintre cele mai importante principii pe care se bazează sistemul juridic italian. Apelul la conținutul art. 1 din Constituția Italiei, pe care atât instituțiile, cât și opinia publică îl fac în mod constant, nu trebuie interpretat ca un îndemn pur formal, ci ca o conștientizare a modului în care întregul sistem republican se bazează pe centralitatea muncii, ca instrument care permite cetățenilor nu doar să aibă un mijloc de susținere economică, ci să își dezvolte propria personalitate.

Prin urmare, statul, prin intermediul ramurilor sale teritoriale, este chemat să implementeze fiecare inițiativă utilă și necesară pentru a se asigura că lucrătorii văd acest drept recunoscut. Cu siguranță aceasta nu este o sarcină ușoară și necesită o serie de acțiuni simultane. Pare incontestabil că aspectul cel mai delicat este cel inerent politicilor pasive sau celor care intervin în etapa mai complicată a unei persoane, care coincide cu pierderea locului de muncă. Importanța lor, menită să ofere imediat sprijin economic celor care nu au condiții, temporare sau definitive de a lucra, a fost deosebit de evidentă

în perioada pandemiei de Covid 19, în care economia mondială și, prin urmare, Italia, a fost grav afectată, fapt ce a dus la încetinirea multor activități și a provocat efecte grave în multe sectoare, în special cele care privesc domeniul turismului, alimentației publice și divertismentului.

Intervenția statului, în aceste cazuri, prin intermediul sistemelor de protecție socială este mai mult decât necesară. Tot atât de necesară este dezvoltarea unei scheme structurate și eficiente de politici active care să permită reintegrarea foștilor lucrători.

Așa că pare necesar să se dea viață nu doar unei reajustări a sistemului educațional și de formare profesională, ale cărei efecte vor fi vizibile în câțiva ani, ci și unui sistem eficient care să vizeze punerea în comunicare a cererii și ofertei, astfel încât toate persoanele, chiar și cele ce nu mai sunt foarte tinere, să poată avea o modalitate imediată de a-și oferi competențele și abilitățile.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Fișe descriptive despre Uniunea Europeană. Parlamentul European. „Dreptul lucrătorilor la informare, consultare și participare. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro...>, accesat la 17.07.2025.

Portalul serviciilor publice. Guvernul Republicii Moldova. „Măsurile de ocupare a forței de muncă și asigurarea de șomaj”. Disponibil: <https://servicii.gov.md/event/C6>, accesat la 17.07.2025.

Măsuri de promovare a ocupării forței de muncă. Agenția Națională pentru ocuparea Forței de Muncă. Disponibil: <http://www.anofm.md/ro/node/63>, accesat la 17.07.2025.

Standardele OIM și Covid – 19 (coronavirus). International Labour Organization. Disponibil: <https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5...>, accesat la 17.07.2025.

Noțiunea și formele raporturilor juridice de muncă. Administrare. info. Disponibil: <https://administrare.info/domenii/drept/19463...>, accesat la 18.07.2025.

Hotărâre privind organizarea și funcționarea Ministerului Economiei, Antreprenoriatului și Turismului. Guvernul României. Disponibil: <https://www.sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads...>, accesat la 18.07.2025.

7. Badea Leonardo „Structura economiei, sursele de creștere și orientarea investițiilor: o analiză în plan regional. Disponibil: <https://www.economica.net/leonardo-badea-...>, accesat la 19.07.2025.

Raporturile juridice de muncă. Drept MD. Disponibil: <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-unive...>, accesat la 19.07.2025.

Contescu M.M., „Individ – persoană– personalitate. Omul. Disponibil: <https://asociatia-profesorilor.ro/individ-perso...>, accesat la 20.07.2025.

Capșa Tudor, „Drepturi și garanții pentru salariați în caz de concedieri colective. Aspecte juridice și practice?” Revista Națională de Drept. Disponibil: <https://uspee.md/wp-content/uploads/2024/0...>, accesat la 20.07.2025.

Gualmini E, Rizza R. Le politiche del lavoro, Il Mulino, 2013, p. 50.

Vesan P, La politica del lavoro, in M. Ferrera, Le politiche sociali, 2012, Il Mulino.

Marzano G, Manuale di Politiche del Lavoro, Independently published, 2020, p. 20.

Acces to European Union law, „Occupazione”. EUR-Lex. Disponibil: www.eur-lex.europa.

eu, accesat la 21.07.2025.

Portal legislativ. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument...>, accesat la 22.07.2025.

Spatini S, Il governo del mercato del lavoro tra controllo pubblico e neo-contrattualismo, Giuffrè, Milano, 2008, p.33.

Regimul juridic al raporturilor de muncă întemeiate și neîntemeiate pe un contract individual de muncă. Universul juridic.ro. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/regimul-juridic-...>, accesat la 22.07.2025.

Fișe descriptive despre Uniunea Europeană. Parlamentul European. „Politica de ocupare a forței de muncă”. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro...>, accesat la 23.07.2025.

Standardele OIM și Covid – 19 (coronavirus). International Labour Organization. Disponibil: <https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5...>, accesat la 23.07.2025.20.

Un nou plan pentru competitivitatea și prosperitatea sustenabilă a Europei. Comisia Europeană. Disponibil: <https://commission.europa.eu/priorities-2024...>, accesat la 24.07.2025.

Damoc Marian. Serviciul de voluntariat. Suport pentru lucrătorii de tineret. Chișinău 2019. Disponibil: <https://tineret.gov.md/wp-content/uploads/20...>, accesat la 23.07.2025.

CZU: 343.359.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242966>Veronica ARNĂUT¹

arnaut.veronica7@gmail.com

MANIFESTAREA FENOMENULUI DE LOBBYSM ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII ȘI STATELE EUROPENE

Abstract: În Statele Unite, lobbyismul presupune activitatea plătită în care grupuri speciale de interese angajează juriști profesioniști cu conexiuni bine stabilite, pentru a statua asupra unei legislații specifice în organele decizionale. Prin urmare, aici există vădit un ciclu interdependent privind lobbyismul și reglementările acestuia, care progresează și devin mai rigide odată cu depistarea lacunelor de care profită lobbistii, precum și ratificarea amendamentelor în cazul unor abateri grave de la lege, ce au provocat litigii notorii. În același timp, Uniunea Europeană preferă să ofere o mai mare importanță dialogului social și transparenței decizionale a instituțiilor sale, pentru a le proteja de influențe cu potențial nefavorabil, care nu ar respecta o competiție deschisă, liberă și egală în materie de influență asupra proceselor legislative de materie decizională. Pe de altă parte, în cazul Rusiei și Republicii Moldova, fiind o activitate, probabil, latentă în sistemele de drept, aspectul lobbyismului rămâne a fi rudimentar, întrucât nu au fost elaborate nici legi de reglementare exhaustivă, nici coduri de conduită sau registre de transparență. Într-un final, responsabilitatea, transparența, receptivitatea și echitatea sunt patru principii fundamentale cu abilitate de a modela o reglementare justă a lobbyismului, bazată pe premisele că un proces de legiferare conceput în jurul acestor principii ar trebui să orienteze spre creșterea încrederii generale în procesul de luare a deciziilor de instituțiile democratice și îmbunătățirea calității deciziilor în ansamblu.

Cuvinte-cheie: lobbyism, lobbisti, lobby, legislativ, interese, influență, state.

THE MANIFESTATION OF THE PHENOMENON OF LOBBYING IN THE UNITED STATES OF AMERICA AND EUROPEAN COUNTRIES

Abstract: In the United States, lobbying involves the paid activity in which special interests hire professional lawyers with well-established connections to rule on specific legislation in decision-making bodies. There is therefore clearly an interdependent cycle here regarding lobbying and its regulations, which progress and become more rigid as the loopholes exploited by lobbyists are discovered, as well as the ratification of amendments in cases of serious deviations from the law, which have caused notorious litigation. At the same time, the European Union prefers to give greater importance to social dialogue and the transparency of decision-making of its institutions,

¹ Lector universitar, doctor în drept, Catedra „Drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6110-6744>, e-mail: arnaut.veronica7@gmail.com

in order to protect them from potentially unfavorable influences that would not respect open, free and equal competition in terms of influencing legislative decision-making processes. On the other hand, in the case of Russia and the Republic of Moldova, being an activity, probably, latent in the legal systems of the respective countries, the aspect of lobbying remains rudimentary, as neither exhaustive regulatory laws, nor codes of conduct or transparency registers have been developed. Finally, accountability, transparency, responsiveness and fairness – are four fundamental principles with the ability to shape a fair regulation of lobbying, based on the premises that a lawmaking process designed around these principles should aim to increase general trust in the decision-making process and democratic institutions and improve the quality of decisions overall.

Keywords: lobbying, lobbyists, lobby, legislative, interests, influence, states.

1. INTRODUCERE

Lobbyismul constituie un concept divers, greu de abordat printr-o singură definiție. Dat fiind acest fapt, precum și existența unor abordări diferite în funcție de spațiul în care se manifestă, este actuală și inerentă efectuarea unei cercetări privind manifestarea acestui fenomen complex în prezent, la nivel global, european și național și a unei analize complexe a modului în care acesta este reglementat și instituționalizat în statele anglo-americe, fiind spațiul unde lobbyismul a fost „inventat”, precum și în statele europene, inclusiv la nivel comunitar.

Oferind reprezentarea intereselor în structurile de stat, lobbyismul are un impact semnificativ asupra procesului legislativ al statelor moderne, deoarece contribuie la reorientarea reglementărilor către susținerea intereselor de grup. Acesta este motivul care a determinat apariția acestui fenomen complex, care, în esență, conferă o voce intereselor persoanelor din cadrul unei comunități, pentru a fi auzite de către legislator și, respectiv, crearea unui obiectiv pentru cel din urmă de a elabora, modifica sau abroga norme juridice tangențiale problemelor cu care se confruntă grupurile de interes. În unele state (de exemplu, SUA, Franța, Germania, România) lobbyismul are un statut formal, chiar dacă rigiditatea reglementărilor diferă de la o țară la alta, în timp ce în altele (de exemplu, Rusia, Republica Moldova) se realizează, în principal, sub aspect de practici informale.

În aspectele lobbyismului, viziunea teoretică mondială a împrumutat multe elemente și modele reliefate de către cercetătorii proceselor decizionale din cadrul spațiului anglo-american, fiind supuse unor transformări semnificative în funcție de regiune, cum ar fi în cazul platformei europene care a păstrat doar o asemănare îndepărtată cu modelul american, ceea ce se explică, în special, prin unicitatea structurii Uniunii Europene.

Lobbyismul se bucură de o atenție deosebită în doctrina străină, precum și în cadrul legislativ al statelor cu un indice de dezvoltare umană ridicat. Analiza fenomenului constă în evaluarea impactului care îl manifestă asupra procesului decizional, respectiv satisfacerea unor interese ce aparțin diverselor categorii socio-profesionale, precum și identificarea principalelor direcții de perfecționare, modernizare și instituționalizare a domeniului dat. Dat fiind acest fapt, am pus bazele acestui studiu pe analiza doctrinei, legislației și practicii judiciare din cadrul statelor în care instituția lobbyismului este amplu investigată și pe larg recunoscută, cum ar fi: Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Germania, România, Federația Rusă, Republica Moldova, dar și la nivel comunitar în cadrul Uniunii Europene.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Prezenta cercetare a fost axată pe o abordare sistematică în combinație cu principii-

le analizei instituționale, care implică utilizarea metodelor tradiționale de cercetare juridică, pentru a interpreta dinamica instituțională. Pornind de la cercetarea cadrului doctrinar și normativ al temei propuse, precum și de la raționamentul că studiul oricărui concept juridic dobândește valoare prin respectarea exigențelor metodologice, menționăm că fenomenul lobbyismului în activitatea legislativă a fost bazat pe două aspecte de cercetare: primul, cel al conținutului doctrinar, cu accentul pus pe componenta științifico-juridică, și al doilea, cel al cadrului normativ. Astfel, pentru realizarea cercetării subiectului abordat s-a recurs la un suport metodologic constituit din: metoda analizei istorice; metoda analizei sistematice, care permite estimarea sistemului legislativ ca având o structură complexă, alcătuită din formațiuni separate ce interacționează cu mediul extern; metoda analizei comparative, pentru studiul lobbyismului și reglementarea acestuia în diferite sisteme de drept; metoda analizei logice, formată din analiza deductivă, inductivă, de generalizare și specificare etc., utilizate în cadrul lucrării, inclusiv la efectuarea sintezei opiniilor unor autori distincți vizavi de aspectele conceptului de lobbyism. De asemenea, întru susținerea studiilor sub aspect metodologic, au fost evidențiate modele structural-funcționale care să permită analiza subiectului în cadrul unui sistem de interacțiuni cu alți actori (în acest caz, cu organul decizional legislativ).

Lista abrevierilor

- nr. - numărul
- A.P. - Asociație Patronală
- SUA - Statele Unite ale Americii
- UE - Uniunea Europeană
- ONG - Organizație neguvernamentală

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBȚINUTE

3.1. Statele Unite ale Americii

În conformitate cu Constituția Statelor Unite ale Americii, Congresul reprezintă ramura legislativă a guvernului federal, fiind format din două camere: Senatul și Camera Reprezentanților. Un proiect de lege poate fi introdus în oricare cameră a Congresului de către un senator sau reprezentant care îl susține.¹

Lobbyismul în Statele Unite presupune activitatea plătită în care interesele speciale angajează juriști profesioniști cu conexiuni bine stabilite, adesea avocați, pentru a statua asupra unei legislații specifice în organele decizionale, cum ar fi Congresul Statelor Unite, deși s-au făcut eforturi de a influența funcționari ai agențiilor executive, precum și ședințe ale Curții Supreme. Este un fenomen extrem de controversat, adesea văzut într-o lumină negativă de jurnaliști și publicul american, unii critici descriindu-l ca fiind o formă legală de luare de mită. În timp ce activitatea de lobby este supusă unor reguli extinse și deseori complexe, care, dacă nu sunt respectate, pot duce la diferite pedepse, inclusiv cu închisoarea, instituția lobbyismului a fost interpretată de hotărârile instanțelor de judecată ca fiind un drept la libertatea de exprimare constituțională și o modalitate de a petiționa guvernul pentru remedierea litigiilor, două dintre libertățile protejate de Primul amendament al Constituției SUA.

Lobbyiștii care activează o perioadă îndelungată cunosc problemele ce vizează conviețuirea în societate, fiind avocați de înaltă calificare și cultivând legături strânse cu membri ai Congresului, autorități de reglementare, specialiști și alții. Posedă cunoștințe

¹ Center for Responsive Politics, Lobbying Data Summary//Lobbying Database, 2019: <https://www.opensecrets.org/federal-lobbying/summary> (accesat la data de 03.07.2025).

strategice și au abilități excelente de comunicare. Când un client îi angajează pentru a promova un anumit interes, aceștia de obicei formează coaliții pentru a exercita presiune asupra corpului legislativ.

Lobbyștii adesea ajută membrii Congresului cu problema finanțării unor campanii electorale prin organizarea strângerilor de fonduri, constituirea comitetelor pentru acțiuni politice (*political action committee*) și urmărirea donațiilor de la alți clienți. Acest lucru îi ajută pe membrii Congresului să facă față cantităților substanțiale de timp necesare pentru a strânge mijloacele necesare. O recompensă și mai operantă din partea lobbyștilor, care poate fi folosită în schimbul avantajelor, este promisiunea unui loc de muncă cu o remunerație impunătoare într-o organizație de lobby. Potrivit lui Jack Abramoff, un lobbyist notoriu din spațiul american, una dintre cele mai bune metode este de a-i oferi unui asistent congresmen de rang înalt un loc de muncă bine plătit după ce decide să părăsească funcția publică. Când a fost acceptată o astfel de promisiune de angajare viitoare, potrivit lui Abramoff, „îl ai în plasă”.² Această metodă facilitează asociația de lobby să exercite influență asupra unui congresmen anumit prin intermediul asistentului său ori a unui membru din personal.

Considerațiile strategice pentru lobbyști, încercând să influențeze mersul unui act legislativ, includ „localizarea unei baze de putere” sau a unei circumscriptii, predispuse să susțină un anumit act legislativ. E la fel de importantă planificarea și sincronizarea corectă, în sensul de a ști când este sau nu necesar de a întreprinde anumite acțiuni și de a avea o imagine de ansamblu a succesiunii posibile a acțiunilor dorite.

Din ce în ce mai mulți lobbyști încearcă să formeze coaliții și să folosească lobby indirect pentru a influența opinia publică. Coalițiile mai mari, mai diverse și cu un capital social considerabil, tind să fie mai eficiente în lobbyismul indirect, adesea aplicându-se principiul „puterea numerelor”. Grupurile de interese încearcă să construiască „coaliții durabile ale organizațiilor individuale aflate în calea spre obținerea unor obiective similare”.³

Este adesea dificil pentru un lobbyist să influențeze direct un membru al Congresului, deoarece angajații au tendința de a fi bine informați, inclusiv cunoscând despre interesele concurente. Ca o tactică indirectă, lobbyștii pot încerca să manipuleze opinia publică care, la rândul său, poate exercita presiuni asupra membrilor Congresului. Activitățile în aceste scopuri includ încercarea de a folosi mass-media, organizarea întrevederilor cu reporteri și redactori, încurajarea acestora să atingă subiectele necesare pentru a influența opinia publică, ceea ce poate avea ca efect secundar influențarea Congresului.

Potrivit analistului Ken Kollman, este mai ușor de influențat opinia publică, decât convingerile unui membru al personalului Congresului, deoarece este posibil de „bombardat publicul cu semi-adevăruri, denaturări, tactici de intimidare și dezinformare”, sugerând că lobbyismul indirect reprezintă un „instrument puternic” pentru liderii grupurilor de interes.⁴ Într-un anumit sens, folosind aceste criterii, s-ar putea considera că James Madison a practicat activități de lobby indirect, pe motiv că, după ce a fost elaborat proiectul Constituției Statelor Unite, el a scris la mai multe dintre cele 85 de redacții de ziare care au îndemnat oamenii să susțină ratificarea Constituției, iar această colecție de articole și eseuri ulterior a devenit cunoscută sub numele de „*Federalist Papers*”. Ca urmare a acestui efort de „lobby”, Constituția a fost ratificată.

² *The Tuesday Podcast: Jack Abramoff On Lobbying*, platforma de radio NPR, 2011: <https://www.npr.org/sections/money/2011/12/20/144028899/the-tuesday-podcast-jack-abramoff-on-lobbying> (accesat la data de 03.07.2025).

³ DeKieffer D.E. *The citizen's guide to lobbying Congress*, Chicago review press, Chicago, 2007, p. 85.

⁴ DeKieffer D.E. *The citizen's guide to lobbying Congress*, Chicago review press, Chicago, 2007, p. 87.

Deși Statele Unite nu au un cod de conduită unic pentru lobbisti implementat la nivel federal, Legea transparenței activităților de lobby facilitează lobbistii și organizațiile de lobby de a predispuce încălcărilor normele de etică ale Congresului de către însuși membrii Congresului. Dat fiind acest fapt, lobbistii sunt obligați să certifice în scris, într-un raport semi-anual, că au făcut cunoștință cu regulile Senatului și ale Camerei Reprezentanților privind restricțiile cadourilor și călătoriilor și să certifice că nu au cauzat cu bună știință o încălcare a acestor reguli.

Normele care impun publicitatea activității de lobby au fost propagate în special pe parcursul secolului XX. În 1946, a existat așa-numita „*sunshine law*” care obliga lobbistii să facă publice activitățile lor, de către cine și în ce cantitate au fost remunerați, după care, această reglementare a fost înlocuită în 1995, prin Legea transparenței activităților de lobby (*Lobbying Disclosure Act*).

Conform Legii menționate, persoanele plătite pentru lobby trebuie să se înregistreze la secretarul Senatului și la grefierul Camerei Reprezentanților în termen de 45 de zile de la primul contact cu un legiuitor. O excepție de la înregistrare se aplică pentru lobbistii care câștigă mai puțin de 3.000 de dolari per client pentru fiecare trimestru fiscal sau ale căror cheltuieli totale de lobby sunt mai mici de 11.500 de dolari în fiecare trimestru. Lobbistii care activează part-time sunt scutiți de înregistrare, cu condiția că nu petrec mai mult de 20% din orele lor de muncă în activități de lobby în orice trimestru. Cerințele pentru înregistrare se aplică și companiilor specializate în activități de lobby sau celor care au o direcție de lobby intern, în special dacă alocă mai mult de 11.500 de dolari pentru activități de lobby. În general, organizațiile fără scop lucrativ, sunt scutite de la înregistrare dacă angajează o firmă de lobby externă. Depunerea trebuie făcută în fiecare trimestru, într-un fișier separat pentru fiecare client, în care se vor include informații precum numele ori denumirea clientului, o estimare a cheltuielilor de lobby și a veniturilor pe care lobbyistul le-a obținut în baza activității de lobby.

Legislația privind lobbyismul este un domeniu în continuă evoluție. Asociația Americană a Juriștilor (*American Bar Association*) a publicat în 2009 o culegere ce conține linii directoare, cu un volum de peste 800 de pagini.⁵ Legile sunt adesea destul de specifice și, atunci când nu sunt respectate, pot duce la probleme grave. Nerealizarea unui raport trimestrial sau depunerea cu bună știință a unui raport incorect poate duce la amenzi în valoare de până la 200.000 de dolari și închisoare de până la cinci ani. De asemenea, sancțiunile se pot aplica lobbistilor care omit să menționeze cadourile făcute unui legiuitor.

Este necesar de a menționa faptul că litigiile pot impulsiona și o mai mare reglementare, cum ar fi scandalul lobbyismului indian al lui Jack Abramoff, care a stimulat ratificarea amendamentelor asupra Legii transparenței activităților de lobby. Ca urmare a conflictului, a fost ratificată Legea privind transparența și responsabilitatea legislativă (*Legislative Transparency and Accountability Act*) din 2006.⁶ Dispozițiile acestei legi sunt:

1. au împiedicat lobbistii să ofere cadouri și mese pentru legiuitori, dar au lăsat o lacună în care organizațiile reprezentate de acești lobbisti ar putea strecura cadouri și beneficii;

2. permiteau călătorii cu finanțare privată, dacă kongresmenii primeau aprobarea prealabilă a unui comitet de etică;

⁵ Luneburg W.V. *The Lobbying Manual: A Complete Guide to Federal Lobbying Law and Practice*, ed. a 4-a, ABA Publishing, Chicago, 2009, p. 25.

⁶ *Legislative Transparency and Accountability Act*, 2006: <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/senate-bill/2349> (accesat la data de 10.07.2025).

3. lobbistii erau obligați să depună rapoarte sistematice și detaliate privind activitatea acestora și să le facă publice.

Jack Abramoff a vorbit public despre prevederile menționate *supra*, menite să limiteze excesele de lobby, care, în opinia sa, nu au fost eficiente, iar reformele și reglementările nu au curățat sistemul deloc. Abramoff a afirmat că lobbistii pot „găsi o cale de a ocoli aproape orice reformă adoptată de Congres” și a dat un exemplu: „Nu poți lua un congresmen la prânz pentru 25 de dolari și să-i cumperi o friptură sau ceva de genul ăsta, dar îl poți duce la un prânz în cadrul unei străneri de fonduri și nu numai să-i cumperi acea friptură, ci să-i dai 25.000 de dolari deasupra, numind această acțiune drept fund-raising – astfel poți avea exact același acces și exact aceleași interacțiuni cu congresmenul respectiv”.⁷

Astfel, legile care reglementează lobbyismul în activitatea legislativă a SUA impun oricărei entități care practică activitatea de lobby să fie înregistrată, să prezinte rapoarte trimestriale cu privire la activitatea de lobby, limitează cadourile pentru membrii Congresului și necesită ca cheltuielile companiei să fie indicate în facturile de cheltuieli. Putem observa un ciclu interdependent privind lobbyismul și reglementările acestuia, care progresează și devin mai rigide odată cu depistarea lacunelor de care profită lobbistii, precum și ratificarea amendamentelor în cazul unor abateri grave de la lege, ce au provocat litigii notorii.

3.2. Statele europene

3.2.1. Uniunea Europeană

După cum a statuat Comisia Europeană în comunicarea sa privind acțiunile întreprinse în aplicarea cărții verzi „Inițiativa europeană în materie de transparență”, activitățile de lobby se referă la „activitățile desfășurate în vederea influențării formulării politicilor și proceselor de luare a deciziilor ale instituțiilor europene”. Din aceeași comunicare putem observa că, în cadrul Uniunii Europene, lobbyismul este denumit oficial drept „reprezentarea intereselor la nivel european”. Tratatul de la Lisabona a introdus noi reglementări ale lobbyismului, care diferă de majoritatea activităților de lobby la nivel național, unde lobbyismul este mai mult o problemă de relații personale și informale între funcționarii autorităților naționale, pe când lobbyismul la nivel european face parte, din ce în ce mai mult, din procesul decizional și, prin urmare, influențează procesul legislativ. În prezent, lobbyismul a devenit parte integrantă și esențială a procesului decizional al Uniunii Europene.

Reprezentarea intereselor la nivel european diferă în mai multe aspecte de reprezentarea intereselor la nivel național, după cum urmează:

- este transnațional;
- afectează în mod direct activitatea instituțiilor Uniunii Europene;
- influențarea legislației și luarea deciziilor este o activitate recunoscută;
- grupurile de interese participă la procesul de elaborare a legislației într-un stadiu incipient: Comisia invită asociațiile să își exprime opiniile și să efectueze consultări extinse din timp în fiecare procedură legislativă. Înainte de a formula un proiect de directivă, se constituie o așa-numită „carte verde” sau „carte albă”, ca o bază pentru o consultare cuprinzătoare.

În Europa, reglementările corespunzătoare la nivel supranațional vizează fie

⁷ The Tuesday Podcast: Jack Abramoff On Lobbying, platforma de radio NPR, 2011: <https://www.npr.org/sections/money/2011/12/20/144028899/the-tuesday-podcast-jack-abramoff-on-lobbying> (accesat la data de 03.07.2025).

transparența intereselor promovate de lobbisti, fie contribuția acestora la transparența decizională a instituțiilor. Ambele reglementări pun accentul pe impactul activităților de lobby asupra proceselor decizionale, dar includ și contribuția lor la dezvoltarea unei democrații autentice.⁸

Odată ce Tratatul de la Lisabona a intrat în vigoare, acesta a oferit un cadru legal pentru reprezentarea intereselor, prin art. 11 din Tratatul privind Uniunea Europeană (în continuare - „TUE”).⁹ Acest articol reglementează detaliile democrației participative în următoarele secțiuni: dialogul civil orizontal și vertical prevăzut la alin. (1) și (2), practicile de consultare existente ale Comisiei de la alin. (3) și inițiativa cetățenească europeană din cadrul alin. (4).

Pentru a pune în aplicare articolul 11 din TUE, instituțiile au fost nevoite să ia măsuri specifice. Cu privire la implementarea obiectivelor dialogului civil orizontal și vertical, reglementate prin alin. (1), (2), au fost inițiate diverse acțiuni pentru a realiza îmbunătățiri, cum ar fi faptul că Parlamentul European a fondat programul „Agora”, menit să permită cetățenilor să participe la procesul de elaborare a legislației. În funcție de tematica discutată, urmează a fi invitați reprezentanți ai organizațiilor societății civile pentru a dezbate subiectul în cauză.

În legătură cu consolidarea art. 11 alin. (3) TUE, în care se statuează despre consultarea persoanelor de îndată ce Comisia Europeană proclamă o nouă inițiativă legislativă sau o revizuire a legislației deja existente, în cele mai multe cazuri va avea loc o consultare publică pentru a strânge informațiile de rigoare. Persoanele fizice și juridice, care sunt interesate de subiect sau care sunt capabile să confere o analiză în ceea ce privește cazul, pot prezenta informații importante privind aspectele ce necesită a fi luate în considerare, care, ulterior, se vor trimite Parlamentului European și Consiliului Uniunii Europene pentru dezbateră. În legătură cu inițiativa cetățenească europeană, art.11 alin.(4) permite cetățenilor UE să apeleze direct la Comisie pentru a propune reglementarea subiectelor care îi preocupă.

De la an la an, reglementările privind lobby-ul în UE se dezvoltă constant, iar numărul de lobbisti crește.¹⁰ Obiectivul registrului de transparență, semnat prin acordul interinstituțional dintre Parlament și Comisie în 2014, este de a crește transparența sistemului de lobby din UE, permițând verificarea publică a procesului de lobby, inclusiv de a oferi o concepție asupra cine sunt grupurile de lobby care încearcă să influențeze instituțiile UE și ale cui interese le reprezintă. În plus, în timpul procesului de înregistrare, solicitantul trebuie să furnizeze anumite informații care sunt publicate pe site-ul web al Registrului de transparență.¹¹ Acestea includ sediul, scopurile urmărite și interesele, clienții și o estimare a resurselor financiare, inclusiv finanțarea primită din partea UE. Potrivit datelor furnizate de registru, la mijlocul anului 2025 au fost înregistrate peste 15.000 de organizații implicate în lobby la nivelul Uniunii Europene. Este necesar de a menționa faptul că registrul de transparență nu este obligatoriu, spre deosebire de cel de la Washington, astfel încât oamenii se plâng de inexactitatea acestuia.¹²

⁸ Tănăsescu E. S. (coord.) *Lobby în România vs. Lobby în UE*, Institutul European din România, București, 2015, p. 37.

⁹ *Tratatul privind Uniunea Europeană* (versiune consolidată), în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 326, 26.10.2012, p. 13-390.

¹⁰ Nesterovych V. *EU standards for the regulation of lobbying* // Prawa Człowieka, nr. 18, 2015, p. 98.

¹¹ Registrul de Transparență al UE: https://transparency-register.europa.eu/find-out-more/statistics_en (accesat la data de 11.07.2025).

¹² Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 38.

În 2010, în cadrul Adunării Parlamentare a Consiliului Europei a fost înaintată Recomandarea privind Codul european de bune practici asupra lobbyismului, ce cuprindea idei precum:

- activitatea de lobby ar trebui să fie clar definită, cu precizarea diferențelor dintre desfășurarea acestei activități profesionale și activitățile organizațiilor societății civile;
- ar trebui îmbunătățită transparența în domeniul activității de lobby;
- ar trebui să fie stabilite reguli aplicabile persoanelor publice și cu funcție de demnitate publică, membrilor grupurilor de presiune și ai societăților comerciale, inclusiv în privința conflictelor de interese și perioada de timp după încetarea mandatului în care desfășurarea activităților de lobby ar trebui să fie interzisă;
- ar trebui să fie purtate consultări prealabile cu organizațiile de lobby cu privire la orice proiect de reglementare a acestei activități;
- ar trebui încurajată desfășurarea unei activități de lobby bine reglementată, transparentă și onestă, pentru a îmbunătăți imaginea publică referitoare la persoanele implicate în această activitate.

Până în prezent, la nivel european nu a fost adoptat un Cod de conduită al lobbyiștilor. La nivel național, însă, întâlnim Coduri de conduită a lobbyiștilor în astfel de state precum: Irlanda, Franța, Lituania, Slovenia.¹³

În februarie 2020, Parlamentul European a adoptat noi reguli obligatorii privind transparența în lobby. Astfel, amendamentele la *Regulamentul de Procedură al Parlamentului European*¹⁴ stipulează că oficialii europeni „ar trebui să adopte practica sistematică de a avea reuniuni numai cu reprezentanții de interese care s-au înregistrat în Registrul de transparență”. Amendamentul adăugă faptul că deputații, raportorii, raportorii din umbră și președinții de comisie sunt obligați „să publice online toate reuniunile programate cu reprezentanții grupurilor de interese care intră sub incidența Registrului de transparență”. O comparație rapidă cu reglementările SUA ne arată că, dacă în legislația americană accentul se pune pe transparența veniturilor și cheltuielilor, precum și a intereselor reprezentate prin lobby, în cadrul instituțiilor europene accentul se pune pe transparența intereselor promovate de lobbyiști.

3.2.2. Marea Britanie

Structura organizatorică a puterilor în stat în Marea Britanie se bazează pe modelul Westminster, care, în mod tradițional, are un Parlament bicameral, constituit din camera superioară (Camera Lorzilor) și camera inferioară (Camera Comunelor). În ceea ce privește activitatea de lobby, sistemul de drept al Regatului Unit are câteva aspecte importante. Cele mai multe decizii legislative în Marea Britanie sunt luate de Executiv mai degrabă decât de Legislativ. Este firesc ca majoritatea intereselor organizate să-și concentreze eforturile și atenția asupra miniștrilor și funcționarilor publici mai degrabă decât asupra membrilor Parlamentului. La rândul său, acest lucru creează un anumit stimulent pentru grupuri de a consulta în mod regulat instituțiile în procesul de efectuare a legislației. Astfel, se recurge în special la lobby direct decât la tactici ce includ publicul în lobby-ul indirect.

Asociația Consultanților Politici Profesioniști (*Association of Professional Political Consultants*, în continuare – „APPC”) include 80 de organizații de lobby, la care pot aplica

¹³ Grosek K., Claros E. *Infographic. Regulation of lobbying across the EU*, European Parliament Research Service, 2016, p. 2.

¹⁴ *Regulamentul de Procedură al Parlamentului European*: www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2020-02-03_RO.pdf (accesat la data de 11.07.2025).

practicieni individuali și echipe in-house.¹⁵ Inițial, APPC a favorizat reglementarea lobbyismului de către guvern, dar ulterior și-a schimbat poziția pe măsură ce a început să dezvolte un cadru de auto-reglementare pentru membrii săi, care își înregistrează public angajații și clienții. În 2019, Asociația Consultanților în Relații Publice (*Public Relations Consultants Association*) a elaborat un Cod de conduită al afacerilor publice¹⁶ care a unificat codul său deja existent și pe cel al APPC.¹⁷ Acesta conține dispoziții conform cărora consultanții firmelor sale membre:

- trebuie „să se asigure că reputația Asociației sau a profesiei de consultanță politică nu este adusă în dezonorare”;
- sunt obligați să ia măsuri rezonabile pentru a furniza clienților și factorilor de decizie informații certe și veridice;
- trebuie să declare persoanelor publice în interesele cui ei activează;
- nu li se permite să ofere beneficii bănești ori de alt tip persoanelor publice, întrucât pot fi interpretate ca o modalitate de dare de mită sau solicitare de favoruri;
- este interzis de a angaja sau de a efectua orice plăți către un membru al Camerei Lorzilor, deputat în Parlamentul European, sau alt membru al sistemului de legiferare;
- trebuie să-și păstreze activitatea profesională separată de orice alte activități personale.

Comitetul ales pentru Administrația Publică (*Public Administration Select Committee*, în continuare – „PASC”) al Camerei Comunelor a organizat o anchetă în domeniul lobbyismului în Marea Britanie. Comitetul și-a început raportul cu o apărare robustă a lobbyismului: „Practica activității de lobby pentru a influența deciziile legislative este o parte legitimă și necesară a procesului democratic. Indivizii și organizațiile doresc în mod rezonabil să influențeze deciziile care pot afecta interesele lor și pe cei din jurul lor. La rândul său, guvernul are nevoie de acces la cunoștințele și opiniile pe care le poate aduce lobby-ul”.¹⁸

În 2012, guvernul a urmărit ideea creării unui registru exclusiv al agențiilor de lobby decât al întregii industrii de consultanță politică. Informațiile care trebuie înregistrate trimestrial erau minime: numele firmei de lobby, lobbyștii și clienții. Nu s-a impus nicio obligație de a face publice informațiile ce țin de aspectul financiar, despre veniturile sau cheltuielile de lobby și nici detaliile întâlnirilor dintre lobbyști sau clienți și factorii de decizie.¹⁹

Reglementarea produsă în cele din urmă, *Legea din 30.01.2014 privind transparența activităților de lobby, a campaniilor apolitice și a administrației sindicale* („*Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act of 2014*”),²⁰ a fost criticată pe mai multe fronturi pentru că nu a fost suficient de riguroasă. Aceasta prevede că:

- este ilegal să lucrezi ca lobbyist consultant fără să fii înregistrat ca atare;
- condițiile care definesc un „lobbyist consultant” sunt ca: persoana să comunice „în materie de afaceri” cu un ministru al guvernului britanic sau cu un secretar permanent

¹⁵ Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 335.

¹⁶ Public Affairs Code, 2024: <https://www.prca.global/sites/default/files/Public-Affairs-Code-July-2024.pdf> (accesat la data de 11.07.2025).

¹⁷ APPC Code of Conduct, 2024: https://www.prca.global/sites/default/files/PRCA-code-of-conduct-1_0.pdf (accesat la data de 11.07.2025).

¹⁸ PASC. *Lobbying: Access and influence in whitehall – Volume II oral and written evidence*, HC 36-II, Published 5 January 2009 by authority of the House of Commons, London: The Stationery Office Limited, p. 5.

¹⁹ Cabinet Office, *Introducing a statutory register of Lobbyists: Consultation paper*, London: The Stationery Office, 2012, p. 14.

²⁰ Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act of 2014: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/4/contents> (accesat la data de 10.07.2025).

(cel mai înalt funcționar public din fiecare departament) despre legislație sau atribuirea de contracte și licențe; și să facă acest lucru în numele altuia în schimbul unei plăți;

- lobiștii interni și angajatorii lor nu sunt obligați să se înregistreze; astfel Legea reglementează exclusiv consultanții contractuali sau comerciali. Nu este obligatorie înregistrarea nici în cazul în care activitatea de bază a persoanei „constă în activități care nu fac lobby”;

- un post de Registrator al lobiștilor consultanți este înființat pentru a opera registrul;

- Registratorul este obligat să monitorizeze conformitatea lobiștilor și este împuternicit cu atribuții de investigare pentru o astfel de monitorizare. O serie de pedepse penale și civile sunt stabilite pentru a sancționa persoanele care activează în calitate de lobbyist consultant, culpabile de neînregistrare sau de neprezentare a informațiilor necesare către Registrator;

- Registratorul este autorizat să emită îndrumări lobiștilor cu privire la modul de asigurare a respectării legii.

Conducându-ne de cele relatate *supra*, ajungem la concluzia că lobiștii trebuie să recunoască faptul că rolul pe care ei îl joacă în procesul de elaborare a legislației face din activitățile lor un subiect legitim de interes public; aceștia nu mai pot evita de a se expune transparenței și reglementărilor mai riguroase, care indică calea către încrederea publicului în industrie și oferă un traseu prin care lobbyismul în Marea Britanie se poate dezvolta într-o profesie acceptată și acceptabilă.

3.2.3. Franța

În ultimii ani, structura organizațională a puterilor în stat a fost profund afectată de mai mulți factori, printre care de o scădere progresivă a capacității corpului legislativ de a reprezenta societatea, de apariția de noi forme de guvernare pe mai multe niveluri și de procesul de europenizare a legislației naționale. Astfel de schimbări structurale au creat un teren fertil pentru proliferarea diferitelor forme de lobby care, de obicei, nu erau prezente în Franța. Cu toate acestea, în ciuda creșterii manifestărilor reprezentărilor organizate de interese, încă există o dificultate în acceptarea unei astfel de constelații noi de influență în procesul decizional.²¹

În Franța nu există date exacte și recente referitoare la „reprezentarea intereselor”, adică lobby. Însă e cunoscut faptul că, la nivel național, există diverse forme omniprezente de practici de lobby, fapt demonstrat inclusiv printr-un sondaj,²² care a examinat 120 de companii franceze de mari dimensiuni, dintre care doar 7% nu aveau o echipă de lobby intern. Cea mai răspândită formă de lobby privește companiile ce acționează fie colectiv, fie prin parteneriate ad-hoc, pentru a influența și de a avea o voce auzită în dezbaterile publice.

Practicile instituționale evoluează constant, iar lobbyismul se manifestă în diverse domenii, practicienii afacerilor publice adaptându-se în consecință. Oferim mai jos două exemple de practici modificate:

- consolidarea atribuțiilor administrațiilor publice locale, ceea ce a dus la dezvoltarea activităților de lobby vizavi de autoritățile locale în vederea obținerii de finanțare, dar și la crearea de contacte cu factorii de decizie regionali;

- dezvoltarea instituțiilor europene a determinat lobiști francezi să se deplaseze la

²¹ Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 146.

²² Rival M. *Le lobbying des grandes entreprises en France: un état des lieux*. Rapport de recherche individuel rendu à la direction de l'Association des Sciences Po, Paris, 2010.

Bruxelles și să creeze strategii pentru a combina practicile de lobby naționale și europene.

Deși lobbistii au devenit actori omniprezenți în viața publică franceză în ultimii ani, abia în 2018 a fost adoptată Legea Sapin II care reglementează direct domeniul respectiv. Până atunci, a fost creat un cadru legal care să lupte împotriva traficului de influență și corupției.

În retrospectivă, prin decizia din 2013 a Biroului Adunării Naționale (camera inferioară a Parlamentului francez), au fost consolidate regulile de lobby, care, bazându-se pe modelul european, includ un „drept de înregistrare pentru toți reprezentanții de interese care se supun transparenței prin completarea unui formular detaliat care va fi făcut public pe Internet”.²³

De asemenea, înregistrarea în acest sistem permite reprezentanților individuali de interes public sau privat să obțină ecusoane de acces în *Palais Bourbon* (sediul Adunării Naționale), în schimbul angajamentului față de un Cod de conduită aprobat de Biroul Adunării Naționale.²⁴ Ulterior, Senatul a introdus amendamente similare unui registru propriu.

În urma recomandărilor magistratului Jean-Louis Nadal în raportul său privind transparența problemelor publice „*Renouer la confiance publique*”, precum și datorită *Transparency International France*, care monitorizează periodic contactele regulate între funcționarii publici și reprezentanții grupurilor de interese, Parlamentul francez a introdus un proiect de lege prezentat de M. Sapin, ministrul economiei și finanțelor, în scopul de a reglementa lobbysmul și pentru a obliga reprezentanții grupurilor de interese să se înregistreze într-un directoriu digital.

Astfel, din 2018, noua lege a activității de lobby a Franței (*Loi N° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique*),²⁵ supranumită Legea Sapin II, este pusă în aplicare pe deplin. Pachetul privind transparența, adoptat la 9 decembrie 2016, urmărește o creștere generală a responsabilității publice și a transparenței proceselor decizionale. Acesta prevede un cadru legal pentru activitățile de lobby și crearea unui registru național obligatoriu unic (*le repertoire*)²⁶ pentru lobbisti. După înregistrare, reprezentanții de interese au obligația de a-și raporta activitățile de lobby în acest repertoriu. Repertoriul, care până în prezent numără 2040 de organizații, este supravegheat de Înalta Autoritate pentru Transparență în Viața Publică (în franceză: *Haute Autorité pour la Transparence de la Vie Publique*). În Franța, suportul cultural al lobbysmului ca profesie este foarte lent, însă noua lege, precum și influența crescândă a Uniunii Europene ar putea contribui la transparența activităților de lobby, care ar putea deveni un element mai acceptat în societate și în sistemul de drept în deceniile următoare.

3.2.4. Germania

Ca urmare a Reunificării Germaniei în 1990, care a provocat trecerea ramurii legislative și executive de la Bonn (fosta capitală a Germaniei de Vest) la Berlin, reprezentarea de interese a cunoscut apariția unor noi tendințe.²⁷ Acestea se referă la vasta creștere și

²³ Raportul deputatului Christophe Sirugue privind lobbysmul pentru Adunarea Națională, 2013: http://www.assemblee-nationale.fr/representants-interets/rapport_bureau_2013.pdf (accesat la data de 10.07.2025).

²⁴ Codul de conduită al reprezentanților de interese în Adunarea Națională a Franței: http://www2.assemblee-nationale.fr/14/representant-d-interets/repre_interet (accesat la data de 10.07.2025).

²⁵ *Loi N° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique*, en *Journal Officiel de la République Française* N° 0287 du 10.12.2016, Franța.

²⁶ *Le répertoire des représentants d'intérêts*: <https://www.hatvp.fr/le-repertoire> (accesat la data de 11.07.2025).

²⁷ Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 161.

profesionalizare a lobbyismului, la utilizarea de noi metode de a influența legislatorul, opinia publică și mass-media. Această evoluție este adesea denumită drept „americanizare” a scenei de lobby din Germania, care a suferit procese paralele de fragmentare (a intereselor), multiplicare (a actanților) și diversificare (a metodelor). Cu toate acestea, cu o puternică dezbatere publică privind legitimitatea activității de lobby și noi reglementări care să asigure transparența procesului decizional, lobbyismul german din secolul XXI se confruntă, în prezent, cu provocarea consolidării reglementate și a conformării profesionale.

Germania este o Republica Federală, Parlamentul căreia este format din două camere, Bundestag (camera inferioară), care votează și adoptă proiectele de lege, și Bundesrat (camera superioară), care trebuie să își dea consimțământul pentru acele legi ce se referă la atribuțiile financiare și/sau administrative ale statelor. Astfel, datorită atribuțiilor Bundestag-ului, membrii săi sunt expuși la numeroase revendicări din partea unui număr mare de grupuri de interese, fiind o activitate firească a procesului democratic. Pentru a reglementa accesul lobbyștilor în Bundestag, a fost stabilită o listă de asociații, așa-numita listă de lobby, care, în prezent, conține peste 2000 de organizații, doar cele înregistrate având dreptul să ia parte la dezbaterile cu privire la proiectele de legi din cadrul ședințelor Comisiei parlamentare. Totuși, această listă oferă doar o imagine de ansamblu asupra asociațiilor de afaceri și civice care desfășoară activități de lobby, nefiind obligatorie (respectiv, non-exhaustivă), și nu aruncă lumină asupra posibilelor implicări financiare ale persoanelor publice în afacerile unor întreprinderi private.

La nivel federal, principalul obiectiv al inițiativelor de lobby nu este îndreptat exclusiv către Bundestag, întrucât membrii acestei camere propun doar un procent redus din proiectele de lege. Guvernul este cel care introduce cel mai mare număr de propuneri legislative. Aceasta înseamnă că atât elaborarea unui proiect de lege, cât și punerea în aplicare a dispozițiilor sale după promulgarea în Parlament, se petrec în cadrul Ministerelor. Prin urmare, o parte din activitățile lobbyistului constă în încercarea de a influența administrația federală pentru a susține (sau a respinge) un proiect de lege de la bun început.

Pentru o lungă perioadă de timp, interesele de afaceri sunt reprezentate de asociații comerciale, organizații patronale și camere de comerț și industriale.²⁸ Interesele de muncă sunt reprezentate de mari sindicate ale angajaților, iar o serie de organizații caritabile, inclusiv bisericile, reprezintă interesele persoanelor care provin din pături social vulnerabile.

Deplasarea ponderii legislative și economice la un nivel supranațional, în contextul integrării europene, a complicat capacitatea organizațiilor de a reprezenta aspecte relevante ale grupurilor de interese pentru membrii Parlamentului. Activitatea de lobby în prezent ia forma unui serviciu profesional, furnizat de organizații sau persoane fizice. Dar observăm existența unor organizații fără scop lucrativ, care dezvoltă strategii de acces mai direct la persoane publice pentru a-și exprima interesele și revendicările.

În lumina extinderii și diversificării activităților de lobby, s-au depus eforturi în cadrul ramurii de a promova profesionalizarea grupurilor de lobby și stabilirea unor îndrumări generale și a unui cod de conduită. Acesta a fost obiectivul Asociației Germane a Consultanților Politici (de'ge'pol).²⁹ De'ge'pol a promovat activ implementarea unor standarde de calitate pentru profesioniști, scopul cărora este de a obține un nivel mai ridicat de autoreglementare în rândul consultanților politici.

²⁸ Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 161.

²⁹ Asociația Germană a Consultanților Politici: <https://www.degepol.de/> (accesat la data de 12.07.2025).

În Germania, la fel ca în alte state, termenul de „lobbying” evocă conotații negative, datorită faptului că societatea a devenit din ce în ce mai conștientă de impactul intereselor speciale asupra elaborării cadrului legislativ. Acest lucru se referă, de asemenea, la angajarea fostelor persoane publice de către companii private la scurt timp după încheierea angajamentului lor public. ONG-uri cum ar fi *Transparency International Germany* au solicitat o perioadă „de așteptare” între 2-3 ani înainte de a putea avea loc o astfel de trecere de la public la privat, pentru a preveni potențialele conflicte de interese. Astfel de exemple indică asupra necesității unei reglementări, care trebuie să se concentreze pe asigurarea transparenței reprezentării intereselor la nivelul statului german.

3.2.5. România

Abia după 2000, statul român a început un proces activ cu privire la o reglementare sistematică și organizată a activităților de lobby, fiind din ce în ce mai receptiv față de cetățeni și grupurile de interese, când au fost adoptate două legi importante privind participarea publicului: *Legea nr. 544 din 12.10.2001 privind liberul acces la informațiile de interes public*³⁰ și *Legea nr. 52 din 21.01.2003 privind transparența decizională în administrația publică*.³¹ În timp ce prima a oferit posibilitatea de a accesa informații de interes public, cea de-a doua a permis consultări publice între administrația centrală și locală și grupurile de interese.

Conform Registrului de Transparență al Activităților de Lobby și Advocacy,³² există peste 80 de consultanțe specializate în afaceri publice direct implicate în lobby. Nu atât de diferit față de celelalte state europene, persistă o reticență a multor subiecți care influențează luarea deciziilor, de a se prezenta drept lobiști. Această reticență este justificată de o conotație generală negativă a cuvântului.³³ Cu toate acestea, există câteva studii recente care arată că doar 16% dintre români consideră că lobby-ul are o conotație negativă.³⁴

Ca rezultat direct al evoluției activităților de lobby și al complexității crescânde, fiind o activitate multidisciplinară ce implică cunoștințe juridice, economice, sociologice și de comunicare, în 2010 a fost înființată Asociația Registrului Român de Lobbying,³⁵ pentru a stabili o perspectivă comună a industriei privind transparența în deciziile legislative, precum și cu scopul de a contribui la popularizarea și promovarea activității de lobby. La rândul său, în 2013, Asociația a creat Registrul de Transparență al Activităților de Lobby, susținut de diverse organizații și monitorizat de o Comisie de Supraveghere. Documentul este întocmit după modelul Registrului de Transparență European. Înregistrarea este voluntară și disponibilă pentru înregistrare online gratuită tuturor celor care desfășoară activități de lobby și advocacy. Cu toate acestea, înregistrarea este obligatorie pentru membrii Asociației.

Asociația a adoptat și un Cod de etică al practicienilor de lobby și advocacy.³⁶ Codul

³⁰ *Legea nr. 544 din 12.10.2001 privind liberul acces la informațiile de interes public*, în Monitorul Oficial al României nr. 663 din 23.10.2001.

³¹ *Legea nr. 52 din 21.01.2003 privind transparența decizională în administrația publică*, în Monitorul Oficial al României nr. 749 din 03.12.2013.

³² Registrul de Transparență al Activităților de Lobby și Advocacy: <http://www.registruldetransparenta.ro/consulta-registrul.html> (accesat la data de 12.07.2025).

³³ Tănăsescu E.S. (coord.) *Lobby în România vs. Lobby în UE*, Institutul European din România, București, 2015, p.33.

³⁴ Tănase I. *Dinamica activității de lobby*, Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2014, p.191.

³⁵ Asociația Registrului Român de Lobby: <http://ruti.gov.ro/2016/10/17/asociația-registrul-roman-de-lobby/> (accesat la data de 13.07.2025).

³⁶ Codul de etică al practicienilor de lobby și advocacy: <http://www.registruldetransparenta.ro/codul-de-etica.html> (accesat la data de 13.07.2025).

stabilește principii ca: integritate, transparență, acuratețe, confidențialitate și profesionalism. Mai mult, Codul reglementează conflictele de interese, obligațiile față de instituțiile publice și condițiile privind practicarea angajării foștilor funcționari publici. Codul este obligatoriu pentru toți cei înregistrați în Registrul de transparență.

Au existat numeroase dezbateri academice cu privire la oportunitatea promovării unei legi care reglementează exhaustiv activitățile de lobby la nivel național. Între 2002 și 2011, șase proiecte de lege au încercat să reglementeze lobbyismul, dar niciunul dintre acestea nu a fost promulgat. Unele părți au considerat că există suficiente legi care reglementează transparența în procesul de luare a deciziilor,³⁷ prin urmare, se recomandă punerea în aplicare mai intensă a normelor deja existente, care au tangență cu activitatea de lobbyism: consultarea la elaborarea proiectelor de acte normative; reguli privind etapa preliminară adoptării actului sau deciziei; infracțiunea traficului de influență; conflicte de interese și incompatibilități; consultări preliminare și transparență; dreptul de petiționare etc. Nu în ultimul rând, deși este un fenomen încă în mare parte necunoscut de publicul larg, profesia de „specialist în activitatea de lobby” este instituționalizată la nivel normativ cu începere din 2011, fiind inclusă în Structura Clasificării Ocupațiilor din România.³⁸

Astfel, practicile de lobby se dezvoltă și în România, pe măsură ce evoluează la Bruxelles și în Statele membre ale UE. Situația economică la nivelul Uniunii Europene și la nivel mondial necesită activități de lobby și advocacy, dar care sunt foarte dificil de practicat. De aceea, dat fiind faptul că România nu a reglementat exhaustiv activitățile de lobby, următoarea provocare a societății românești va fi, cel mai probabil, să impulsioneze canale de comunicare mai transparente între grupurile de interese și factorii de decizie, menite să sporească democrația participativă și ponderea unor consultări eficiente între toate părțile interesate.

3.2.6. Rusia

În Rusia țaristă din a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX, funcțiile de lobby (printre altele) au fost îndeplinite de diverse asociații de antreprenori. În acel moment, syndicatele antreprenoriale din Rusia foloseau metode de influență a Dumei de stat, cum ar fi: înaintarea pentru dezbateri în organele de conducere a chestiunilor de care erau interesați antreprenorii, prezentarea diverselor petiții și chiar influențarea personală a demnitarilor.³⁹

În perioada sovietică nu existau organizații speciale de lobby și legislație de lobby. Într-o oarecare măsură, se poate afirma că făceau lobby secretarii comisiilor regionale, care promovau interesele diferitelor grupuri, cum ar fi ale lucrătorilor de petrol și gaze, ale minerilor,⁴⁰ promovând domeniul agro-industrial.

Procesul de fragmentare a puterii de stat la răscrucea anilor '80-'90 a stimulat o adevărată „explozie” a activității de lobby. În această privință, s-a încercat stabilirea reglementărilor legale a domeniului: de la convocarea primei Dume de Stat (camera inferioară a Par-

³⁷ Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 287.

³⁸ Structura Clasificării Ocupațiilor din România: <https://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/munca/c-o-r> (accesat la data de 13.07.2025).

³⁹ Шапкин И.Н. Лоббистские союзы российского бизнеса: типы, организационные принципы и основные формы деятельности (вторая половина XIX — начало XX века) // Историко-экономические исследования, 2015, Т. 16, № 3, с. 565.

⁴⁰ Кургаева Ж.Ю. и Халилова Т.В. Отраслевой и корпоративный лоббизм в деятельности предприятий по добыче и переработке углеводородного сырья // Вестник Казанского технологического университета, 2013, Т. 16, № 14, с. 274.

lamentului, așa numita Adunare Federală), au fost introduse cinci proiecte de lege privind activitatea de lobby,⁴¹ care s-au bazat în majoritate pe sistemul american de înregistrare a lobbistilor. Cu toate acestea, până în prezent nu a fost adoptată o lege în acest sens.

În societatea rusă, termenul de „lobbyism” de asemenea are o conotație negativă. O analiză a conținutului titlurilor mesajelor informative a arătat că, în 85% din rubricile articolelor, conceptul este înzestrat cu semnificații negative, iar jurnaliștii adesea asociază persoanele publice cu lobbisti pentru a-i acuza că promovează interese individuale și egoiste.⁴²

În conformitate cu *Decretul președintelui nr. 1568 din 31 iulie 2008 cu privire la aprobarea Planului național anticorupție*,⁴³ s-a propus să se ia în considerare pregătirea unui act juridic care reglementează activitățile de lobby. Ulterior, Planul național anticorupție pentru 2012-2013, aprobat prin *Decretul președintelui nr. 297 din 13 martie 2012*,⁴⁴ a obligat Ministerul Dezvoltării Economice, împreună cu Ministerul Justiției și alte departamente, să conducă o discuție publică cu privire la instituționalizarea lobbyismului în Rusia. Fără succes, temeiul legal al lobbyismului rămâne a fi bazat pe normele *Constituției Federației Ruse din 12.12.1993*: art. 30 alin. (1) statuează că „fiecare are dreptul la asociere, inclusiv dreptul de a crea sindicate pentru a-și proteja interesele. Libertatea de activitate a asociațiilor publice este garantată”: art. 45 alin. (2) prevede „dreptul fiecărui cetățean de a-și proteja drepturile și libertățile prin toate mijloacele care nu sunt interzise de lege”; art. 33, conform căruia „cetățenii Federației Ruse au dreptul de a solicita personal, precum și de a trimite apeluri individuale și colective către organele de stat și organele locale de auto-guvernare”.⁴⁵

La nivel regional, conceptul de „lobbying” este prezent în *Legea nr. 7 din 06.06.1995 cu privire la legiferare și acte normative de reglementare a regiunii Krasnodar*,⁴⁶ care definește lobbyismul ca fiind „activitatea persoanelor autorizate în acest sens pentru interacțiunea informațională cu organul legislativ regional cu scopul de a exprima interesele organizațiilor relevante în procesul legislativ regional”.

Conform unor opinii, lobbyismul în Rusia există sub două forme:

- dialogul public cu autoritățile – crearea unor petiții, expedierea de scrisori către organele puterii, publicații în mass-media, discursuri ale oamenilor de știință ș.a.;
- lupta ascunsă a diferitelor grupuri, care influențează direct luarea deciziilor.⁴⁷

În Federația Rusă, lobbyismul devine un element integrant al procesului legislativ, al vieții sociale și economice: există un număr semnificativ de entități de lobby care își apără activ interesele în organul legislativ și folosesc diverse metode pentru a influența procesul decizional. Un exemplu concludent îl constituie Asociația rusească a băncilor industriale de construcții comerciale pe acțiuni „Rusia” (*Российская ассоциация акционерно-коммерческих промышленно-строительных банков «Россия»*), care nu numai realizează sondaje ale băncilor regionale cu privire la atitudinea lor față de inițiativele legislative ale autorităților ruse, dar dezvoltă și proiecte de acte legislative și le promovează în debaterile legislative.

⁴¹ Фельдман П.Я. Нужен ли в России закон о лоббизме? // Власть, 2014, № 2, с. 119-120.

⁴² Фельдман П. Я. Имидж лоббистской деятельности в современной России: проблемы информационного сопровождения // Труд и социальные отношения, 2014, № 8, с. 81.

⁴³ Российская газета № 164 от 05.08.2008.

⁴⁴ Официальный интернет-портал правовой информации от 13.03.2012.

⁴⁵ Российская газета № 237 от 25.12.1993.

⁴⁶ Кубанские новости № 105 от 21.06.1995.

⁴⁷ Станкевич Л. Т. Лоббизм — технология GR в современном обществе // Научные труды Северо-Западного института управления, 2012, Т. 3, № 1, с. 413-415.

3.2.7. Republica Moldova

În Republica Moldova, activitatea de lobby are loc cu o frecvență zilnică, fiind desfășurată de către majoritatea actorilor socio-economici, ONG-uri, asociații patronale etc. Paradoxul constă în faptul că unii dintre aceștia nici nu cunosc că exercită de fapt un lobby. Mai mult decât atât, în pofida faptului că este un fenomen omniprezent în cadrul instituțiilor decidente, lobbyismul rămâne a fi un subiect al cărui studiu duce o lipsă acută de material teoretic în mediul academic al Republicii Moldova, fapt care demonstrează că, la nivel național, lobbyismul încă reprezintă un concept slab cunoscut atât în rândurile teoreticienilor, cât și de majoritatea părților interesate în a beneficia și utiliza acest instrument.

Un rol esențial în procesul de modificare a cadrului legislativ din Republica Moldova prin prisma activităților de lobby îl deține AP „Camera de Comerț Americană din Moldova” (în continuare – „AmCham Moldova”), care reprezintă o organizație neguvernamentală, non-profit, acreditată de către Camera de Comerț din SUA și de către Consiliul European al Camerelor de Comerț Americane. Având ca valoare primordială de a fi cea mai apreciată forță de advocacy și lobby din Republica Moldova, AmCham are misiunea de a contribui la dezvoltarea economică a statului prin promovarea comerțului și investițiilor americane în Moldova, precum și menținerea unui dialog dintre legiuitor și liderii mediului de afaceri, întru îmbunătățirea climatului de afaceri în Moldova pentru investițiile străine. După cum afirmă reprezentanții AmCham Moldova în raportul său pentru anul 2019, „Advocacy, fiind o activitate de bază a AmCham, contribuie la dezvoltarea unui mediu de reglementare favorabil pentru investiții în Moldova”.⁴⁸ Pe parcursul perioadei sale de activitate de aproape 20 ani pe teritoriul Republicii Moldova, AmCham a demonstrat că poate fi partener de încredere în dialogul și colaborarea cu sectorul public. Pe lângă faptul că asociația oferă consultanță în cadrul procesului legislativ și reprezintă interesele sectorului privat în cadrul diferitelor foruri, AmCham a elaborat programe proprii, studii și recomandări pentru a contribui la îmbunătățirea cadrului de reglementare a unor astfel de aspecte cum ar fi: forța de muncă, dezvoltarea tehnologiilor informaționale și de comunicare, dezvoltarea comerțului și dezvoltarea generală a business-ului.

În cadrul AmCham activează comitete tematice și grupuri de lucru care servesc drept foruri pentru colaboratorii companiilor membre pentru a discuta și a propune soluții la problemele specifice industriilor sau ramurilor în cadrul cărora activează companiile lor. Ca rezultat, doar în 2019 au fost lobate domenii cu tangență la: legislația fiscală, legislația civilă, protecția datelor cu caracter personal, energie și produse petroliere, tutun, tichete de masă etc. Totodată, AmCham oferă asistență și susținere membrilor și, deseori, reprezintă interesele lor vizavi de mediul general de afaceri.

Într-un stat în curs de dezvoltare precum este Republica Moldova, unde interesul constituie elementul de bază în construcția relațiilor socio-economice, elucidarea sau transparentizarea lobbyismului este cu atât mai necesară. Această necesitate se datorează faptului că, în lipsa unei monitorizări sau reglementări a lobbyismului, de cele mai multe ori acesta poate degrada în infracțiuni de corupere sau trafic de influență.

În Republica Moldova au fost întreprinse două tentative de adoptare a unui proiect de lege asupra activității de lobby. Ambele proiecte au fost înaintate pe timpul președinției lui Petru Lucinschi, însă au fost respinse și scoase de pe ordinea de zi a ședințelor Parlamentului.

⁴⁸ American Chamber of Commerce in Moldova, *Annual Report 2019*: https://www.amcham.md/annual-report_2019/advocacy.html (accesat la data de 10.07.2025).

După 20 de ani, reglementarea activității de lobby a rămas fără atenție din partea legiuitorului, fapt care denotă dezinteresul instituțiilor de stat privind promovarea practicii respective. Totuși, sunt și excepții în acest sens. Fostul președinte al Parlamentului Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, a statuat că „Societatea civilă nu trebuie să aștepte să fie invitată oficial să coopereze cu guvernarea. Trebuie să fiți mai incisivi, să ne căutăm unii pe alții, pentru a rezolva problemele societății”. Astfel, observăm o chemare a societății civile de a aborda factorii de decizie și de a face lobby mai intens și cu curaj.

Cu toate acestea, pentru a nu permite crearea unor practici negative, cum ar fi conflicte de interese ori lipsa de transparență în procesul de elaborare a legislației, Republica Moldova a adoptat un șir de norme care reglementează activități tangențiale lobbyismului. În acest sens, a fost adoptată *Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la acte normative*,⁴⁹ care stabilește principalele reguli ce trebuie respectate în procesul de adoptare a unui act normativ. Pe lângă vastele aspecte reglementate pentru asigurarea transparenței activității de legiferare, legea în cauză implementează Sistemul informațional e-Legislație, un mecanism eficient de colaborare între subiecții implicați în procesul de elaborare a legislației, în care se fac publice inițiativa legislativă, proiectul actului normativ, precum și alte documente care au tangență cu actul decizional. De asemenea, platforma *particip.gov.md* asigură dreptul cetățenilor de a iniția proiecte de legi și de a fi consultați pe diverse proiecte de decizie. Altfel spus, prin intermediul platformei respective se stabilește o conexiune între legiuitor și cetățeni, promovându-se astfel dialogul social.

De menționat faptul că a fost adoptată *Legea nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcționarului public*,⁵⁰ principalele sale obiective fiind: stabilirea unor norme de conduită în vederea oferirii unor servicii publice de calitate; asigurarea unei administrări mai bune într-o realizare a interesului public; contribuirea la prevenirea și eliminarea corupției din administrația publică și crearea unui mediu de încredere între cetățeni și autoritățile publice. Iar *Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală*⁵¹ prevede în dispozițiile sale că unul din principiile de bază ale administrării publice locale reprezintă consultarea cetățenilor pe marginea unor probleme locale de interes deosebit.

Nu în ultimul rând, este necesar de a menționa *Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional*,⁵² care asigură aspecte cum ar fi:

- informarea publicului referitor la inițierea elaborării deciziei;
- punerea la dispoziția cetățenilor, asociațiilor și a altor părți interesate a proiectului de decizie și a materialelor aferente acestuia;
- consultarea părților interesate și examinarea recomandărilor acestora în procesul de elaborare a proiectelor de decizii.

Astfel, aceste prevederi asigură unul din cele mai importante principii ale activității de lobby, și anume transparența, respectarea căreia asigură legalitate acțiunilor grupurilor de interes în procesul de promovare a intereselor socio-economice. Totuși, cadrul normativ-juridic prevăzut de *Legea nr. 239/2008* conține dispoziții lacunare, cum ar fi: termenul prea mic de 10 zile lucrătoare în care părțile interesate pot prezenta recomandări asupra proiectelor de decizii; lipsa unei prevederi exprese care obligă autoritatea decidentă de a publica

⁴⁹ *Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la acte normative*, în Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018.

⁵⁰ *Legea nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcționarului public*, în Monitorul Oficial nr. 74-75 din 11.04.2008.

⁵¹ *Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală*, în Monitorul Oficial nr. 32-35 din 09.03.2007.

⁵² *Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional*, în Monitorul Oficial nr. 215-217 din 05.12.2008.

proiectele de decizii cu materialele aferente acestora; nu sunt prevăzute condițiile și formele penalizărilor în cazul nepublicării materialelor în cauză. Nu în ultimul rând, în vederea asigurării garantării principiului transparenței, precum și obținerii beneficiilor maxime urmărite de legiuitor, consultarea, participarea și implicarea reprezentanților societății civile trebuie să fie realizată încă de la cele mai timpurii etape. Însă, conform rapoartelor statistice independente, de cele mai multe ori autoritățile publice centrale inițiatoare a unui proiect decizional implică societatea civilă doar la o fază destul de înaintată a procesului,⁵³ când documentul este elaborat și aproape definitivat.

Astfel, se impune necesitatea intensificării transparenței procesului decizional, obiectiv care poate fi atins prin intermediul reglementării activităților de lobby. În acest fel se poate asigura o deschidere mai constructivă a factorilor decizionali față de opinia publică, mai ales la nivelul elaborării actelor legislative și luării deciziilor. Totuși, acest fapt nu este suficient, întrucât, pentru a participa la un proces decizional, este nevoie de o paletă considerabilă de cunoștințe specifice, pe care membrii societății civile, practic, nu le cunosc. În acest sens, este rațional de a instituționaliza un segment de profesioniști, adică lobbisti, care ar reprezenta interesele societății civile într-un act decizional.

În sensul reglementării activității de lobby se impune și necesitatea dezvoltării unei proceduri de monitorizare și evaluare a relației dintre reprezentanți și cei reprezentați. Monitorizarea presupune colectarea datelor privind schimbările din mediul socio-economic și necesitățile acestuia, iar evaluarea are drept scop analiza datelor colectate și furnizarea explicațiilor atunci când apar anumite incoerențe. Astfel, fenomenele și modificările din sectorul privat, precum și nevoile acestuia trebuie să genereze interes instituțiilor decidente. Or, misiunea specialiștilor din domeniul afacerilor publice, lobbistilor și grupurilor de interese este tocmai de a aduce la cunoștința factorilor de decizie informațiile necesare în vederea eficientizării procesului de legiferare, pentru a avea drept finalitate doar acțiuni constructive și benefice pentru societate.

În conformitate cu cele relatate *supra*, observăm faptul că fenomenul lobbyismului rămâne a fi un concept relativ necunoscut în plan național, reglementarea căruia urmează a fi una din principalele obiective ale statului, pentru a oferi o traiectorie prin care lobbyismul în Republica Moldova va deveni o profesie acceptată și solicitată. Acest proces este necesar doar pentru a promova și a contribui la instaurarea unui sistem de drept prin dezvoltarea mecanismului de guvernare legitimă.

Trebuie să mai ținem cont de faptul că, odată cu aprofundarea negocierilor cu Uniunea Europeană privind integrarea economică și, ulterior, politică a Republicii Moldova, una dintre cerințele de bază ale instituțiilor europene va fi aceea de a ști să facem lobby. Or, nu trebuie să uităm faptul că Bruxelles-ul este a doua capitală mondială a practicii lobbyismului, cedând doar Washington-ului. Prin urmare, nu va fi suficient doar să menționăm termenul de lobby în discuții superficiale, nici măcar să-l practicăm pur și simplu, ci va trebui să îl reglementăm și profesăm în spirit european, care este complex, detaliat și pe alocuri delicat.

4. CONCLUZII

În conformitate cu cele relatate *supra*, s-au putut stabili trăsături ale lobbyismului specifice unui model nord-american, care optează pentru aspecte *hard law*, adică pentru norme juridice concise și delimitări stricte, ce includ pedepse în caz de nerespectare, pe

⁵³ Troșin P. *Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova* // IDIS „Viitorul” / Politici Publice, Nr. 3, 2011, p. 16.

când modelul european acordă prioritate unei abordări *soft law*, atât la nivel comunitar, cât și național, favorizând autoreglementarea și declararea voluntară a intereselor și actorilor vizati. Astfel, s-au putut observa distincții clar definite între sistemele de reglementare a lobbyismului din cadrul mai multor state nord-americane și europene: în SUA, există legi care reglementează exhaustiv activitatea de lobby, inclusiv coduri de conduită și obligativitatea înregistrării, pe când în Europa circumstanțele nu sunt la fel de uniforme. Cele mai „responsabile” state în materia reglementării lobbyismului s-au dovedit a fi Marea Britanie și Franța, în care există atât legi exhaustive, cât și obligația înregistrării lobiștilor, dar și un Cod de conduită obligatoriu în cazul Franței. Germania reglementează lobbyismul prin prisma Regulilor de Procedură a Bundestagului, care conține și un registru neobligatoriu. România promovează aspectele de autoreglementare a organizațiilor de lobby la nivel de entitate, în cadrul căreia a fost elaborat un Cod de conduită voluntar. În cazul Rusiei și Republicii Moldova, aspectul rămâne a fi rudimentar, întrucât nu au fost elaborate nici legi de reglementare exhaustivă, nici coduri de conduită sau registre de transparență.

Astfel, Uniunea Europeană preferă să ofere o mai mare importanță dialogului social și transparenței decizionale a instituțiilor sale, pentru a le proteja de influențe cu potențial nefavorabil, care nu ar respecta o competiție deschisă, liberă și egală în materie de influență asupra proceselor legislative de materie decizională.

Pe de altă parte, a fost stabilit că, în SUA, scopul autorităților publice în raport cu grupurile de interese nu mai este acela de a le include în procesul decizional, ci de a se proteja de forța financiară și legislativă a unora dintre ele prin implementarea unei transparențe riguroase în sarcina profesioniștilor din domeniul lobbyismului, mai ales privind aspectele financiare ale operațiunilor derulate de aceștia. Astfel, tendințele nord-americane ale lobbyismului au fost percepute rapid de către sistemele de drept ale statelor europene, fiind împrumutate multe elemente și modele fortificate în cadrul doctrinar și normativ, dar supuse unor transformări semnificative, oferind doar o asemănare îndepărtată cu modelul american.

În contextul factorilor analizați și prezentați *supra*, este oportun de a formula următoarele recomandări pentru dezvoltarea lobbyismului în Republica Moldova:

I. Fiind o activitate latentă în sistemul de drept al Republicii Moldova, fapt care a determinat lipsa studiilor și, cu atât mai mult, a reglementărilor lobbyismului, se impune necesitatea reglementării normativ-juridice a activității de lobby în procesul legislativ al statului, prin prisma principiilor ce determină eficiența activității de reprezentare a intereselor, precum și a condițiilor de organizare și funcționare a instituțiilor de stat. Acest fapt ar permite instituționalizarea lobbyismului în cadrul Republicii Moldova și, respectiv, distingerea acestuia de fenomene ilicite cum sunt corupția și traficul de influență, cu scopul de a elimina erorile de drept în materia determinării naturii juridice a raporturilor dintre subiecții de drept.

II. Întru susținerea punctului precedent, Republica Moldova poate alege între mai multe opțiuni de reglementare a lobbyismului, fiecare având avantaje și dezavantaje:

a) Adoptarea unui act normativ unic ce privește expres și exclusiv lobbyismul. Această alternativă presupune necesitatea unei definiții clare a fenomenului de lobby, delimitării acestuia de cele conexe și prezentarea exhaustivă a categoriilor de actori, ceea ce implică riscuri legate de supranormare ori discriminare.

b) Totalitate de acte normative privind transparența decizională, atât din partea persoanelor publice, cât și a celor care doresc să se implice în procesul decizional, inclusiv a reprezentanților de interese. Opțiunea respectivă permite o anumită flexibilitate în esență

de desfășurare a activităților, dar, de fapt, nu acoperă fenomenul în întregime și permite interpretări extensive cu privire la statutul juridic al unor acțiuni, în afară de faptul că evidențiază și necesitatea unei coordonări indispensabile între un număr relativ mare de norme juridice care au tangență cu activitatea de lobbyism: consultarea la elaborarea proiectelor de acte normative, etapa preliminară adoptării actului, conflicte de interese și incompatibilități, consultări preliminare și transparență, dreptul de petiționare etc.

c) Autoreglementarea organizațiilor de lobby la nivel de entitate, în cadrul cărora acționează un Cod de conduită voluntar. Această alternativă inspirată din modelul românesc, ar responsabiliza actorii din domeniu, însă exclude posibilitatea recenziilor din partea societății și ar risca să promoveze modele de lucru corporatiste sau chiar clientelare.

III. Indiferent de opțiunea de reglementare aleasă de către statul Republica Moldova, conținutul normativ al standardelor disciplinare poate impune mai multe alternative, cum ar fi:

a) subiecții de drept vizați pot fi obligați să se înregistreze și să declare interesele promovate, cu scopul garantării transparenței în raport cu organul de drept (similar modelului european de reglementare) sau li se poate impune obligația de a declara contactele, remunerațiile și sumele recepționate pentru atingerea obiectivelor stabilite (similar modelului nord-american de reglementare);

b) înregistrarea sau declararea poate fi supusă unei norme dispozitive sau a unei norme obligatorii, nerespectarea căreia atrage sancțiuni, inclusiv pecuniare;

c) normele juridice pot reglementa doar activitatea profesioniștilor proclamați ca atare ori pot fi mai lejere și viza totalitatea potențialilor actori, cu stabilirea unor nivele distincte de transparență pentru fiecare tip de subiect;

d) normele etice pot fi și ele detaliate, cu introducerea posibilității unui recurs jurisdicțional intern, care poate conduce, în caz de neconformare, la excluderea din comunitatea de profesioniști (similar modelului nord-american), ori pot stabili prevederi mai laxe, sancționarea încălcărilor fiind determinată de moralitatea autoreglementată;

e) reglementările pot viza foștii funcționari publici, cărora li s-ar interzice, după părăsirea funcției de stat, practicarea activității de lobby până la expirarea unui anumit termen, necesitatea fiind dictată de influența deosebită pe care o pot avea demnitarii eliberați din funcție asupra procesului legislativ.

IV. Pentru implementarea reușită a reglementărilor cu privire la activitatea de lobbyism și consolidarea puterilor grupurilor de interes în condițiile unei democrații liberale moderne (reprezentative), devine oportun faptul de a statua asupra unor principii fundamentale care pot fi considerate deosebit de rezonante, corespunzătoare și necesare pentru actualizarea cadrului normativ al Republicii Moldova cu noi prevederi ce vizează un domeniu slab studiat în mediul academic și nereglementat în sistemul de drept național, bazându-ne temelia pe cele trei valori principale privind egalitatea, libertatea și coexistența pașnică a persoanelor.

Primul principiu este responsabilitatea, care se referă la necesitatea ca membrii factorului decizional să-și „justifice” acțiunile, astfel încât aceștia să fie pasibili tragerii la răspundere, tocmai datorită statutului lor special de demnitari publici. Pentru a realiza eficient primul principiu, se va aplica un al doilea: transparența. Astfel, demnitarii vor permite monitorizarea publică în vederea unei mai mari responsabilizări, garantând oportunități egale de acces la informații pentru toți. De asemenea, transparența îmbunătățește libertatea persoanelor și a grupurilor de a se mobiliza atunci când au un drept necesar de supus revendicării, pentru a-și susține interesele și preferințele în fața reprezentanților publici.

Recunoașterea răspunderii și a transparenței atrage necesitatea de punere în aplicare a unui al treilea principiu, care este receptivitatea. Presupunând a priori că sunt necesare „cunoștințele superioare” ale factorilor de decizie, sistemul ar trebui să stabilească canale de comunicare cu toate persoanele implicate într-un proces decizional: cetățenii pot oferi informații și analize, fiind implicați activ în realizarea propriu-zisă a unui act normativ, întrucât ei înșiși sunt cei afectați de reglementări.

Cel de-al patrulea și ultimul pe care îl putem menționa aici se referă la modul în care se aplică receptivitatea și participarea: aceste procese trebuie concepute în conformitate cu un principiu de echitate, care garantează că accesul și posibila participare a părților interesate la un proces decizional se efectuează în condiții echitabile, în mod rezonabil fără privilegii sau distorsiuni nejustificabile.

Consider că aceste patru principii – responsabilitatea, transparența, receptivitatea și echitatea – sunt în stare de a modela o reglementare justă a lobbyismului, bazată pe premisele că un proces de legiferare conceput în jurul acestor principii ar trebui să orienteze spre creșterea încrederii generale în procesul de luare a deciziilor și în instituțiilor democratice. Desigur, aceasta este o ipoteză care ar trebui testată empiric și evaluată în continuare prin intermediul instrumentelor științei juridice, în baza teoriei generale a dreptului.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Center for Responsive Politics, *Lobbying Data Summary*//Lobbying Database, 2019: <https://www.opensecrets.org/federal-lobbying/summary> (accesat la data de 03.07.2025).

The Tuesday Podcast: Jack Abramoff On Lobbying, platforma de radio NPR, 2011: <https://www.npr.org/sections/money/2011/12/20/144028899/the-tuesday-podcast-jack-abramoff-on-lobbying> (accesat la data de 03.07.2025).

DeKieffer D.E. *The citizen's guide to lobbying Congress*, Chicago review press, Chicago, 2007.

Lunenburg W.V. *The Lobbying Manual: A Complete Guide to Federal Lobbying Law and Practice*, ed. a 4-a, ABA Publishing, Chicago, 2009.

Legislative Transparency and Accountability Act, 2006: <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/senate-bill/2349> (accesat la data de 10.07.2025).

Tănăsescu E. S. (coord.) *Lobby în România vs. Lobby în UE*, Institutul European din România, București, 2015.

Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* C 326, 26.10.2012, p. 13-390.

Nesterovych V. *EU standards for the regulation of lobbying* // *Prawa Człowieka*, nr. 18, 2015, p. 98.

Registrul de Transparență al UE: https://transparency-register.europa.eu/find-out-more/statistics_en (accesat la data de 11.07.2025).

Bitonti A., Harris Ph. (eds.) *Lobbying in Europe. Public affairs and the lobbying industry in 28 EU countries*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 38.

Grosek K., Claros E. *Infographic. Regulation of lobbying across the EU*, European Parliament Research Service, 2016, p. 2.

- Regulamentul de Procedură al Parlamentului European*: www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2020-02-03_RO.pdf (accesat la data de 11.07.2025).
- Public Affairs Code, 2024: <https://www.prca.global/sites/default/files/Public-Affairs-Code-July-2024.pdf> (accesat la data de 11.07.2025).
- APPCCode of Conduct, 2024: https://www.prca.global/sites/default/files/PR-CA-code-of-conduct-1_0.pdf (accesat la data de 11.07.2025).
- PASC. *Lobbying: Access and influence in whitehall – Volume II oral and written evidence*, HC 36-II, Published 5 January 2009 by authority of the House of Commons, London: The Stationery Office Limited, p.5.
- Cabinet Office, *Introducing a statutory register of Lobbyists: Consultation paper*, London: The Stationery Office, 2012, p. 14.
- Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act of 2014: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/4/contents> (accesat la data de 10.07.2025).
- Rival M. *Le lobbying des grandes entreprises en France: un etat des lieux*. Rapport de recherche individuel rendu a la direction de l'Association des Sciences Po, Paris, 2010.
- Raportul deputatului Christophe Sirugue privind lobbyismul pentru Adunarea Națională, 2013: http://www.assemblee-nationale.fr/representants-interets/rapport_bureau_2013.pdf (accesat la data de 10.07.2025).
- Codul de conduită al reprezentanților de interes în Adunarea Națională a Franței: http://www2.assemblee-nationale.fr/14/representant-d-interets/repre_interet (accesat la data de 10.07.2025).
- Loi N° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique, en Journal Officiel de la République Française N° 0287 du 10.12.2016, Franța.
- Le répertoire des représentants d'intérêts: <https://www.hatvp.fr/le-repertoire> (accesat la data de 11.07.2025).
- Asociația Germană a Consultanților Politici: <https://www.degepol.de/> (accesat la data de 12.07.2025).
- Legea nr. 544 din 12.10.2001 privind liberul acces la informațiile de interes public, în Monitorul Oficial al României nr. 663 din 23.10.2001.
- Legea nr. 52 din 21.01.2003 privind transparența decizională în administrația publică, în Monitorul Oficial al României nr. 749 din 03.12.2013.
- Registrul de Transparență al Activităților de Lobby și Advocacy: <http://www.registrulde-transparenta.ro/consulta-registrul.html> (accesat la data de 12.07.2025).
- Tănăsescu E.S. (coord.) *Lobby în România vs. Lobby în UE*, Institutul European din România, București, 2015, p.33.
- Tănase I. *Dinamica activității de lobby*, Editura EIKON, Cluj-Napoca, 2014, p.191.
- Asociația Registrului Român de Lobby: <http://ruti.gov.ro/2016/10/17/asociatia-registrul-roman-de-lobby/> (accesat la data de 13.07.2025).
- Codul de etică al practicienilor de lobby și advocacy: <http://www.registruldetransparenta.ro/codul-de-etica.html> (accesat la data de 13.07.2025).
- Structura Clasificării Ocupațiilor din România: <https://www.mmuncii.ro/j33/index.php/ro/2014-domenii/munca/c-o-r> (accesat la data de 13.07.2025).
- Шапкин И.Н. Лоббистские союзы российского бизнеса: типы, организационные принципы и основные формы деятельности (вторая половина XIX – начало XX

- века // Историко-экономические исследования, 2015, Т. 16, № 3, с. 565.
- Кургаева Ж.Ю. и Халилова Т.В. Отраслевой и корпоративный лоббизм в деятельности предприятий по добыче и переработке углеводородного сырья // Вестник Казанского технологического университета, 2013, Т. 16, № 14, с. 274.
- Фельдман П.Я. Нужен ли в России закон о лоббизме? // Власть, 2014, № 2, с. 119-120.
- Фельдман П. Я. Имидж лоббистской деятельности в современной России: проблемы информационного сопровождения // Труд и социальные отношения, 2014, № 8, с. 81.
- Российская газета № 164 от 05.08.2008.
- Официальный интернет-портал правовой информации от 13.03.2012.
- Российская газета № 237 от 25.12.1993.
- Кубанские новости № 105 от 21.06.1995.
- Станкевич Л. Т. Лоббизм – технология GR в современном обществе // Научные труды Северо-Западного института управления, 2012, Т. 3, № 1, с. 413-415.
- American Chamber of Commerce in Moldova, *Annual Report 2019*: https://www.amcham.md/annualreport_2019/advocacy.html (accesat la data de 10.07.2025).
- Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la acte normative*, în Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018.
- Legea nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcționarului public*, în Monitorul Oficial nr. 74-75 din 11.04.2008.
- Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală*, în Monitorul Oficial nr. 32-35 din 09.03.2007.
- Legea nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional*, în Monitorul Oficial nr. 215-217 din 05.12.2008.
- Troșin P. *Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova* // IDIS „Viitorul” / Politici Publice, Nr. 3, 2011, p. 16.

CZU: 796.8.015:378.635.5

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243022>Ivan GHEORGHIU¹gheorghiu.ivan2023@gmail.com

VALORIFICAREA PREGĂTIRII SPECIALE DIFERENȚIATE A STUDENȚILOR ACADEMIEI „ȘTEFAN CEL MARE” A MINISTERULUI AFACERILOR INTERNE

Abstract: *Lucrarea de față abordează problematica valorificării pregătirii fizice specifice diferențiate în rândul studenților Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne (MAI), prin integrarea și utilizarea sistematică a disciplinelor de luptă în cadrul procesului instructiv-didactic. Într-un context în care cerințele profesiei de polițist devin tot mai complexe și diversificate, iar caracteristicile individuale ale studenților sunt din ce în ce mai eterogene, se impune regândirea strategiilor de instruire, dezvoltare și evaluare a capacităților psihomotrice în funcție de specificul viitoarei profesii. Abordarea diferențiată a pregătirii motrice permite adaptarea metodelor și mijloacelor la nivelul de dezvoltare fizică, favorizând optimizarea performanței studenților Academiei MAI.*

În viziunea actuală, disciplinele de lupte și arte marțiale nu sunt doar forme complementare de pregătire, ci veritabile instrumente pedagogice și operaționale. Acestea contribuie semnificativ la dezvoltarea calităților motrice de bază (forță, viteză, rezistență, coordonare, mobilitate), precum și a competențelor psihomotrice indispensabile în domeniul culturii fizice și sportului (autocontrol, spirit de luptă, luarea deciziilor sub presiune, reziliență).

Cuvinte-cheie: *pregătire fizică specială, pregătire diferențiată, lupte, arte marțiale, strategii de instruire, activitate de concurs.*

CAPITALIZING ON THE DIFFERENTIATED SPECIAL TRAINING OF STUDENTS OF THE "ȘTEFAN CEL MARE" ACADEMY OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

Abstract: *This paper addresses the issue of enhancing differentiated specific physical training among the students of the "Stefan cel Mare" Academy of the Ministry of Internal Affairs (MAI), through the systematic integration and use of combat disciplines within the instructional and educational process. In a context where the demands of the policing profession are becoming increasingly complex and diverse, and students' individual characteristics are increasingly heterogeneous,*

¹ Lector universitar, doctor în pedagogie, Catedra „Educație fizică și autoapărare”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9256-3650>, e-mail: gheorghiu.ivan2023@gmail.com

it is necessary to reconsider the strategies for training, developing, and assessing psychomotor abilities in accordance with the specific requirements of the future profession. A differentiated approach to motor training allows for the adaptation of methods and tools to the students' physical development levels, thereby promoting the optimization of performance among MAI Academy students.

From a contemporary perspective, combat sports and martial arts are not merely complementary forms of training, but serve as genuine pedagogical and operational tools. They contribute significantly to the development of basic motor qualities (strength, speed, endurance, coordination, flexibility), as well as psychomotor competencies essential in the fields of physical education and sport (self-control, fighting spirit, decision-making under pressure, resilience).

Keywords: special physical training, differentiated training, combat sports, martial arts, instructional strategy, competitive activity.

1. INTRODUCERE

Având în vedere evoluțiile semnificative din domeniul securității și creșterea complexității cerințelor impuse instituțiilor de învățământ superior în efortul de aliniere la standardele internaționale de formare profesională, pregătirea fizică și de luptă a viitorilor polițiști se conturează ca o direcție prioritară în cadrul procesului instructiv-educativ. Din perspectiva pregătirii fizice diferențiate, dezvoltarea acestei componente reprezintă o prioritate strategică pentru specialiștii din domeniu, având în vedere rolul esențial al pregătirii multifuncționale în atingerea obiectivelor și implementarea strategiilor stabilite în cadrul politicilor instituțiilor din sistemul Afacerilor Interne pentru perioada 2022–2030.¹

Dacă în trecut accentul era plasat pe uniformizarea pregătirii fizice, aplicând aceleași metode și mijloace de pregătire pentru întregul eșantion de studenți, realitățile operaționale contemporane reclamă o reconfigurare a paradigmelor tradiționale de instruire. În prezent, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI este un centru comun de instruire, științific și cultural, cu bogate tradiții universitare și cu un adevărat spirit educațional. Modernizarea sistemului de instruire în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” este extrem de importantă pentru poliția națională, care reprezintă elementul central al profesionalismului. Pentru a asigura acest obiectiv, instituția a fost preocupată în mod constant de implementarea noilor standarde educaționale, astfel încât procesul de instruire să corespundă cerințelor recunoscute în plan internațional. Misiunile desfășurate de studenți nu mai corespund unui cadru strict convențional, ele presupun un sistem dinamic și perfectibil, fiecare misiune implicând un ansamblu specific de cunoștințe teoretice, deprinderi operaționale și abilități practice, orientate către obținerea unui avantaj strategic în even-tualitatea unei confruntări.

În literatura de specialitate, se evidențiază consensul specialiștilor din sfera pedagogiei, jurisprudenței, științei aplicate și managementului, potrivit căruia nivelul pregătirii fizice reprezintă factorul esențial și permanent de determinare a eficienței profesionale a polițistului. În contextul formării profesionale specifice domeniului ordinii publice și siguranței naționale², pregătirea fizică diferențiată capătă o importanță deosebită, reprezentând totodată o componentă esențială a pregătirii polivalente a studenților³. Aceasta sprijină în mod direct desfășurarea activităților practice și are ca obiectiv principal dez-

¹ Hotărârea de Guvern nr. 658 din 23 septembrie 2022 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022–2030. Monitorul Oficial, 2022.

² Ciapa G. C. Orientări și oportunități pentru pregătirea fizică a militarilor. Editura: Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019. p. 9–60. ISBN 978–606–660–394–2

³ Alexe N. Antrenamentul sportiv modern. Editura Editis: București, 1993. p. 360, 456, 487–490, 506–516.

voltarea calităților motrice și optimizarea parametrilor morfo-funcționali ai organismului, în concordanță cu particularitățile și exigențele operaționale ale misiunilor specifice profesiei.

Având în vedere dinamica specifică mediului operațional actual, integrarea pregătirii fizice diferențiate în formarea polițiștilor devine imperativă, contribuind la dezvoltarea rezistenței psihofizice în fața unor stări de stres precum epuizarea, anxietatea și panica. În acest sens, disciplinele de luptă și arte marțiale reprezintă un instrument esențial pentru dezvoltarea fizică și tehnico-tactică a studenților polițiști în corespundere cu standardele educaționale. Obiectivul prioritar al lecțiilor de educație fizică cu tematică de apărare și autoapărare este formarea unui important bagaj de cunoștințe, deprinderi și priceperi în care se găsesc elemente tehnico-tactice din disciplinele de lupte (judo, sambo, lupte libere, lupte greco-romane și box) și arte marțiale (grappling, jiu-jitsu, karate, kickboxing), a căror aplicare la lecție condiționează formarea unor competențe cognitive, motrice și afectiv-atitudinale ale polițiștilor, și care generează comportamente adaptative în situații de limită. Obținerea marilor performanțe sportive necesită, pe lângă o dezvoltare armonioasă a tuturor calităților motrice, o dezvoltare suplimentară a unora din calitățile motrice specifice fiecărei discipline sportive.

În ultimele decenii, s-a perfecționat procesul de pregătire a studenților/sportivilor ce practică luptele și artele marțiale, s-a ajuns la un nou stadiu conceptual al acestor probe de sport, care se referă la faptul că luptele se organizează și se desfășoară pe baza unor principii bine determinate, a unor mentalități sau atitudini mereu mai specializate, mereu mai profesioniste, cu un conținut variat al diferitelor compartimente de pregătire sportivă (fizică, tehnico-tactică, psihologică etc.), ce cuprinde acțiuni imprevizibile, prin care se poate obține victoria până și în ultimele secunde, după autorii Д.В. Максимов (2011)⁴, Д.Д. Донской (2015)⁵.

Astăzi, nu se poate vorbi de realizarea unei pregătiri la nivel științific a studenților polițiști în disciplinele de lupte și artele marțiale fără o cunoaștere amănunțită, cantitativă și calitativă, a elementelor de luptă dinamice în condiții competiționale cât mai diferite. Vom interpreta tehnica de luptă în funcție de: particularitățile luptătorilor, concepțiile tehnico-tactice abordate, locul de desfășurare și factorii implicați în organizarea și desfășurarea competiției⁶. Totodată, competiția oferă feedback real asupra pregătirii motrice a studenților polițiști. Prin confruntarea cu alți adversari de nivel similar sau superior, individul își poate identifica punctele forte și zonele care necesită îmbunătățiri, aspect esențial pentru optimizarea lecției de educație fizică.

Sistemul actual al lecției de educație fizică împarte ciclul anual în perioadă de pregătire, competițională și de tranziție, fiecare dintre acestea având obiective concrete referitoare la nivelul de dezvoltare a indicilor pregătirii fizice diferențiate. Este necesar de menționat că dezvoltarea calităților motrice specifice, ca viteza, viteza în regim de rezistență, forța în regim de viteză, decurge neuniform, deoarece mijloacele și metodele folosite de către profesori sunt alese conform obiectivelor perioadelor lecției de antrenament.

În contextul procesului de instruire, alegerea și aplicarea sarcinilor, mijloacelor și metodelor determină efecte specifice asupra sporirii nivelului de pregătire fizică, cu o influență considerabilă asupra eficienței pregătirii diferențiate. Pregătirea studenților

⁴ Максимов Д. В. Физическая подготовка единоборцев (самбо и дзюдо). Теоретико-практические рекомендации / Д.В. Максимов, В.Н. Селуянов, С.Е. Табаков. - М.: ТВТ Дивизион, 2011. 160 с.

⁵ Донской Д.Д. Законы движений в спорте. - М.: Советский спорт, 2015. 178 с. ISBN 978-5-9718-0750-6

⁶ Cojocariu A. Antrenamentul sportiv în artele marțiale. Pregătirea fizică. Editura: Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015. 186 p. ISBN 978-606-714-164-1

polițiști se realizează diferențiat pe etape, perioade, cunoscând că procesul instructiv-metodic este unul de lungă durată, condus pe baza unor metode, tehnologii, mijloace, scopuri și obiective de instruire⁷. De aici rezultă că valorificarea pregătirii fizice diferențiate trebuie să fie planificată și pusă în aplicare în baza unui plan conceptual, organizatoric și metodologic, dar ținând cont în același timp de modernizarea concepției de cultură fizică și sport din programele de instruire ale Catedrei educație fizică și autoapărare din cadrul Academiei MAI. Asume acesta este motivul pentru care, de la început, am abordat problema pregătirii fizice diferențiate a studenților polițiști prin aplicarea metodelor și mijloacelor preluate din disciplinele de lupte (judo, sambo, lupte libere, lupte greco-romane și box) și arte marțiale (grappling, jiu-jitsu, karate, kickboxing).

Scopul lucrării constă în modernizarea și optimizarea procesului didactic în activitatea de educație fizică, prin valorificarea motricității studenților polițiști în baza mijloacelor specifice adaptate disciplinelor de lupte și arte marțiale.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Experimentul pedagogic s-a realizat în cadrul lecțiilor de educație fizică de la Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Eșantionul experimental a fost constituit din: grupul experimental (n=14) și grupul de control (n=14), în total 28 de studenți aflați la stadiul de specializare avansată. Componentii grupei experimentale sunt studenți cu experiență acumulată la competiții naționale și internaționale. Studenții de la Facultatea de drept, administrație, ordine și securitate publică au fost selectați după nivelul tehnic, tactic și de pregătire fizică specifică de grad ridicat, precum și după rezultatele demonstrate la mai multe competiții naționale și internaționale.

Astfel, pentru realizarea obiectivelor etapei formative a cercetării, am efectuat o analiză video a activității competiționale la disciplinele de lupte și arte marțiale a studenților/sportivilor grupei experimentale la etapa inițială. Au fost analizate meciuri competiționale de către trei experți (arbitri) de la Campionatul național de arte marțiale, în colaborare cu Federația autohtonă de profil. Volumul pregătirii tehnice necesar în programul de instruire a viitorilor colaboratori ce vor activa în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a fost stabilit prin analiza meciurilor competiționale, respectiv, am constatat că, pe parcursul evenimentului sportiv, din totalitatea acțiunilor tehnice, s-au aplicat în total 1181 de acțiuni tehnice efective, dintre care 739 de acțiuni din tehnica loviturilor, 379 de acțiuni din tehnica aruncărilor și 63 de acțiuni din tehnica luptei la sol (Tabelul 1).

Tabelul 1. Aplicarea acțiunilor tehnice la Campionatul național de arte marțiale

Nr. crt.	Acțiuni tehnice	Acțiuni tehnice eficient aplicate		Ponderea totală
		Direcția de aplicare	Nr. total	
	Tehnica loviturilor - lupta în picioare		739	62,57%
1.1.	Lovituri cu brațele la cap	directe	157	36,26%
		laterale	240	55,42%
		de jos în sus	35	8,083%
Total			433	58.59%

⁷ O'donovan O., Cheung J., Catley M., McGregor A., Strutton P. An investigation of leg and trunk strength and reaction times of hard-style martial arts practitioners. Journal of Sports Science and Medicine, 2006. p. 5-12.

1.2.	Lovituri cu brațele la corp	directe laterale	5 6	45,45% 54,55%
Total			11	1,49%
1.3.	Lovituri de picioare asupra părții inferioare a corpului	cu coapsa din exterior cu tibia piciorului din interior	170 65	72,34% 27,66%
Total			235	31,80%
1.4.	Lovituri de picioare la corp	cu genunchiul directe low-kick circulare	35 7 4 2	72,92% 14,80% 8,33% 4,170%
		Total	48	6,50%
1.5.	Lovituri de picioare la cap	cu genunchiul circulare	1 11	8,42% 91,67%
Total			12	1,62 %
	Tehnica lupta în picioare-aruncări		379	32,09%
2.1.	Procedee de doborâre la sol		250	65,96%
2.2.	Procedee de aruncare		123	32,45%
2.3.	Aruncări de mare amplitudine		6	1,580%
3.	Acțiuni tehnice la sol		63	5,34%
3.1.	Acțiuni tehnice de finalizare prin aplicarea loviturilor cu brațele la cap	lovituri la cap lovituri la corp	29 12	70,73% 29,27%
Total			41	65,08%
3.2.	Acțiuni tehnice de finalizare prin aplicarea loviturilor cu genunchii la sol		5	7,93%
3.3.	Procedee de luxare		9	14,29%
3.4.	Procedee de strângulare		8	12,70%
TOTAL			1181	100%

Nota: n=14

Datele prezentate în tabel reflectă faptul că, din totalitatea acțiunilor tehnice efective pe parcursul meciului competițional, acțiunile din tehnica loviturilor prevalează în proporție de 63%, urmate de acțiunile din tehnica aruncărilor, 32%, și acțiunile din tehnica luptei la sol – 5%, prezentate și în Figura 1. Analiza meciurilor competiționale din cadrul Campionatului Național de arte marțiale, a demonstrat că se utilizează acțiuni tehnice bazate pe procedee tehnice preluate din box, sambo, judo, kickboxing, taekwondo, lupte libere, lupte greco-romane, grappling și pancration. Respectiv, meciul s-a desfășurat într-un stil combinat de lovituri și aruncări, cu tranziție de la lupta în picioare la lupta la sol și cu aplicarea procedeelor de strângulare și de luxare, atât la membrele superioare, cât și la cele inferioare.

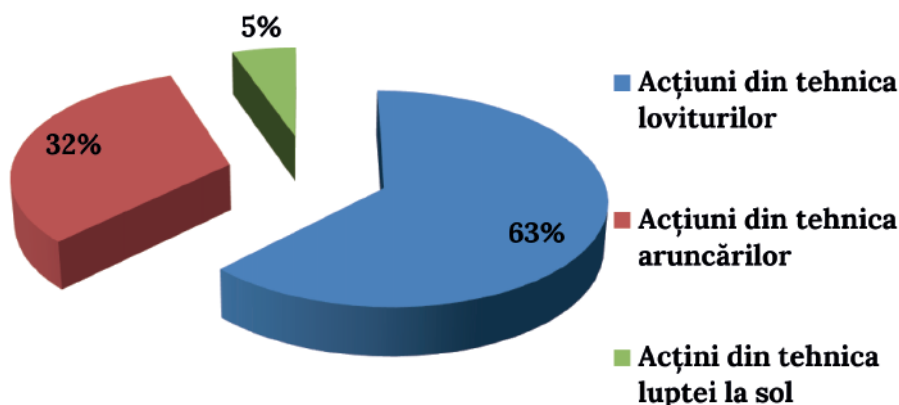

Fig. 1. Raportul dintre acțiunile tehnice efective aplicate în Campionatul Național de arte marțiale

Perfecționarea procedeele tehnice constă în adaptarea respectivului procedeu la condițiile mereu variabile ale luptei, caracterizate de o mare incertitudine și o acută criză de timp. Supraînvățarea conduce la consolidarea deprinderilor și oferă posibilitatea aplicării lor în orice condiții, chiar și după o lungă perioadă de lipsă de exersare a acestora. Cu un caracter definitoriu în cariera oricărui polițist profesionist, pregătirea fizică specifică a constituit și va constitui întotdeauna un element de bază în orice program de instruire, indiferent de tipul de specializare.

Datele prezentate în Tabelul 1 și Figura 2 denotă că, din totalul acțiunilor tehnice, o mai mare aplicabilitate în cadrul competiției analizate o are tehnica loviturilor specifice luptei în picioare, care constituie 62,57% din numărul total de acțiuni (739 de lovituri tehnice). Din totalitatea loviturilor specifice luptei în picioare, sunt aplicate: lovituri cu brațele la cap în proporție de 58,59%, dintre care 240 de lovituri laterale (55,42%), lovituri directe 36,26% și lovituri de jos în sus 8,083%. În ce privește loviturile cu brațele la corp, valoarea obținută de grupa experimentală (1,49%) este inferioară în comparație cu cea a altor tipuri de lovituri, însă sunt înregistrate valori ridicate la loviturile directe (45,45%) și lovituri laterale (54,55%). În ceea ce privește loviturile de picioare asupra părții inferioare a corpului, grupa experimentală a obținut o valoare medie de 235 de acțiuni tehnice aplicate, care este puțin superioară valorii celorlalte lovituri, având o cotă ridicată loviturile asupra coapsei din exterior (72,34%).

Făcând referire la acțiunea tehnică „lovituri de picioare la corp”, se poate vedea că numărul total obținut de grupa experimentală (48 rep. în total 6,50%) este inferior valorii medii a tehnicii loviturilor în picioare, inclusiv: lovituri cu genunchiul, 72,92%; directe, 14,80%; circulare, 8,33%, semicirculare, 4,17%. Referindu-ne la proba „lovituri de picioare la cap”, se constată o pondere totală de 1,62%, dintre acestea: lovituri cu genunchiul, 8,42%, circulare, 91,67%.

Prin urmare, acțiunile din tehnica loviturilor din picioare necesită abordări privind îmbunătățirea acestora în plan național. Poziția secundă la frecvența aplicabilității acțiunilor tehnice în cadrul meciurilor competiționale de MMA analizate este ocupată de acțiunile din tehnica aruncărilor în lupta din picioare, la care se observă o pondere totală de 32,09%; se constată că, din numărul total de acțiuni tehnice eficiente aplicate, procedeele de doborâre constituie 250 rep., procedee de aruncare 123 rep. și aruncările de mare amplitudine 1,58 rep. Ultima poziție în ierarhia frecvenței aplicării acțiunilor tehnice

de către luptătorii polițiști în cadrul competiției analizate este ocupată de acțiunile tehnice la sol, având o pondere totală de 5,34% ⁸. Astfel, prin acordarea unui timp mai îndelungat aprofundării procedeele tehnice din disciplinele de lupte și arte marțiale pentru studenții polițiști, s-a atins un nivel mai avansat de execuție în grupele experimentale, fapt ce denotă că au fost dezvoltate și unele capacități motrice specifice la realizarea tehnică a acestor elemente din lupte.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Menționez faptul că programele competiționale de arte marțiale se vor complica și se vor perfecționa în continuare datorită tendinței includerii în aceste programe a elementelor cu grad sporit de dificultate, complexitate și virtuozitate a loviturilor de picioare, a procedeele de doborâre la sol, a procedeele de aruncare, a aruncărilor de mare amplitudine, a acțiunilor tehnice de finalizare prin aplicarea loviturilor cu genunchi la sol, a procedeele de luxare și de ștrangulare. Noțiunea de “grad de complexitate” desemnează greutatea sau dificultatea sumativă a procedeele tehnico-tactice și a acțiunilor artistico-motrice și psihomotrice îndeplinite, fiecare dintre acțiunile tehnice fiind apreciată conform unei grile de evaluare și coeficientului care este aplicat în mod separat fiecărui element tehnic.

Pe toată durata experimentului pedagogic de bază, la grupa experimentală s-a desfășurat activitatea pe baza tehnicilor propuse, ce cuprinde mijloace specifice a luptei în picioare, precum și procedee de ștrangulare, după cum urmează: doborâri cu fixarea ambelor picioare, doborâri cu cosire, morișca inversă – returul de sus, marea secerare exterioară, măturarea ambelor picioare, aruncări cu fixarea coapselor și ridicare, marea aruncare peste șold, aruncarea spre înapoi prin sacrificiu, contraatac la secerare exterioară, aruncarea peste șold, roata peste șold, răsturnarea corpului (aruncarea prin baraj), mica secerare interioară, aruncarea peste umăr, mica secerare exterioară, mica agățare exterioară, aruncarea peste umăr cu un braț, doborâri cu agățări, marea răsturnare exterioară, roata peste umeri, marea secerare interioară, duceri la sol cu fixarea brațului și împiedicare, duceri la sol cu fixarea ambelor coapse, răsturnarea în diagonală (unghi), aruncarea circulară în lateral și secerarea inferioară a coapsei prin sacrificiu. Analizând rezultatele obținute după desfășurarea experimentului pedagogic, prezentate în Tabelul 2, observăm că la toți parametrii testați la grupa experimentală, rezultatele finale sunt semnificativ mai mari, în comparație cu rezultatele inițiale ($P < 0,001$) cu o probabilitate de 99,9%.

Tabelul 2. Dinamica anuală a indicilor pregătirii fizice diferențiate a studenților din loturile martor (n=14) și experimental (n=14)

Nr. crt.	Parametrii testați	Grupa	Date statistice		t	P
			Testare inițială	Testare finală		
			$\bar{X} \pm m$	$\bar{X} \pm m$		
1	Tracțiuni în brațe la bară fixă 20 s (nr./rep.)	M	$9,714 \pm 0,438$	$10,500 \pm 0,478$	1,858	>0,05
		E	$9,929 \pm 0,474$	$11,857 \pm 0,43$	4,610	<0,001
		t	0,332	2,111	-	-
		P	>0,05	<0,05	-	-

⁸ Gheorghiu Ivan. Pregătirea polivalentă a luptătorilor de arte marțiale mixte. Teză de doctor. Chișinău, 2024. 232 p.

2	Flotări din sprijin culcat 20 s (nr./rep.)	M	18,857 ± 0,573	19,357 ± 0,541	0,974	>0,05
		E	19,000 ± 0,611	21,786 ± 0,447	5,477	<0,001
		t	0,171	3,462	-	-
		P	>0,05	<0,01	-	-
3	Lovituri directe de pumn la sacul de luptă 15 s (nr./rep.)	M	45,571 ± 0,693	46,214 ± 0,631	1,050	>0,05
		E	45,143 ± 0,678	48,214 ± 0,631	5,085	<0,001
		t	0,442	2,243	-	-
		P	>0,05	<0,05	-	-
4	Zece aruncări cu întoarcerea manechinului (s)	M	22,643 ± 0,599	23,571 ± 0,581	1,709	>0,05
		E	22,357 ± 0,626	24,929 ± 0,462	4,931	<0,001
		t	0,330	1,828	-	-
		P	>0,05	>0,05	-	-
5	Genuflexiuni cu partenerul pe umeri (nr./rep.)	M	21,571 ± 0,500	22,214 ± 0,494	1,406	>0,05
		E	21,286 ± 0,507	23,643 ± 0,452	5,302	<0,001
		t	0,401	2,134	-	-
		P	>0,05	<0,05	-	-
6	Lovituri de picior semi-circulare la sacul de luptă 30 s (nr./rep.)	M	44,000 ± 0,432	44,714 ± 0,384	1,888	>0,05
		E	43,714 ± 0,539	46,357 ± 0,464	5,664	<0,001
		t	0,414	2,727	-	-
		P	>0,05	<0,05	-	-
7	Aruncarea greutății de 4 kg cu mâna puternică (m)	M	8,460 ± 0,289	8,679 ± 0,255	0,865	>0,05
		E	8,449 ± 0,292	9,716 ± 0,157	5,309	<0,001
		t	0,026	3,464	-	-
		P	>0,05	<0,01	-	-
8	Aruncarea greutății de 4 kg cu mâna slabă (m)	M	7,976 ± 0,288	8,222 ± 0,239	0,998	>0,05
		E	7,931 ± 0,292	9,166 ± 0,222	5,043	<0,001
		t	0,111	2,895	-	-
		P	>0,05	<0,01	-	-
9	Sărituri cu coarda 30 s (nr./rep.)	M	44,000 ± 0,432	45,214 ± 0,366	3,263	<0,01
		E	43,857 ± 0,443	46,286 ± 0,384	6,318	<0,001
		t	0,231	2,020	-	-
		P	>0,05	>0,05	-	-

Notă:

M – grupa-martor; E-grupa experimentală
 n = 28; f = 27; r = 0,396

(n=28); f = 27

P – 0,05; 0,01; 0,001

t = 2,056; 2,779; 3,707

(n=14); f = 12

P – 0,05; 0,01; 0,001

t = 2,160; 3,012; 4,221

Pentru îndeplinirea scopului propus, am aplicat mijloacele specifice dezvoltării calităților psihomotrice, a priceperilor și deprinderilor motrice ale sportivilor grupei experimentale, care sunt necesare luptătorilor de MMA (arte marțiale mixte) aflați în stadiul de specializare aprofundată și orientare spre înalta performanță. Capacitatea psihomotrică reprezintă procesul prin care contracțiile mușchilor individuali sunt sincronizate

de către sistemul nervos central pentru a produce o mișcare sau activitate normală, în concordanță cu scopul propus.

La proba „tracțiuni în brațe la bara fixă 20 s”, grupa experimentală a demonstrat un progres semnificativ ($P < 0,001$), de la testarea inițială până la cea finală, în timp ce în grupa martor a fost înregistrată o diferență nesemnificativă: $P > 0,05$ (Figura 2). Această diferență dintre cele două grupe reprezintă, în cea mai mare măsură, valoarea rezultatelor înregistrate la testarea finală, pragul de semnificație fiind $P > 0,05$.

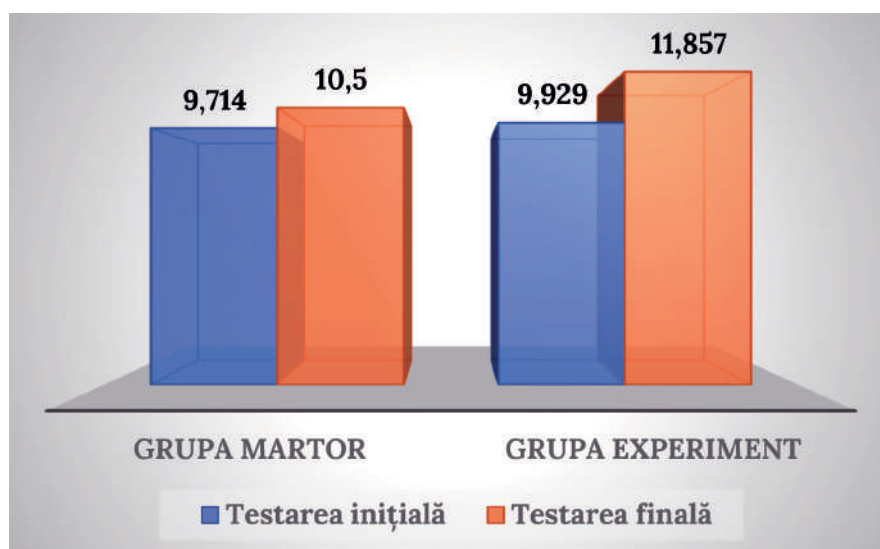

Fig. 2. Rezultatele înregistrate la proba „tracțiuni în brațe la bara fixă 20 s” (nr./rep.)

Considerăm că diferențele dintre rezultatele celor două grupe de subiecți sunt efectul următoarelor exerciții pentru solicitarea musculaturii membrelor superioare: din poziția așezat, partenerul îl prinde de sub axile și-l ridică printr-o mișcare asemănătoare ridicării halterei la „biceps”; un partener se află în poziția culcat facial sprijin pe pumni, iar celălalt stând, apucă gleznele primului partener și le ridică, poziția de „roabă”, din aceasta se execută îndoirea și dezdoirea brațelor (flotări) 20-30 s; un partener se află în culcat dorsal cu brațele sus, fixând cu mâinile gleznele celui alt care se află culcat facial sprijin cu mâinile pe gleznele primului: se execută flexiuni și extensii simultane ale brațelor, 10-20 rep. cu schimbarea poziției celor doi.

La proba „flotări din sprijin culcat 20 s”, grupa experimentală demonstrează valori medii aritmetice și erori medii la testarea inițială de $19,000 \pm 0,611$, iar la testarea finală de $21,786 \pm 0,447$, aceasta reprezentând o îmbunătățire a mediei cu 2,786. Analiza comparativă a mediilor înregistrate la cele două testări scoate în evidență faptul că valoarea lui „t” calculat este egală cu 5,477, mai mare decât „t” tabelar (Fisher), la $P < 0,001$, ceea ce reprezintă diferențe semnificative între testări. În artele marțiale mixte, accentul este pus pe dezvoltarea forței de viteză, și nu pe formarea unei mase musculare mari. Un sportiv puternic nu are neapărat o masă musculară mare, ci își poate exercita forța într-un timp minim.

În grupa martor, la testarea inițială, valorile mediei aritmetice și ale erorii medii sunt de $18,857 \pm 0,573$, iar la testarea finală – de $19,357 \pm 0,541$. Rezultatele analizei comparative a mediilor celor două testări ale grupei martor prezintă o valoare a lui „t” calculat de 0,974, mai mică decât „t” tabelar, la $P > 0,05$, diferențele fiind nesemnificative. Variabila „t” calculată la testările finale ale celor două grupe, la această probă, demonstrează că au fost

înregistrate valori ce depășesc pragul de semnificație ($t = 3,462$; $P < 0,01$).

La proba „lovituri directe de pumn la sacul de luptă 15 s”, sportivii grupei experimentale prezintă o valoare a mediei finale de $48,214 \pm 0,631$, mai mare decât media inițială de $45,143 \pm 0,678$, rezultând o diferență de 3,071 nr./rep. (Figura 3). Semnificația diferenței se exprimă prin t calculat = 5,085, diferența fiind semnificativă ($P < 0,001$). Sportivii din grupa-martor au inițial o valoare medie de $46,214 \pm 0,631$, mai mare decât rezultatul final de $45,571 \pm 0,693$. Variabila „ t ” pentru testările finale ale celor două grupe, la această probă, demonstrează că au fost înregistrate valori care depășesc pragul de semnificație ($t = 2,243$; $P < 0,05$).

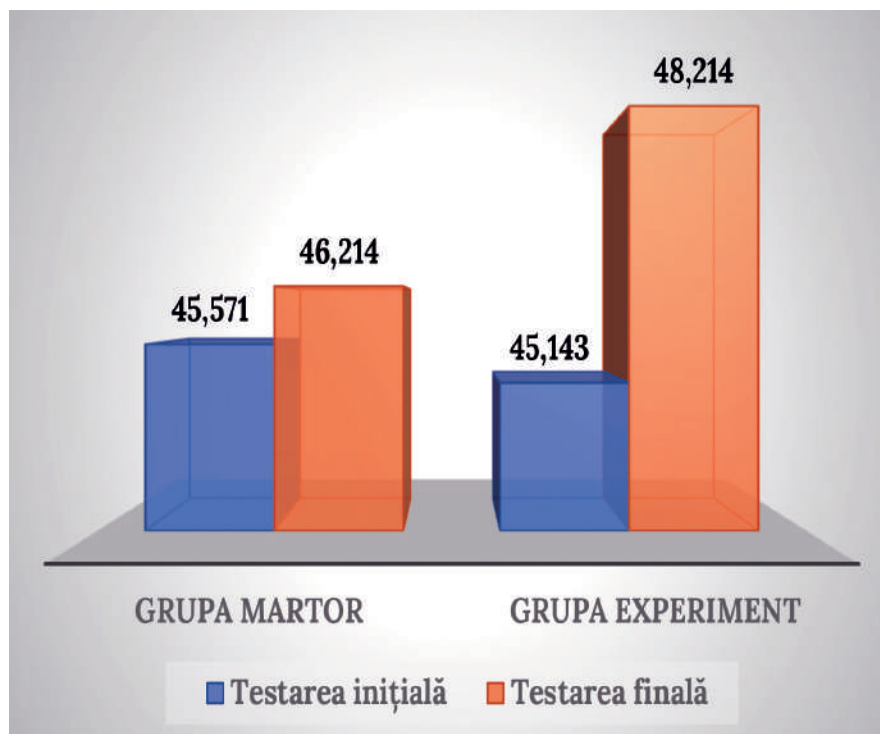

Fig. 3. Rezultatele înregistrate la proba „lovituri directe de brațe în sacul de luptă 15 s” (nr./rep.)

Un antrenament de dezvoltare a forței dinamice efectuat zilnic are ca efect un câștig de forță de 1-4%, din care mai bine de 50 la sută se realizează chiar din ziua efectuării antrenamentului. Se impune ca pentru dezvoltarea acestei calități să se efectueze antrenamente zilnice sau chiar câte două pe zi, dar respectând intensitățile, numărul de repetări fiziologice și structura ce duce la dezvoltarea timpului de forță implicat specific stilurilor de luptă percuționist și stilului universal. Loviturile directe de pumn cu brațul se execută cu o forță motrice deosebită; se recomandă lucrul la sacul de antrenament timp îndelungat, cu un tempo indicat (eventual, pe fond muzical), executarea procedeelor tehnice timp îndelungat, folosind îngreuieri la mâini și glezne.

Un alt factor care a determinat această creștere a forței explozive poate fi executarea următoarelor exerciții pentru dezvoltarea forței explozive la nivelul brațelor: din poziția de luptă semifrontală față în față cu partenerul, cu brațul omonim întins, reciproc cu pumnul sprijinit în palma celuilalt braț îndoit al partenerului – se execută „lovituri” directe cu semirezistență; lovituri cu viteză maximă cu pumnul, cotul, genunchiul sau piciorul la sacul de box, în stiva de saltele, 20-30 s; executarea în gol, „box cu umbră”, a diferitelor lovituri specifice având mânuși cu îngreuiere sau, eventual, gantere de diferite

greutăți (1-2 kg) în mâini, 20-30 lovituri pe serie, 4-6 serii cu schimbarea tehnicilor de lovire, pauze de 2-3 minute între serii; dezechilibrări ale partenerului sau cu doi parteneri simultan; partenerul ținut centurat de coleg, încearcă să avanseze cu lovituri de pumni și picioare pe 10-15 m, să lovească de cel puțin 20-30 ori, după care se schimbă rolurile etc.

La proba „zece aruncări cu întoarcerea manechinului”, media finală a rezultatelor obținute de luptătorii din grupa experimentală constituie $24,929 \pm 0,462$, fiind mai mare decât cea a luptătorilor grupei-martor cu 1,358 s. Diferența dintre rezultatele finale obținute de luptătorii grupei experimentale și martor nu s-a dovedit a fi semnificativă din punct de vedere statistic ($t = 1,828$; $P > 0,05$). Diferența dintre media rezultatelor inițiale și finale obținute de luptătorii MMA din grupa experimentală s-a dovedit a fi semnificativă cu o probabilitate de 99,9%.

Pentru realizarea scopului propus, am aplicat mijloace specifice pentru dezvoltarea calităților psihomotrice, a deprinderilor și a abilităților motrice ale elevilor din grupa experimentală, necesare pentru îmbunătățirea funcțiilor motrice ale organismului. Capacitatea psihomotrică reprezintă procesul prin care contracțiile musculare individuale sunt sincronizate de sistemul nervos central pentru a produce o mișcare sau o activitate normală, în conformitate cu scopul urmărit.

La etapa inițială a experimentului, diferența dintre grupa de control și cea experimentală nu a fost semnificativă, demonstrând că ambele au fost omogene ($P > 0,05$). Grupa de control nu a beneficiat de un antrenament cu efort fizic special, utilizând mijloace specifice luptei și artelor marțiale. Analiza statistică arată că, la testarea finală, indicatorii coordonării motrice au crescut în mod natural la testul cu săritul corzii (30 s) ($P < 0,01$).

Prin urmare, aplicarea programului experimental, axat pe pregătirea motrică diferențiată a tinerilor luptători, a demonstrat în mod clar eficiența sa prin rezultatele înregistrate pentru majoritatea indicatorilor și parametrilor testați. Ne referim în principal la îmbunătățirea dezvoltării parametrilor motrici: luptătorii din grupa experimentală și-au îmbunătățit semnificativ performanțele la toate testele supuse cercetării pedagogice. Valorile testului t (Student) au variat între 4,610 și 6,380, la un prag de semnificație de ($P < 0,001$).

De menționat că testele motrice pot fi foarte utile și în procesul de selecție pentru formarea echipelor din cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” și, mai mult, pot constitui o bază obiectivă pentru evaluarea capacităților fizice în comparație cu alți subiecți sau cu alte perioade din programul de pregătire a studenților polițiști. Din aceste considerente, testarea motrice a viitorilor colaboratori constituie un instrument important de evaluare și dezvoltare a capacităților și deprinderilor motrice, contribuind nemijlocit la optimizarea procesului de instruire pentru viitorii ofițeri din forțele armate.

4. CONCLUZII

1. Analizând indicii medii ai grupei de cercetate la acțiunile tehnice importante din cadrul Campionatului național de arte marțiale, s-a constatat că acestea sunt inferioare baremurilor maxime ale federației de profil, situându-se la nivelul mediu. Vorbind despre viteza de reacție a membrelor inferioare și superioare, observăm că indicii sunt mai jos de nivelul mediu al acțiunilor de aruncare/doborâre la sol, aflat la nivel mediu-înalt, care este mai apropiat de valorile-model ale federației de profil. Ca rezultat al acestei analize, am constatat că pregătirea fizică, care stă la baza studentului polițist, este medie la etapa inițială, în special la compartimentul acțiunilor tehnice la sol. Aceasta ne permite să afirmăm că este necesar să punem accent pe dezvoltarea vitezei de execuție, în special a procedurilor realizate cu membrele superioare și inferioare, în cadrul lecției de educație

fizică de studenții polițiști, care se bazează pe utilizarea mijloacelor preluate din probele de lupte (judo, sambo, lupte libere, lupte greco-romane și box) și arte marțiale (grappling, jiu-jitsu, karate, kickboxing).

2. În urma aplicării programei experimentale în cadrul experimentului formativ, s-a demonstrat clar că grupa experimentală a înregistrat o superioritate semnificativă din punct de vedere statistic în cadrul testărilor finale la toate probele motrice aplicate ($P < 0.001$).

3. Pregătirea fizică diferențiată pe posturi de lupte în picioare, la sol, precum și procedee de dureri și strangulări a avut un impact pozitiv și asupra compartimentului pregătirii tehnice a luptătorilor, care la finalul experimentului și-au îmbunătățit semnificativ (99,9%) indicii calitativi de luptă, adică parametri tehnici ce țin de elementele și procedeele tehnice de bază ale luptătorului, cum ar fi loviturile directe de brațe în sacul de luptă 15 sec (nr./rep.) și loviturile semicirculare la sac 30 sec (nr./rep.).

4. A fost confirmată presupunerea că complexe de exerciții ale mijloacelor probelor de lupte și arte marțiale strict direcționate, incluse în planul de activitate al studenților, pot ridica nivelul pregătirii lor motrice și psihomotrice pentru însușirea reușită a pregătirii tehnico-tactice la disciplinele de lupte și arte marțiale.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Alexe N. Antrenamentul sportiv modern. Editura Editis: București, 1993. p. 360, 456, 487-490, 506-516.

Ciapa G. C. Orientări și oportunități pentru pregătirea fizică a militarilor. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019. p. 9-60. ISBN 978-606-660-394-2

Cojocariu A. Antrenamentul sportiv în artele marțiale. Pregătirea fizică. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015. 186 p. ISBN 978-606-714-164-1

Gheorghiu Ivan. Pregătirea polivalentă a luptătorilor de arte marțiale mixte. Teză de doctor. Chișinău, 2024. 232 p.

Hotărârea de Guvern nr. 658 din 23 septembrie 2022 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030. Monitorul Oficial, 2022.

O'donovan O., Cheung J., Catley M., McGregor A., Strutton P. An investigation of leg and trunk strength and reaction times of hard-style martial arts practitioners. Journal of Sports Science and Medicine, 2006. p. 5-12.

Донской Д.Д. Законы движений в спорте. - М.: Советский спорт, 2015. 178 с. ISBN 978-5-9718-0750-6

Максимов Д.В., Селуянов В.Н., Табаков С.Е. Физическая подготовка единоборцев (самбо и дзюдо). Москва: ТБТ Дивизион, 2011. 160 с.

TÂNĂRUL CERCETĂTOR

CZU: 159.9:378:34

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243088>

Vica ANTON¹

antonvica84@gmail.com

DEZVOLTAREA PSIHOLOGICĂ A STUDENȚILOR ÎN FORMARE JURIDICĂ: ROLUL PROCESULUI EDUCAȚIONAL ÎN CADRUL ACADEMIEI „ȘTEFAN CEL MARE” A MAI

Abstract: Adaptarea psihologică și dezvoltarea personală a studenților în timpul formării academice sunt esențiale pentru pregătirea profesională în structurile de forță. Evaluarea periodică a aptitudinilor cognitive, trăsăturilor de personalitate și intereselor vocaționale permite monitorizarea progresului individual și analiza impactului procesului educațional.

Formarea în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne (MAI) presupune un parcurs complex, ce îmbină pregătirea teoretică cu cea practică, având ca obiectiv dezvoltarea unui profil profesional compatibil cu cerințele sistemului Afacerilor Interne. Dată fiind natura solicitantă a acestor profesii, este necesară evaluarea continuă a modului în care formarea influențează dimensiunile psihologice relevante pentru performanță.

Pentru personalul MAI, este importantă dezvoltarea unor competențe cognitive solide, a unei personalități echilibrate și a unei motivații profesionale clare – aspecte ce pot fi cultivate printr-un proces educațional bine structurat. Evaluările psihologice periodice oferă o imagine integrată asupra progresului studenților și eficienței intervențiilor educaționale.

Studiul de față propune o analiză comparativă a profilului psihologic al studenților promoției 2025, pe baza rezultatelor obținute în primul an și la finalul ciclului de licență. Se urmărește evidențierea modificărilor survenite în aptitudinile cognitive, trăsăturile de personalitate și interesele vocaționale, cu scopul de a evalua impactul formării academice asupra dezvoltării personale și profesionale. Rezultatele pot fundamenta eventuale ajustări curriculare sau strategii de formare, contribuind la optimizarea procesului educațional și profesionalizării viitorilor specialiști din domeniul Afacerilor Interne.

Cuvinte-cheie: aptitudini cognitive, trăsături de personalitate, interese vocaționale, Ministerul Afacerilor Interne, studenți ai Academiei „Ștefan cel Mare”.

¹ Doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (ROR: <https://ror.org/05aqqve98>), e-mail: rectorat@upsc.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6521-9758>, e-mail: antonvica84@gmail.com

THE PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF LAW STUDENTS: THE ROLE OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE „ȘTEFAN CEL MARE” ACADEMY OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS

Abstract: *Psychological adaptation and personal development of students during academic training are essential for professional preparation within law enforcement structures. Periodic assessment of cognitive abilities, personality traits, and vocational interests enables monitoring of individual progress and analysis of the educational process's impact.*

Training at the “Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs involves a complex pathway that combines theoretical instruction with practical training, aiming to develop a professional profile aligned with the requirements of the internal affairs system. Given the demanding nature of careers in this field, continuous evaluation of how academic training influences key psychological dimensions related to performance is necessary.

For MAI personnel, the development of strong cognitive skills, a balanced personality, and clear professional motivation is crucial—qualities that can be nurtured through a well-structured educational process. Periodic psychological evaluations provide an integrated perspective on students' progress and the effectiveness of educational interventions.

The present study proposes a comparative analysis of the psychological profile of students from the 2025 graduating class, based on results obtained during their first year of study and at the end of the undergraduate cycle. The focus is on identifying changes in cognitive abilities, personality traits, and vocational interests, in order to assess the impact of academic training on students' personal and professional development.

The results may serve as a basis for potential curricular adjustments or training strategies, contributing to the optimization of the educational process and the professional development of future specialists in the field of internal affairs.

Keywords: *cognitive abilities, personality traits, vocational interests, Ministry of Internal Affairs, students of the “Ștefan cel Mare” Academy.*

1. INTRODUCERE

În prezent, MAI se confruntă cu o serie de provocări majore, generate de contextul politic, economic și social tot mai complex. Aceste provocări influențează în mod direct eficiența proceselor de recrutare și selecție a personalului calificat și motivat, inclusiv a candidaților pentru Academia „Ștefan cel Mare” și alte instituții de formare din sistemul afacerilor interne. Într-un asemenea context, asigurarea compatibilității dintre profilul psihologic al candidaților și cerințele funcțiilor din structurile MAI devine o prioritate strategică. Conform prevederilor legislative în vigoare, accesul la o funcție publică cu statut special este condiționat de existența unui nivel corespunzător de inteligență și a unui profil de personalitate adecvat specificului postului vizat¹.

Dezvoltările recente din psihologia personalității, începând cu anii 1980, au condus la reconsolidarea acestui domeniu atât pe plan teoretic, cât și aplicativ. Sprijinită de cercetări empirice riguroase și de utilizarea instrumentelor psihometrice standardizate, psihologia personalității a evoluat într-un domeniu-cheie pentru înțelegerea comportamentului uman în contexte variate, inclusiv cele profesionale². Totuși, valoarea sa reală nu constă doar în rafinamentul conceptual, ci și în gradul de aplicabilitate practică, mai ales în procesele de selecție, formare și consiliere profesională.

¹ Crank J. P. Understanding Police Culture. Anderson Publishing. Cincinnati, OH, 1997. ISBN 9781583605455.

² Carroll J. B. Human cognitive abilities: a survey a factor analytic studies. New York: Cambridge University Press, 1993, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511571312> 3

Numeroase studii internaționale au demonstrat relevanța trăsăturilor de personalitate în predicția unor variabile importante ale vieții – de la starea de sănătate fizică și mintală, nivelul de stres și adaptare, până la reușita academică, integrarea profesională și calitatea relațiilor interpersonale³. De exemplu, trăsătura de conștiinciozitate este constant asociată cu o performanță ridicată, autodisciplină, orientare spre obiective și comportamente responsabile, atribute esențiale în profesiile cu grad înalt de responsabilitate și risc. În contrast, nivelurile ridicate de nevrotism sunt corelate cu instabilitate emoțională, vulnerabilitate la stres și o capacitate mai redusă de adaptare în situații solicitante, ceea ce poate constitui un factor de risc în ocuparea unor posturi din domeniul securității și ordinii publice.

În acest sens, personalitatea nu este doar un instrument de autocunoaștere, ci și un criteriu esențial în selecția profesională și orientarea vocațională. În domenii precum afacerile interne, unde adaptabilitatea, autocontrolul și reziliența psihologică sunt cerințe critice, evaluarea trăsăturilor de personalitate contribuie semnificativ la identificarea candidaților cu potențial ridicat de succes.

Prin urmare, valoarea psihologiei personalității constă în capacitatea sa predictivă și în rolul său aplicativ, pentru susținerea deciziilor educaționale și ocupaționale. Atunci când este integrată în mod sistematic în procesele de selecție și formare profesională, aceasta poate contribui la creșterea calității resursei umane din structurile MAI și la optimizarea performanței organizaționale pe termen lung⁴.

Capacitatea cognitivă, frecvent asociată cu conceptul de inteligență generală, reprezintă o componentă esențială a funcționării psihice umane și a performanței individuale în contexte variate. Deși în limbajul cotidian termenii „inteligență” și „capacitate cognitivă” sunt utilizați adesea interschimbabil, literatura de specialitate subliniază că aceste concepte nu sunt sinonime, ci că inteligența constituie doar o parte esențială, dar nu exclusivă, dintr-un ansamblu mai larg de abilități cognitive.

Capacitatea cognitivă acoperă un spectru extins de funcții mentale, de la cele generale la cele specializate, incluzând procese precum: raționamentul abstract, memoria de lucru, atenția susținută, viteza de procesare, înțelegerea verbală, flexibilitatea cognitivă și abilitățile vizuo-spațiale. Inteligența generală, cunoscută în psihologia diferențială sub denumirea de g-factor, este conceptualizată ca o abilitate mentală superioară, cu caracter unificator, ce influențează performanța individului într-o varietate de sarcini cognitive, precum învățarea, rezolvarea de probleme, adaptarea la situații noi și procesarea informațiilor complexe.

Un model teoretic de referință care explică această structură este modelul ierarhic al inteligenței propus de John B. Carroll (1993). Acesta organizează abilitățile cognitive pe trei niveluri: la baza ierarhiei se află aptitudinile cognitive specifice (de exemplu, recunoașterea auditivă, calculul numeric), urmate de abilități de ordin mediu (memoria pe termen scurt, fluenta verbală, raționamentul inductiv), iar la cel mai înalt nivel se regăsește inteligența generală, ca factor supradinamic, cu influență transversală asupra tuturor celorlalte dimensiuni⁵.

³ Ozer D. J., Benet-Martinez V. Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 2006. pp. 401–421.

⁴ Ozer D. J., Benet-Martinez V. Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 2006. pp. 401–421.

⁵ Cognitrom Assessment System. Coord.: M. Miclea, M. Porumb, P. Cotârlea, M. Albu, 2009.

Această abordare integrativă este susținută de multiple cercetări empirice care confirmă faptul că performanțele cognitive ale individului sunt determinate de o combinație între predispoziții generale și resurse mentale specializate. În consecință, evaluarea capacității cognitive în contexte educaționale sau ocupaționale trebuie să ia în considerare nu doar scorul global de inteligență, ci și profilul detaliat al aptitudinilor cognitive, întrucât fiecare componentă poate avea o relevanță specifică în funcție de cerințele sarcinii sau ale profesiei.

În special în domenii precum securitatea publică, apărarea sau ordinea internă, unde sunt necesare reacții rapide, acuratețe în luarea deciziilor, memorare eficientă și adaptabilitate, înțelegerea structurii capacității cognitive devine crucială pentru selecția și pregătirea personalului. Evaluările standardizate bazate pe acest model ierarhic permit o estimare mai nuanțată a potențialului cognitiv al candidaților, oferind suport științific în procesul decizional.

Studiile recente din domeniul neuroștiinței și psihometriei susțin faptul că inteligența generală are o fundamentare neurologică și biologică solidă. Aceasta este corelată cu eficiența activității neuronale, coerența și organizarea conexiunilor cerebrale, precum și cu volumul unor regiuni specifice ale creierului, implicate în controlul executiv și procesarea informațiilor, în special cortexul prefrontal și cortexul parietal. Astfel, inteligența generală nu reprezintă doar un construct psihologic abstract, ci reflectă funcționarea integrată a unor structuri neuronale complexe, esențiale pentru adaptarea la medii cognitive solicitante.

În practica psihologică, capacitatea cognitivă este evaluată prin teste standardizate, care măsoară atât inteligența globală, cât și aptitudinile cognitive specifice, precum memoria de lucru, viteza de procesare sau abilitățile verbale și vizuo-spațiale. Aceste evaluări sunt indispensabile în multiple domenii, inclusiv în educație, sănătate mintală și selecția profesională, deoarece furnizează informații valoroase despre potențialul intelectual al individului și capacitatea acestuia de a face față cu succes sarcinilor complexe și schimbărilor de mediu⁶.

Astfel, în cadrul structurilor de ordine publică și securitate, cum sunt instituțiile aflate în subordinea MAI, capacitatea cognitivă reprezintă un indicator esențial al performanței. Ea influențează direct eficiența operațională, acuratețea deciziilor și viteza reacției în situații critice, caracterizate prin niveluri ridicate de stres și incertitudine. Prin urmare, procesul de selecție a candidaților implică adesea evaluări riguroase ale acestor abilități cognitive, pentru a asigura compatibilitatea între cerințele funcției și potențialul intelectual al persoanei. Astfel, se maximizează șansele ca personalul selectat să răspundă adecvat provocărilor specifice domeniului de activitate.

În contextul actual, importanța motivației pentru performanța și stabilitatea profesională devine tot mai evidentă. Persoanele care ocupă funcții profesionale trebuie să manifeste o motivație echilibrată, care să provină atât din surse interne, denumite motivație intrinsecă, cât și din factori externi, respectiv motivație extrinsecă. Motivația intrinsecă reflectă dorința internă de a se implica în activități care aduc satisfacție personală și dezvoltare, în timp ce motivația extrinsecă este generată de recompensele externe, cum ar fi recunoașterea, salariul sau statutul social. În acest cadru, orientarea profesională, aliniată cu interesele și valorile individuale, are un rol crucial în facilitarea unei alegeri de carieră.

⁶ Carroll J. B. Human cognitive abilities: a survey a factor analytic studies. New York: Cambridge University Press, 1993, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511571312.3>

ră adecvate și durabile, care să susțină atât angajamentul, cât și performanța pe termen lung⁷.

O discrepanță între interesele personale și domeniul de studiu sau profesia aleasă poate genera numeroase consecințe negative. Astfel, indivizii pot experimenta insatisfacție academică sau profesională, ceea ce poate conduce la scăderea motivației și implicării în activitățile specifice.

În plus, o astfel de nepotrivire poate determina instabilitate în carieră, manifestată prin schimbări frecvente ale domeniului de activitate sau chiar abandonul studiilor. Adaptarea la schimbările din mediul profesional sau educațional devine dificilă, ceea ce se reflectă în performanțe reduse și în creșterea nivelului de stres și epuizare profesională⁸. Aceste aspecte subliniază necesitatea unei evaluări atente a intereselor vocaționale și a motivației personale în procesul de consiliere și orientare profesională.

Interesele reprezintă o dimensiune fundamentală a personalității, reflectând conexiunea intrinsecă dintre tendințele interne ale individului și anumite activități, obiecte sau domenii de experiență, față de care persoana manifestă un grad crescut de inițiativă, atracție și implicare, obținând satisfacție și motivație în urma participării active⁹. Acestea funcționează ca un sistem de orientare internă, facilitând selectarea și acordarea priorității unor activități ce răspund nevoilor și valorilor personale, contribuind astfel la construirea unui sentiment de coerență și identitate.

Concepțiile teoretice despre interese au evoluat semnificativ în decursul timpului. E. Claparède definește interesele ca fiind elementele prin care individul adaptează mediul extern la propriile sale nevoi, subliniind astfel rolul activ al persoanei în modelarea experienței¹⁰. E. Strong, pionier în domeniul orientării vocaționale, evidențiază caracterul hedonistic al intereselor, văzându-le ca tendințe de a găsi plăcere în desfășurarea unor activități specifice, ceea ce determină preferințe și alegeri consistente pe termen lung¹¹. Din perspectiva psihologică, F. Meili consideră interesele ca o formă particulară de motivație, care funcționează ca un mecanism ce susține mobilizarea și menținerea efortului orientat către anumite obiective¹². M. Pasquasy le interpretează ca manifestări ale unor tendințe profunde, care reflectă structuri stabile ale personalității, fiind astfel elemente centrale în configurarea comportamentului adaptativ¹³.

Abordările integrative oferite de E. D. Super adaugă o perspectivă complexă asupra intereselor, considerându-le rezultatul interacțiunii dintre nevoile interne ale individului și condițiile mediului în care acesta trăiește și se dezvoltă. În această viziune, structura biologică, incluzând sistemul nervos și cel endocrin, interacționează cu factorii sociali pentru a modela experiența intereselor, evidențiind astfel caracterul biopsihosocial al acestora¹⁴. Similar, H. Piéron descrie interesul ca o relație dinamică între anumite

⁷ Miclea M., Crișan M., Nedelcu M., Manasra M., Negru O., Savu M. Cognitrom career planner. CCPonline, CCPintranet. Career counseling. Techniques and methods for the 21st century, Cluj-Napoca, ASCR Publishing House, 2013. ISBN 978973797390-0.

⁸ Popescu-Neveanu P. Dicționar de psihologie, Editura Albatros, București, 1978.

⁹ Popescu-Neveanu P. Dicționar de psihologie, Editura Albatros, București, 1978.

¹⁰ Claparède Ed. Educația funcțională, traducere revăzută conform ultimei ediții a originalului de prof. Marin Niculescu, București, E.D.P., 1973.

¹¹ Drăgan I. Interesul cognitiv și orientarea profesională, E.D.P., București, 1975.

¹² Meili R. Manuel de diagnostic psychologique, P.U.F., Paris, 1964.

¹³ Pasquasy R. Les intérêts professionnelles et leur mesure. Etude expérimentale d'un questionnaire pour garçon, Marcine-au-Pont, Edition de l'Application des Techniques modernes, 1961.

¹⁴ Super E. D. La psychologie des intérêts, P.U.F., Paris, 1964.

obiecte sau domenii și tendințele personale, care captează atenția și determină orientarea activităților, această relație fiind esențială pentru procesele de învățare și dezvoltare¹⁵. J. Piaget, renumit pentru teoriile sale despre dezvoltarea cognitivă, afirmă că un obiect sau o activitate devin interesante doar în măsura în care satisfac o nevoie specifică, ceea ce evidențiază rolul activ și selectiv al individului în perceperea și evaluarea stimulilor externi¹⁶.

Din punct de vedere behaviorist, interesul este adesea conceptualizat ca o reacție instinctuală centrată pe sine, manifestându-se ca o expresie directă a unei trebuințe sau a unei dorințe fixate, care impulsionează comportamentul orientat către satisfacerea acesteia. Cu toate acestea, perspectiva prezentată este incompletă dacă nu este corelată cu influențele sociale și culturale care modelează felul în care interesele se exprimă în relațiile interpersonale și în cadrul normelor și valorilor colective¹⁷.

Procesul de formare și dezvoltare a intereselor este unul complex, influențat atât de factori genetici, cât și de experiențe de învățare și socializare. În special, recompensele externe oferite de părinți, profesori sau alți agenți educaționali pentru realizarea unor activități pot contribui la consolidarea unei preferințe durabile față de acele activități¹⁸. De asemenea, ușurința sau dificultatea percepută a unei activități joacă un rol important în alegerea acesteia, fiind un factor motivator puternic care poate încuraja repetarea comportamentului sau, dimpotrivă, evitarea acestuia. Familiaritatea cu anumite materiale, instrumente sau contexte contribuie suplimentar la creșterea atractivității acestora, facilitând implicarea și performanța în domenii specifice.

Pe parcursul vieții, interesele nu rămân statice, ci evoluează și se adaptează continuu în funcție de acumularea de experiențe noi, schimbările de context și dezvoltarea personală. Implicarea frecventă în activități care corespund intereselor personale duce, în mod natural, la dezvoltarea unor abilități și competențe specifice, care consolidează și mai mult identitatea profesională și personală a individului. În procesul decizional privind alegerea traseului educațional sau profesional, indivizii sunt motivați să caute opțiuni care să reflecte cât mai fidel propriile preferințe, ceea ce implică o potrivire între interesele lor și cerințele mediului educațional sau profesional, condiție esențială pentru succes și satisfacție pe termen lung.

Astfel, în contextul orientării vocaționale și dezvoltării carierei, o evaluare riguroasă a personalității și o înțelegere aprofundată a mecanismelor care stau la baza formării acesteia, reprezintă pași indispensabili pentru asigurarea unei alegeri profesionale adecvate. Prin urmare, integrarea acestor cunoștințe în strategiile de consiliere profesională și în politicile educaționale poate contribui semnificativ la optimizarea procesului de dezvoltare personală și profesională a indivizilor, reducând riscul apariției insatisfacției, stresului și fluctuației în carieră.

¹⁵ Piéron H. Vocabulaire de la psychologie, III-è, P.U.F., Paris, 1963.

¹⁶ Piaget J. Six études de psychologie, Edition Gonthier, Genève, 1967.

¹⁷ Sillamy N. Dicționar de psihologie, trad. și completări privind psihologia românească de Leonard Gavrilu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

¹⁸ Choudhury N., Gorman K. The relationship between reaction time and psychometric Intelligence in a rural Guatemalan adolescent population. International journal of psychology, 34(4), 1999, 217 p.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

Scopul cercetării constă în examinarea comparativă a rezultatelor evaluărilor psihologice realizate în primul an de studii și la finalizarea ciclului I de învățământ, în rândul studenților promoției 2025 ai Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI. Cercetarea urmărește identificarea eventualelor modificări survenite în sfera aptitudinilor cognitive, a trăsăturilor de personalitate și a intereselor vocaționale, precum și analiza influenței exercitate de procesul educațional asupra dezvoltării dimensiunilor psihologice specificate supra.

Ipotezele cercetării:

H1. Presupunem existența unor diferențe între nivelurile inteligenței cognitive ale studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor.

H2. Presupunem existența unor diferențe între trăsăturile de personalitate ale studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor.

H3. Presupunem existența unor diferențe între interesele studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor.

Metoda și studiul participanților:

Cercetarea a fost realizată pe un eșantion alcătuit din 70 de studenți.

Instrumentele de cercetare:

Evaluarea personalității și aptitudinilor a fost realizată cu ajutorul platformei de evaluare computerizată Cognitive Assessment System++ [3], intermediată de: Chestionare de aptitudine (transfer analogic; înțelegerea textelor; orientare spațială; perceperea detaliilor, rapiditatea în reacții); Chestionarul ZKPQ (Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire); Chestionarul de evaluare a intereselor.

- Chestionarele de aptitudine sunt instrumente psihometrice utilizate pentru a evalua diferite capacități cognitive și abilități specifice ale indivizilor. Scopul acestora este de a identifica potențialul și competențele necesare pentru performanța în diverse domenii sau sarcini.

1. Transferul analogic măsoară abilitatea de a recunoaște și aplica relații sau principii cunoscute în situații noi, reflectând flexibilitatea gândirii și capacitatea de rezolvare a problemelor.

2. Înțelegerea textelor evaluează capacitatea de a interpreta, analiza și extrage informații relevante din materiale scrise, fiind esențială pentru succesul academic și profesional.

3. Orientarea spațială testează abilitatea de a percepe, manipula mental și înțelege relațiile dintre obiecte în spațiu, importantă în domenii tehnice și științifice.

4. Perceperea detaliilor măsoară atenția distributivă și capacitatea de a identifica elemente specifice într-un mediu complex.

5. Rapiditatea în reacții reflectă viteza de procesare a informațiilor și promptitudinea răspunsurilor la stimuli, aspect relevant pentru performanța în activități ce implică timpi scurți de reacție.

- Chestionarul ZKPQ (Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire) este conceput pentru a evalua cinci factori potrivit Modelului Alternativ cu Cinci Factori (Alternative Five-Factor Model - AFFM):

1. Căutarea impulsivă de senzații - (tendința de a căuta experiențe intense și noi, uneori fără a lua în considerare riscurile).

2. Sociabilitate - (dorința și abilitatea de a interacționa activ și eficient cu ceilalți).

3. Neuroticism-anxietate – (predispoziția la emoții negative, precum anxietate și stres).

4. Agresivitate-ostilitate – (tendința de a manifesta comportamente ostile sau agresive).

5. Activitate – (nivelul de implicare în acțiuni fizice, intelectuale sau sociale).

În plus, ZKPQ măsoară dezirabilitatea socială, care indică tendința de a prezenta o imagine distorsionată de sine.

Chestionarul de evaluare a intereselor, elaborat de echipa Cognitrom Assessment Software (CAS++), a fost conceput pentru a fi aplicabil unei categorii largi de populație, cuprinzând persoane cu vârste cuprinse între 16 și 62 de ani. Acest instrument măsoară interesele ocupaționale, definite ca preferințe cristalizate pentru anumite domenii de cunoaștere sau activitate. Chestionarul reprezintă un instrument util atât în orientarea profesională, cât și în procesul decizional privind alegerea unei direcții de studiu. Utilizarea sa poate fi realizată cu succes atât de către specialiștii psihologi, cât și de către persoanele care doresc să își identifice propriile interese profesionale.

Chestionarul conține 60 de itemi, fiecare cu trei opțiuni de răspuns: „activitate îndiferentă” (0 puncte); „activitatea nu vă place” (1 punct); „activitatea vă place” (2 puncte) și evaluează:

1. Interese convenționale;
2. Interese sociale;
3. Interese investigative;
4. Interese realiste;
5. Interese artistice;
6. Interese antreprenoriale.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

În ceea ce privește prima ipoteză: „Presupunem existența unor diferențe între nivelurile inteligenței cognitive ale studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor”, am obținut următoarele rezultate (figura 1):

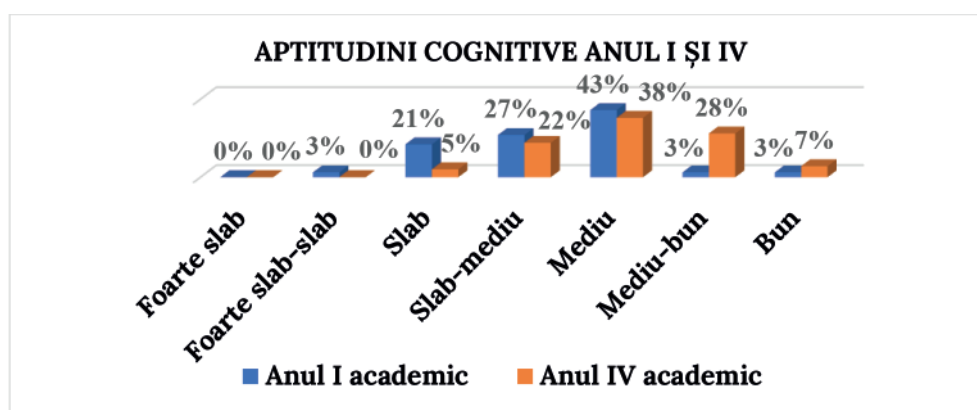

Fig. 1. Nivelul aptitudinilor cognitive la studenți (anul I și IV academic)

Analiza comparativă a datelor ilustrate în Figura 1 evidențiază modificări semnificative în distribuția coeficientului intelectual al participanților, măsurat la finalul perioadei de studii. În mod concret, se observă o reducere notabilă a proporției indivizilor încadrați

în categoriile inferioare ale scalei cognitive („slab”, „slab-mediu” și „mediu”), ceea ce poate sugera o diminuare a frecvenței dificultăților cognitive sau a nivelurilor suboptimale de funcționare intelectuală în rândul subiecților evaluați. În același timp, procentajul participanților incluși în categoriile superioare („mediu-bun” și „bun”) înregistrează o creștere semnificativă, indicând o tendință favorabilă în direcția ameliorării capacităților cognitive.

Această dinamică pozitivă poate fi interpretată prin prisma efectelor benefice generate de parcursul educațional, care fie stimulează o dezvoltare efectivă a aptitudinilor intelectuale, fie optimizează condițiile de instruire și evaluare, contribuind astfel la o mai bună valorificare a potențialului cognitiv al studenților. Mai mult, creșterea proporției înregistrate în categoriile cognitive superioare reflectă, indirect, eficiența intervențiilor educaționale aplicate și capacitatea adaptativă a curriculumului la specificul și nevoile studenților.

În consecință, aceste rezultate oferă indicii valoroase despre impactul procesului educațional asupra dezvoltării cognitive, susținând necesitatea continuării și perfecționării programelor de formare, cu accentul pus pe consolidarea competențelor intelectuale. Totodată, ele pot fundamenta recomandări privind ajustarea strategiilor pedagogice, astfel încât să se maximizeze potențialul cognitiv al studenților, în vederea pregătirii unor specialiști competenți și adaptabili la cerințele complexe ale domeniului lor profesional.

Cu referire la cea de-a doua ipoteză: „Presupunem existența unor diferențe între trăsăturile de personalitate ale studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor”, am obținut următoarele date (figura 2):

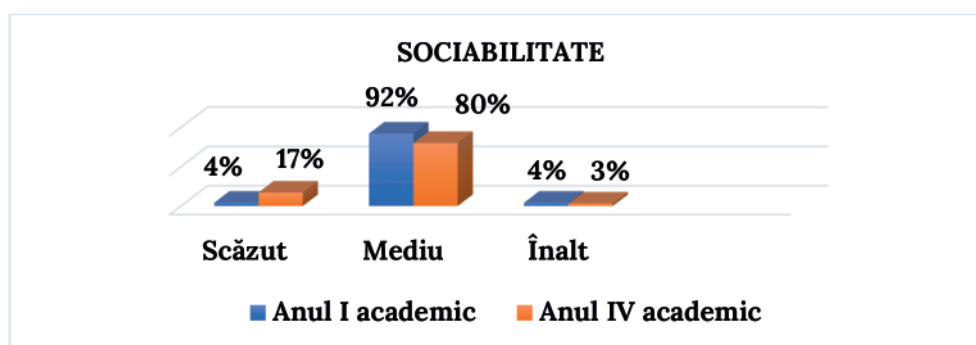

Fig. 2. Nivelul sociabilității la studenți

Figura nr. 2 ne oferă o perspectivă clară asupra dinamicii nivelului de sociabilitate în rândul studenților. Astfel, observăm o scădere, de 12%, a nivelului mediu de sociabilitate, concomitent cu o creștere de 13% a proporției studenților care se încadrează într-un nivel scăzut al acestei trăsături. Această creștere evidențiază o tendință îngrijorătoare de diminuare a comportamentelor sociale deschise și a disponibilității pentru interacțiuni interpersonale frecvente, ceea ce poate influența negativ procesul de integrare socială și colaborare între studenți.

În contextul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, această evoluție poate fi explicată printr-o serie de factori specifici. Intensitatea programului de formare, care presupune un volum mare de studiu și activități cu grad ridicat de solicitare, poate conduce la o diminuare a timpului și energiei alocate interacțiunilor sociale. De asemenea, discipli-

na instituțională strictă, necesară pentru formarea unor viitori profesioniști în domeniul securității și ordinii publice, poate favoriza dezvoltarea unui stil de relaționare mai rezervat, orientat către eficiență, conformitate și control.

Însă, scăderea sociabilității nu trebuie interpretată în mod unilateral ca un aspect negativ, ci și ca o posibilă adaptare funcțională la cerințele și specificul mediului instituțional și profesional. Această ajustare poate reflecta o strategie de adaptare la un context care impune respectarea normelor stricte și selectarea preferențială a sarcinilor, în detrimentul exprimării spontane și extinse a sociabilității. Totuși, este important să se monitorizeze această tendință pentru a preveni eventualele efecte adverse pe termen lung, cum ar fi izolarea socială sau dificultățile ce țin de cooperarea eficientă în echipă, care sunt esențiale în activitatea profesională ulterioară a absolvenților.

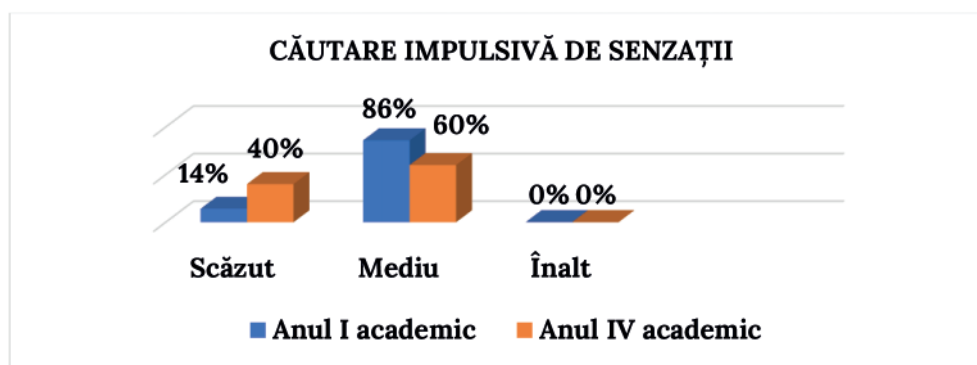

Fig. 3. Nivelul căutării impulsive de senzații la studenți

Analiza detaliată a datelor prezentate în figura nr. 3 evidențiază o diminuare semnificativă, de aproximativ 26%, a tendinței studenților de a manifesta comportamente orientate spre căutarea impulsivă de senzații. Această scădere este însoțită de o creștere proporțională a scorurilor plasate în zona inferioară a acestei dimensiuni, ceea ce indică o schimbare clară în preferințele și atitudinile comportamentale ale studenților față de experiențele care implică stimulare intensă și nouă.

Această evoluție sugerează o reducere a interesului pentru activități ce presupun expunerea la riscuri moderate, căutarea de senzații puternice sau variații emoționale semnificative. Totuși, este important de subliniat că această tendință nu implică o deviere extremă, cum ar fi evitarea completă a oricărei forme de stimulare sau, dimpotrivă, o căutare compulsivă și excesivă a senzațiilor intense. Mai degrabă, se poate observa o ajustare moderată, care reflectă o preferință pentru un echilibru mai stabil și mai controlat în ceea ce privește nivelul de stimulare dorit.

Această schimbare poate fi interpretată ca un proces de maturizare comportamentală, în care studenții își reglează dorințele și comportamentele în concordanță cu cerințele și așteptările mediului academic și instituțional, care promovează prudența, autocontrolul și gestionarea responsabilă a riscurilor. De asemenea, această tendință ar putea fi influențată de factori precum stresul asociat cu volumul de activități și așteptările legate de performanță, care pot determina o orientare mai precaută în fața situațiilor ce implică incertitudine sau pericol.

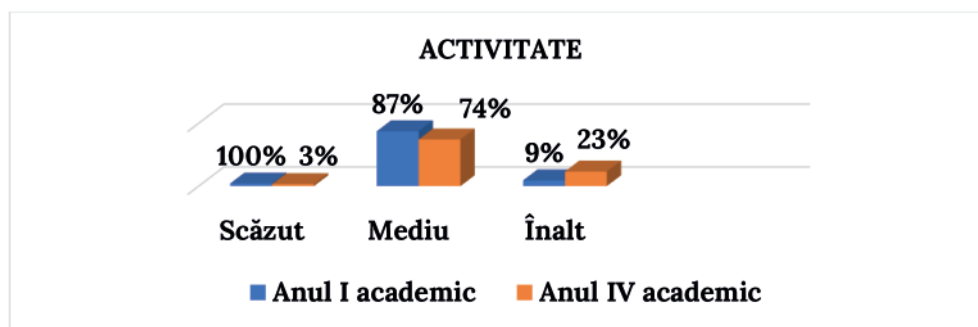

Fig. 4. Nivelul activității la studenți

Creșterea cu 13% a proporției studenților care se situează la nivelul mediu al scalei Activitate, însoțită de o majorare suplimentară de 14% a celor care ating nivelul înalt (conform datelor din figura nr. 4), reflectă o tendință clară de intensificare a energiei generale, a ritmului alert al desfășurării activităților și a nevoii constante de implicare în sarcini diverse și dinamice. Scala Activitate, în conformitate cu modelul Zuckerman-Kuhlman, măsoară vitalitatea comportamentală și preferința pentru un stil de viață activ, caracteristici fundamentale în contextul formării academice și profesionale, în special în domenii ce solicită implicare continuă și adaptabilitate.

Această evoluție poate fi interpretată ca o adaptare progresivă a studenților la cerințele unui mediu educațional intens și solicitant, care pune accent pe inițiativă, perseverență și rezistență la efort pe termen lung. Creșterea scorurilor în această dimensiune poate semnala o dezvoltare a disponibilității pentru angajarea în activități susținute, atât la nivel fizic, cât și cognitiv, aspecte esențiale pentru pregătirea în profesia polițienească, unde vigilența, operativitatea și capacitatea de reacție rapidă sunt calități indispensabile.

Prin urmare, consolidarea nivelului de activitate în rândul studenților nu este doar un indicator al unei bune adaptări la mediul instituțional, ci și un semnal pozitiv al integrării lor în profilul vocațional specific carierei pentru care sunt pregătiți. Această tendință sugerează că studenții dezvoltă treptat un ritm de viață compatibil cu exigențele profesionale viitoare, sporind astfel șansele unei performanțe adecvate și durabile în domeniul securității și ordinii publice.

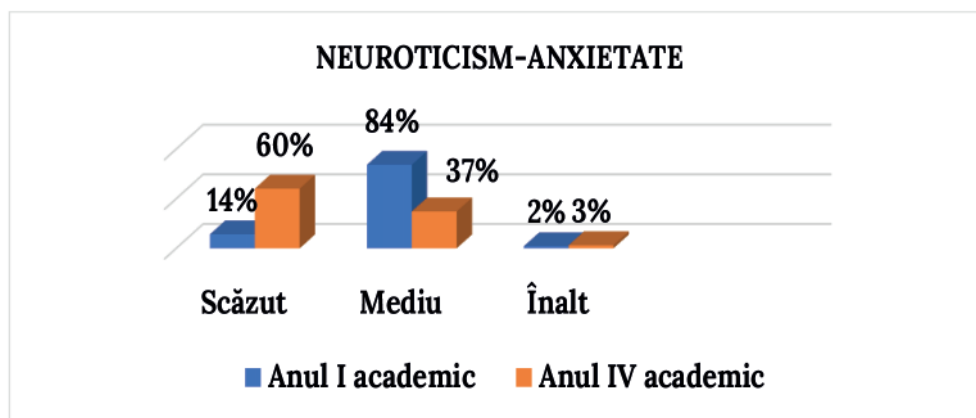

Fig. 5. Nivelul de neuroticism-anxietate la studenți

Referindu-ne la figura nr. 5, observăm o creștere remarcabilă, de 46%, a scorurilor înregistrate la nivelul scăzut al scalei *Neuroticism-Anxietate* în rândul studenților din primul an de studii, concomitent cu o scădere de 43% a scorurilor situate la nivelul mediu în perioada de absolvire. Această evoluție semnificativă sugerează o ameliorare considerabilă a reacțiilor emoționale negative, manifestate printr-o reducere a anxietății, a vulnerabilității la stres și a susceptibilității la fluctuații emoționale adverse pe durata procesului de formare academică.

Schimbarea dată reflectă o adaptare psihologică progresivă la cerințele ridicate ale mediului academic și la provocările instituționale specifice Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI. Pe măsură ce studenții acumulează experiențe și dobândesc competențe de autoreglare emoțională, ei dezvoltă mecanisme mai eficiente de gestionare a stresului și a factorilor emoționali de risc, fapt esențial pentru menținerea echilibrului psihic în contexte solicitante.

În acest cadru, procesul de maturizare psihologică și dezvoltarea rezilienței sunt stimulate de un mediu educațional structurat, care pune accent pe promovarea autocontrolului, stabilității emoționale și a capacității de adaptare la factorii stresanți specifici profesiei. Astfel, reducerea semnificativă a nivelului de anxietate și neuroticism poate fi interpretată ca o consolidare a unei abordări pragmatice, echilibrate și funcționale în fața provocărilor academice, profesionale și personale.

Totodată, tendința pozitivă indică o creștere a autoeficacității studenților și o încredere sporită în propriile strategii de coping, aspecte esențiale pentru succesul și buna adaptare pe termen lung în cariera polițienească. Prin urmare, modificările observate la nivelul scalei *Neuroticism-Anxietate* constituie un semnal important al dezvoltării unui profil psihologic adecvat și adaptativ, necesar în exercitarea responsabilă și eficientă a profesiei pentru care sunt pregătiți.

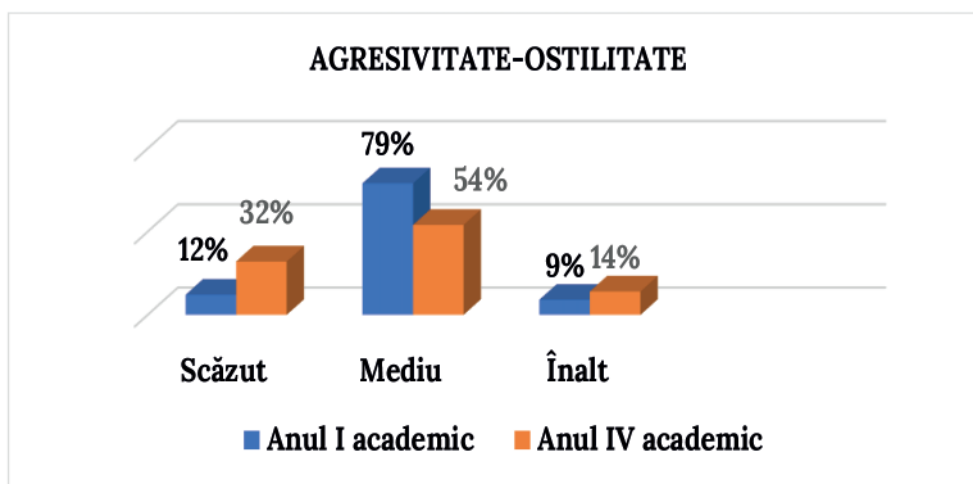

Fig. 6. Nivelul agresivității - ostilității la studenți

Datele prezentate în figura nr. 6 evidențiază o creștere semnificativă, de 20%, a scorurilor aferente nivelului scăzut al scalei *Agresivitate - Ostilitate*, concomitent cu o scădere de 25% a scorurilor situate la nivelul mediu. Această dinamică indică o tendință generală de reducere a comportamentelor agresive și a predispoziției spre reacții ostile sau impulsive în rândul majorității studenților, de la începutul perioadei de formare până

la momentul absolvirii. Această evoluție poate fi interpretată ca un semn clar al procesului de integrare și adaptare la normele comportamentale instituționale, reflectând o dezvoltare semnificativă a autocontrolului și a maturizării atitudinilor interpersonale – trăsături esențiale pentru profesiile care implică interacțiuni frecvente cu publicul și gestionarea eficientă a situațiilor tensionate.

Pe de altă parte, se înregistrează o ușoară creștere, de 6%, a scorurilor plasate la nivelul înalt al scalei *Agresivitate – Ostilitate*. Această creștere minoră poate sugera o accentuare a unor comportamente ostile, a iritabilității sau a dificultăților în gestionarea frustrărilor în cazul unui grup restrâns de studenți, și poate fi atribuită unor factori individuali, cum ar fi vulnerabilitățile emoționale sau trăsăturile de personalitate preexistente, dar și reacțiilor la stresul acumulat și la presiunile specifice mediului de formare intens solicitant. Este important de remarcat că nu toți studenții dispun în aceeași măsură de mecanisme eficiente de coping sau resurse psiho-emoționale pentru a face față provocărilor date.

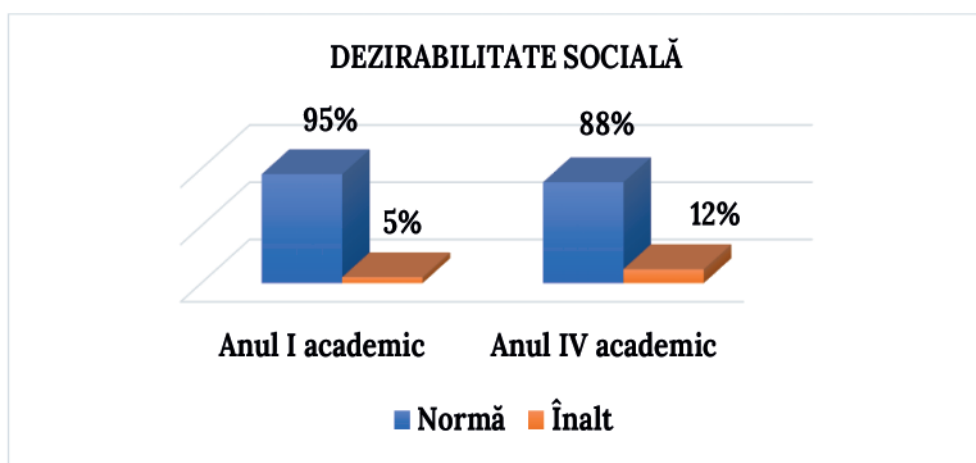

Fig. 7. Nivelul dezirabilității sociale la studenți

Scăderea cu 7% a scorurilor la scala *Dezirabilitate Socială* în rândul studenților absolvenți, comparativ cu rezultatele obținute în primul an de studii (figura nr. 7), indică o schimbare semnificativă în modul în care aceștia se raportează la normele și așteptările sociale. Această tendință reflectă o diminuare a comportamentului orientat spre conformarea excesivă la idealurile sociale sau dorința de a obține aprobarea externă, sugerând o evoluție spre o autenticitate mai accentuată și o preocupare mai redusă pentru satisfacerea așteptărilor impuse de mediul social.

Datele pot fi interpretate ca o expresie a maturizării psihologice și a procesului complex de formare profesională prin care trec studenții în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI. Mediul educațional structurat și exigent al instituției promovează valori precum responsabilitatea, integritatea și autenticitatea în exprimarea comportamentului individual. În acest context, scăderea nivelului de dezirabilitate socială poate fi văzută ca o orientare clară către dezvoltarea unui comportament profesional solid, fundamentat pe competență reală și principii interne, în locul unei preocupări superficiale pentru a impresiona sau a se conforma unor standarde externe.

Transformarea este esențială în pregătirea viitorilor specialiști, deoarece promo-

vează construirea unei identități profesionale autentice, capabile să susțină rigorile și responsabilitățile specifice domeniului de securitate și ordine publică. Astfel, reducerea dezirabilității sociale se constituie într-un indicator pozitiv al autonomiei psihologice și al integrării valorilor personale cu cele profesionale.

În ceea ce privește interesele studenților, conform ipotezei 3: „Presupunem existența unor diferențe între interesele studenților în anul I și cele înregistrate la finalizarea studiilor”, avem următoarea configurare (fig. 8).

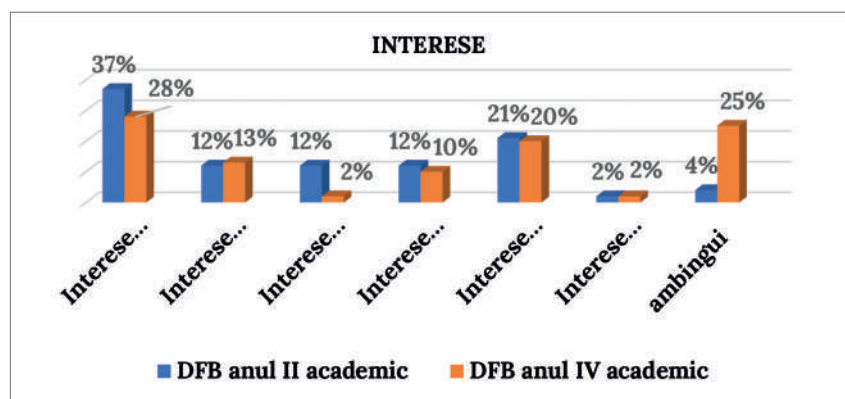

Fig. 8. Nivelul intereselor la studenți

Datele prezentate în figura nr. 8 indică o scădere semnificativă a intereselor sociale și convenționale în rândul absolvenților, cu procente de 9%, respectiv 10%, față de nivelul înregistrat în primul an de studii. Această evoluție marchează o transformare profundă în structura motivațională și orientarea personală a studenților pe parcursul formării academice, reflectând nu doar schimbări superficiale, ci o ajustare reală a priorităților și valorilor care guvernează comportamentul lor.

În primul rând, scăderea interesului pentru activitățile sociale poate fi interpretată prin prisma maturizării și profesionalizării studenților. În primele etape ale formării, ei sunt adesea implicați în interacțiuni sociale extinse, activități recreative și evenimente informale care facilitează construirea unei rețele de suport și acomodarea în mediul universitar. Pe măsură ce avansează în carieră, nevoia de socializare „de formă” tinde să fie înlocuită de o implicare mai autentică și direcționată, orientată spre cauze cu valoare personală și profesională, precum activismul digital sau participarea în proiecte relevante pentru domeniul lor de studiu. Această schimbare denotă o tranziție de la socializarea superficială către un angajament mai profund, ceea ce semnifică o recalibrare a modului în care studenții își valorifică timpul și energia.

În al doilea rând, scăderea interesului pentru activitățile convenționale indică o desprindere de modelele tradiționale de implicare și un pas către asumarea unor roluri mai complexe și mai solicitante. Activitățile convenționale, care includ adesea norme rigide, respectarea strictă a unor reguli și participarea la acțiuni standardizate, pot părea limitative pentru studenții care se confruntă cu cerințe academice și profesionale crescânde. Această diminuare poate reflecta o nevoie de autonomie mai mare, flexibilitate și dezvoltarea unor abilități adaptative care să le permită să facă față cu succes provocărilor specifice carierei în domeniul juridic și polițienesc. Practic, studenții încep să valorizeze mai mult competențele specializate, gândirea critică și soluțiile creative, în detrimentul conformismului și rutinelor standardizate.

Mai mult, creșterea cu 21% a ambiguității intereselor este un element esențial ce relevă o maturizare cognitivă profundă. Creșterea dată semnifică o capacitate crescută a absolvenților de a accepta și naviga în situații complexe, ambigue sau neclare, tipice mediului profesional în care vor activa. În domeniul polițienesc, deciziile nu sunt întotdeauna alb-negru; ele presupun evaluarea unor circumstanțe multiple, cu implicații etice, legale și sociale variate. Expunerea continuă la astfel de situații în cadrul procesului educațional stimulează dezvoltarea unor abilități cognitive avansate, cum ar fi gândirea critică, flexibilitatea mentală și toleranța la incertitudine.

Această evoluție este deosebit de importantă pentru adaptabilitatea viitorilor profesioniști, care trebuie să gestioneze contexte dinamice, imprevizibile și adesea tensionate. Capacitatea de a accepta ambiguitatea contribuie la reducerea stresului asociat luării deciziilor rapide și eficiente în situații dificile, sporind reziliența și performanța profesională.

Contextualizând această schimbare în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, se poate observa un proces intenționat și bine structurat de dezvoltare profesională și personală. Mediul educațional riguros și provocator, axat pe dezvoltarea competențelor specifice profesiei, pare să influențeze nu doar cunoștințele tehnice, ci și modul în care studenții își construiesc identitatea profesională și motivația. Cadrul academic favorizează acordarea unei priorități intereselor legate direct de carieră, în detrimentul preocupărilor mai generale sau convenționale, pregătindu-i astfel pentru realitățile și exigentele domeniului juridic și polițienesc.

4. CONCLUZII

1. La finalizarea studiilor universitare, se observă o creștere semnificativă a coeficientului intelectual în rândul studenților, în special în categoriile de nivel mediu și mediu-bun, unde s-a înregistrat o creștere de până la 25%. Notabil este faptul că studenții cu un nivel intelectual mediu-bun au prezentat o îmbunătățire concretă de 14%, fapt ce evidențiază impactul pozitiv al procesului educațional asupra dezvoltării cognitive.

Această evoluție poate fi atribuită în mare măsură expunerii constante la experiențe academice variate, la activități de gândire critică și la provocări intelectuale care stimulează dezvoltarea mentală. Perioada post-adolescență, care coincide de regulă cu anii de facultate, se dovedește a fi un interval-cheie în care capacitățile cognitive ale tinerilor pot fi nu doar menținute, ci chiar optimizate semnificativ.

În această etapă a vieții, studenții nu doar că acumulează cunoștințe, ci învață să analizeze, să sintetizeze informații, să își structureze gândirea și să abordeze probleme complexe într-un mod logic și argumentat. Acești factori contribuie la dezvoltarea globală a inteligenței și la rafinarea abilităților intelectuale, susținând ideea că educația superioară are un rol transformator profund. Un exemplu concret în acest sens îl constituie Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, unde datele privind evoluția intelectuală a studenților confirmă tendința generală: mediul academic riguros, combinat cu cerințele profesionale, și formarea continuă contribuie la consolidarea unei gândiri critice și a unor competențe cognitive superioare.

2. O scădere de aproximativ 12% a sociabilității în rândul studenților absolvenți indică o tendință semnificativă de retragere socială, care poate avea mai multe interpretări. Această diminuare a comportamentelor sociale deschise și a disponibilității pentru interacțiuni interpersonale frecvente sugerează nu doar o reducere a implicării sociale, ci și o posibilă reorientare spre introspecție, autonomie personală și selectivitate în alegerea relațiilor sociale.

Totodată, poate fi vorba și de un mecanism adaptativ la solicitările specifice mediului academic. Ritmul intens al studiilor, presiunea performanței și nevoia de concentrare asupra dezvoltării personale și profesionale pot determina studenții să limiteze voluntar interacțiunile sociale în favoarea unui echilibru interior sau a unei auto-reglări mai eficiente.

Scăderea sociabilității poate reflecta o adaptare conștientă la cerințele mediului universitar, în care prioritățile se modifică, iar relațiile sociale devin mai selective și orientate spre calitate, nu cantitate. De asemenea, această reconfigurare a comportamentului social poate fi corelată cu maturizarea emoțională și cu nevoia crescută de timp pentru reflecție, planificare și consolidare a identității individuale.

3. Analiza datelor evidențiază o diminuare semnificativă, de aproximativ 26%, a tendinței studenților de a manifesta comportamente orientate spre căutarea impulsivă de senzații. Această scădere este însoțită de o creștere proporțională a numărului de scoruri situate în zona inferioară, ceea ce sugerează o schimbare notabilă în preferințele comportamentale și emoționale ale studenților.

Se observă o reducere a interesului pentru activități care implică stimulare intensă, risc moderat sau variație emoțională pronunțată. În locul acestora, studenții par să manifeste o preferință crescută pentru stabilitate, siguranță și rutine predictibile, indicând o reconfigurare a stilului de viață și a strategiilor de reglare emoțională. Această tendință reflectă o adaptare funcțională la cerințele instituționale specifice Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, un mediu educațional care pune accent pe disciplină, autocontrol, conformitate și asumarea responsabilității.

Astfel, diminuarea comportamentelor de căutare a senzațiilor poate fi interpretată ca un indicator al maturizării psihologice și profesionale. Este vorba despre un proces de internalizare a valorilor instituționale, în care dezvoltarea personală se aliniază progresiv la exigențele unui domeniu profesional ce presupune gestionarea eficientă a situațiilor cu grad ridicat de complexitate și responsabilitate. Schimbarea dată nu semnalează neapărat o reducere a dinamismului personal, ci mai degrabă o reorientare conștientă spre echilibru, prudență și autoreglare, trăsături esențiale pentru viitorii profesioniști ai structurilor de ordine publică și siguranță națională.

4. O creștere de 13% a scorurilor medii și de 14% a scorurilor ridicate înregistrate la scala *Activitate* în rândul studenților relevă o tendință clară de intensificare a nivelului general de energie și a ritmului de desfășurare a activităților. Această evoluție evidențiază o predispoziție tot mai accentuată spre implicare constantă în sarcini variate, dinamice și solicitante, indicând un profil caracterizat prin vitalitate crescută, inițiativă și rezistență la efort.

Datele pot fi interpretate ca un indicator al adaptării eficiente la un mediu educațional riguros, în care ritmul accelerat al activităților și exigențele multiple impun un nivel ridicat de implicare și organizare personală. Predispoziția către un stil de viață activ reflectă nu doar o bună stare generală de sănătate fizică și psihică, ci și o atitudine conștientă față de responsabilitățile asumate și de cerințele specifice formării academice și profesionale.

În contextul specific al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, creșterea scorurilor poate fi pusă pe seama naturii structurate și ritmice a programului de instruire, care stimulează dezvoltarea rezilienței, autodisciplinei și capacității de efort susținut. Studenții demonstrează astfel o disponibilitate crescută pentru mobilizare fizică și mentală, esențială în pregătirea pentru roluri care implică reacție promptă, adaptabilitate și asumarea de sarcini complexe în contexte dinamice. Orientarea spre activități intense și conștiente poate fi considerată un semn al maturizării personale și al consolidării unor trăsături compatibile cu profilul unui viitor profesionist în domeniul ordinii publice și siguranței naționale.

5. Analiza datelor relevă o creștere de 20% a scorurilor situate la nivel scăzut pe scala *Agresivitate – Ostilitate*, corelată cu o scădere semnificativă, de 25%, a scorurilor în zona medie, ceea ce indică o tendință generală de diminuare a predispoziției spre comportamente agresive, ostile sau impulsive în rândul studenților, pe parcursul formării academice. Evoluția respectivă reflectă o reglare progresivă a reacțiilor emoționale și o consolidare a autocontrolului, ca rezultat al procesului de adaptare la mediul instituțional și al maturizării personale.

Totuși, tendința generală pozitivă este însoțită de un fenomen de polarizare comportamentală: s-a observat o creștere de 6% a scorurilor situate în zona înaltă a scalei, ceea ce sugerează că, pentru o parte restrânsă a studenților, pot apărea dificultăți de reglare emoțională, iritabilitate crescută sau tendințe de reacție impulsivă în fața frustrării. Acest aspect indică faptul că, în timp ce majoritatea studenților își dezvoltă mecanisme eficiente de gestionare a emoțiilor și conflictelor, un segment redus poate manifesta o accentuare a răspunsurilor reactive în contexte de stres sau presiune. Acest lucru poate fi explicat prin etapa firească a procesului de maturizare psihologică, în care adaptarea la rigorile și provocările mediului educațional generează atât consolidări, cât și tensiuni interne. În ansamblu, însă, datele susțin ideea unei evoluții pozitive în ceea ce privește controlul agresivității, fiind totodată un semnal că formarea continuă și sprijinul psihopedagogic diferențiat pot juca un rol important în echilibrarea acelor cazuri în care gestionarea emoțiilor rămâne o provocare.

6. Se evidențiază o ameliorare semnificativă a nivelului de neuroticism și anxietate în rândul studenților, pe parcursul anilor de formare universitară. O creștere de 46% a scorurilor situate în zona inferioară a scalei, coroborată cu o scădere de 43% a scorurilor medii, indică o reducere substanțială a reactivității emoționale negative, precum și o capacitate sporită de gestionare a stresului și de menținere a echilibrului interior.

Această evoluție poate fi interpretată ca un semn clar al progresului adaptativ în plan psihologic, reflectând consolidarea unor mecanisme de coping eficiente și dezvoltarea autocontrolului emoțional. Mediul educațional structurat al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, cu accent pe disciplină, responsabilitate și formare personală riguroasă, contribuie în mod direct la dezvoltarea rezilienței și a stabilității emoționale în rândul studenților.

De asemenea, diminuarea nivelului de anxietate și instabilitate emoțională este un indicator al creșterii autoeficacității. Astfel, studenții dobândesc mai multă încredere în propriile resurse, își gestionează mai bine reacțiile în fața presiunii și abordează provocările academice și profesionale într-un mod mai echilibrat și rațional. În ansamblu, aceste rezultate sugerează o maturizare semnificativă la nivel emoțional și o adaptare eficientă la cerințele vieții academice și viitorului profesional, confirmând impactul pozitiv al unui cadru educațional coerent asupra sănătății mentale și a echilibrului psihologic.

7. Scăderea cu 7% a scorurilor înregistrate la scala *Dezirabilitate socială* în rândul studenților absolvenți, comparativ cu rezultatele din anul I, sugerează o evoluție semnificativă în direcția autenticității personale și a exprimării de sine nefiltrate de nevoia de validare externă. Această schimbare indică o diminuare a tendinței de a răspunde în mod conformist sau idealizat, în scopul satisfacerii așteptărilor sociale percepute.

Pe parcursul formării academice, studenții par să fi trecut printr-un proces de consolidare a identității personale, devenind mai puțin influențabili de normele externe și mai orientați către propriile valori, convingeri și perspective. Această transformare este esențială într-un context educațional care vizează nu doar acumularea de cunoștințe, ci și dezvoltarea unui profil profesional și uman autentic, integru și stabil.

Diminuarea dezirabilității sociale poate fi interpretată și ca un semn de maturizare psihologică – studenții devin mai confortabili cu propriile imperfecțiuni și mai dispuși să își asume trăsăturile reale, fără a le masca în funcție de ceea ce „se așteaptă”. Această autenticitate este deosebit de valoroasă în profesiile din domeniul siguranței publice, unde capacitatea de autoanaliză, asumarea responsabilității și congruența între valori și comportamente sunt esențiale.

8. Modificările survenite în sfera intereselor studenților, pe parcursul formării academice, sugerează că procesul educațional a generat o reevaluare profundă a priorităților și preocupărilor personale. Această dinamică reflectă nu doar influența cunoștințelor acumulate și a experiențelor academice, ci și o restructurare a motivațiilor interne, în acord cu cerințele și valorile specifice domeniului profesional ales.

O tendință relevantă observată este dezvoltarea confortului cu ambiguitatea – studenții par tot mai dispuși să accepte incertitudinea și complexitatea situațiilor, fără a resimți un nivel ridicat de disconfort sau anxietate. Această adaptare este esențială în contextul profesiilor asociate cu domeniul siguranței și ordinii publice, unde realitatea de zi cu zi presupune gestionarea unor situații ambigue, dinamice și adesea lipsite de soluții clare.

În paralel, se remarcă o orientare crescută către activitățile de tip investigativ – cele care presupun analiză, interpretare, gândire logică și rezolvare de probleme. Această modificare a intereselor evidențiază o maturizare intelectuală și o adaptare funcțională la natura specifică a sarcinilor profesionale pe care studenții urmează să le îndeplinească în cariera lor viitoare. În ansamblu, aceste schimbări indică o aliniere tot mai clară între profilul personal al studenților și cerințele instituționale și profesionale, semnalând eficiența procesului educațional în modelarea unui cadru motivațional compatibil cu responsabilitățile și complexitatea domeniului ales.

9. Per ansamblu, rezultatele obținute în urma evaluărilor indică faptul că parcursul educațional desfășurat în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI are un impact favorabil asupra echilibrului mintal și emoțional al studenților. Se remarcă o tendință clară de consolidare a stabilității psihologice, de dezvoltare a personalității și de optimizare a abilităților de gestionare a stresului, toate esențiale pentru viitorul profesional în domeniul siguranței publice și al ordinii instituționale.

Procesul de formare academică, cuprinzând cerințe riguroase, contexte variate de învățare și expunerea la situații provocatoare, contribuie la modelarea unui profil psihocomportamental caracterizat prin autocontrol, reziliență, implicare activă și autenticitate. Aceste rezultate reflectă eficiența unui cadru educațional care nu se limitează la instruirea teoretică și practică, ci susține în mod activ dezvoltarea personală și maturizarea psihologică.

Totuși, anumite trăsături de personalitate – precum tendințele agresive persistente la un număr restrâns de studenți sau variațiile individuale în toleranța la frustrare – necesită o monitorizare psihologică continuă, pentru a preveni eventualele dificultăți de adaptare în medii profesionale cu grad ridicat de responsabilitate. Iar intervențiile timpurii și personalizate pot asigura o integrare profesională armonioasă și un echilibru durabil între cerințele externe și resursele interne ale individului.

10. Mediul educațional oferit de Academia „Ștefan cel Mare” a MAI contribuie în mod semnificativ la modelarea pozitivă a individului, printr-o rețea complexă de interacțiuni și influențe reciproce care se manifestă pe durata întregului parcurs academic. Această modelare are loc nu doar în cadrul procesului formal de învățare, ci și prin participarea la

contexte educaționale comune și activități extracurriculare cu caracter interdisciplinar.

Aceste contexte creează oportunități valoroase pentru dezvoltarea competențelor sociale, de colaborare și de leadership, dar și pentru întărirea identității personale și profesionale. Interacțiunea constantă cu colegii, cadrele didactice și structurile de instruire practică contribuie la formarea unui cadru de învățare experiențială, în care schimbul de idei, reflecția personală și integrarea valorilor instituționale se realizează organic.

De asemenea, mediul specific Academiei favorizează integrarea dimensiunilor cognitive, emoționale și comportamentale ale dezvoltării, consolidând un tip de personalitate adaptativă, responsabilă și orientată spre cooperare și performanță în echipă. Activitățile extracurriculare, cu caracter aplicativ și interdisciplinar, întăresc aceste direcții, oferind studenților contexte reale pentru aplicarea cunoștințelor, testarea limitelor personale și dezvoltarea spiritului civic și etc. Influențele exercitate de acest mediu formativ merg dincolo de simpla transmitere de informații, conturând un cadru favorabil formării unor profesioniști echilibrați, empatici și capabili să facă față complexității și provocărilor domeniului dat de activitate.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Choudhury N., Gorman K. The relationship between reaction time and psychometric Intelligence in a rural Guatemalan adolescent population. *International journal of psychology*, 34(4), 1999, 217 p.

Carroll J. B. Human cognitive abilities: a survey a factor analitic studies. New York: Cambridge University Press, 1993, <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511571312.3>

Cognitrom Assessment System. Coord.: M. Miclea, M. Porumb, P. Cotârlea, M. Albu, 2009.

Crank J. P. Understanding Police Culture. Anderson Publishing. Cincinnati, OH, 1997. ISBN 9781583605455.

Claparède Ed. Educația funcțională, traducere revăzută conform ultimei ediții a originalului prof. Marin Niculescu, București, E.D.P., 1973.

Drăgan I. Interesul cognitiv și orientarea profesională, E.D.P., București, 1975.

Meili R. Manuel de diagnostic psychologique, P.U.F., Paris, 1964.

Miclea M., Crișan M., Nedelcu M., Manasra M., Negru O., Savu M. Cognitrom career planner. CCPonline, CCPintranet. Career counseling. Techniques and methods for the 21st century, Cluj-Napoca, ASCR Publishing House, 2013. ISBN 978973797390-0.

Ozer D. J., Benet-Martinez V. Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 2006. pp. 401-421.

Popescu-Neveanu P. Dicționar de psihologie, Editura Albatros, București, 1978.

Pasquasy R. Les intérêts professionnelles et leur mesure. Etude experimentale d'un questionnaire pour garçons, Marcine-au-Pont, Edition de l'Application des Techniques modernes, 1961.

Piéron H. Vocabulaire de la psychologie, III-è, P.U.F., Paris, 1963.

Piaget J. Six études de psychologie, Edition Gonthier, Genève, 1967.

Super E. D. La psychologie des intérêts, P.U.F., Paris, 1964.

Sillamy N. Dicționar de psihologie, trad. și completări privind psihologia românească de Leonard Gavriliu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

CZU: 343.54:004

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243179>Dan FURCULIȚA¹

antonvica84@gmail.com

ÎNDEMNUL, DETERMINAREA SAU ÎNLESNIREA LA PRESTAREA SERVICIILOR SEXUALE ONLINE: PROBLEME DE ÎNCADRARE JURIDICĂ ȘI SOLUȚII DE PERSPECTIVĂ

Abstract: Încadrarea juridică a faptei reprezintă fundamentul procesului penal, întrucât de corectitudinea acesteia depind toate etapele ulterioare. Acțiunile de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale prin intermediul tehnologiilor informaționale și al comunicațiilor electronice au generat, în practică, dificultăți semnificative de calificare. Până la introducerea art. 220¹ în Codul penal al Republicii Moldova, aceste fapte erau încadrate neuniform, fiind adesea tratate ca forme ale proxenetismului, în conformitate cu 220 Cod penal, iar în alte cazuri ca producerea și difuzarea produselor pornografice, în temeiul art. 90 Cod contravențional. Astfel, în vederea armonizării legislației naționale s-a impus completarea Codului penal cu articolul 220¹ în următorii termeni: „îndemnul, determinarea sau înlesnirea la prestarea serviciilor sexuale online”, care reunește trei variante-tip de infracțiuni și două variante agravate de infracțiuni.

Cuvinte-cheie: Cod penal, încadrare juridică, servicii sexuale online, îndemn, determinare, înlesnire.

INCITEMENT, INDUCEMENT OR FACILITATION OF ONLINE SEXUAL SERVICES: LEGAL CLASSIFICATION ISSUES AND PROSPECTIVE SOLUTIONS

Abstract: The legal classification of an act represents the cornerstone of the criminal process, since all subsequent stages depend on its accuracy. Acts of incitement, inducement or facilitation of sexual services carried out through information technologies and electronic communications have, in practice, generated significant difficulties in legal classification. Prior to the introduction of Article 220¹ into the Criminal Code of the Republic of Moldova, such acts were classified inconsistently, in many instances they were treated as forms of pimping under Article 220 of the Criminal Code, while in other cases they were qualified as the production and dissemination of pornographic materials pursuant to Article 90 of the Contravention Code. Thus, in order to harmonize national

¹ Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>), e-mail: rector@usm.md; audient INJ, candidat la funcția de procuror, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2928-5705>, e-mail: dan.furculita99@gmail.com

legislation with new realities, the Criminal Code was supplemented with Article 220¹, formulated as follows: „the incitement, inducement or facilitation of providing sexual services online”, witch encompasses three basic offence variants and two aggravated offence variants.

Keywords: Criminal Code; legal classification; online sexual services; incitement; inducement; facilitation.

1. INTRODUCERE

Infracțiunea, prin însăși definiția sa, presupune o atingere adusă valorilor ocrotite de legea penală, iar în contextul avansării tehnologice caracteristice secolului al XXI-lea, aceste atingeri capătă forme tot mai sofisticate, mai greu de investigat și ulterior de încadrat juridic. Progresul tehnologic și procesul accelerat de digitalizare au favorizat constant apariția și dezvoltarea serviciilor sexuale online, fiind un fenomen tot mai prezent și mai accesibil pe plan internațional. Spre deosebire de infracțiunea de proxenetism și activitățile de prostituție clasice, care sunt într-un coraport strâns, prestarea serviciilor sexuale online a trezit un șir de controverse, în mare parte în ceea ce privește încadrarea juridică a faptelor de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea unor astfel de servicii.

Odată cu adoptarea și intrarea în vigoare a Legii nr. 316 din 17 noiembrie 2022 pentru modificarea unor acte normative, legiuitorul a introdus în Codul penal al Republicii Moldova articolul 220¹, care sancționează faptele de „îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online”, plasând astfel fenomenul „streaming-ului online” cu conținut sexual sub incidența normei penale. Nota informativă la proiectul de lege menționat supra a statuat necesitatea armonizării cadrului normativ național, care a pus în evidență diferențele conceptuale și juridice dintre pornografia online și prostituție, cele două noțiuni având câmp de aplicare diferit.¹

În acest sens, s-a impus ajustarea articolului 89 din Codul contravențional și completarea Codului penal cu articolul 220¹. Din momentul intrării în vigoare a acestui articol a devenit penalmente condamabilă obținerea veniturilor care provin din realizarea de streaming online, privit ca expresie a sexualității digitale.

Inițiativa legislativă ce a implicat completarea Codului penal al Republicii Moldova vine ca o reacție la Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 2018, care prin prisma pct. 37 specifică că există un consens științific că prostituția nu poate presupune prestarea de servicii sexuale on-line. Aceasta pentru că prestarea de servicii sexuale on-line nu implică practicarea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei. Prestarea unor asemenea servicii nu implică contactul direct al corpului persoanei cu corpul celui care beneficiază de serviciile acesteia. Altfel spus, din moment ce lipsește un contact fizic, asemenea acțiuni, i.e. prestarea serviciilor sexuale on-line, nu intră sub incidența noțiunii de „prostituție”, ci a celei de „pornografie”.²

Deși înalta Curte a venit cu o clarificare importantă cu privire la serviciile sexuale online, autorii proiectului de lege, precum și ai notei informative cu privire la operarea unor modificări (amendamente) în Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare CC RM) și în Codul penal al Republicii Moldova (în continuare CP RM) au interpretat

¹ Notă informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violenței în familie). Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_4.pdf (accesat la data de 10.08.2025).

² Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 195-209.

din altă perspectivă cele stabilite de Curte, concluzionând că acțiunile de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online cad sub incidența normei penale, inclusă în Capitolul VIII al părții Speciale a Codului penal, fapte ce aduc atingere *normelor de sănătate publică și conviețuire socială*.

Sănătatea publică și conviețuirea socială se numără printre valorile societale de o deosebită importanță. Din cele expuse, se desprind două mari categorii de relații la care se aduce atingere: sănătatea publică și conviețuirea socială, și în acest sens, se impune precizarea că infracțiunile menționate supra aduc atingere, în mod direct, relațiilor de conviețuire socială.

Etimologic, conceptul de „conviețuire” provine din latinescul *convivere* (a trăi împreună), care în timp s-a concretizat în limbaj social și juridic în sintagmele „conviețuire socială” și „reguli de conviețuire socială”. Prin noțiunea de „conviețuire socială” *stricto sensu* se înțelege moralitatea populației, adică mediul social care presupune contacte mai apropiate, directe și frecvente între oameni, a căror perturbare implică o suferință morală, precum contactele care reclamă buna-cuviință și respectul reciproc, moralitatea publică și atitudinea grijulie față de patrimoniul natural și cultural. Având ca bază cele expuse, ipoteza de cercetare pornește de la premisa că infracțiunea prevăzută la art. 220¹ CP RM trebuie analizată prin prisma principiului proporționalității incriminării și a pedepsei, precum și a principiului *ultima ratio*, pentru a stabili în ce măsură încadrarea juridică a faptelor de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online corespunde exigențelor dreptului penal modern care este fundamentat pe evitarea extinderii disproporționale a represiunii penale.

2. METODOLOGIE

Cercetarea a fost realizată printr-o abordare calitativă, cu aplicarea combinată a mai multor metode, în principal metodele documentară, doctrinară și comparativă, adaptate adecvat specificului analizei. Metoda documentară a fost utilizată pentru analiza actelor normative relevante, în special Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr. 316 din 17 noiembrie 2022 *pentru modificarea unor acte normative*, precum și alte surse relevante, în scopul identificării cadrului juridic actual aplicabil. Metoda doctrinară, a fost aplicată în analiza și examinarea materialelor științifice ale căror autori sunt S. Brînză, V. Stati și Gh. Reniță. Aplicarea metodei date a permis fundamentarea conceptuală și teoretică a subiectului analizat. Metoda analizei comparative a fost utilizată prin enumerarea și expunerea opiniunilor doctrinare. Pe lângă metodele menționate, au fost aplicate și altele, cum ar fi: logico-juridică și sistematică, care au facilitat interpretarea normei penale prin raportare la contextul normativ și al rațiunii incriminării.

Lista de abrevieri:

- art. – articolul;
- alin. – alineatul;
- CP RM – Codul penal al Republicii Moldova;
- CC RM – Codul Contravențional al Republicii Moldova;
- lit. – litera;
- Vol. – Volumul.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Prestarea unor servicii sexuale online presupune lipsa unui contact direct (fizic) în-

tre persoana care le oferă și „beneficiar” („profitor”), fapt ce a generat numeroase dezbatări doctrinare și practice referitoare la încadrarea acestui fenomen în noțiunea clasică de „prostituție”. Această situație a condus la interpretări și încadrări juridice diferite în cazuri similare: uneori faptele de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online erau calificate drept infracțiune de proxenetism, prevăzută de art. 220 CP RM, iar în alte cazuri în baza contravenției prevăzute de art. 90 CC RM, care sancționează următoarele fapte: „*producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice*”.

Proiectul legislativ care a condus la modificarea acestei situații a început la 15 decembrie 2021, când un grup de deputați au înregistrat în Parlamentul Republicii Moldova (organul legislativ) proiectul de lege nr. 395 *pentru modificarea unor acte normative*. Acest proiect conținea, *inter alia*, propuneri de ajustare a dispozițiilor art. 89 din CC RM, și anume în ceea ce privește desfășurarea prostituției. Totodată, proiectul propunea introducerea unui nou articol în Codul penal – art. 220¹, sub denumirea de „Organizarea serviciilor sexuale electronice”.

Ulterior, la 17 martie 2022, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova a publicat un al doilea proiect de lege, *proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative* (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violenței în familie). În acest proiect, propunerile anterioare au fost modificate; astfel, din art. 89 CC RM se propunea eliminarea textului „practicarea prostituției [...] inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice”. În paralel, Codul penal urma să fie completat cu art. 220¹, intitulat „îndemnul, determinarea sau înlesnirea prestării serviciilor sexuale online”. Ca urmare, la 17 noiembrie 2022 a fost suplinit capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal – „*Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale*”, cu art. 220¹ care reunește trei variante-tip de infracțiuni și două variante agravate de infracțiuni.

Prima variantă-tip de infracțiune, prevăzută la alin. (1) art. 220¹ CP RM, se exprimă în îndemnul, determinarea sau înlesnirea prestării de către o altă persoană a serviciilor sexuale online, constând în prezentarea persoanei angajată în activități sexuale explicite sau în reprezentarea organelor sexuale, transmise ca imagini video prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice în scopul obținerii directe sau indirecte a unor venituri, dacă fapta nu întrunește elementele traficului de ființe umane sau ale pornografiei infantile.³

La rândul său, prima variantă agravantă de infracțiune, prevăzută la alin. (2) art. 220¹ CP RM, presupune săvârșirea acțiunilor prevăzută la alineatul (1):

- *asupra unei femei gravide (lit. a));*
- *de două sau mai multe persoane (lit. b));*
- *asupra a două sau mai multor persoane (lit. c)).*

Cea de-a doua variantă-tip de infracțiune, prevăzută la alin. (3) art. 220¹ CP RM, constă în săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) sau (2), soldate cu obținerea unui profit în proporții mari.

Cea de-a treia variantă-tip de infracțiune, prevăzută la alin. (4) art. 220¹ Cod penal, constă în săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin. (1) sau (2), soldate cu obținerea unui profit în proporții deosebit de mari.

Cea de-a doua și ultima variantă agravantă de infracțiune, specificată la alin. (5) art.

³ Codul Penal al Republicii Moldova. Nr.985-XV din 18.04.2002, în vigoare din 12.06.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr.128-129/1012.

220¹ Cod penal, *presupune săvârșirea acțiunilor prevăzută la alineatul (1) ori (2) de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală*.⁴

În corespundere cu art. 52 din Codul penal, *se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă*.

Iar potrivit art. 113 alin. (1) Cod penal, *se consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componentei infracțiunii, prevăzute de norma penală*. Infracțiunea de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online prevăzută la art. 220¹ CP RM, este caracterizată prin prezența în normă a unor modalități normative alternative de realizare a laturii obiective, cum ar fi: îndemnul, determinarea sau înlesnirea. Modalitățile normative menționate au un caracter alternativ, în sensul că realizarea oricăreia dintre ele este suficientă pentru a considera infracțiunea ca fiind consumată.

Prin *îndemn* se are în vedere acțiunea de a trezi interesul unei alte persoane pentru practicarea de servicii sexuale online, care poate fi realizată, spre exemplu, prin oferirea de promisiuni ce sugerează obținerea unor avantaje sau o existență mai ușoară.

Prin *determinare* se înțelege acțiunea de a depune eforturi orientate spre influențarea unei persoane în scopul implicării acesteia în activități sexuale online.

Prin *înlesnire* se are în vedere orice formă de sprijin acordat unei persoane, pentru ca aceasta la rândul ei să presteze servicii sexuale online, ca de exemplu: punerea la dispoziție a unei platforme de video-chat, amenajarea unei încăperi special pentru difuzarea în timp real a imaginilor video.

După analiza celor trei modalități normative prevăzute la art. 220¹ CP RM, respectiv îndemnul, determinarea și înlesnirea prestării serviciilor sexuale online, se impune a fi menționat un alt element important de realizare a laturii obiective, însă care este caracteristic infracțiunii de proxenetism, și anume elementul tragerii de foloase. Acest element rămâne specific normei prevăzute la art. 220 CP RM, ceea ce evidențiază o diferență structurală între cele două infracțiuni.

Spre deosebire de infracțiunea de proxenetism, art. 220¹ nu are prevăzut în structura laturii obiective elementul tragerii de foloase, fiind însă condiționat de existența unui scop special, și anume ca făptuitorul să urmărească, în schimbul prestării serviciilor sexuale online de către victimă, obținerea directă sau indirectă de venituri. Prin urmare, acțiunile de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online sunt strict condiționate de existența scopului special, în lipsa căruia art. 220¹ CP RM nu poate fi reținut la calificare.

Scopul special constă în obținerea directă sau indirectă a unor venituri; prin „venituri” urmează a fi înțelese orice foloase cu valoare economică, materiale sau exprimate în alte forme patrimoniale. În practică, aceste foloase se concretizează, în cele mai dese cazuri, în bani, totuși în condițiile dezvoltării mediului digital, obținerea de venituri poate avea loc și prin intermediul monedelor virtuale sau altor instrumente digitale cu valoare economică.

Obținerea directă sau indirectă a unor venituri constituie scopul special pe care legiuitorul îl relevă explicit. Pe lângă scopul special explicit, identificăm și un scop special implicit care derivă din însăși natura serviciilor prestate, și anume ca activitatea (victimei)

⁴ Stati, V., Furculița, D., Guzun, V. Streaming-ul online, ca expresie a sexualității digitale, în vizorul legii penale a Republicii Moldova În: Studia Universitatis. Seria „Științe sociale”. 2023. Nr. 8 (168), p. 128-137. ISSN 1814-3199.

să fie orientată spre aducerea unei satisfacții sexuale pentru utilizator.

Până la operarea modificărilor în Codul contravențional, dispoziția art. 89 alin. (1) avea următorul conținut: „*Practicarea prostituției, adică satisfacerea dorinței sexuale a unei persoane, (...) inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice*”⁵. În această formulare se regăsea logica potrivit căreia organele de drept încadrau faptele de îndemn, determinare ori înlesnire a practicării prostituției, care se desfășurau prin intermediul unor tehnologii informaționale ori comunicații electronice, drept infracțiune de proxenetism prevăzută la art. 220 CP RM.

Pentru a încadra fapta drept proxenetism, este necesar ca făptuitorul să acționeze sub una dintre modalitățile normative alternative prevăzute la dispoziția de la alin. (1) art. 220 CP RM, respectiv: îndemnul sau determinarea la practicarea prostituției, înlesnirea practicării prostituției, ori tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției. Prin urmare, elementul definitoriu al acestei infracțiuni îl constituie existența efectivă a prostituției, practică de o altă persoană decât făptuitorul.

În acest sens, se impune menționarea modului în care autorii S. Brînză și V. Stati.⁶ abordează condițiile de reținere a noțiunii de prostituție, presupunând că fapta trebuie să îndeplinească două condiții: 1) practicarea de acte sexuale cu persoane diferite; 2) procurarea mijloacelor de existență sau a principalelor mijloace de existență ca urmare a practicării de acte sexuale cu diferite persoane.

Cele expuse de doctrinarii S. Brînză și V. Stati aduc un aport esențial cercetării, și în acest context subliniem că, în mod surprinzător, legislația Republicii Moldova nu oferă o definiție legală a noțiunii de „prostituție”, lipsind reglementarea terminologică, întrucât noțiunea nu se regăsește în niciun act normativ național.

Elementul ce genera cele mai multe întrebări și neclarități în procesul de încadrare juridică, la acel moment era legat de absența unei definiții legale a noțiunii de „prostituție”, coroborată cu formularea ambiguă a dispoziției de la art. 89 CC RM. În special sintagma „*satisfacerea dorinței sexuale a unei persoane prin orice metodă și/sau mijloace*” a provocat un șir de controverse interpretative.

Problema centrală care se impunea în acest context era următoarea: poate avea loc satisfacerea dorinței sexuale fără existența unui contact fizic?, ori activitățile cu conotație sexuală care își au desfășurarea prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice, *a priori*, exclud contactul fizic direct între corpul persoanei care prestează astfel de activități și beneficiar? În asemenea situații, în care nu era clar dacă practicarea serviciilor sexuale (satisfacerea dorinței sexuale a unei persoane), desfășurate prin intermediul internetului, se încadrau în noțiunea legală de prostituție, autoritățile optau adesea pentru tragerea la răspundere contravențională, în corespundere cu art. 90 CC RM, a persoanelor ce îndemnau sau determinau ori înlesneau asemenea activități, adică *producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice*.

În corespundere cu problematica expusă cu privire la încadrarea juridică diferențiată, în situații similare, de către organele de drept, în materia serviciile sexuale online, vom prezenta un caz din practica judiciară, ce trezește un interes aparte în care se regăsesc ambele ipoteze de calificare abordate în această cercetare, și anume: P.A. în perioada cuprinsă între luna decembrie 2014 și ianuarie 2015, aflându-se pe teritoriul mun. Chișinău, urmărind interesul organizarea prestării online a serviciilor sexuale contra plată de către

⁵ Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008, în vigoare din 03.03.2009. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.

⁶ Brînză S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2015. ISBN 978-9975-53-469-7 p. 1178.

alte persoane, în vederea selectării persoanelor de sex feminin, a plasat mai multe anunțuri publicitare pe siteul www.999.md cu conținutul precum că „caută persoane de gen feminin pentru muncă cu conținut video-chat străin, cu o remunerare bună de 1.000 dolari SUA”. În vederea săvârșirii acțiunilor date a închiriat apartamentul nr. X din str. Y, mun. Chișinău și a îndemnat pe M.C. să practice prostituția, manifestată prin prestarea contra plată a serviciilor sexuale în regim online utilizatorilor siteului de videochat www.chaturbate.com, iar în acest sens ia oferit locuința închiriată, a înregistrato pe siteul respectiv și ia acordat echipamentul tehnic necesar pentru desfășurarea spectacolului pornografic, prin care a comis acțiuni intenționate de înlesnire a practicării prostituției, astfel a tras foloase financiare din activitatea ilegală desfășurată.⁷

În sentința instanței, se indică faptul că acuzatorul de stat a considerat că discuțiile cu caracter sexual, îndeplinirea virtuală a fanteziilor sexuale ale clienților, apariția dezbrăcată sau în accesorii sexuale și pornografice, imitația actelor sexuale sau altor acțiuni cu tentă sexuală sau pornografică, toate exercitate în fața camerelor web reprezintă practicarea prostituției în mediul online, astfel că acțiunile lui P.A. au fost încadrate drept proxenetism, incriminându-i inculpatei săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 220 alin. (1) CP RM.

Din totalitatea probelor administrate, instanța a reținut că în acțiunile lui P.A. sunt îndeplinite elementele laturii obiective a contravenției de producere și difuzare a produselor pornografice, și nu au o încadrare penală, dat fiind faptul că nu întrunește elementele componente de infracțiune, prin urmare, acțiunile inculpatei P.A. se încadrează în prevederile art. 90 CC RM.

Instanța a ajuns la această concluzie, în principal, având ca baza interpretarea normei de drept la soluționarea cauzei, deoarece în dreptul penal al Republicii Moldova lipsește o interpretare oficială, legislativă sau judiciară, a noțiunii de prostituție. Mai mult, instanța a concluzionat că nu există un act normativ sau o hotărâre explicativă a practicii judiciare date de Curtea Supremă de Justiție în care să se definească noțiunea de prostituție.

Un aspect ce trezește interes este că instanța a constatat: ca fapta să fie definită drept prostituție, trebuie să întrunească următoarele condiții: 1) întreținerea de acte sexuale cu diferite persoane care beneficiază de serviciile prostituatei 2) procurarea mijloacelor de existență sau a principalelor mijloace de existență ca urmare a practicării de acte sexuale cu astfel de persoane.

Speța la care am făcut trimitere, prezintă o relevanță științifică și practică deosebită pentru prezenta cercetare, deoarece reflectă ambele ipoteze de calificare juridică și evidențiază divergențele de interpretare a normelor penale și contravenționale. Pe de o parte, procurorul în calitate de acuzator de stat, a formulat învinuirea în corespundere cu art. 220 alin. (1) CP RM, adică proxenetismul, întrucât inculpata ar fi îndemnat la practicarea prostituției (serviciilor sexuale în mediul online), cu obținerea unor foloase patrimoniale. În opoziție, instanța de judecată a reținut în acțiunile inculpatei faptele de producere și difuzare a produselor pornografice, acțiuni prevăzute de art. 90 CC RM.

Reafirmăm faptul că speța analizată are o incidență deosebită, întrucât în cadrul acesteia au fost puse în evidență ambele ipoteze posibile de calificare a faptelor. De altfel, până la introducerea art. 220¹ din CP RM, organele de urmărire penală și instanțele de judecată încadrau faptele similare atât în baza art. 220 CP RM, cât și în baza art. 90 CC RM.

Prezintă un interes și un alt caz: B.S. și G.I., începând cu luna ianuarie 2014 până la

⁷ Sentința Judecătorei mun. Chișinău, Sediul Ciocana din 16.08.2016. Dosarul nr. 221205308042016 (1-138/2016).

10 martie 2015, au plasat pe site-urile <http://makler.md/>, <http://999.md>, <http://ok.ru/>, <http://portfolio.md/> și alte site-uri a anunțurilor privind lucru bine plătit pentru studente frumoase fără complexe în video-chat, în continuarea acțiunilor sale au îndemnat pe P.A.,

A.A., G.A., P.V., R.F., Z.V., M.T., C.M., P.E., R.E., M.M., G.E., B.N., D.E., și M.V., să producă și difuzeze spectacole pornografice în mediul online pe site-urile de videochat cum sunt: www.mvfreecams.com, www.bongacams.com și www.runetki.com, și în acest sens, le-au adăpostite în locuințe închiriate în mai multe locații din municipiul Chișinău și le-au dotat cu calculatoare, camere web, reflectoare de lumină, accesorii porno.⁸

Acuzarea a încadrat faptele săvârșite de B.S. și G.I. drept proxenetism, în conformitate cu prevederile art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM, cu indicii calificativi, „îndemnul și înlesnirea practicării prostituției și tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției, săvârșite de două persoane, față de mai multe persoane”. Instanța de judecată, însă, la fel ca în cauza la care am făcut trimitere anterior, a reținut în acțiunile inculpaților comiterea contravenției prevăzute de art. 90 CC RM. Nefind de acord cu soluția adoptată, procurorul a contestat cu apel, și a solicitat recunoașterea inculpaților B.S. și G.I. drept vinovați de comiterea infracțiunii de proxenetism, în conformitate cu învinuirea formulată și susținută în cadrul ședințelor de judecată. În aceste circumstanțe, procurorul a solicitat emiterea unei hotărâri de condamnare, considerând că concluzia instanței de fond privind lipsa în acțiunilor inculpaților a elementelor constitutive ale infracțiunii de proxenetism, este una pripită și eronată, fiind în contradicție cu probatoriul administrat în cauză.

Ca urmare, Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău a admis apelul declarat de procuror și a casat sentința prin care procesul penal în privința lui B.G. și G.I. a fost încetat pe motiv că fapta constituie o contravenție. Instanța de apel a pronunțat o noua hotărâre, potrivit modului stabilit pentru prima instanța, prin care i-a recunoscut vinovați pe B.G. și G.I. în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 220 alin. (2) lit. a) CP RM, fundamentând că:

Îndemnul sau înlesnirea practicării de către alte persoane a unor acte sexuale perverse, care sunt îndreptate spre satisfacerea poftelor sexuale sau a pasiunii sexuale a altuia, precum și tragerea de foloase de pe urma practicării acestora se încadrează în elementele infracțiunii prevăzute de art. 220 CP RM – proxenetism, indiferent de modalitatea prin care acestea au fost realizate. Instanța a subliniat, *inter alia*, că, în acest context, este necesar de înțeles și cauzele penale ce țin de investigarea cazurilor similare de proxenetism (prestarea serviciilor sexuale contra plată în regim online utilizatorilor diferitelor site-uri).

Un aspect ce necesită o atenție aparte este faptul că, în partea motivatoare a deciziei Colegiului penal al Curții de apel, se face trimitere la concluziile formulate de Agenția de Stat pentru Protecția Moralității, care s-a expus asupra fenomenului show-urilor live transmise prin intermediul internetului, subiect aflat, de altfel, în centrul analizei prezentului studiu. Constatările formulate de Agenție au fost puse drept bază în adoptarea deciziei, instanța reținând că, potrivit constatărilor Agenției de Stat pentru Protecția Moralității, acțiunile de expunere a părților intime ale corpului și stimularea acestora, inclusiv prin utilizarea de jucării sexuale, desfășurate în cadrul show-urilor live transmise prin intermediul camerelor web și a chat-urilor, constituie, în esență, o activitate ilicită. Potrivit evaluării Agenției, asemenea acțiuni se circumscriu noțiunii de prestare a serviciilor intime (sexuale) contra plată.

Mai mult, Agenția de Stat pentru Protecția Moralității a consemnat că persoana care prin intermediul diferitelor forme sau manipulări ale corpului său ce le efectuează în fața

⁸ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 26.01.2016. Dosarul nr. 1a-1624/15.

camerei web și prin intermediul chat-urilor, cu scopul satisfacerii sexuale a interlocutorului, precum și având venit financiar de pe urma acestor activități, se face vinovată de practicarea prostituției, adică acordarea serviciilor de satisfacție sexuală contra plată. Pe acest fundal, reținem că Agenția de Stat pentru Protecția Moralității, constituită pe lângă Ministerul Culturii (prin Hotărârea de Guvern nr. 592 din 10.08.2022, Agenția a început procesul de lichidare), este o instituție creată în scopul contracarării tendințelor de propagare a pornografiei, sadismului și cultului violenței în artă și literatură, și are, potrivit cadrului normativ, atribuții clar determinate.

Conform pct. 6) din Regulamentul său de activitate, Agenția participă la elaborarea politicii de stat și a cadrului legislativ privind protejarea culturii și moralității, exercită controlul asupra respectării legislației și convențiilor internaționale din domeniu, acordă autorizații pentru persoanele juridice sau fizice ce prestează servicii ori difuzează materiale cu caracter erotic, elaborează materiale metodologice și acumulează informații privind producțiile ce conțin elemente cu caracter pornografic, sadic sau propagă cultul cruzimii și al violenței.⁹ Din analiza acestor prevederi rezultă clar că Agenția are un rol preponderent consultativ, de expertiză și control, nefiind investită cu competența de a emite acte normative cu forță juridică obligatorie. Prin urmare, opiniile consultative ale Agenției nu pot avea valoarea unor norme sau interpretări oficiale ale legii, ci reprezintă simple evaluări de specialitate, care la rândul lor nu pot constitui un fundament juridic suficient, ci mai degrabă reprezintă un punct de referință susceptibil de a genera un șir de controverse interpretative.

În continuarea logică și cronologică a cazurilor care le-am supus examinării, respectiv sentința instanței de fond și decizia Colegiului penal al Curții de Apel, urmează să analizăm un caz care a ajuns la o instanță superioară, și anume Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție, ce a examinat recursul înaintat de avocat în interesul inculpaților Z.I. și B.Y.D., care în perioada de timp martie - decembrie 2014, aflându-se pe teritoriul Republicii Moldova, mun. Chișinău, cât și pe teritoriul SUA, acționând împreună și de comun acord, în vederea realizării intențiilor de prestare a serviciilor sexuale contra plată de către alte persoane de sex feminin, în regim online utilizatorilor site-ului *www.myfreecams.com*. Astfel, în perioada de timp indicată supra, cet. SUA, B.Y.D., aflându-se pe teritoriul Republicii Moldova, precum și pe teritoriul SUA, prin intermediul rețelei globale internet, precum și în cadrul unor discuții pe care le-a avut cu cet. Republicii Moldova Z.I., căreia i-a solicitat să caute pe teritoriul Republicii Moldova mai multe persoane de gen feminin în vederea prestării serviciilor sexuale online. În continuare, Z.I. a plasat și publicat prin intermediul anunțurilor plasate pe *www.999.md* în vederea selectării persoanelor de sex feminin, în urma cărora a selectat mai multe persoane, pentru prestarea serviciilor sexuale online, prin intermediul platformei de videochat *www.myfreecams.com*. Altfel, Z.I. și B.Y.D. au organizat prestarea de către mai multe persoane de sex feminin a serviciilor sexuale contra plată în regim online utilizatorilor platformei de videochat *www.myfreecams.com*, astfel satisfăcând dorințele sexuale ale beneficiarilor prin spectacole pornografice, în timp ce se aflau în diferite locuri publice, și anume biblioteci municipale, baruri, apartamente și automobile închiriate în acest scop.¹⁰

Prima instanță a recalificat acțiunile incriminate inculpaților în temeiul prevederilor art. 90 CC RM, individualizând faptele drept „producerea și difuzarea produselor porno-

⁹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1400 din 17 decembrie 2001 cu privire la Agenția de Stat pentru Protecția Moralității pe lângă Ministerul Culturii, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 158 din 27 decembrie 2001.

¹⁰ Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 21.06.2016. Dosarul nr. 1ra-805/2016.

grafice”. Sentința instanței a fost atacată cu apel de către procuror, prin care a solicitat casarea sentinței și pronunțarea unei noi hotărâri pentru a-l recunoaște vinovat pe B.Y.D. de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 42 alin. (5) raportat la art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM, și pe Z.I. a recunoaște-o vinovată de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM.

Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, apelul procurorului a fost admis, fiind casată sentința integral, cu pronunțarea unei noi hotărâri potrivit modului stabilit de prima instanță, prin care B.Y.D. și Z.I. au fost recunoscuți vinovați de comiterea infracțiunii încadrate anterior de procuror, și anume art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM, după semnele calificative „proxenetismul, adică îndemnul la prostituție, înlesnirea practicării prostituției de către o altă persoană, precum și tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției, acțiuni săvârșite asupra două sau mai multor persoane, de două persoane” și respectiv art. 42 alin. (5) raportat la art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM, după semnele calificative „complicitate la comiterea infracțiunii de proxenetism, și anume contribuirea prin sfaturi și indicații la îndemnul la prostituție, înlesnirea practicării prostituției de către o altă persoană, precum și tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției, acțiuni săvârșite asupra a două sau mai multor persoane, de două persoane”. În motivarea deciziei s-a menționat că:

Acțiunile inculpaților Z.I. și B.Y.D. au fost corect încadrate juridic de către procuror în baza art. 220 alin. (2) lit. a) și c) CP RM, iar ulterior au fost recalificare greșit de către prima instanță în baza art. 90 CC RM. Instanța de fond a dat o apreciere eronată situației de fapt constatate în cadrul cercetării judecătorești.

Mai mult, acțiunile de îndemn și/sau înlesnire a practicării de către alte persoane a unor acte sexuale perverse, care sunt îndreptate spre satisfacerea poftelor sexuale sau pasiunilor sexuale ale altuia, precum și tragerea de foloase de pe urma practicării acestora se încadrează în elementele infracțiunii prevăzute de art. 220 CP RM. Decizia instanței de apel a fost atacată cu recurs ordinar de către avocat în numele inculpaților, solicitând casarea integrală a deciziei instanței de apel, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi decizii prin care să fie menținută sentința instanței de fond, iar în motivarea sa *inter alia* a subliniat că prima instanță la emiterea sentinței a constatat corect că în dreptul penal al Republicii Moldova nu există niciun act normativ sau hotărâre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție în care să fie definită noțiunea de prostituție. Mai mult decât atât, nu există vreun act normativ care ar egala sau definitiva serviciile de video-chat ca servicii de practicare a prostituției [...].

Judecând argumentele recursului în raport cu actele cauzei, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a respins recursul ca fiind inadmisibil, și a menținut decizia adoptată de Colegiul penal al Curții de Apel Chișinău. În continuare, vom face trimitere doar la aspectele de drept material la care s-a expus Curtea Supremă de Justiție, fără a ne referi la aspectele de drept procedural, și în acest sens, instanța a menționat că:

Instanța de apel a reținut corect situația de fapt și a stabilit vinovăția inculpaților, dând faptei comise de inculpați o încadrare juridică corespunzătoare în baza infracțiunii de proxenetism. După examinarea cazurilor relevante și a modului în care instanțele au interpretat și aplicat normele incidente, se impune a menționa că în literatura de specialitate autohtonă s-au remarcat puține studii care au abordat diferențierea conceptuală dintre prostituție și activități de video-chat erotic (activități sexuale online).

În această ordine de idei, considerăm oportun de a face trimitere la opinia pro-

fesorului S. Brînză¹¹, potrivit căreia în practica de aplicare a legii penale s-au constatat interpretări discutabile ale noțiunii de prostituție; în unele situații, se considera drept prostituție masajul erotic sau chiar serviciile sexuale online. Iar acest fapt, în opinia autorului, vine în contradicție cu principiul fundamental al legii penale, potrivit căruia interpretarea extensivă defavorabilă este interzisă.

S. Brînză mai subliniază că noțiunea de prostituție implică, în mod esențial, practica de acte sexuale cu persoane diferite, aceștia beneficiind în mod direct de serviciile oferite de prostituată. Din această perspectivă autorul a argumentat în mod convingător că prestarea serviciilor sexuale online nu poate fi interpretată drept prostituție, întrucât nu presupune contactul fizic între prostituată și corpul persoanei care beneficiază de aceste servicii.

Într-o altă analiză doctrinară, publicată de V. Stati și Gh. Reniță¹², autorii au examinat și explicat controversele cu privire la delimitarea noțiunii de prostituție și activități de tip video-chat (erotic), fundamentând că acestea din urmă, în special activitățile de video-chat sau în altă concepție, denumite ca show-uri erotice, se circumscriu noțiunii de „pornografie” și nu pot fi încadrate în sensul juridic clasic al „prostituției”.

Cele expuse de autori prezintă o relevanță deosebită atât pentru doctrina dreptului penal, cât și pentru uniformizarea practicii naționale. După completarea Codului penal cu norma prevăzută la art. 220¹ și concomitent modificarea art. 89 din CC RM, literatura de specialitate s-a orientat tot mai mult spre analiza critică a noii reglementări, mai concret examinând-o din perspectiva principiilor fundamentale ale dreptului penal. În special, s-a pus problema în ce măsură noua incriminare respectă principiul proporționalității și a pedepsei, precum și principiului *ultima ratio*.

În continuare, este necesar să examinăm noțiunea de „servicii sexuale online”, care se caracterizează prin îmbinarea a două elemente definitorii: caracterul online și natura sexuală a serviciilor. Caracterul online se exprimă în transmiterea datelor și imaginilor în timp real, care își au desfășurarea prin intermediul platformelor digitale, unde (victima) are nevoie de mijloace tehnice, cum ar fi: un sistem informatic dotat cu cameră video și acces la o platformă online care facilitează interacțiunea cu beneficiarii (Stripchat; MyFreeCams; OnlyFans).

Subliniem faptul că nu este obligatoriu ca (victima) să desfășoare activitățile sexuale online exclusiv prin intermediul unei platforme de streaming special concepute pentru astfel de activități. Serviciile sexuale online pot fi realizate și prin intermediul unei aplicații de comunicare generală, precum: Zoom, Google Meet, Skype, WhatsApp, Viber, Messenger etc., care oferă posibilitatea transmiterii în timp real a imaginilor și sunetului.

Totuși, se constată că cele mai răspândite și dezvoltate forme de realizare a activităților sexuale online sunt anume platformele de pe net special concepute în acest sens, ce facilitează interacțiunea între persoana care prestează serviciile și beneficiari, prin mecanisme rapide de conectare, căutare și plată. La acest subiect, este important de subliniat faptul că în legislația Republicii Moldova, ca și în alte state cu reglementări asemănătoare, legea penală sancționează faptele de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online, însă nu reglementează expres statutul juridic al per-

¹¹ Brînză S. Reflecții cu privire la necesitatea definirii legislative a noțiunii de prostituție. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 8, p. 2-9. ISSN 1811-0770.

¹² Stati V., Reniță Gh. „Controversies traced out in the definition of prostitution in the Moldovan legislation. In Juridical Tribune. Review of Comparative and International Law, Bucharest Academy of Economic Studies, 2019 vol. 9(2), p. 402-435. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/asr/journal/v9y2019i2p402-435.html> (accesat la data de 15.08.2025).

soanelor care desfășoară fără implicarea altora aceste activități. Persoanele menționate sunt tratate în principal prin intermediul normei prevăzute la art. 90 CC RM.

De asemenea, menționăm faptul că legislația Republicii Moldova nu reglementează în mod direct statutul juridic al platformelor online care facilitează prestarea de servicii sexuale online, deși ele sunt disponibile și pe larg utilizate pe teritoriul țării fără a avea restricții de acces. Accesul la astfel de platforme este de principiu liber, însă utilizatorul trebuie să confirme în mod expres că are vârsta de 18 ani, și că este de acord cu termenii și condițiile de confidențialitate. Această verificare constituie singura restricție formală, fără a exista alte limitări privind accesul sau conținutul disponibil.

Prin natura sexuală a serviciilor se înțelege conținutul explicit erotic al activităților desfășurate, care este caracterizat fie prin implicarea persoanei în acțiuni sau manifestări cu caracter sexual chiar și cu sine însuși cum ar fi (automasturbarea), fie prin expunerea vizuală a organelor sexuale într-o manieră să provoace reacție erotică, respectiv producerea unei satisfacții sexuale a utilizatorului. Anterior ne-am referit la caracterul online al serviciilor, care se manifestă prin faptul că persoana îndemnată sau determinată să presteze servicii sexuale online interacționează în timp real cu utilizatorul. Cu alte cuvinte, imaginile video de natură sexuală sunt transmise prin intermediul rețelei de internet direct către beneficiar, fără a fi în prealabil înregistrate sau stocate.

Pin urmare, sintagma „servicii online” din dispoziția alin. (1) art. 220¹ CP RM nu vizează materialele video preînregistrate și ulterior distribuite, ci acele activități care presupun o transmisie directă, în timp real, între persoanele implicate. În acest sens, se poate reține raționamentul legiuitorului care a considerat necesară incriminarea acțiunilor de îndemn, determinare sau înlesnire a unor astfel de activități, fără a le include în sfera faptelor cu caracter pornografic. Activitățile pornografice, potrivit art. 90 CC RM, implică producerea, comercializarea, difuzarea sau păstrarea produselor pornografice, iar acestea presupun existența unui material stocat și ulterior distribuit.

4. CONCLUZII

Prin introducerea art. 220¹ în CP al RM, legiuitorul a venit cu o clarificare esențială în materie, stabilind expres că acțiunile de îndemn, determinare sau înlesnire la practicarea serviciilor sexuale online intră sub incidența normei penale. În același context, a fost modificat și art. 89 din CC al RM, prin excluderea posibilității practicării prostituției prin intermediul tehnologiilor informaționale sau al comunicațiilor electronice.

Această modificare a eliminat inconsecvența încadrării juridice a faptelor prevăzute la art. 220¹, altfel a exclus aplicarea art. 220 CP RM. Această dublă intervenție normativă a pus capăt unei perioade de incertitudine, însă nu a înlăturat complet debaterile doctrinare. Unii autori au apreciat că legiuitorul ar fi putut opta pentru o soluție de tragere la răspundere exclusiv în corespundere cu norma contravențională, având în vedere gradul relativ redus al pericolului social al acestor fapte și posibilitatea încadrării lor drept forme de instigare sau complicitate la contravenția prevăzută la art. 90 CC RM, care sancționează faptele de producere, comercializare, difuzare sau păstrare a produselor pornografice.

Pornind de la ipoteza de cercetare formulată în introducerea acestui studiu, considerăm că, la etapa actuală, este prematură formularea unor concluzii în ceea ce privește proporționalitatea noii încriminări prevăzute la art. 220¹ CP RM, în raport cu gradul de pericol social la care se aduce atingere prin acțiuni de îndemn, determinare sau înlesnire a practicării unor servicii sexuale online, precum și cu severitatea sancțiunii stabilite de legiuitor. Totuși, se impune a sublinia că legea penal trebuie aplicată într-o manieră pru-

dentă, pentru a evita extinderea nejustificată a represiunii penale.

În prezent, literatura de specialitate oferă un cadru foarte restrâns de cercetări asupra noii incriminări și a problematicii acesteia, situație ce relevă necesitatea stringentă a suplinirii cadrului doctrinar prin realizarea unor cercetări ulterioare. Prin urmare, direcțiile preliminare conturate în cadrul acestui studiu reprezintă o bază de lansare pentru o ulterioară analiză sistematică și aprofundată ce va fi dezvoltată și valorificată în continuare în cadrul tezei de doctorat.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

Notă informativă la Proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violenței în familie). Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_4.pdf

Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 195-209.

Codul Penal al Republicii Moldova. Nr.985-XV din 18.04.2002, în vigoare din 12.06.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr.128-129/1012.

Stati. V., Furculița. D., Guzun. V. Streaming-ul online, ca expresie a sexualității digitale, în vizorul legii penale a Republicii Moldova În: Studia Universitatis. Seria „Științe sociale”. 2023. Nr. 8 (168), p. 128-137. ISSN 1814-3199.

Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008, în vigoare din 03.03.2009. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.

Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2015. ISBN 978-9975-53-469-7 p. 1178.

Sentința Judecătorei mun. Chișinău, Sediul Ciocana din 16.08.2016. Dosarul nr. 221205308042016 (1138/2016).

Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 26.01.2016. Dosarul nr. 1a-1624/15. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1400 din 17 decembrie 2001 cu privire la Agenția de Stat pentru Protecția Moralității pe lângă Ministerul Culturii, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 158 din 27 decembrie 2001.

Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 21.06.2016. Dosarul nr. 1ra-805/2016.

Brînză S. Reflecții cu privire la necesitatea definirii legislative a noțiunii de prostituție. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 8, p. 2-9. ISSN 1811-0770.

Stati V., Reniță Gh. „Controversies traced out in the definition of prostitution in the Moldovan legislation. In Juridical Tribune. Review of Comparative and International Law, Bucharest Academy of Economic Studies, 2019 vol. 9 (2), p. 402-435. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/asr/journal/v9y2019i2p402-435.html>

CZU: 342

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243230>Ghenadie PREȚIVĂȚI¹

pretivatii@gmail.com

POSIBILITATEA DE A ÎNȚIA ACȚIUNI ÎMPOTRIVA PERSOANELOR JURIDICE DE DREPT PUBLIC

Abstract: *Lucrarea abordează în profunzime problematica inițierii acțiunilor împotriva persoanelor juridice de drept public, tratată ca un pilon fundamental al statului de drept și al protecției jurisdicționale eficiente. În centrul analizei se află ideea că nicio entitate, indiferent de rangul sau statutul juridic, nu se află deasupra legii, acest principiu fiind consacrat de supremația legii, separația puterilor în stat și dreptul constituțional al cetățenilor la un recurs efectiv. Sunt analizate fundamentele constituționale și internaționale ale accesului la justiție, inclusiv jurisprudența relevantă, precum și reglementările din Codul administrativ care stabilesc competența instanțelor în privința controlului legalității actelor și faptelor autorităților publice.*

Persoanele juridice de drept public precum autorități ale administrației publice centrale și locale, instituții publice, regii autonome și alte entități cu prerogative de putere publică, administrează domeniul public și prestează servicii de interes general. Tocmai aceste atribuții pot crea dezechilibre în raporturile cu particularii, impunând necesitatea unor mecanisme procedurale clare și eficiente pentru restabilirea legalității. Lucrarea detaliază tipologia acțiunilor posibile împotriva acestor entități și identifică limitele practice, precum imunitățile, termenele restrictive și conflictele de jurisdicție dintre instanțele civile și cele de contencios administrativ.

Cuvinte-cheie: *persoană juridică, drept public, interes general, controlul legalității, acces la justiție, protecția drepturilor fundamentale, contencios administrativ.*

THE POSSIBILITY OF INITIATING ACTIONS AGAINST PUBLIC LAW LEGAL ENTITIES

Abstract: *The paper provides an in-depth analysis of the issue of initiating actions against legal entities under public law, treated as a fundamental pillar of the rule of law and effective judicial protection. At the core of the analysis lies the principle that no entity, regardless of rank or legal status, stands above the law — a principle enshrined in the supremacy of law, the separation of powers, and the constitutional right of citizens to an effective remedy. The study examines the constitutional and international foundations of access to justice, including relevant case law, as well as*

¹ Judecător, Judecătoria Chișinău, asistent universitar, doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7846-310X>, e-mail: pretivatii@gmail.com

the provisions of the Administrative Code that determine the jurisdiction of courts in reviewing the legality of acts and actions of public authorities.

Legal entities under public law — such as central and local public administration authorities, public institutions, autonomous administrations, and other entities vested with public authority powers — manage public assets and provide services of general interest. These very prerogatives can create imbalances in relations with private individuals, making it necessary to establish clear and efficient procedural mechanisms to restore legality. The paper details the types of actions possible against such entities and identifies practical limitations, such as immunities, restrictive time limits, and jurisdictional conflicts between civil courts and administrative litigation courts.

Keywords: legal entity, public law, general interest, legality control, access to justice, protection of fundamental rights, administrative litigation.

1. INTRODUCERE

În contextul funcționării statului de drept, principiul responsabilității juridice constituie un pilon esențial pentru garantarea respectării legalității și protecția intereselor generale. Persoanele juridice de drept public, prin natura și scopul lor, gestionează resurse publice, îndeplinesc atribuții administrative și exercită prerogative ce afectează direct drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. În acest sens, posibilitatea de a iniția acțiuni împotriva acestor entități reprezintă un mecanism vital pentru realizarea controlului legalității actelor administrative, precum și pentru asigurarea accesului efectiv la justiție.

Subiectul cercetării îl constituie cadrul juridic și procedural prin care se realizează acțiunile împotriva persoanelor juridice de drept public, iar obiectul îl reprezintă analiza principiilor, mecanismelor și limitelor acestui drept în contextul legislației naționale și internaționale. Actualitatea temei este evidențiată de creșterea complexității relațiilor dintre autoritățile publice și cetățeni, precum și de necesitatea consolidării unui sistem juridic transparent, predictibil și responsabil. În același timp, evoluțiile recente în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și practica contenciosului administrativ național accentuează importanța identificării unor soluții eficiente pentru protecția juridică a cetățenilor împotriva actelor ilegale ale entităților publice.

Motivarea cercetării rezidă în necesitatea clarificării și sistematizării reglementărilor existente, precum și în evidențierea lacunelor doctrinare și practice care limitează exercitarea eficientă a dreptului de acțiune împotriva persoanelor juridice de drept public. Deși literatura de specialitate a abordat parțial problematica responsabilității entităților publice și a contenciosului administrativ, există încă un grad insuficient de cercetare privind interacțiunea principiilor generale ale dreptului public cu drepturile fundamentale ale cetățenilor și mecanismele specifice de acces la justiție.

Tendențele actuale în domeniu evidențiază orientarea către o mai mare responsabilizare a persoanelor juridice de drept public și creșterea transparenței actului administrativ, precum și adaptarea acestora la standardele europene și internaționale. Premisele cercetării se bazează pe analiza legislației naționale, a jurisprudenței Curții Constituționale, a normelor internaționale și a doctrinei juridice comparate, pentru a oferi o abordare complexă și critică cu privire la posibilitatea de a iniția acțiuni împotriva entităților publice.

Ipoieza de cercetare se bazează pe presupunerea că eficiența și accesibilitatea mecanismelor juridice de inițiere a acțiunilor împotriva persoanelor juridice publice depind de claritatea cadrului normativ, de armonizarea acestuia cu standardele internaționale și

de consolidarea rolului contenciosului administrativ ca instrument eficace de protecție a drepturilor fundamentale ale cetățenilor.

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

În cursul elaborării studiului de față s-a ținut cont de regulile principale ale realizării unei cercetări științifice, fiind utilizat un spectru larg de surse sub formă de legislație națională și internațională, jurisprudență, rapoarte oficiale, monografii, articole științifice publicate în țară și în străinătate. Acest lucru a implicat folosirea unor metode de cercetare specifice fiecărui aspect al temei. Astfel, au fost utilizate: metoda analizei, concretizată în studiul cadrului juridic și al mecanismelor prin care cetățenii pot iniția acțiuni împotriva persoanelor juridice de drept public; metoda prospectivă, aplicată pentru examinarea posibilității implementării unor noi mecanisme și idei menite să eficientizeze protecția drepturilor fundamentale ale cetățenilor; metoda comparativă, pentru evaluarea experienței internaționale în domeniu; metoda istorică, pentru evidențierea evoluției reglementărilor și a practicii contenciosului administrativ; metoda logică și metoda sistemică, pentru structurarea analizei și identificarea interdependențelor dintre principii, norme și mecanisme juridice.

3. REZULTATE OBTINUTE ȘI DISCUȚII

Într-un stat de drept, orice persoană trebuie să aibă posibilitatea reală de a acționa în justiție pentru a-și proteja drepturile și interesele legitime chiar și împotriva statului. Acest principiu al accesului liber la justiție este consacrat constituțional în Republica Moldova. Astfel, art. 20 din Constituție garantează oportunitatea oricărei persoane de a se adresa justiției pentru apărarea drepturilor sale și nicio lege nu poate îngreuna acest acces¹. Mai mult, Constituția Republicii Moldova conține o dispoziție expresă privind dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică. Potrivit art. 53 alin. (1) din Legea Supremă, „persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”². Această garanție constituțională plasează contenciosul administrativ, adică posibilitatea de a contesta actele și faptele ilegale ale administrației, în rândul drepturilor fundamentale de tip garanție, alături de dreptul de petiționare stabilit la art. 52 din aceeași Lege. Cu alte cuvinte, temeiul constituțional al contestării actelor autorităților publice și al răspunderii acestora pentru vătămarile aduse rezidă direct în principiul supremației drepturilor omului și al controlului judiciar asupra administrației³.

Este important de subliniat că recunoașterea acestui drept fundamental derivă și din obligațiile internaționale ale statului. În primul rând, Declarația Universală a Drepturilor Omului în art. 8 prevede că orice persoană are dreptul să se adreseze împotriva actelor ce îi violează drepturile fundamentale⁴. De asemenea, Pactul internațional cu privire la

¹ Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.11.2024 cu nr. 466, art. 635 (modificată și completată prin Legea nr. 244 din 20.10.2024, MO457-458 din 05.11.2024, art. 633).

² Idem, art. 53 alin. (1).

³ Guzun C. „Dreptul constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică: considerații generale”, în rev. „Legea și Viața”, nr. 9/2019, pp. 42-46.

⁴ Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217- XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1.

drepturile civile și politice, prin prevederile art. 2 alin. (3) lit. a) obligă statele să asigure o cale de atac eficientă chiar și când încălcarea este comisă de persoane ce acționează în exercițiul funcțiilor oficiale⁵. Art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează oricărei persoane dreptul să se adreseze unei instanțe naționale pentru încălcarea unui drept consacrat de Convenție, inclusiv atunci când abaterea este săvârșită de un agent public⁶. Aceste prevederi internaționale, coroborate cu normele constituționale, fundamentează posibilitatea de a trage la răspundere în fața justiției autoritățile publice pentru acțiunile sau inacțiunile lor ilegale.

Din perspectivă doctrinară, s-a argumentat că dreptul persoanei vătămate de a acționa în justiție împotriva administrației publice reprezintă o garanție esențială a legalității și un suport juridic pentru exercitarea controlului asupra autorităților publice⁷. În literatura de specialitate se subliniază, pe de o parte, necesitatea ca legislația să ofere proceduri clare și eficiente prin care persoanele vătămate să își poată valorifica drepturile în contencios administrativ, iar pe de altă parte, delimitarea formelor de răspundere ale statului față de cele ale autorităților publice în caz de prejudicii cauzate⁸. În concluzie, atât cadrul constituțional intern, cât și standardele europene impun ca *persoanele juridice de drept public* (autoritatea publică centrală sau locală, instituțiile publice etc.) să poată fi chemate în judecată atunci când prin acte sau fapte administrative nelegale, aduc atingere drepturilor cetățenilor. Acest cadru general va fi detaliat în continuare, prin examinarea legislației din Republica Moldova care reglementează exercitarea acțiunilor în justiție împotriva autorităților publice.

R. Moldova dispune în prezent de un cadru normativ complex care reglementează posibilitatea de a intenta acțiuni împotriva entităților despre care vorbim, evoluat de la vechea Lege a contenciosului administrativ la un Cod administrativ modern. În primul rând reținem că Constituția prin prevederile art. 53 oferă baza supremă a acestui drept, însă condițiile și limitele exercitării sale sunt stabilite și de alte acte normative pertinente. În deceniile de după proclamarea independenței, instrumentul principal l-a reprezentat Legea contenciosului administrativ (*abrogată*), care a instituit procedura judiciară specială de contestare a actelor administrative. Conform art. 1 alin. (2) din această lege, „Orice persoană care se consideră vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, se poate adresa instanței de contencios administrativ competente pentru a obține anularea actului, recunoașterea dreptului pretins și repararea pagubei ce i-a fost cauzată”⁹. Acest text a transpus în practică prevederile constituționale, oferind oricărei persoane vătămate de un act administrativ ilegal dreptul de a cere atât anularea actu-

⁵ Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York, ratificat de Republica Moldova prin hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993).

⁶ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997, în vigoare din 21.08.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997 cu nr. 54–55, art. 502.

⁷ Creangă I. ș.a. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Editura Arc, 2012, p. 209. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf [accesat: 19.07.2025].

⁸ Șevcenco I. *Răspunderea juridică a autorităților administrației publice pentru vătămarea drepturilor omului. Teză de doctor în drept*. Specialitatea 552.02. Drept administrativ. Chișinău, 2024, p. 141.

⁹ *Legea contenciosului administrativ* nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.05.2000 nr. 57–58, art. 375 (*abrogată* prin Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.18, MO309–320/466 din 17.08.18).

lui, cât și despăgubiri. De asemenea, legea veche definea obiectul contenciosului ca fiind *actele administrative normative sau individuale, contractele administrative precum și refuzul nejustificat sau nesoluționarea în termen a cererilor legale ale cetățenilor*¹⁰. Un element important era interdicția ca repararea prejudiciului să fie solicitată pe cale separată, fără a contesta actul administrativ vătămător¹¹, soluție menită să asigure că mai întâi se stabilește ilegalitatea actului, apoi se acordă despăgubiri.

Legislația a evoluat semnificativ odată cu adoptarea Codului administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018, care a abrogat Legea nr. 793/2000 și a preluat materia contenciosului administrativ în cuprinsul său. Noul Cod administrativ, intrat în vigoare la 1 aprilie 2019, reglementează atât *procedura prealabilă obligatorie*, cât și *procedura jurisdicțională a litigiilor administrative*, într-o manieră integrată și modernizată. Potrivit Codului, înainte de a acționa în instanță, persoana vătămată de un act administrativ trebuie, de regulă, să parcurgă *procedura prealabilă* prevăzută la Titlul V¹², solicitând autorității emitente (sau ierarhic superioare) reexaminarea actului. Această condiție procedurală, existentă și în vechea reglementare, are rolul de a oferi administrației șansa de a-și corecta eventualele erori în mod amiabil și rapid. Ulterior, dacă problema nu este rezolvată pe cale administrativă, petentul poate sesiza instanța de contencios administrativ competentă. În acest sens, Codul administrativ detaliază competența instanțelor. De regulă, litigiile se introduc la judecătoria de contencios administrativ în a cărei rază teritorială se află reclamantul sau pârâtul (autoritatea vizată), cu excepția unor materii date prin lege în competența altor instanțe (de exemplu, Curtea de Apel examinează ca primă instanță anumite acțiuni în contencios administrativ împotriva actelor emise de Banca Națională a Moldovei, precum și acele acțiuni în contencios administrativ ce sunt atribuite în competența sa prin Codul electoral sau Curtea Supremă de Justiție, soluționând în primă instanță, prin hotărâri irevocabile, acțiunile în contencios administrativ privind contestarea hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii și ale Consiliului Superior al Procurorilor)¹³. Codul menține trăsăturile definitorii ale contenciosului administrativ: este un control de legalitate (nu de oportunitate) al actelor administrative, se desfășoară după procedură jurisdicțională bazată pe contradictorialitate și hotărârile au autoritate de lucru judecat¹⁴. Potrivit prevederilor art. 224 Cod administrativ, instanța poate dispune *anularea actului ilegal în tot sau în parte sau constată nulitatea lui, obligarea autorității la emiterea unui act sau la alte măsuri administrative obligatorii*, precum și *obligarea la acțiune, tolerare sau inacțiune, constatarea existenței sau inexistenței unui raport juridic ori nulitatea unui act administrativ individual sau a unui contract administrativ*, dar instanța mai poate și să respingă acțiunea ca fiind neîntemeiată¹⁵.

Pe lângă cadrul administrativ special, Codul civil al Republicii Moldova și alte legi speciale completează posibilitatea tragerii la răspundere a autorităților publice. În mate-

¹⁰ Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării de către instanțele de contencios administrativ a unor prevederi ale Legii contenciosului administrativ nr. 10 din 30 octombrie 2009. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr. 7-8, p. 4.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al RM din 17.08.2018 cu nr. 309-320, art. 466 (modificat prin Legea nr. 284 din 05.12.24, MO513-515/07.12.24, art.710).

¹³ *Idem*, art. 191 alin. (3) și (5) lit. a).

¹⁴ Guznac V. „Controlul actelor autorităților administrației publice pe calea contenciosului administrativ”, în rev. „Moldoscopie”, nr. 3/2011, p. 61.

¹⁵ Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al RM din 17.08.2018 cu nr. 309-320, art. 466 (modificat prin Legea nr. 284 din 05.12.24, MO513-515/07.12.24, art.710).

ria răspunderii civile delictuale, Codul civil reglementează principiul general potrivit căruia orice persoană (fizică sau juridică, inclusiv de drept public) care cauzează un prejudiciu prin fapte ilicite este obligată să îl repare. Statul și autoritățile publice nu fac excepție de la acest principiu general, însă legislația stabilește anumite particularități. Articolul 1405 din vechiul Cod civil (sau art. 2007 din noua numerotare) prevede expres „răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești”¹⁶, consacrand astfel obligația statului de a despăgubi persoanele vătămate prin erori judiciare. Această normă civilă se corelează cu art. 53 alin. (2) din Constituție, care stabilește că „statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erori comise în procesele penale de organele de anchetă și instanțele judecătorești”¹⁷. În temeiul acestor prevederi, a fost adoptată Legea nr. 1545/1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Această lege specială (actualmente incorporată parțial în Codul civil) cuprinde cazurile, condițiile și procedura în care o persoană poate obține repararea pagubelor suferite ca urmare a unor acțiuni ilicite comise în procesele penale și contravenționale de organele de urmărire penală, de procuratură și de instanțele judecătorești. Astfel, se delimitează domeniul răspunderii patrimoniale a statului (pentru actele autorităților judecătorești în materie penală) de cel al răspunderii autorităților publice administrative (pentru actele administrative). În doctrină s-a arătat că normele legale delimitează clar cazurile în care răspunde statul de cele în care răspund direct autoritățile publice, deși, în fond, ambele forme au natură civilă¹⁸. Practic, dacă prejudiciul provine dintr-un act sau fapt administrativ nelegal, acțiunea se va îndrepta împotriva autorității publice vinovate (și eventual a funcționarului care a săvârșit fapta, în condițiile legii), pe când dacă prejudiciul provine dintr-o eroare judiciară, răspunderea revine statului, reprezentat de Ministerul Justiției, indiferent de instituția judiciară care a greșit¹⁹.

În ceea ce privește Codul de procedură civilă, acesta conține și el dispoziții relevante. Prin modificările aduse odată cu adoptarea Codului administrativ, procedurile contencioase administrative au devenit o jurisdicție specializată, însă în continuare multe reguli de procedură civilă se aplică în mod corespunzător. Reținem în acest sens prevederile art. 195 din Codul administrativ, anume că, „Procedura acțiunii în contenciosul administrativ se desfășoară conform prevederilor prezentului cod. Suplimentar se aplică corespunzător prevederile Codului de procedură civilă, cu excepția art. 169–171”²⁰. Codul de procedură civilă reglementează și forma în care autoritățile publice apar în proces. Acestea sunt reprezentate de conducătorul autorității sau de un împuternicit juridic, iar în cauzele de despăgubiri patrimoniale contra statului, Ministerul Justiției este desemnat să reprezinte

¹⁶ Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al RM nr. 82–86 din 22.06.2002 (modificat prin Legea nr. 27 din 27.02.25, MO143/19.03.25, art.137).

¹⁷ Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.11.2024 cu nr. 466, art. 635 (modificată și completată prin Legea nr. 244 din 20.10.2024, MO457–458 din 05.11.2024, art. 633).

¹⁸ Șevcenko I. Op. cit., p. 141.

¹⁹ Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești nr. 1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 04.06.1998 cu nr. 50–51, art. 359 (modificată prin Legea nr. 212 din 01.12.17, MO1–6/05.01.18, art.4).

²⁰ Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al RM din 17.08.2018 cu nr. 309–320, art. 466 (modificat prin Legea nr. 284 din 05.12.24, MO513–515/07.12.24, art.710).

statul. Totodată, legea procesual-civilă coroborată cu Legea taxei de stat²¹ prevăd scutiri de taxă de stat în anumite litigii, pentru a nu descuraja cetățenii să acționeze în judecată autoritățile.

Nu în ultimul rând, menționăm și *Codul penal al Republicii Moldova*, care deși nu reglementează direct răspunderea penală a autorităților, stabilește cadrul în care personalul din cadrul persoanelor juridice de drept public poate răspunde penal. Relevant este că, potrivit art. 21 alin. (3) din Codul penal, *persoanele juridice cu excepția autorităților publice* pot fi subiecți ai răspunderii penale²². Așadar, legea penală exonerează autoritățile publice de la a fi inculcate ca atare, însă nu exonerează persoanele fizice din cadrul lor. Acest lucru înseamnă că, în caz de ilegalități grave comise în exercițiul funcțiunii (abuz de putere, corupție, neglijență criminală etc.), se va angaja răspunderea penală individuală a funcționarilor vizați, nu a instituției ca entitate juridică. Pe de altă parte, entitățile publice care desfășoară activități economice sau de alt tip în afara prerogativelor de putere publică (de exemplu, o întreprindere de stat) pot cădea sub incidența răspunderii penale a persoanei juridice, nefiind considerate autorități publice în sens strict. Aceste nuanțe evidențiază că legislația moldoveană, per ansamblu, permite tragerea la răspundere în justiție a instituțiilor statului, fie prin *contencios administrativ* sau *acțiune civilă delictuală*, fie prin *angajarea răspunderii penale a personalului* vinovat, asigurând astfel efectivitatea principiului *nimeni nu este mai presus de lege*.

Ca urmare a celor enunțate, Codul Administrativ al Republicii Moldova reglementează după modelul german cinci tipuri de acțiuni în contenciosul administrativ, în art. 206²³:

1. *Acțiune în contestare (die Anfechtungsklage)* (art. 206 alin.(1) lit. a) CA) - anularea în tot sau în parte a unui act administrativ individual.

Acest tip de acțiune își găsește corespondență în §42 din Codul de procedură al instanțelor administrative din Germania (Verwaltungsgerichtsordnung – VwGO), care prevede că prin intermediul unei acțiuni se poate solicita anularea unui act administrativ (Anfechtungsklage). Scopul principal al acțiunii în contestare este eliminarea din ordinea juridică a unui act administrativ individual considerat nelegal. În mod obișnuit, ea este utilizată pentru a contesta actele administrative susceptibile de anulare, însă poate fi introdusă și în privința actelor ce sunt lovite de nulitate absolută, dar care, până la constatarea oficială de către instanță, se bucură de aparența unor acte anulabile.

2. *Acțiunea în obligare (die Verpflichtungsklage)* (art. 206 alin.(1) lit. b) CA) - obligarea autorității publice să emită un act administrativ individual.

Acțiunea în obligare își are originea tot în §42 din Codul de procedură al instanțelor administrative germane (Verwaltungsgerichtsordnung – VwGO), unde se prevede că, prin intermediul unei acțiuni, reclamantul poate solicita obligarea autorității de a emite un act administrativ (Verpflichtungsklage). Această formă de acțiune este utilizată atunci când autoritatea administrativă refuză sau omite să adopte un act pe care are obligația legală să îl emită. În jurisprudența germană, asemenea acțiuni se întâlnesc frecvent în domeniul

²¹ *Legea privind taxa de stat* nr. 213 din 31.07.2023. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 11.08.2023 cu nr. 306–309, art. 549 (modificată prin Legea nr. 94 din 08.05.2025, MO233–236 din 16.05.2025, art. 275).

²² *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.04.2009 cu nr. 72–74, art. 195 (modificat prin Legea nr. 136 din 06.06.2024, MO245–246 din 07.06.2024, art. 353).

²³ *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al RM din 17.08.2018 cu nr. 309–320, art. 466 (modificat prin Legea nr. 284 din 05.12.24, MO513–515/07.12.24, art.710).

serviciilor publice, acolo unde persoana solicită alocarea unor resurse, acordarea unor permisiuni sau autorizații necesare desfășurării unei activități, ori beneficierea de un împrumut sau de ajutor social.

Este de subliniat că, inclusiv în situația în care administrația refuză explicit emiterea actului, calea procesuală adecvată rămâne acțiunea în obligare, și nu acțiunea în contestare. Aceeași concepție este consacrată de legislația națională. Potrivit art. 224 din Codul administrativ al Republicii Moldova, instanța de contencios administrativ are competența de a anula actul individual prin care a fost respinsă solicitarea reclamantului sau decizia adoptată în procedura prealabilă și, în același timp, de a obliga autoritatea publică să emită actul administrativ solicitat, în măsura în care pretenția reclamantului este întemeiată.

3. *Acțiune în realizare (Leistungsklage)* (art. 206 alin.(1) lit. c) CA) - impunerea la acțiune, la tolerare a acțiunii sau la inacțiune.

Această acțiune este specifică actelor reale și este reglementată de art. 14 din Codul administrativ. În doctrina germană, asemenea acțiuni sunt ilustrate prin cereri de restituire, acordarea de despăgubiri, solicitarea subvențiilor, precum și prin alte forme de remedii, inclusiv cele ce derivă din contractele administrative.

4. *Acțiunea în constatare (Feststellungsklage)* (art. 206 alin. (1) lit. d) CA) - constatarea existenței sau inexistenței unui raport juridic ori nulității unui act administrativ individual sau a unui contract administrativ.

Această acțiune își are originea în § 43 din Codul de procedură al instanțelor administrative germane (Verwaltungsgerichtsordnung – VwGO), care prevede că stabilirea existenței sau inexistenței unui raport juridic, ori a nulității unui act administrativ, poate fi solicitată prin intermediul unei acțiuni, cu condiția ca reclamantul să justifice un interes legitim în vederea obținerii acestei constatări într-un termen cât mai scurt (Feststellungsklage).

a) *Constatarea existenței sau inexistenței unui raport juridic.* Acțiunea în constatare nu reprezintă o particularitate exclusiv germană, fiind cunoscută și la nivel european, atât în sistemul continental, cât și în cel de common law, unde apare sub denumirea de *action for declaratory judgement*. Doctrina germană oferă exemplul situațiilor în care autoritatea administrativă consideră că o anumită activitate necesită o permisiune specială, în timp ce particularul susține contrariul. În spațiul american, practica judiciară în materie contractuală relevă cazuri similare. Atunci când există o dispută fundamentală privind obligațiile contractuale ale unui agent economic față de stat, acțiunea în constatare permite clarificarea raportului juridic, reducând riscurile de rezoluțiune și răspundere contractuală. În sensul consacrat de Savigny, noțiunea de „raport juridic” desemnează o relație determinată de lege între o persoană și o altă persoană, un grup sau un bun, incluzând atât raporturi patrimoniale, cât și personale, cum ar fi statutul familial sau alte drepturi și imunități.

Din păcate, legiuitorul național nu a preluat din § 43 VwGO referința „cât mai curând” la soluționarea unor asemenea acțiuni, prevedere care ar fi permis examinarea lor cu prioritate și în termene restrânse.

b) *Constatarea nulității unui act administrativ individual.* Se impune o distincție clară între *acțiunea în contestare* și *acțiunea în constatare*, deși ambele vizează actul administrativ. Acțiunea în contestare are ca obiect anularea unui act anulabil (asociat nulității relative), în timp ce acțiunea în constatare privește un act administrativ nul (nulitate absolută). Art. 141 din Codul administrativ al Republicii Moldova reglementează cazurile de nulitate a actelor administrative. În toate celelalte situații, actul va fi considerat anulabil,

iar calea adecvată rămâne acțiunea în contestare. Totuși, doctrina relevă că, deși împotriva unui act nul trebuie formulată o acțiune în constatare, aceasta nu exclude utilizarea unei acțiuni în contestare, întrucât instanța poate constata nulitatea absolută abia la finalul dezbaterilor, pornind de la temeiurile generale prevăzute la art. 141 alin. (1) din același act normativ.

c) *Constatarea nulității contractului administrativ*. Acțiunea în constatare este aplicabilă și în materia contractelor administrative, atunci când una dintre părți solicită stabilirea nulității contractului, în baza încălcării unor condiții esențiale de validitate. Această formă de acțiune contribuie la asigurarea securității juridice și la clarificarea raporturilor dintre particular și administrație, prevenind efectele negative ale executării unui contract lovit de nulitate absolută.

5. *Acțiune de control normativ* (art. 206 alin. (1) lit. d) CA) - anularea în tot sau în parte a unui act administrativ normativ (art.12 CA).

Aceasta din urmă, are ca obiect anularea în tot sau în parte a unui act administrativ normativ, în conformitate cu art. 12 din același Cod. Ea reprezintă un mecanism juridic esențial pentru asigurarea respectării principiului legalității în activitatea administrației publice, deoarece permite verificarea conformității actelor normative subordonate legii și Constituției. Prin intermediul acestei acțiuni nu se urmărește doar protejarea drepturilor individuale ale reclamantilor, ci și apărarea ordinii juridice și a interesului general, întrucât actele normative produc efecte *erga omnes* și pot influența direct funcționarea întregului sistem administrativ. Astfel, controlul normativ devine o garanție împotriva exceselor de reglementare și un instrument prin care se menține ierarhia actelor juridice, prevenindu-se ca administrația să își depășească atribuțiile sau să adopte reglementări contrare legii.

Jurisprudența națională: acțiuni împotriva autorităților publice. Instanțele din Republica Moldova au acumulat o bogată jurisprudență în materie de litigii împotriva autorităților publice, conturând principii și soluții relevante pentru tema de față. Jurisprudența națională confirmă, în primul rând, aplicarea cadrului normativ analizat mai sus. Atât Curtea Supremă de Justiție (CSJ), cât și instanțele inferioare au fost sesizate în numeroase rânduri cu acțiuni în contencios administrativ împotriva ministerelor, agențiilor guvernamentale, autorităților locale, instituțiilor publice ș.a.

În jurisprudența Curții de Apel Centru (anterior Curtea de Apel Chișinău), ca instanță de contencios administrativ (atât de fond pentru anumite cauze, cât și de apel), se regăsesc numeroase spețe notabile. Curtea de Apel Chișinău, într-un complet specializat de contencios administrativ, a examinat cazul unui *judecător al Curții Supreme de Justiție (Oleg S.) care a contestat hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) de a permite pornirea urmăririi penale împotriva sa*. În februarie 2022, CA Chișinău a respins ca fiind neîntemeiată acțiunea în contencios administrativ depusă de Oleg S. privind anularea Hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la sesizarea Procuraturii Generale referitor la eliberarea acordului pentru efectuarea unor acțiuni de urmărire penală în privința judecătorului Curții Supreme de Justiție, Oleg S., nr. 396/31 din 10 decembrie 2019 și a Hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la examinarea în ședință închisă a sesizării Procuraturii Generale referitor la eliberarea acordului pentru efectuarea unor acțiuni de urmărire penală în privința judecătorului Curții Supreme de Justiție, Oleg S., nr. 396/31 din 10 decembrie 2019, considerând că lipsesc justificări juri-

dice și faptice suficiente pentru anularea actelor administrative contestate²⁴. În acest caz, a existat o opinie separată a unui judecător din completul specializat pentru examinarea acțiunilor de contencios administrativ din cadrul Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău care a considerat că actele CSM sunt nelegale, nemotivate, emise cu încălcarea dreptului la apărare, fără respectarea cvorumului și cu o gravă atingere adusă statutului și garanțiilor constituționale ale judecătorului²⁵.

Într-un alt exemplu din 2024, Curtea de Apel Chișinău a fost chemată să verifice legalitatea unei hotărâri a Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) prin care anumiți candidați ai unui partid politic fuseseră excluși din alegeri pe motive de securitate. CA Chișinău a anulat acea hotărâre a CSE, apreciind că s-a încălcat legislația electorală deoarece „prin emiterea dispoziției contestate, Comisia de Situații Excepționale a substituit organele electorale”²⁶. Ulterior însă, Curtea Supremă de Justiție a casat decizia CA Chișinău și a dispus rejudecarea cauzei, cerând o examinare mai riguroasă a temeiurilor invocate de CSE, dar și că nu a fost exercitat un control judiciar complet asupra legalității actului administrativ emis de Comisia pentru Situații Excepționale (Dispoziția nr. 92/2023) și că instanța de fond nu a motivat suficient concluziile sale²⁷. Acest exemplu arată dinamica dintre instanțe și că judecătorii specializați în contencios administrativ de la CA Chișinău încearcă să exercite controlul chiar și asupra actelor emise în condiții excepționale, iar CSJ supervisează echilibrul dintre legalitate și interesul public invocat. În mod similar, instanțele au soluționat numeroase litigii împotriva Comisiei Electorale Centrale (CEC). Astfel, în 2024 CA Chișinău a anulat o decizie a CEC de refuz al înregistrării unui grup de inițiativă pentru susținerea unui candidat la funcția de președinte al Republicii Moldova, constatând că CEC a aplicat abuziv legea²⁸. CSJ a confirmat soluția, întărind dreptul cetățenilor de a iniția grupuri de inițiativă pentru susținerea unui candidat la funcția de președinte²⁹.

Per ansamblu, jurisprudența națională confirmă că *autoritățile și instituțiile publice pot fi chemate la bară și pot pierde procese atunci când acționează ilegal*. Instanțele din Moldova, inclusiv CSJ, nu ezită să *anuleze acte guvernamentale, ministeriale, decizii ale administrației locale sau ale organelor autonome* dacă acestea contravin legii și aduc atingere drepturilor cetățenilor. De asemenea, atunci când este cazul, se acordă *despăgubiri substanțiale*, instanțele motivând în detaliu cuantumul prejudiciilor și caracterul lor cert.

²⁴ Decizia Curții de Apel Chișinău, Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ din 10.02.2022, în dosarul nr. 3-331/19 (2-19195555-02-3-10122019). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NzRkNjk3YzktMGRjZC00Nzk0LTk3MzgtYzAzODdmMmNiYWEO [accesat: 22.07.2025].

²⁵ Bostan Angela, *opinie separată la Decizia Curții de Apel Chișinău din 10.02. 2022*, în dosarul nr. 3-331/19 (2-19195555-02-3-10122019), Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ al Curții de Apel Chișinău. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/MTZhYTU0ZTMtMjkyMi00ZTE3LTNmNDItY2Y0ZWY0MmZmMTFl [accesat: 22.07.2025].

²⁶ Decizia Curții de Apel Chișinău, Completul specializat pentru examinarea acțiunilor în contencios administrativ al Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ din 12.12.2023, în dosarul nr. 3-226/23 (2-23157245-02-3-07122023). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/YmNiMTMyMTQtNTI2MCO0ZjJmLWE4NWItMzlkZTJkZDkzYjBm [accesat: 22.07.2025].

²⁷ Decizia Curții Supreme de Justiție din 22.12.2023, în dosarul nr. 3ra-1221/23 (2-23157245-01-3ra-14122023). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=73357 [accesat: 22.07.2025].

²⁸ Decizia Curții de Apel Chișinău, Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ din 12.09.2024, în dosarul nr. 3-112/24 (2-24099623-02-3-05092024). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NjhjNzMwZWYtNTQyYi00NGFmLTg5NDgtNTNmMjY3ZmJmNWVm [accesat: 22.07.2025].

²⁹ Încheierea Curții Supreme de Justiție din 25.09.2024, în dosarul nr. 3ra-815/24 [citat la 29.09.2024]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=76106 [accesat: 22.07.2025].

Această practică judiciară reprezintă un barometru al gradului de contencios într-un stat de drept și cetățenii își afirmă drepturile în justiție, iar judecătorii mențin balanța între puterea executivă și drepturile individului, cenzurând abuzurile.

Jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului. Cauzele din Republica Moldova ajunse în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) reflectă, în mare măsură, dificultățile și progresele țării noastre în materie de acces la justiție și tragere la răspundere a autorităților publice. Multe hotărâri CtEDO au vizat tocmai *eficiența remediilor interne* în caz de abuz al administrației sau de lipsă a executării hotărârilor împotriva statului. Vom menționa câteva exemple elocvente.

Un prim set de cauze privește problema *neexecutării hotărârilor judecătorești definitive* pronunțate împotriva autorităților publice sau a întreprinderilor de stat. În *cauza Olaru și alții c. Moldovei*, un *pilot-judgment* în care CtEDO a constatat existența unui număr mare de hotărâri neexecutate cu privire la asigurarea cu spațiu locativ, reclamând un *deficit sistemic*. Curtea a stabilit că statul a încălcat art. 6 (dreptul la un proces echitabil) și art. 1 din Protocolul 1 (protecția proprietății), întrucât refuzul prelungit de a executa hotărârile echivalează cu negarea dreptului câștigat de reclamant³⁰. Prin aceeași hotărâre, CtEDO a cerut Moldovei să instituie un remediu intern eficient și să asigure executarea, ceea ce a dus la adoptarea Legii 87/2011³¹. În alte cauze, precum *Oferta Plus SRL c. Moldovei*, Curtea a sancționat neexecutarea de către un minister a unei hotărâri judecătorești care obliga statul la plata unei sume contractuale către reclamant. Încă o dată s-a subliniat că „o hotărâre în care Curtea constată o violare impune statului pârât o obligație juridică de a pune capăt violării și a repara consecințele acesteia în așa mod, încât să restabilească pe cât e posibil situația existentă înainte de violare”³². Aceste hotărâri CtEDO au impulsionat consolidarea răspunderii civile a statului. Practic, statul este obligat pe plan intern să repare prejudiciul cauzat prin întârziere, altfel va plăti și mai mult la CtEDO.

Un alt set de cazuri se referă la *lipsa unui recurs intern efectiv* împotriva unor acte ale autorităților publice, ceea ce a determinat constatarea violării art. 13 din Convenție. În *cauza Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*, reclamantii s-au plâns că decizia Guvernului de a nu le recunoaște organizația religioasă nu a putut fi contestată eficient în țară la momentul respectiv. CtEDO a constatat încălcarea art. 9 (libertatea de religie) coroborat cu art. 13, deoarece nu exista o procedură judiciară de contencios administrativ, aptă să examineze refuzul de înregistrare la acea dată. Hotărârea CtEDO a forțat statul să recunoască Mitropolia Basarabiei, dar a și subliniat importanța *instituirii unui control judiciar asupra oricărui act administrativ* care încalcă drepturi, fie el și al Guvernului, și chiar dacă „Curtea consideră că statele sunt în drept să controleze dacă o mișcare sau o asociație urmărește, sub pretextul scopurilor religioase, activități care ar dăuna populației sau securității publice...”³³.

³⁰ Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în *cauza Olaru și alții c. Moldovei* din 28 iulie 2009. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/OLARU_SI_ALTII_ro.pdf [accesat: 22.07.2025].

³¹ *Legea privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești* nr. 87 din 21.04.2011. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 1.06.2011 cu nr. 107-109, art. 282 (modificată prin Legea nr. 212 din 01.12.2017, MO1-6/05.01.18, art.4).

³² Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în *cauza Oferta Plus SRL c. Moldovei* din 12 februarie 2008. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/OFFERTA_PLUS_SRL_satisfactie_echitabila_ro.pdf [accesat: 22.07.2025].

³³ Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în *cauza Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei* din 13 decembrie 2001. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MITROPOLIA_BASARABIEI_SI_ALTII_ro.pdf [accesat: 22.07.2025].

Relevant este și cazul *Corsacov c. Moldovei*, în care reclamantul, victima unor rele tratamente din partea poliției, s-a plâns între altele de lipsa unui recurs efectiv pentru plângerea sa. CtEDO a constatat violarea art. 3 (tratament inuman) și art. 13, evidențiind dreptul reclamantului de a nu fi supus torturii și de a beneficia de o investigație efectivă a plângerilor sale cu privire la aplicarea torturii. *Inter alia*, CtEDO a notat că „în conformitate cu Codul Civil al Republicii Moldova în vigoare în acea perioadă, reclamantul ar fi putut pretinde compensații pentru cauzarea prejudiciului material și moral numai dacă prejudiciul ar fi fost cauzat prin acțiuni ilegale. Deoarece urmărirea penală desfășurată de autoritățile naționale a conchis că acțiunile polițiștilor A. Tulbu și V. Dubceac au fost legale, orice acțiune civilă împotriva lor ar fi fost inefectivă”. Ca urmare, Curtea a conchis că reclamantul nu a avut un recurs efectiv în conformitate cu dreptul național de a pretinde compensații pentru maltratarea sa³⁴.

Nu în ultimul rând, *jurisprudența* CtEDO a influențat direct practica instanțelor moldovenești prin intermediul hotărârilor Curții Constituționale a RM, care citează adesea standardele Convenției. De pildă, CC a invocat art. 6 CEDO și *jurisprudența* aferentă atunci când a reținut că „Parlamentul Republicii Moldova a stabilit în mod justificat că Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) examinează pe fond, cu respectarea tuturor garanțiilor procedurale (art.6 §1 al Convenției Europene), toate contestările magistraților, iar Curtea Supremă de Justiție examinează contestările aduse împotriva hotărârilor CSM în partea ce ține de drept”³⁵. Tot astfel, reforma Codului administrativ din 2018 a ținut cont de exigențele art. 13 CEDO, extinzând categoriile de acte contestabile și eliminând imunitățile nejustificate ale autorităților publice, inclusiv „posibilitatea soluționării litigiilor dintre autoritățile publice și persoanele fizice și juridice într-un timp relativ scurt pe o cale extrajudiciară (procedura prealabilă) cu celeritate mai sporită”³⁶.

Astfel, hotărârile Curții de la Strasbourg au jucat un rol catalizator în dezvoltarea căilor naționale de atac împotriva autorităților publice. Mesajul central desprins din aceste cazuri este că statul trebuie să asigure *remedii interne efective și adecvate* pentru orice încălcare a drepturilor comisă de agenții săi. Acțiunea în justiție împotriva unei autorități publice nu trebuie îngreunată de obstacole procedurale excesive, de imunități absolute sau de ineficiența executării hotărârilor. În caz contrar, statul însăși va fi răspunzător la nivel internațional. Republica Moldova, prin ajustările legislative și prin practica instanțelor, a făcut progrese semnificative în a oferi cetățenilor săi căi de atac reale împotriva abuzurilor administrației, însă monitorizarea externă (inclusiv prin Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei³⁷) continuă să asigure ca aceste mecanisme funcționează în concret.

³⁴ Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Corsacov c. Moldovei* din 4 aprilie 2006. Disponibil: <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/CORSACOV-RO.pdf> [accesat: 22.07.2025].

³⁵ Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 314 din 26 decembrie 2012 privind eliberarea din funcție a unui judecător al Curții Supreme de Justiție din 25 iulie 2013. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-H_21_2013.pdf [accesat: 22.07.2025].

³⁶ Nota informativă la proiectul de lege privind modificarea unor acte normative în contextul Codului administrativ nr. 116/2018. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/arij/22/NOTA_INFORMATIV2.pdf [accesat: 22.07.2025].

³⁷ Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei continuă monitorizarea implementării hotărârii în cauza *Manole și alții c. Moldovei*. Disponibil: <https://cji.md/datorita-eforturilor-cji-comitetul-de-ministri-al-consiliului-europei-va-continua-monitorizarea-implementarii-hotararii-pe-cauza-manole-si-altii-c-moldovei/> [accesat: 22.07.2025].

4. CONCLUZII

În lumina celor analizate, se poate afirma că în dreptul Republicii Moldova există atât baza juridică, cât și instrumentele procedurale necesare pentru a iniția acțiuni în justiție împotriva persoanelor juridice de drept public. Fundamentul constituțional garantează accesul la justiție și dreptul la repararea prejudiciilor cauzate de autorități, aliniind astfel ordinea internă la principiile statului de drept. Cadrul legal s-a dezvoltat prin adoptarea Codului administrativ și corelarea acestuia cu Codul civil, Codul de procedură civilă și legi speciale, oferind o paletă completă de remedii, de la contenciosul administrativ de plină jurisdicție (anulare de acte și despăgubiri), până la acțiuni civile delictuale și tragerea la răspundere penală a funcționarilor vinovați.

Formele de răspundere ale autorităților publice acoperă diferite ipostaze ale încălcării legii de către entitățile statului. Răspunderea administrativă internă impune respectarea disciplinei și legalității în aparatul public. Răspunderea civilă patrimonială asigură compensarea indivizilor prejudiciați și îi constrânge financiar pe autorii publici ai ilegalităților. Răspunderea penală, chiar dacă nu atinge instituția ca atare, pedepsește exemplar persoanele care încalcă legea penală sub acoperirea funcției publice.

Procedurile examinate demonstrează că un cetățean sau o entitate privată vătămată are la dispoziție căi clare de urmat. De la plângerea prealabilă la acțiunea contencioasă, de la citația în fața judecătoriei la recursul în fața CSJ. De la plângerea penală la constituirea ca parte civilă, toate etapele oferă garanții procesuale și șansa reală de a obține dreptate. Jurisprudența instanțelor naționale a confirmat că nimeni, nici chiar Guvernul sau alte organisme de vârf nu se află mai presus de lege. Multe Hotărâri judecătorești au anulat acte ale administrației prezidențiale, ale CSM, ale autorităților locale și au obligat la repararea prejudiciilor, consolidând astfel încrederea în sistemul judiciar.

În același timp, jurisprudența CtEDO a oferit un cadru de referință și a corectat decizii greșite, impulsionând reforme precum instituirea de recursuri efective și eliminarea imunităților nejustificate. Republica Moldova, ca parte la Convenția Europeană, a trebuit să ajusteze legislația la practică pentru a se conforma exigențelor europene în materie de acces la justiție.

Prin urmare, posibilitatea de a iniția acțiuni împotriva persoanelor juridice de drept public în dreptul moldovenesc nu este doar teoretică, ci una garantată de un sistem legal coerent și de o cultură judiciară în curs de maturizare. Cu toate acestea, provocările precum asigurarea celerității proceselor, executarea promptă a tuturor hotărârilor contra statului, responsabilizarea mai puternică a funcționarilor publici pentru abuzurile comise nu se autoexclud. Însă, per ansamblu, cadrul juridic actual oferă cetățeanului instrumentele necesare pentru a-și apăra drepturile în fața autorităților și pentru a ține administrația publică sub controlul legalității, ceea ce constituie un pilon fundamental al ordinii de drept în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE**BIBLIOGRAPHY**

Bostan Angela, opinie separată la Decizia Curții de Apel Chișinău din 10.02. 2022, în dosarul nr. 3-331/19 (2-19195555-02-3-10122019), Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ Curții de Apel Chișinău. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/MTZhYTU0ZTMtMjkyMi00ZTE3LTNmNDItY2Y0ZWY0MmZmMTFl

- [accesat: 22.07.2025];
- Creangă I. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Editura Arc, 2012, 576 p. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf [accesat: 19.07.2025];
- Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei continuă monitorizarea implementării hotărârii în cauza Manole și alții c. Moldovei. Disponibil: <https://cji.md/datorita-eforturilor-cji-comitetul-de-ministri-al-consiliului-europei-va-continua-monitorizarea-implementarii-hotararii-pe-cauza-manole-si-altii-c-moldovei/> [accesat: 22.07.2025];
- Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.11.2024 cu nr. 466, art. 635 (modificată și completată prin Legea nr. 244 din 20.10.2024, MO457-458 din 05.11.2024, art. 633);
- Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al RM din 17.08.2018 cu nr. 309-320, art. 466 (modificat prin Legea nr. 284 din 05.12.24, MO513-515/07.12.24, art.710);
- Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al RM nr. 82-86 din 22.06.2002 (modificat prin Legea nr. 27 din 27.02.25, MO143/19.03.25, art.137);
- Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 14.04.2009 cu nr. 72-74, art. 195 (modificat prin Legea nr. 136 din 06.06.2024, MO245-246 din 07.06.2024, art. 353).
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997, în vigoare din 21.08.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997 cu nr. 54-55, art. 502;
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, la New York (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217- XII din 28.07.90). Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1;
- Decizia Curții de Apel Chișinău, Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ din 10.02.2022, în dosarul nr. 3-331/19 (2-19195555-02-3-10122019). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NzRkNjk3YzktMGRjZC00Nzk0LTk3MzgtYzAzODdmMmNiYWE0 [accesat: 22.07.2025];
- Decizia Curții de Apel Chișinău, Completul specializat pentru examinarea acțiunilor în contencios administrativ al Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ din 12.12.2023, în dosarul nr. 3-226/23 (2-23157245-02-3-07122023). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/YmNiMTMyMTQtNTI2MC00ZjJmLWE4NWltMzlkZTJkZDkzYjBm [accesat: 22.07.2025];
- Decizia Curții Supreme de Justiție din 22.12.2023, în dosarul nr. 3ra-1221/23 (2-23157245-01-3ra-14122023). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=73357 [accesat: 22.07.2025];
- Decizia Curții de Apel Chișinău, Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ din 12.09.2024, în dosarul nr. 3-112/24 (2-24099623-02-3-05092024). Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NjhjNzMwZWYtNTQyYi00NGFmLTg5NDgtNTNmMjY3ZmJmNWVm [accesat la 22.07.2025];
- Guzun C. „Dreptul constituțional al persoanei vătămate de o autoritate publică: considerații generale”, în rev. „Legea și Viața”, nr. 9/2019, pp. 42-46;

- Guznac V. „Controlul actelor autorităților administrației publice pe calea contenciosului administrativ”, în revista „Moldoscopie”, nr. 3/2011, pp. 60-75.
- Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Olaru și alții c. Moldovei din 28 iulie 2009. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/OLARU_SI_ALTII_ro.pdf [accesat: 22.07.2025];
- Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Oferta Plus SRL c. Moldovei din 12 februarie. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/OFFERTA_PLUS_SRL_satisfactie_echitabila_ro.pdf [accesat: 22.07.2025];
- Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei din 13 decembrie 2001. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/MITROPOLIA_BASARABIEI_SI_ALTII_ro.pdf [accesat: 22.07.2025];
- Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Corsacov c. Moldovei din 4 aprilie 2006. Disponibil: <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/CORSACOV-RO.pdf> [accesat: 22.07.2025];
- Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității Hotărârii Parlamentului nr. 314 din 26 decembrie 2012 privind eliberarea din funcție a unui judecător al Curții Supreme de Justiție din 25 iulie 2013. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-H_21_2013.pdf [accesat: 22.07.2025];
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica aplicării de către instanțele de contencios administrativ a unor prevederi ale Legii contenciosului administrativ nr. 10 din 30 octombrie 2009. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr. 7-8, p. 4;
- Încheierea Curții Supreme de Justiție din 25.09.2024, în dosarul nr. 3ra-815/24. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=76106 [accesat: 22.07.2025];
- Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 18.05.2000 nr. 57-58, art. 375 (abrogată prin Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.18, MO309-320/466 din 17.08.18);
- Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești nr. 1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 04.06.1998 cu nr. 50-51, art. 359 (modificată prin Legea nr. 212 din 01.12.17, MO1-6/05.01.18, art.4).
- Legea privind taxa de stat nr. 213 din 31.07.2023. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 11.08.2023 cu nr. 306-309, art. 549 (modificată prin Legea nr. 94 din 08.05.2025, MO233-236 din 16.05.2025, art. 275);
- Nota informativă la proiectul de lege privind modificarea unor acte normative în contextul Codului administrativ nr. 116/2018. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/arij/22/NOTA_INFORMATIV2.pdf [accesat: 22.07.2025];
- Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966 la New York, ratificat de Republica Moldova prin hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 (în vigoare din 26 aprilie 1993);
- Șevcenco I. Răspunderea juridică a autorităților administrației publice pentru vătămarea drepturilor omului. Teză de doctor în drept. Specialitatea 552.02. Drept administrativ. Chișinău, 2024, 217 p.

CZU: 342.7-053.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18243272>Ion ROTARU¹

rotaru_ion_93@mail.ru

Valentina RUSSU²

valya.cociorva@mail.ru

INSTITUȚIONALIZAREA COPIILOR AFLAȚI ÎN CONFLICT CU LEGEA: PROBLEME ȘI PERSPECTIVE

Abstract: Instituționalizarea copiilor din Republica Moldova este un fenomen care a avut o istorie îndelungată și a fost influențat de o serie de factori sociali, economici și politici. În ciuda progreselor în domeniul protecției copilului, instituțiile de stat pentru copii continuă să fie o realitate pentru mulți dintre cei care se confruntă cu abandonul sau cu separarea de familie. Instituționalizarea este un proces prin care copiii ce nu pot fi îngrijiți de părinții lor sunt plasați într-o instituție de protecție, cum ar fi orfelinatele sau centrele de plasament.

Începând cu anii 2000, Republica Moldova a implementat mai multe reforme pentru a reduce numărul de copii instituționalizați și a promova alternative mai favorabile dezvoltării lor. Autoritățile au încercat să îmbunătățească legislația în domeniul protecției copilului și să încurajeze plasamentele familiale, cum ar fi adopția, plasamentul în familia extinsă sau plasamentele de tip familial, fiind astfel implementate programe de formare a personalului din instituțiile de protecție pentru a îmbunătăți calitatea îngrijirii acordate copiilor.

Unul dintre cele mai importante programe de reformă a fost promovarea îngrijirii alterna-

¹ Asistent universitar, Catedra „Drept penal și criminologie”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2091-4905>, e-mail: rotaru_ion_93@mail.ru

² Doctorandă, Școala doctorală „Științe penale și drept public”, Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, asistent universitar, Catedra „Drept penal și criminologie, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1809-9745>, e-mail: valya.cociorva@mail.ru

tive și susținerea familiilor aflate în dificultate. Prin dezvoltarea de servicii de sprijin pentru familii, precum consiliere parentală, suport financiar și programe educaționale, s-a încercat prevenirea separării copilului de familie. Totodată, s-au înființat centre de zi pentru copii care provin din medii vulnerabile, astfel încât aceștia să poată rămâne în familiile lor, beneficiind în același timp de educație și sprijin.

Cuvinte-cheie: familie, copii, instituționalizare, probleme, perspective.

INSTITUTIONALIZATION OF CHILDREN IN CONFLICT WITH THE LAW: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Abstract: The institutionalization of children in the Republic of Moldova is a phenomenon with a long history, shaped by various social, economic, and political factors. Despite progress in the field of child protection, state-run institutions for children remain a reality for many who face abandonment or family separation. Institutionalization refers to the process by which children who cannot be cared for by their parents are placed in protective institutions such as orphanages or placement centers.

Since the 2000s, the Republic of Moldova has implemented several reforms aimed at reducing the number of institutionalized children and promoting alternatives more favorable to their development. Authorities have sought to improve child protection legislation and encourage family-based placements such as adoption, kinship care, or foster care. At the same time, training programs for staff working in protective institutions have been implemented to improve the quality of care provided to children.

One of the most important reform programs has been the promotion of alternative care and the support of families in difficulty. By developing support services for families, such as parental counseling, financial assistance, and educational programs, efforts have been made to prevent child-family separation. In addition, day centers have been established for children from vulnerable environments so that they can remain with their families while still receiving education and support.

Keywords: family, children, institutionalization, problems, perspectives.

1. INTRODUCERE

Instituționalizarea copiilor are un impact profund și de durată asupra copiilor. Deși instituțiile de ocrotire a copiilor au scopul de a oferi protecție și îngrijire, realitatea este că mediul instituționalizat nu reușește să substituie cadrul afectiv și educațional al unei familii funcționale. Copiii care trec prin această experiență sunt expuși unei multitudini de traume fizice, psihologice și emoționale, care afectează dezvoltarea lor normală pe termen lung.

Consecințele instituționalizării asupra copiilor sunt vizibile în mai multe domenii. Pe plan fizic, aceștia suferă întârzieri în dezvoltarea neuropsihică, iar pe plan emoțional, deficitul afectiv și lipsa unui atașament sănătos duc la dificultăți majore de integrare și relaționare. Aceste dificultăți se traduc printr-o autonomie scăzută, o stimă de sine fragilă și un comportament adesea problematic. Copiii instituționalizați dezvoltă adesea un sentiment de nesiguranță și o vulnerabilitate emoțională crescută, iar contactul insuficient cu figura parentală nu le permite să învețe cum să gestioneze relațiile interpersonale sau să formeze legături afective stabile.

Cercetarea realizată confirmă importanța incontestabilă a familiei pentru dezvoltarea fizică, neuropsihică și socială a copilului mic, aceasta asigurând calitatea vieții copilu-

lui. Separarea de familie produce o traumă profundă, cu consecințe extrem de grave pentru dezvoltarea și sănătatea copilului. Generarea situației de copil orfan este un fenomen medico-social complex, determinat de pierderea unuia sau a ambilor părinți, de separarea copilului de familie pe termen lung.

2. METODOLOGIE

Pentru realizarea acestei cercetări privind instituționalizarea copiilor, au fost utilizate mai multe metode de investigație, cu scopul de a obține o perspectivă cât mai completă și profundă asupra acestei problematice sociale complexe. Metoda logică a vizat aplicarea unui raționament sistematic, precum și identificarea legăturilor dintre componentele fenomenului analizat. Această abordare a permis formularea unui argument solid, bine structurat, evidențiind relațiile de tip cauză-efect. Metoda comparativă a fost aplicată pentru a evalua și confrunta diferitele practici și reglementări legate de instituționalizarea copiilor, în contexte atât naționale, cât și internaționale. Metoda gramaticală, cunoscută și ca metodă textuală, s-a axat pe examinarea și interpretarea textelor legislative, a documentelor oficiale și a altor surse scrise, relevante pentru subiectul cercetării. Prin intermediul acestei metode s-a urmărit o înțelegere aprofundată a cadrului legal intern și internațional ce reglementează domeniul protecției copilului și instituționalizarea acestuia. Aplicarea integrată și complementară a acestor metode de cercetare a permis conturarea unei perspective solide și bine argumentate asupra fenomenului analizat, contribuind la înțelegerea profundă a cauzelor și consecințelor sale. Fiecare metodă a adus o contribuție esențială, completându-se reciproc în construirea unui cadru analitic clar și detaliat.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE

3.1. Aspecte generale privind instituționalizarea copiilor

Dicționarul explicativ a limbii române definește termenul de „instituționalizare” ca fiind acțiunea de *internare* (a unui copil într-un centru de plasament). Deși în actele normative naționale nu regăsim definiția acestui termen, legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a celor separați de părinți conține normele procesuale care explică termeni cum ar fi: copil separat de părinți, copil abandonat, plasament, plasament de urgență, plasament planificat ș.a.

În conformitate cu prevederile art. 3 a legii Nr. 140 din 14-06-2013, anterior enunțată, prin termenul de *plasament* trebuie înțeleasă măsura de protecție a copilului separat de părinți prin care se asigură condiții pentru creșterea și îngrijirea acestuia în cadrul unor servicii sociale de plasament¹. La rândul său, acesta poate fi plasament de urgență ce constă în plasarea copilului ale cărui viață sau sănătate sunt în pericol iminent, indiferent de mediul în care acesta se află, pentru o perioadă de până la 72 de ore, sau după caz plasarea unui copilului într-un serviciu social, pentru o perioadă determinată de timp, conform prevederilor planului individual de asistență.

Prin urmare, constatăm faptul că deși există un număr mare de politici naționale și internaționale de prevenire și curmare a procesului de instituționalizare a copiilor, cu toate că au existat progrese semnificative în ceea ce privește înlocuirea instituționalizării

¹ Legea Nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Publicat: 02-08-2013 în Monitorul Oficial Nr. 167-172 art. 534.

cu soluții mai favorabile copiilor, provocările rămân mari.

Instituțiile de protecție socială din Republica Moldova sunt încă subfinanțate, iar numărul de specialiști este insuficient. De asemenea, în ciuda reformelor, nu toți copiii beneficiază de alternative de îngrijire necesare, iar lipsa unor servicii adecvate pentru copii cu dizabilități sau cu nevoi speciale continuă să reprezinte o problemă majoră. În plus, copiii care ies din sistemul de protecție, fie din cauza vârstei, fie din alte motive, se confruntă adesea cu dificultăți de integrare în societate. Aceștia pot experimenta un sentiment profund de abandon și avea dificultăți în a-și construi o viață independentă, din cauza lipsei de suport.

Atitudinea societății față de copiii instituționalizați este, din păcate, una predominant negativă și stigmatizantă. Aceștia sunt adesea percepuți ca fiind „altfel” decât ceilalți, iar etichetele negative li se aplică încă de la o vârstă fragedă. Stigmatizarea socială în acest sens se manifestă printr-o serie de stereotipuri care asociază acești copii cu trăsături negative, cum ar fi lipsa de educație, comportamente problematice sau chiar pericolul de a deveni o povară pentru societate, iar aceste atitudini pot avea un impact devastator asupra stimei de sine a copiilor și tinerilor din internate, care se pot simți respinși și marginalizați de comunitatea în care trăiesc.

Mai mult decât atât, copiii care cresc în instituții de tip internat pot dezvolta un sentiment profund de izolare și de lipsă de apartenență. Această marginalizare nu doar că îi afectează în plan personal, dar poate contribui și la dificultăți în integrarea lor în societate, pe măsură ce ajung la vârsta adultă. Ei pot experimenta dificultăți semnificative în construirea relațiilor sociale, din cauza faptului că sunt percepuți ca diferiți sau chiar inferiori celor care au crescut într-un mediu familial stabil.

Sentimentul pe care îl au oamenii obișnuiți față de copiii din internate este mila, compasiunea, dar și o oarecare vigilență – „e un copil cu o traumă sufletească”. „Copiii din instituții sunt predispuși mai mult la boli decât copiii crescuți în familii”, „oricât ar încerca, instituția nu poate acoperi toate necesitățile copilului” ș.a.

Un alt indicator semnificativ al dezvoltării copiilor care trăiesc în instituții de protecție socială este relația lor cu instituțiile sociale comunitare. Conform datelor, doar 8,68% dintre acești copii întrețin relații cu comunitatea, în timp ce 91,3% nu au interacțiuni cu aceste instituții.

Această statistică reflectă o izolare profundă a copiilor de mediul lor social și familial, ceea ce duce la o deconectare treptată de rădăcinile lor și de cultura comunității din care provin. Această lipsă de legături cu instituțiile comunitare poate avea efecte dăunătoare asupra procesului de reintegrare a copiilor în familia lor sau în societate. Fără sprijin din partea comunității, procesul de reîntoarcere în familie devine mai greu, deoarece copiii nu beneficiază de resursele și sprijinul necesar pentru a face față schimbărilor și provocărilor care pot apărea în perioada de tranziție. De asemenea, lipsa acestor relații poate contribui la dificultăți de reintegrare socială a copiilor atunci când aceștia ies din instituții, deoarece nu au învățat cum să interacționeze cu diferite tipuri de instituții sau persoane.

Prin urmare, conform datelor prezentate de către Biroul național de statistică al RM², instituționalizarea este determinată de multiple cauze. Alt indice al integrării este

² Raportul privind realizarea Planului anual de activitate al Biroului Național de Statistică (BNS) pentru anul 2024. Disponibil pe: statistica.gov.md/files/files/despre/Raport_activitate/Raport_realizare_Plan_activitate_BNS_2024.pdf (accesat la 01.07.2025).

starea sănătății copiilor instituționalizați. Comparând acești indici cu datele morbidității copiilor din școlile generale, observăm o diferență pronunțată. S-a stabilit că în anul 2023, 72,6% din copiii instituționalizați suferă de diferite maladii somatice, iar circa 83,5% din ei sunt purtători a 2-3 maladii. Copiii din școlile generale în 57% de cazuri suferă de diferite maladii, iar în 42,4% au concomitent 2-3 boli. La mulți copii din instituții (48,2%) au fost înregistrate afecțiuni ale sistemul nervos central³.

Copiii instituționalizați reprezintă o categorie vulnerabilă și marginalizată, care se confruntă cu dificultăți semnificative în ceea ce privește îngrijirea, întreținerea și educația necesare dezvoltării lor adecvate. Instituționalizarea, deși poate părea o soluție temporară pentru protejarea copiilor aflați în dificultate, nu este, în realitate, cea mai eficientă metodă de sprijin pentru aceștia. De-a lungul perioadei petrecute în instituții, condițiile de viață și educație de care beneficiază sunt adesea insuficiente pentru a răspunde nevoilor lor complexe de creștere și dezvoltare, iar acest lucru poate duce la agravarea problemelor lor emoționale și sociale.

Problema devine mai amplă în contextul sistemului autohton de protecție a copilului, unde mulți dintre cei instituționalizați nu beneficiază de un sprijin adecvat pentru a înfrunta provocările cu care se confruntă în viața lor. Acești copii se află într-un sistem care, de multe ori, nu reușește să asigure integrarea lor în societate, iar în lipsa unor condiții favorabile, ei rămân izolați, cu un sentiment de apartenență scăzut și fără abilități esențiale pentru viața de zi cu zi.

Viitorul copiilor separați de familiile lor este adesea perceput într-o lumină sumbră, din cauza condițiilor dificile cu care se confruntă. Mulți dintre acești copii ajung să ducă o viață marcată de vulnerabilitate, fiind expuși riscurilor de a ajunge pe stradă, de a deveni cerșetori sau, în cel mai rău caz, infractori. Sistemul de protecție socială, deși are rolul de a le asigura un trai mai bun, nu reușește de multe ori să le ofere suportul educațional și emoțional necesar pentru a se reintegra în familia extinsă sau în societate. Lipsa unui sistem educațional adecvat și a unui sprijin constant conduce, de multe ori, la stagnarea dezvoltării acestor copii, iar posibilitatea ca ei să depășească aceste obstacole este redusă.

Multe dintre cazurile de abandon se încheie cu integrarea copiilor în case de copii sau instituții de protecție, dar aceste instituții nu oferă întotdeauna condițiile necesare pentru o educație completă și pentru formarea unor abilități esențiale de viață.⁴ Astfel, copiii instituționalizați se confruntă cu dificultăți majore în procesul de reintegrare în familie și în societate, iar lipsa educației, dar și a unei relații stabile și afective cu persoane de referință, duce la izolare socială și la o integrare dificilă în comunitate.

Viața afectivă a copiilor instituționalizați este adesea marcată de un contrast puternic între emoții pozitive și negative. Pe de o parte, emoțiile pozitive, precum bucuria și interesul, sunt în general declanșate de vizitele altor persoane, de obicei vizite rare și plăcute din partea rudelor, sau de primirea cadourilor, în special cu ocazia sărbătorilor. Aceste momente pot aduce o ușoară lumină în viața lor, oferindu-le un sentiment de apartenență și afecțiune care le lipsește în mod constant în instituție.

Pe de altă parte, emoțiile negative sunt mult mai prevalente și provin adesea din tra-

³ Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2023, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2023. Disponibil pe: : statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2023/Anuarul_statistic_RM_editia_2023.pdf (accesat la 01.07.2025).

⁴ Petruți D. Violența față de copii în Republica Moldova: Raport asupra studiului. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2007, p. 71.

umele emoționale nerezolvate, legate de viața lor de familie înainte de instituționalizare. Copiii care au fost separați de părinți sau care au avut parte de abuzuri, neglijență sau pierderi importante suferă de anxietate, frică și, uneori, chiar de furie sau ură față de cei care i-au abandonat sau față de instituție înseși. De cele mai multe ori, acești copii nu doresc să vorbească despre aceste evenimente dureroase, fie din rușine, fie pentru că nu pot înțelege pe deplin motivele din spatele separării lor de familie. În loc să își exprime aceste sentimente, se retrag în tăcere, iar lipsa unei comunicări deschise contribuie la stagnarea procesului lor emoțional și la perpetuarea unui ciclu de traume nerezolvate. Această dualitate emoțională face ca viața afectivă a copiilor din internate să fie una instabilă, cu fluctuații frecvente între momentele de fericire și cele de tristețe profundă, iar absența unui suport emoțional constant și adecvat le împiedică dezvoltarea sănătoasă și adaptarea într-un mediu stabil.

Deși legislația națională prevede standarde minime de calitate pentru îngrijirea acestora, ceea ce ar trebui teoretic să asigure un mediu adecvat pentru dezvoltarea lor, realitatea este mult mai complexă și adesea dezamăgitoare. În mod paradoxal, copiii care trăiesc în aceste instituții nu reflectă un nivel adecvat de bunăstare și adaptare, ci, dimpotrivă, adesea se plâng de condițiile de viață dificile și de lipsa de suport emoțional și social.

Aceasta subliniază o falie majoră între ceea ce prevede legea și ceea ce se întâmplă în practică. Deși legislația este clară și detaliată în privința drepturilor copiilor și a obligațiilor instituțiilor, implementarea acestor reglementări este inefficientă în multe cazuri. Copiii nu beneficiază de îngrijirea corespunzătoare, iar lipsa de resurse, personal și pregătire a acestuia contribuie la perpetuarea unei stări precare în domeniu. Este evident că, dacă aceste norme ar fi fost aplicate corect, copiii nu ar trebui să se confrunte cu dificultăți majore sau cu traume legate de experiențele lor din sistemul rezidențial.

Studiile realizate evidențiază în mod clar rolul esențial pe care familia îl joacă în dezvoltarea integrală a copilului, atât din punct de vedere fizic, neuropsihic, cât și social. Familia reprezintă cadrul primar care contribuie la formarea unei baze stabile pentru creșterea și educarea copilului, asigurându-i condițiile necesare pentru o viață sănătoasă și echilibrată. Însă separarea unui copil de familie are efecte extrem de negative asupra acestuia, având potențialul de a genera traume severe, cu repercusiuni pe termen lung asupra dezvoltării sale.

Atunci când un copil devine orfan, fie din cauza pierderii unuia sau a ambilor părinți, fie ca urmare a unei separări de familie prelungite, acesta se confruntă cu o schimbare radicală a mediului și a relațiilor sale fundamentale, ceea ce poate duce la instabilitate emoțională și la dezechilibre în dezvoltarea sa. Astfel, fenomenul dat⁵ nu este doar un simplu fapt de viață, ci reprezintă o problemă complexă, cu implicații mult mai adânci decât pierderea fizică a părinților. Această ruptură de familia biologică poate afecta profund atât starea emoțională, cât și abilitățile sociale ale copilului, creând dificultăți majore de integrare ulterioară în societate.

Pe lângă impactul emoțional, lipsa unei familii stabile poate influența dezvoltarea cognitivă și comportamentală a copilului, iar efectele negative pot deveni evidente pe parcursul vieții. Această ruptură de mediul familial are capacitatea de a altera nu doar sănătatea mentală a copilului, dar și de a contribui la o formare socială deficitară, în care copilul poate întâmpina dificultăți majore în relațiile interpersonale și în adaptarea la

⁵ Cheianu A., Grama D. Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 155.

cerințele societății.

Astfel, indiferent de modul în care sunt structurate instituțiile de protecție și de responsabilitățile care le sunt atribuite, aceste instituții pot, din păcate, să producă efecte negative semnificative asupra copiilor care sunt în îngrijirea lor. Printre aceste efecte se numără:

1. Împiedicarea construirii unei organizări centrate pe nevoile copilului: Organizațiile de protecție a copilului adesea nu reușesc să creeze un mediu adaptat nevoilor individuale ale fiecărui copil, ceea ce duce la dificultăți majore în dezvoltarea unei personalități echilibrate și sănătoase. Lipsa unei abordări personalizate poate duce la un proces de dezvoltare întârziat sau dezechilibrat.

2. Divizarea vieții copiilor în stagii diferite: Trecerea de la un sistem la altul, de la un tip de îngrijire la altul, este adesea o experiență traumatică pentru copil, resimțind o ruptură bruscă a fluxului normal de viață. Aceste tranziții pot crea o discontinuitate în procesul de formare a identității copilului, iar acest lucru poate duce la confuzie, anxietate și pierderea unui sentiment de apartenență.

3. Traume psihologice și emoționale grave: Viața într-un sistem instituționalizat poate aduce cu sine traume psihologice semnificative, având un impact negativ asupra dezvoltării emoționale și mentale a copilului. Abandonul repetat sau separarea de familia biologică poate duce la sentimente profunde de abandon, respingere și autoevaluare negativă. Aceste traume pot avea efecte pe termen lung asupra comportamentului și relațiilor lor viitoare.

4. Întârzieri în dezvoltarea fizică, mentală și emoțională: Copiii instituționalizați adesea suferă întârzieri semnificative în ceea ce privește dezvoltarea lor generală. Fie că este vorba despre dezvoltarea fizică (greutate, înălțime), mentală (capacitatea de învățare, gândire critică), fie emoțională (gestiunea emoțiilor, empatie), ei sunt adesea privați de un mediu de învățare și sprijin consistent, ceea ce duce la deficiențe majore în aceste domenii.

5. Insuficientă dezvoltare a capacității de viață independentă: Copiii care cresc în instituții nu învață adesea abilitățile esențiale pentru a deveni adulți independenți. Absența unui model familial stabil și a relațiilor interpersonale sănătoase limitează dezvoltarea abilităților de relaționare, precum și a cunoștințelor și deprinderilor fundamentale necesare în viața de zi cu zi, cum ar fi gestionarea finanțelor, menținerea unui loc de muncă sau gestionarea relațiilor interpersonale.

6. Absența unei perspective asupra vieții adulte: Copiii care sunt instituționalizați nu au adesea o viziune clară asupra viitorului lor, ceea ce poate cauza un sentiment de descurajare și lipsă de scop. Acest lucru poate duce la o formă de „al doilea abandon” odată ce copiii ajung la vârsta majoratului și sunt lăsați să se descurce singuri, fără un sistem de sprijin adecvat. Aceasta poate duce la dificultăți de integrare în societate și la probleme de adaptare la viața de adult.

Așadar, condițiile din instituțiile de îngrijire a minorilor sunt adesea extrem de dificile, iar viața în aceste structuri poate lăsa urme adânci asupra dezvoltării emoționale, psihice și sociale a copiilor. Efectele negative ale acestora se pot împărți în două categorii principale: efecte de substimulare cantitativă și calitativă; efecte depersonalizante.

Efectele de substimulare cantitativă și calitativă

Aceasta se referă la lipsa unui stimul adecvat pentru dezvoltarea copilului, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Din punct de vedere cantitativ, copiii

instituționalizați nu au acces la suficiente activități educaționale și recreative, ceea ce duce la stagnare în dezvoltarea lor intelectuală și emoțională. De asemenea, din punct de vedere calitativ, acești copii nu beneficiază de o educație personalizată, adaptată nevoilor lor specifice, iar lipsa unui mediu familial stabil și iubitor face ca dezvoltarea lor emoțională să fie grav afectată. Această substanțială lipsă de stimulare poate afecta abilități cognitive, sociale și motorii esențiale pentru o dezvoltare sănătoasă⁶.

Doctrina națională⁷ cunoaște următoarele 3 categorii de efecte de substimulare, unul dintre care este „*substimulare afectivă*”. Aceasta este situată pe primul plan al consecințelor neprielnice ale mediului instituțional, iar efectul său se regăsește la nivelul mai multor sfere ale afectivității.

Substimularea afectivă se referă la absența unei interacțiuni emoționale adecvate și continue, esențială pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului. În instituțiile de îngrijire, copiii sunt adesea supuși unui program fix, cu interacțiuni limitate cu îngrijitorii sau alte persoane importante pentru dezvoltarea lor. Aceasta duce la o carență în satisfacerea nevoii fundamentale de iubire, atenție și validare emoțională. Spre deosebire de un mediu familial, unde copilul beneficiază de o atenție personalizată și constantă, în instituție un număr mare de copii sunt îngrijiți de câțiva adulți, iar relațiile sunt adesea impersonalizate, fragmentate și insuficiente.

În mod concret, acest lucru se manifestă prin faptul că unii copii pot să nu primească îmbrățișări, încurajări sau cuvinte de susținere, esențiale pentru formarea unei imagini de sine pozitive și pentru dezvoltarea unei stime de sine sănătoase. Absența acestui tip de stimulare afectivă poate influența grav capacitatea lor de a stabili relații sănătoase în viitor și poate contribui la tulburări emoționale pe termen lung.

De asemenea, copiii instituționalizați pot fi supuși unui tratament uniformizat, fără a ține cont de nevoile și particularitățile fiecăruia în parte. Fiecare copil are un mod propriu de a-și exprima nevoile emoționale, iar lipsa unei reacții individualizate poate duce la un sentiment de respingere și abandon emoțional, chiar și în condițiile în care copilul se află sub protecția statului.

Cel de al doilea tip de efect este „*substimularea abilităților sociale*”. Astfel, deși sunt bazate pe existența în comun, instituțiile de protecție a minorilor nu pot oferi un mediu social autentic și nu-și pot depăși statutul de structuri artificiale, închise și limitate, care nu pot fi reprezentative pentru comunitate, cu atât mai puțin pentru viața de familie. În aceste instituții, copiii se găsesc lipsiți de diversitatea relațiilor interumane, în interiorul acestora interacționând doar cu persoane de vârsta lor sau apropiată, cu probleme asemănătoare, și cu adulți care sunt acolo la serviciu și au anumite limite impuse în ceea ce privește comportamentul față de copii⁸.

Această situație are un impact semnificativ asupra dezvoltării copiilor, deoarece îi privează de oportunitățile de a învăța și de a dobândi autonomie și independență în viața de zi cu zi. Activitățile organizate în mod rigid în cadrul instituțiilor nu permit copiilor să interacționeze liber cu persoane din afara instituției, ceea ce limitează expunerea lor la

⁶ Olărescu V. Profilaxia tulburărilor comportamentale la minori: inovații, provocări și tendințe în educația modernă, în materialele conferinței internaționale științifico-practice a psihologilor, Chișinău, 2013, p.40.

⁷ Alexiu M. „Protecția copiilor abandonati”, în Buzducea D. Asistența socială a grupurilor de risc, Editura Polirom, București, 2010, p.158.

⁸ Antoni D. Influența relațiilor familiale asupra formării personalității copilului, „Sesiune națională de comunicări științifice studențești”, Chișinău, 2017, p. 88.

experiențe și situații care sunt esențiale pentru formarea unor abilități sociale și dezvoltarea încrederii în sine. În loc să învețe să își gestioneze singuri relațiile sociale și să se descurce în diverse contexte sociale, ei depind de cadrele instituționale pentru a media aceste interacțiuni, ceea ce le reduce semnificativ posibilitatea de a învăța să ia decizii, să își asume responsabilități și să dezvolte abilități de viață independentă.

Cel de al treilea tip este „*substimularea cognitivă, senzorială și de limbaj*”. Această lipsă de stimulare cognitivă și emoțională în mediul instituțional are un impact negativ semnificativ asupra dezvoltării copilului. Într-un mediu monoton și lipsit de stimulare, copilul nu doar că este privat de experiențe importante pentru creșterea sa personală, dar și de oportunități de a învăța prin interacțiune și implicare activă în procesul de educație și în viața de zi cu zi. De exemplu, absența deciziilor luate de către copii, a sarcinilor gospodărești sau a activităților care le dezvoltă abilități de gestionare a resurselor financiare și sociale duce la stagnarea autonomiei acestora și la o incapacitate de a-și asuma responsabilități în viitor. Acest tip de mediu îi privează pe copii de oportunități de a învăța să se adapteze și să se autoregleze în fața diverselor provocări, formându-se o dependență continuă de sistemul instituțional.

Mai mult decât atât, această absență a sentimentului de apartenență duce la o deprivare emoțională considerabilă. Copilul nu se simte implicat în crearea unui mediu în care să aibă un control asupra propriei vieți și nu își dezvoltă acea legătură esențială cu locul în care trăiește, ceea ce duce la o scădere semnificativă a stimei de sine și a senzației de siguranță. De asemenea, fiind izolat de familie și de contactul cu persoanele apropiate, copilul nu învață să stabilească relații interpersonale autentice și sănătoase, fapt care poate afecta grav dezvoltarea sa socială și emoțională pe termen lung. În acest context, carențele afective și de stimulare cognitivă se adâncesc, împiedicând dezvoltarea unui copil echilibrat din punct de vedere emoțional și psihologic.

Efecte depersonalizante

Duc la pierderea identității și a unei imagini de sine sănătoase, un efect grav al vieții instituționalizate. Copiii care trăiesc în astfel de instituții sunt adesea priviți ca parte dintr-un sistem, iar atenția individuală le este adesea redusă la minimum. Împărțirea acestora în grupuri mari și uniformizarea tratamentului pot duce la o pierdere a sentimentului de unicitate, iar copiii pot ajunge să se simtă nevăzuți, neimportanți și fără valoare. Acest proces de depersonalizare afectează profund încrederea în sine și capacitatea lor de a se relaționa cu ceilalți în mod sănătos⁹. Lipsa unei figuri parentale și a unui sistem de sprijin constant duce la o deteriorare a legăturilor afective, iar copiii pot ajunge să dezvolte un comportament distant, rezervat și, uneori, agresiv.

Efectele depersonalizante sunt deosebit de dăunătoare pentru dezvoltarea individuală a copiilor instituționalizați, deoarece acestea afectează în mod direct cele mai fundamentale aspecte ale personalității și identității lor. Într-un mediu instituționalizat, unde conformismul și obediența sunt priorități, voința copilului este subminată, iar capacitatea acestuia de a-și exprima dorințele și nevoile este adesea ignorată. Lipsa unui mediu în care să își poată afirma individualitatea duce la o deformare a imaginii de sine și a stimei de sine, iar copiii ajung să se simtă adesea inadecvați, incapabili de a lua decizii proprii sau de a acționa conform propriilor dorințe și valori.

Acest tip de mediu, caracterizat prin rigiditate și lipsă de flexibilitate, nu încurajează

⁹ Lăcătușu I. „Aspecte ale problematicei abandonului și a copilului instituționalizat în județul Covasna”. În revista *Angustia*, vol.8, seria *Istorie-Etnografie-Sociologie*, 2004, p. 309.

creativitatea și inițiativa personală. Copiii sunt adesea constrânși de reguli stricte și de programul instituțional, iar orice tentativă de autoexprimare este adesea reprimată. Astfel, ei învață să se conformeze la ceea ce li se impune, în loc să dezvolte abilități de gândire critică și autonomie. Această educație conformistă duce la o percepție distorsionată asupra propriei persoane și lumii din jur, copilul devenind din ce în ce mai dependent de autoritățile instituționale și pierzându-și abilitatea de a se afirma ca individ.

Mai mult, absența unui model autentic de viață de familie și lipsa interacțiunii constante cu membrii familiei sau cu persoane apropiate contribuie la formarea unor relații interpersonale limitate și uneori superficiale, ceea ce împiedică dezvoltarea unor relații sănătoase și de încredere. Copiii care cresc în astfel de condiții pot ajunge să dezvolte o viziune distorsionată asupra relațiilor familiale și interpersonale, ceea ce poate afecta negativ modul în care se vor relaționa cu ceilalți în viața adultă. Astfel, efectele depersonalizante ale instituționalizării pot avea consecințe pe termen lung, formând o identitate fragilă și nesigură, care se va reflecta în relațiile și comportamentele lor viitoare.

3.2. Profilul psihosocial al copiilor instituționalizați

Copiii ce nu pot locui împreună cu părinții lor sunt atribuiți categoriei „copii cu probleme sociale”. De regulă, îngrijirea acestora este preluată de stat, realizându-se în case de copii și școli internat. Contingentul acestor instituții este format din:

- copii nedorți și abandonați de părinți;
- copii proveniți din părinți cu anumite handicapuri fizice sau psihice, alcoolici, narcomani, deținuți – persoane care se află în imposibilitatea de a educa și crește un copil;
- copii proveniți din familii cu condiții precare de viață;
- copii ai căror părinți (îndeosebi mamele) sunt plecați în căutarea unui loc de muncă în străinătate;
- copii orfani.

Realitatea actuală reflectă o problemă semnificativă în sistemul de îngrijire și educație a copiilor, care se caracterizează printr-o abordare colectivă, mai degrabă decât una individuală, a minorilor. Acest sistem, în încercarea sa de a răspunde nevoilor copiilor, presupune adesea că statul poate înlocui cu succes cadrul familial. Cu toate acestea, realitatea a demonstrat că statul nu a fost suficient de eficient în a proteja copiii și familiile lor de consecințele economice și sociale ale tranziției către o nouă structură socială.

În perioada de tranziție, în special într-un sistem post-comunist, multe familii s-au confruntat cu o sărăcire profundă și cu o instabilitate economică și socială care a afectat direct capacitatea acestora de a îngriji și educa corespunzător copiii. Deși instituțiile statului au încercat să răspundă prin măsuri și politici sociale, în realitate aceste intervenții nu au fost întotdeauna suficiente sau adaptate nevoilor specifice ale fiecărei familii sau ale fiecărui copil în parte.

De asemenea, abordarea colectivă a educației și îngrijirii copiilor, care se bazează pe structuri instituționale mari, nu reușește să ofere copiilor atenția și sprijinul individualizat de care au nevoie pentru a se dezvolta armonios. Aceasta poate conduce la efecte negative pe termen lung asupra dezvoltării lor emoționale, psihologice și sociale, din cauza lipsei unui mediu familial stabil și iubitor. Mai mult, credința că statul poate înlocui familia în totalitate ignoră importanța legăturilor afective și de atașament care sunt esențiale pentru creșterea sănătoasă a unui copil.

În contextul dezvoltării cognitive a copiilor instituționalizați, pasivitatea este adesea

identificată ca un simptom stabil și alarmant, care, pe termen lung, provoacă un declin semnificativ în sfera intelectuală a acestora. Aceasta pasivitate se manifestă nu doar în absența activităților stimulative, dar și în lipsa unui mediu care să promoveze inițiativa și creativitatea. Copiii care trăiesc în instituții sunt adesea expuși unui regim riguros și uniform, cu programe stricte, care nu permit explorarea individuală sau dezvoltarea unor aptitudini cognitive prin experiențe diverse.

Aceste condiții pot determina o stagnare a dezvoltării cognitive, întrucât copiii nu sunt încurajați să pună întrebări, să exploreze sau să își exprime opiniile și gândurile într-un mod liber. Lipsa de stimulare cognitivă adecvată poate duce la o întârziere a dezvoltării limbajului, la dificultăți în rezolvarea problemelor și chiar la o capacitate scăzută de a înțelege concepte complexe.¹⁰

Astfel, retardarea copiilor educați în afacerea familiei nu poate fi considerată doar o simplă întârziere în dezvoltarea lor, ci un fenomen mult mai complex, care reflectă influențele factorilor sociali și psihologici asupra unei etape timpurii din viața copilului. Această întârziere se manifestă nu doar în plan fizic sau intelectual, ci și în sfera emoțională și comportamentală, având efecte semnificative asupra dezvoltării lor ulterioare.

Un aspect esențial al copiilor instituționalizați este caracteristica labilității proceselor lor nervoase. Această instabilitate se traduce printr-o predominanță a excitației asupra proceselor de inhibiție, ceea ce înseamnă că acești copii sunt mult mai predispuși la reacții impulsive și comportamente mai greu controlabile. Absența unui mediu familial stabil și de sprijin contribuie la dificultatea copiilor de a-și reglementa emoțiile și comportamentele într-un mod sănătos.

Din cauza lipsei unui mediu de învățare activ, stimulat și diversificat, copiii instituționalizați pot dezvolta o stare de excitabilitate ieșită din comun, iar acest lucru influențează negativ capacitatea lor de a învăța și de a interacționa eficient cu cei din jur. Instabilitatea emoțională și comportamentală poate duce, de asemenea, la o lipsă de auto-control și la dificultăți de socializare, ceea ce amplifică sentimente de alienare și marginalizare față de colegii lor din afacerea instituțională sau chiar față de societatea în general.

Din cauza lezării sistemului nervos este vădit scăzută activitatea psihică și cea cognitivă a copiilor. Se accentuează reținerea în dezvoltarea reacțiilor vizuale și auditive drept consecință a insuficienței impresiilor noi și lipsei comunicării saturate emoțional cu maturii. Această cauză este atestată și de I. Dubrovina. Autoarea afirmă că micuții primesc de 4-5 ori mai puțină atenție și mângâiere din partea adulților decât este nevoie pentru confortul lor psihic¹¹.

Vorbind despre intelect, ne referim la dezvoltarea gândirii, memoriei, imaginației, limbajului persoanei ce condiționează acumularea de noi cunoștințe și întrebuintarea eficientă a acestora. Studiind nivelul de pregătire a copiilor pentru școală și analizând particularitățile gândirii intuitiv-plactice la copiii orfani, s-a constatat: copiii îndeplinesc mai bine itemii ce necesită doar abilitatea de a manipula materialul intuitiv și întâmpină dificultăți în proiectarea problemei în plan imaginativ. În urma studierii sferei intelectuale a școlarilor mici, în special a dezvoltării elementelor gândirii logice (sistemizarea și clasificarea), s-a stabilit că copiii educați în afara familiei au același nivel ca și semenii lor

¹⁰ Petrovai D. Eficiență în viața profesională și în cea personală, Centrul Parteneriat pentru Egalitate (CPE), București, 2006, p. 14.

¹¹ Дубровина И. В. Психология, 2-е издание, стереотипное, Москва, 2003, с. 239.

educați în familie, dar se constată o reținere în dezvoltarea gândirii intuitiv-plastice¹².

Astfel, un alt aspect semnificativ al dezvoltării copiilor instituționalizați, care influențează profund viața lor ulterioară, este imaturitatea limbajului. Studiile arată că acești copii sunt mult mai tăcuți decât cei crescuți în familie, ceea ce pune în evidență abilități verbale subdezvoltate și o comunicare mai puțin eficientă. În absența unui mediu familial stabil și stimulat, ei au un cod lingvistic insuficient elaborat, ceea ce duce la dificultăți semnificative de exprimare a gândurilor și emoțiilor.

Acești copii manifestă o frecventă utilizare a unor structuri gramaticale greșite și o capacitate redusă de înțelegere a mesajelor verbale din jurul lor. Asemenea deficiențe pot apărea din cauza lipsei de interacțiuni complexe și de dialoguri adecvate vârstei lor, care, în mod normal, ar fi favorizate într-un mediu familial unde copiii sunt încurajați să își exprime gândurile și sentimentele.

De asemenea, limitarea interacțiunilor verbale cu persoane adulte și cu alți copii, alături de un mediu care nu oferă stimulare lingvistică adecvată, are drept consecință dezvoltarea unui limbaj mai puțin complex și o capacitate scăzută de a înțelege și răspunde la mesajele primite. Această deficiență în dezvoltarea abilităților de comunicare are implicații pe termen lung, afectând atât relațiile sociale ale copiilor, cât și capacitatea lor de a învăța și de a se integra în viitor în diferite contexte educative sau profesionale.

În condițiile unui deficit sistematic de înrâurire afectivă, copiii cresc mult mai irascibili, iar lipsa afectivității materne și a dragostei părintești provoacă agresivitate. Aceasta din urmă este condiționată și de: comunicare neformală, necesitatea de autoidentificare cu adultul, comportament instabil, nedeterminarea Eului propriu – toate generând trăirea unui disconfort emoțional profund.

Datorită carenței afective materne și neglijării copilului de către adultul-substitut matern, la copiii instituționalizați este prezentă „sărăcia repertoriului... socioafectiv, ...stări afective preponderent negative cu manifestări stridente”. Se constată, de asemenea, că „trebuințele afective ale copilului, fiind mai mari decât posibilitățile de satisfacere a lor, restricțiile vieții în colectiv, venite pe fondul vulnerabilității biologice și psihice, declanșează stări de nervozitate colectivă marcate de crize de afect: plâns și furie, agresivitate și autoagresivitate, atitudini revendicative – gelozie, regresii comportamentale”.

Ca urmare a anumitor condiții sociale se constată o dezvoltare specifică a premiselor conștiinței de sine la copiii instituționalizați de vârstă timpurie. Într-un mediu nefavorabil devine evidentă o reținere considerabilă în formarea structurii în cauză, apariția cu întârziere a componentelor ei de bază. Drept consecință are loc formarea denaturată a personalității în ansamblu, ceea ce se reflectă în comportamentul depresiv al copiilor.¹³ Din cauza acestui fenomen, copiii își apreciază incorect posibilitățile și capacitățile, neavând încredere în forțele proprii.

Așa cum a fost discutat anterior, copiii instituționalizați întâmpină dificultăți semnificative în procesul de conștientizare a Eului propriu. Deprivarea maternală, adică lipsa unei legături stabile și afective cu mama sau cu o figură parentală stabilă, afectează profund dezvoltarea identității lor. Eul, în acest context, este adesea lipsit de un conținut pozitiv, fiind fragil și nesigur. Fără un sprijin emoțional constant și o îndrumare adecvată, copilul devine vulnerabil și începe să dezvolte mecanisme de apărare.

Una dintre reacțiile comune ale copiilor care suferă de deprivare afectivă este agre-

¹² Ермолаев О. Ю., Марюптна Т. М., Мешкова Т. А. Внимание школьника. – М., 1997, с. 88.

¹³ Paladi Gh. Familia: Probleme sociale, demografice și psihologice, Ed. Chișinău, 2002, p. 56.

siunea. Într-un mediu instituționalizat, unde nevoile lor emoționale nu sunt satisfăcute în mod adecvat, copiii se pot simți excluși și neînțeleși. Astfel, agresivitatea și ostilitatea devin modalități prin care aceștia încearcă să își exprime frustrările și să protejeze un Eu fragil. Acest comportament se manifestă atât față de alți copii, cât și față de personalul instituției, ca o formă de apărare față de ceea ce percep ca fiind o amenințare la identitatea lor.

Acest comportament agresiv nu doar subminează relațiile sociale ale copilului, dar are și un impact negativ asupra dezvoltării emoționale și sociale pe termen lung. Copilul care nu învață cum să gestioneze propriile sentimente și conflicte va avea dificultăți în a stabili relații sănătoase și echilibrate în viitor. De aceea, intervențiile timpurii pentru a oferi sprijin emoțional și educație afectivă sunt esențiale în procesul de dezvoltare al acestor copii, ajutându-i să-și construiască o imagine de sine pozitivă și să-și regleze comportamentele într-un mod mai adaptiv.

Legate strâns de problemele afective, foarte de timpuriu apar și tulburări în conduita socială a copiilor. Astfel, în contextul stabilirii de contacte, fiind studiate activitățile zilnice ale copiilor, și anume jocurile preșcolare din casele de copii, s-a determinat că 72% se joacă singuri, preferând activități fără partener.

Un copil care beneficiază de o dezvoltare normală într-o familie funcțională ajunge să formeze un atașament puternic față de părinți, în special față de mamă, pe parcursul primului an de viață. Acest atașament reprezintă o bază afectivă sigură, ce contribuie la reducerea semnificativă a sentimentelor de nesiguranță și la formarea unei relații stabile. Prezența mamei, ca principală figură afectivă, joacă un rol esențial în dezvoltarea emoțională a copilului, fiind elementul care contribuie direct la sentimentul de siguranță și stabilitate necesar în primii ani de viață.

În contrast, copiii care cresc fără dragostea și îngrijirea necesară din partea familiei, în special din partea mamei, sunt privați de acest atașament sănătos și sigur. Lipsa acestuia din urmă are un impact negativ asupra dezvoltării lor, iar în timp pot apărea deformări ale personalității. Fără o figură maternă constantă și iubitoare, acești copii nu vor reuși să dezvolte sentimentul de încredere necesar pentru a interacționa armonios cu ceilalți și pentru a se adapta la mediul înconjurător. De asemenea, riscul de a dezvolta tulburări emoționale și comportamentale este mult mai mare în cazul acestora, iar integrarea lor în societate poate fi marcată de dificultăți majore.

Astfel, atașamentul nu este doar un mecanism emoțional important, ci și un factor determinant pentru dezvoltarea sănătoasă a copilului, care influențează întreaga sa viață ulterioară. În acest context, copiii care nu beneficiază de acest atașament primar vor trebui să fie susținuți prin intervenții speciale pentru a recupera lacunele de dezvoltare afectivă și socială.

Din acest considerent se constată că cercul larg de comunicare cu semenii și personalul nu implică satisfacerea trebuințelor de atașament ale copiilor instituționalizați, fiind necesară o anumită stimulare emoțională specifică doar mamei. Dereglarea atașamentului emoțional și a corelației cu cei din jur are repercusiuni negative asupra dezvoltării generale a copiilor.

Deficitul de comunicare cu adulții și contactele insuficiente din punct de vedere emoțional cu aceștia au un impact semnificativ asupra dezvoltării copiilor instituționalizați, conducând la formarea unor complexe de inferioritate și la dificultăți de adaptare socială a acestora după ce părăsesc instituțiile de ocrotire, cum ar fi școlile internat. Aceste

carențe afectează profund capacitatea lor de a dezvolta relații sănătoase și de a înțelege cum să interacționeze corespunzător cu cei din jur.

În ciuda aparențelor de docilitate și bune maniere, care pot fi învățate în cadrul instituțional, copiii nu reușesc să dezvolte spontaneitatea și impulsivitatea necesare unui comportament autentic în viața cotidiană. Ei sunt adesea incapabili să-și formeze și să-și adapteze comportamentul în situații reale, din cauza lipsei de experiențe emoționale profunde și de interacțiuni constante cu adulți care să-i sprijine în acest proces. Mai mult decât atât, acești copii au dificultăți în a-și exprima clar motivațiile și acțiunile, precum și în a avea o atitudine critică față de evenimentele care se întâmplă în jurul lor.

O instituție nu-i poate oferi copilului ceea ce-i oferă familia. Or, deși multe persoane se ocupă de el, acesta nu este în stare să se atașeze de nici una dintre ele. În plus, adeseori copilul este nevoit să schimbe instituția (în funcție de vârstă), ceea ce provoacă stres și frustrări generate de „crize de adaptare”. Așa cum rezultă din literatura de specialitate, preșcolarii din casele de copii, concomitent cu crizele de vârstă, suportă două „crize de adaptare” determinate de:

- a) trecerea din familie în casa de copii;
- b) trecerea de la casa de copii la școală internat¹⁴.

Cu cât vârsta la care copilul este internat într-o instituție este mai mică, cu atât efectele frustrării vor fi mai severe. În această perioadă timpurie a dezvoltării, copilul este extrem de vulnerabil, iar separarea de familie și lipsa unui mediu emoțional stabil au un impact semnificativ asupra echilibrului său biologic și psihic. Stresul cauzat de această separare produce suferințe atât fizice, cât și psihice, care se manifestă prin suprasolicitare în unele cazuri (unde copiii sunt obligați să facă față unor condiții care depășesc capacitatea lor de adaptare) sau subsolicitare în altele (când nevoile lor emoționale, cognitive și sociale sunt ignorate sau insuficient satisfăcute).

Un alt fenomen semnificativ al plasării îndelungate a copiilor în instituții de ocrotire este formarea unei imagini distorsionate despre părinți. Adesea, copiii care cresc departe de familia lor tind să își idealizeze părinții, proiectând asupra lor o imagine perfectă și dorită, în speranța că, într-o zi, se vor întoarce și vor restabili legătura afectivă pierdută. Cu toate acestea, atunci când își regăsesc părinții, deseori confruntarea cu realitatea devine extrem de dureroasă. Imaginea idealizată pe care o aveau despre părinți se destramă rapid, iar acest proces poate fi copleșitor și traumatic pentru copil. Această rupere bruscă a imaginii perfecte pe care o construiseră poate duce la sentimente de dezamăgire profundă, confuzie și durere emoțională, amplificând trauma deja existentă a separării inițiale.

Finalizând tabloul psihosocial al copiilor instituționalizați, putem concluziona că întreaga lor evoluție fizică și psihică este profund influențată de distorsiunile generate de condițiile fundamentale ale vieții lor – în special de privarea de afecțiunea adultului și imposibilitatea de a-și satisface nevoile esențiale de dependență și afiliere. Absența unui mediu familial stabil și afectiv, caracterizat de legături emoționale puternice și susținerea continuă din partea părinților sau a altor figuri semnificative, creează un cadru de dezvoltare deficitar.

Copiii instituționalizați nu beneficiază de afecțiunea constantă și de atenția personalizată care sunt esențiale pentru formarea unei identități stabile și a unui atașament sănătos. În această atmosferă, nevoile lor fundamentale de siguranță emoțională și de

¹⁴ Robila M. Politica Familială Pentru Republica Moldova, Chișinău, 2010, p. 24.

integrare socială rămân neîmplinite, ceea ce poate duce la dezvoltarea unor traume adânci și la dificultăți majore de adaptare la viața de adult. Astfel, impactul instituționalizării asupra copilului nu se limitează doar la lipsa unei familii, ci include efectele devastatoare ale privării de iubire și sprijin, aspecte esențiale pentru sănătatea mentală și dezvoltarea armonioasă a unui copil.

4. CONCLUZII

Instituționalizarea copiilor nu reprezintă întotdeauna o soluție ideală sau durabilă pentru copiii abandonați, fiind, de multe ori, considerată o măsură de ultimă instanță. În timp ce instituțiile pot oferi un refugiu temporar și îngrijire de bază, acestea nu pot înlocui în totalitate sprijinul afectiv și securitatea emoțională pe care un copil o primește în cadrul unei familii. De asemenea, viața instituționalizată poate adesea să afecteze dezvoltarea psiho-socială a copilului, limitându-i accesul la relații personale stabile și la un mediu familial care să îl ajute să învețe norme sociale esențiale și să își formeze o identitate sănătoasă.

Un aspect important este că, de multe ori, instituționalizarea este percepută ca o soluție temporară, care ar trebui să aibă ca scop reintegrarea copilului într-un mediu familial stabil. Însă, în practică, procesul de reintegrare a copilului în familia biologică sau în alte familii adoptive poate întâmpina multe dificultăți, cum ar fi lipsa unui sistem de sprijin adecvat sau recidiva comportamentală a părinților. În plus, copiii care au fost instituționalizați pot avea dificultăți în a se adapta la viața de familie din cauza experiențelor lor anterioare, ceea ce poate agrava sentimentul de abandon și duce la probleme de adaptare.

Deși instituționalizarea poate oferi o soluție de protecție imediată pentru copiii abandonați, este esențial ca această măsură să fie acompaniată de strategii de reintegrare familială și de dezvoltare a unor alternative mai eficiente, cum ar fi plasamentele în familie extinsă sau în cadrul unor familii adoptive. De asemenea, prevenirea abandonului și sprijinirea familiilor vulnerabile sunt soluții care ar trebui să primeze, pentru a reduce numărul de copii care ajung în situația de a fi instituționalizați.

În ceea ce privește profilul psihosocial al copiilor instituționalizați, aceștia sunt adesea caracterizați printr-o personalitate marcată de lipsa de încredere în propriile forțe, comportamente de adaptare inadecvate și o stimă de sine scăzută. De asemenea, interacțiunile lor cu alți copii și cu adulții sunt uneori distorsionate de traumele suferite în mediul instituțional, iar capacitatea lor de a forma relații sănătoase și stabile în viața de adult este considerabil afectată.

Sistemul de îngrijire și educație al copiilor din instituțiile din Republica Moldova necesită reforme urgente pentru a asigura o protecție adecvată și un mediu care să sprijine dezvoltarea sănătoasă a copiilor. Este esențial să se pună accent pe găsirea unor soluții alternative care să prevină instituționalizarea, să favorizeze reintegrarea familială și să asigure sprijinul necesar pentru integrarea socială și emoțională a acestor copii.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

- Alexiu M. „Protecția copiilor abandonati”, în Buzducea D. Asistența socială a grupurilor de risc, Editura Polirom, București, 2010, p.157-180.
- Antoni D. Influența relațiilor familiale asupra formării personalității copilului, „Sesiune națională de comunicări științifice studențești”, Chișinău, 2017, p. 87-90.
- Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2023, Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2023. Disponibil pe: statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2023/Anuarul_statistic_RM_editia_2023.pdf (accesat la 01.07.2025).
- Cheianu A., Gramma D. Necesitățile specifice ale copiilor și vârstnicilor lăsați fără îngrijirea membrilor de familie plecați la muncă peste hotare. Chișinău: CEP USM, 2011, 254 p.
- Lăcătușu I. „Aspecte ale problematicei abandonului și a copilului instituționalizat în județul Covasna”. În revista Angustia, vol.8, seria Istorie-Etnografie-Sociologie, 2004, p. 309-327.
- Legea Nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Publicat: 02-08-2013 în Monitorul Oficial Nr. 167-172 art. 534.
- Olărescu V. Profilaxia tulburărilor comportamentale la minori: inovații, provocări și tendințe în educația modernă, în materialele conferinței internaționale științifico-practice a psihologilor, Chișinău, 2013, p.39-42.
- Paladi Gh. Familia: Probleme sociale, demografice si psihologice, Ed. Chișinău, 2002, 191 p.
- Petrovai D. Eficiență în viața profesională și în cea personală, Centrul Parteneriat pentru Egalitate (CPE), București, 2006, 15 p.
- Petruți D. Violența față de copii în Republica Moldova: Raport asupra studiului. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2007, 72 p.
- Raportul privind realizarea Planului anual de activitate al Biroului Național de Statistică (BNS) pentru anul 2024. Disponibil pe: statistica.gov.md/files/files/despre/Raport_activitate/Raport_realizare_Plan_activitate_BNS_2024.pdf (accesat la 01.07.2025).
- Robila M. Politica Familială Pentru Republica Moldova, Chișinău, 2010, 41 p.
- Veleanovici A. C. Tulburări emoționale la copiii aflați în situație de abuz și neglijare. Teză de doctor în psihologie. Chișinău, 2015, 254 p.
- Дубровина И. В. Психология, 2-е издание, стереотипное, Москва, 2003, 461 с.
- Ермолаев О. Ю. Марюптна Т. М., Мешкова Т. А. Внимание школьника. - М., 1997, 90 с.

Culegere și paginare computerizată. Bun de tipar 30.09.2025. Formatul 60x84/8. Tipar offset.
Coli conv. de tipar 32.11. Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, mun. Chișinău, str. Gheorghe Asachi nr. 21